

JÁSZSÁGI ÉVKÖNYV

2025

JÁSZSÁGI ÉVKÖNYV

2025

A kötet szerzői:

Anka László történész, VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár Budapest; Bende Andrea okleveles közgazdász, Jászberény; Bojtos Gábor főlevéltáros, † Boros Dezső ny. gimnáziumi tanár, Jászberény; Buschman Éva szerkesztő-újságíró; Donáth Péter ny. professzor emeritus ELTE TÓK, Budapest; Csillik Zoltán gimnáziumi tanár, Lehel Vezér Gimnázium Jászberény; Csörgő Terézia ny. gimnáziumi tanár Jászberény; Csósz László főlevéltáros, Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár; Farkas Edit múzeumigazgató, Hamza Múzeum Jászberény; Gulyás András Zoltán igazgató, Jász Múzeum; Jancsik Balázs régész, PPKE BTK és Damjanich János Múzeum; Kárpáti Márta újságíró; Kiss Antal ny. népművelő, Jászberény; Kiss Henriett zenetörténész, Jászberény; Knorr János ügyvéd, Jászberény; Koppányi Zsuzsa művelődésszervező, Jászdózsa-Jászszentandrás; Krupa Sándor ny. tanító, Jászberény; Lovas Lajos ny. történelem tanár, Mezőtúr; Metykó Béla ny. gépészmérnök, helytörténeti kutató, Jászberény; Ménkü János művelődésszervező, Jászfelsőszentgyörgy; Nagy Ádám történelemtanár, Szent István Gimnázium, Jászberény; Neese, Robert, ny. karnagy, Columbia, Dél-Karolina, USA; Novák István teológus, rektorhelyettes, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem; Palkonyay Gábor ny. ortopéd főorvos; Parti Csaba könyvtáros, Jászberény Városi Könyvtár; Pethő László ny. egyetemi docens, Jászberény; Péter-Agócs Adrienn gimnáziumi tanár, Lehel Vezér Gimnázium; † Streitmann András ny. technikus, Jászberény; Szabó Jánosné ny. könyvtárigazgató, Jászberény; Szerző Dorina helytörténeti kutató Jászárokszállás; Szűcs Gergely, helytörténeti kutató, Jászboldogháza; Tauszigné Czakó Zsuzsanna ny. minisztériumi főelőadó, Budapest; Tokai Attila történész-doktorandusz, ELTE BTK; Toldy Ferenc irodalomtörténész; Tóth Mariann főiskolai adjunktus, Eszterházy Károly Egyetem, Jászberényi Campus; Vincze János

Farkas levéltáros,

Jász-Nagykun-Szolnok Vármegyei Levéltár.

JÁSZSÁGI ÉVKÖNYV
2025

A szerkesztésben közreműködtek:

Buschman Éva, Csörgő Terézia, Kárpáti Márta, Papp Magdolna,

Parti Csaba, Szabó Tamás, Szerző Dorina, Turjányi Sándor

Felelős szerkesztő:

Pethő László

Tördelőszerkesztő:

Buschman Éva

Olvasószerkesztő:

Kárpáti Márta

Kiadja a Jászsági Évkönyv Alapítvány

Felelős kiadó: Kertész Ottó kuratóriumi elnök

ISSN 1217 - 7954

TARTALOMJEGYZÉK

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA JÁSZSÁGI KÖTŐDÉSŰ TAGJAINAK MÉLTATÁSAI

Csörgő Terézia: Gelei József.....	8
Toldy Ferenc: Gyászbeszéd Antal Mihály felett.....	8
Krupa Sándor: Szigeti József színész, drámaíró és a magyar népszínmű megújítója.....	10
Palkonyay Gábor: Poór Imre bőrgyógyász.....	11
Knorr János-Nagy Ádám: Zlinszky Imre jogtudós.....	11
Anka László: Apponyi Albert gróf.....	12
Bojtos Gábor: vámosgyörki Kerékgyártó Alajos Árpád történész.....	15
Lovas Lajos: „A homok tudósa”: Westsik Vilmos mezőgazdász.....	19
Nagy Ádám: komonkai Korponay János.....	23
Szabó Jánosné: Sajó Sándor költő.....	27
Szerző Dorina: Czettler Jenő.....	28
Palkonyay Gábor: Háty László orvos-közgazdász.....	34
Kiss Antal - Pethő László - Streitmann András és Tauszigné Czakó Zsuzsanna: Fekete Lajos turkológus.....	34
Parti Csaba - Pethő László: Lakó György nyelvész.....	36
Csörgő Terézia: Pintér Jenő irodalomtörténész.....	36
Pethő László: Heller László gépészmérnök.....	38
Boros Dezső - Pethő László: Holló János vegyészmérnök, biotechnológus.....	39
Bende Andrea: Zalai Ernő közgazdász-matematikus.....	40
Kiss Henriett: Somfai László zenetudós.....	44
Csillik Zoltán és Péter-Agócs Adrienn: Jászladánytól Magyarország Nemzeti Atlaszáig – beszélgetés Kocsis Károly akadémikussal.....	45

MŰVÉSZET

Robert Neese: A nagy finálé. Búcsúznak a Darázs Árpád Énekesek – fordította: Kiss Henriett.....	49
Farkas Edit: 30 éves a Hamza Gyűjtemény és Jász Galéria.....	51
Koppányi Zsuzsa: A Jászszentandrási templom időtlen falai.....	57
Metykó Béla: Egy kiváló mérnök a zongoránál.....	64
Tóth Mariann: Drámapedagógiával a hatékonyabb kommunikációért.....	67

HISTÓRIA

Bojtos Gábor-Csósz László: Egy tudós-tanár a háború sodrában.

Blénessy János naplójegyzetei 1944-ről.....	77
Donáth Péter: A jászberényi állami tanítóképző néhány igazgatójának megpróbáltatásairól.....	108
Gulyás András Zoltán: Közösségi régészet a Jászságban.....	128
Jancsik Balázs: Két új lelőhely a Jászságból Avagy itt voltunk, mielőtt itt lettünk volna?.....	143
Novák István: A szekularizmus hatása az erények 20. századi társadalmi változásaira.....	149
Tokai Attila: Algériai diákok Jászberényben.....	155
Vinceze János Farkas: Jászapáti város határának felosztási térképe 1808-ból.....	175

JOGÁSZOK A JÁSZSÁGBÓL

Kárpáti Márta: A tyúkperek ideje lejárt, inkább egyezzünk meg!

– beszélgetés Barazutti Lászlóval.....	189
Buschman Éva: „Élettörténet – egy jászberényi jogász emlékei” – interjú Knorr Jánossal.....	196
Kárpáti Márta: Egy jászberényi jogász a Borromini palotában.....	202
Buschman Éva: Folyamatos fejlesztéssel a rászorultakért... – bemutatkozik a Helyet Alapítvány.....	210

ÖRÖKSÉGÜNK

Buschman Éva: „A céljaink mutatják az utat”

– beszélgetés Kaszás Mátéval.....	219
Ménkú János: Az elhurcolt huszonhárom.....	224
Szerző Dorina: Schwartz Ármin leszármazottjai – interjú Keresztury Évával.....	238
Szűcs Gergely: Krónika az 1963-as jászszági árvízről.....	246

AZ MTA JÁSZSÁGI KÖTÖDÉSŰ TAGJAINAK MÉLTATÁSA

Csörgő Terézia:

Gelei (Gellei) József (1754 – 1838) író, műfordító 1832 szeptembertől a Magyar Tudományos Akadémia (Magyar Tudós Társaság) levelező tagja volt. Gelei József 1754. december 6-án született Alacsán (Borsod vármegye). Iskoláit Miskolcon illetve Sárospatakon végezte és „lelke a ’nemzeti ügyben közmunkálkodásra hívta.” Így 1787-ben Bécsben Esztelneki Szacsavay Sándor Magyar Kurír című lapjának segédszerkesztője lett. Ez idő alatt kezdődött műfordítói tevékenysége. Ő volt, aki elsőként fordította németből magyarra J. H. Campe: *Ifjabbik Robinzon* (Pozsony, 1787); majd a következő évben Hallónak boldog estvéje (Pozsony, 1788) című műveket. A *Robinzon* könyvről Gelei József a következőket írta: „Ez a könyv a szülőket tanítja az ő gyermekeikkel való bánásra, s azoknak bölcs nevelésekre, a gyermeki gyenge szívket pedig észrevétlenül elkészíti az emberiség gyengéd érzéseinek elfogadására és olly kedveltető módon tanítja azokat, hogy a tanításbeli munkát és unalmat nem is érzik, pedig azokban sok hasznos dolgokat tanulnak meg”

Gelei József református volt, de Kazinczy Ferenc támogatásával, 1790 és 1795 között a jászberényi katolikus főgimnáziumban királyi professzor lett, 1795 után azonban csak református gimnáziumban taníthatott. 1795-1807 között a kiskunhalasi, majd a sárospataki református gimnázium tanára volt. Patakon készítette megrendelésre *Az ásványok országa* című könyvét. Különbféle témájú értekezéseket írt. Az utolsó, XVI. Lajos és hitvese „életfordítmánya” kéziratban került az akadémia kéziratárába. 1807-től nyugdíjasként visszavonultan Miskolcon élt. 1832. szeptember elsején munkássága elismeréseként a tudós társaság levelező tagjai sorába iktatta. Földi élete 1838. március 1-én véget ért. Elhunytáról Az Akadémia Évkönyve így emlékezett meg: a társaság tagjai sorában halál által több hézag támadt ez év lefolyta alatt.

Toldy Ferenc:

Gyászbeszéd Antal Mihály felett

Vannak emberek, tisztelt Társaság, kiknek élete homályban gördül le, s midőn elhúnynak, a hézag, melyet hagynak, szembe nem szökő: még is ki merné állítani, ha ismerte, hogy haszon nélkül éltek, s viszont ki tudná számokban kifejezni azon fogyatkozást, melyet kidöltök által bizonyos erkölcsi öszegek szenvedtek?

Mert vannak lelkek, kik egy vagy más nemes ügyért leledzve, mindenütt hol szólni, felvilágosítani, kérni, buzdítani, segíteni és áldozni kell, ott vannak, szólnak, munkálkodnak, és áldoznak: de hatások, melynek öszege sokszor meghaladja olyakét, kik önálló s közvetlenül élőző munkálkodásuk által gerjesztének figyelmet, sőt nevöknek némi maradandóságot is vívának ki, hatások, mondom, még is elvegyül névtelenül azon eredmények egyetemében, melyeket senki nem boncol részekre: hasonlók a kötél szálaihoz, melyek csak egymással össze-kötötésökben fejtik ki bámulandó erejüket.

Egy ily egyes erő volt nemzeti emeltyűink, a nemzeti írók sorában azon osztálytárs, kinek emlékezetét ma kivánom Önök előtt megújítani: Antal Mihály; kinek neve, homályban míg élt, s feledékben mióta elhalt, megérdemli mégis, hogy ez osztályban elismeréssel neveztessek, s hogy ez akadémia történetlapjain, melynek munkás tagja volt, a vég enyészettől megóvassék.

Antal Mihály Jász-Ladányon született, hol atyja községjegyző volt, 1793. körül, mint ba-

rátai emlékeznek. Ifjúságában az egyházi élethez érezvén vonzódást, az egri papnöveldeben végezte a bölcsészeti tudományokat; azonban épen ez időtt, hihetőleg a természettan által, e szak iránt gerjedvén föl figyelme, 1811 körül levetvén papi öltönyét, Pestre jött, s itt az orvosi tudományokat hallgatta. Nem szerezhetvén meg azon költségeket, mik a szigorlatok letételét terhelik, utóbb a jogra ment által, s ennek bevégeztével több úri házaknál nevelőséget folytatott. Miután e pályán némi kis tartalékpénzt szerzett, 1830-ban vágyódó lelke ösztönének engedve, Pesten telepedett, s itt tudományos kimíveltetésének visszavonulva élt. Midőn az akadémia néhány tagja, kevéssel az intézet megalkotása után, addig is, míg a sok és sokféle előkészületeket feltételező nagy szótár munkába vétetheték, a másod elnök sürgető felszólítására egy a napi szükségnek lehetőleg megfelelő kézi szótár kidolgozását felvállalá: ugyan ezek Antal Mihályt, kinek az irodalmi ügy, mint a népi nyelv körüli terjedelmes ismeretei előtők ismeretesek voltak, munkatársúl hívták fel, s a hosszas együtt-foglalkodás alatt bővebb meggyőződést szerezvén nyelvtudományi képzettségéről, őt az akademiának érdemlett megtisztelésre ajánlák, minek következtén 1833. nov. 15-kén levelező tagúl meg is választott. Kevéssel ezután a nemzeti casino könyvtárnokává levén, e hivatalában halálaig megmaradt, mely 1850. jún. 20-ikán fájdalmas mellbetegségből következett be, melyet ő ritka férfiasággal látott közeledni, s a tiszta öntudat nyugalmával üdvözölt.

Nem tehetem, hogy azon munkáról, melynek dolgozásában társunk oly lényeges részt vett, itt néhány részletes vonást ne adjak. Addigi szótárírásunk mindenkép el volt maradván nyelvünk fejlődési állapotától. Amely gazdagodást ez Kazinczy fellépése óta vett, valamint a népnyelv sok kincse, a régi nyelv tiszteletre méltó maradványai s a tudományok újabb haladásainak szőnyereményei abba még fel nem vétettek, számos szók balúl vagy hiányosan értelmezettek, szerepeltek benne törvénytelen és csak szótárakban javasolt szók is, a nyelvtani formákban sem helyesség, sem szabatoság. Kresznerics épen akkor lépett fel időszak-alkotólag a maga szófejtő szótárával; ámbár az inkább rendezett hű tára volt az anyagnak, mint ennek feldolgozása. A Zsebszótár dolgozói belátták, hogy itt nem maradhat szó vizsgálatlanúl, akár a felvételre, akár a magyarázatra nézve. És hozzá látának a munka társas kidolgozásához, melyet egy embergyorsabban, kevesebb időáldozattal és több könnyűséggel visz vala véghez: de a közös felelősség a legapróbb részletekig közös munkásságot igényelt. S ki magam is egyik kisebb részese voltam e munkának, mondhatom, hogy legszebb korunk egy nemes részét, öt hosszú évünknek fele idejét, ezen, a munka nehéz voltát nem is sejdítettő, két kötet ragadta el. Antal a tehernek nagyobb részét vitte, amennyiben a köz nyelv kincseinek az életből összeszedése, a vég átnézés s a nyomdai szintoly lényeges, mint súlyos, igazítás az ő vállaira nehezedett. Azon időben mindennapos tanúi voltunk lángoló szerelmének legszebb kincsünk iránt, láttuk: mint járt-kelt minden üres óráiban a magyar polgárság közt, sokszor házról házra, e vagy amaz egyes szó és kifejezés helyes értelmének és alkalmazásának kifürkészése végett, mely munkássága nélkül sok gyöngy, mely e szótár által nyeretett meg irodalmunknak, eddig tán feledékbe süljed.

Ezenkívül is ritka és ernyedetlen buzgóságát nem lehet hallgatással mellőznöm, melylyel majd minden hazai egylet és vállalat körül, mint részvényes, vagy mint választmányi tag, vagy mint hivatalnok, jutalom nélkül is, munkálkodott; de nem lehet azon hatást sem, mely az eddig említettekkel felér, elhallgatnom, melylyel nyelvünk ismertetésére, becsültetésére, sőt terjesztésére, és irodalmunk kedveltetésére magán érintkezések, buzdítás és meggyőzés által volt.

Se szép, de rejtett, működést végintézete nemesen fejezte be. Kisdud könyvtárát a jászkún kerületnek hagyá, a vagyonából bejövendő összeget pedig, mely azonban az utolsó évek alatt

nagyon összeolvadt, a váci siketnémák intézetének s az akademiának szánta. Halála olyan volt, mint élete: egy becsületes, vallásos férfiúé, s hű hazafié. Barátjai szomorú szívvel hintének néhány maroknyi hazai földet elhült tetemei fölébe: pedig ő megérdemelte, hogy az egész haza áldást mondjon nevére!

Tartott az akademiában máj. 15. MDCCCLII.

Vörösmarty Mihály levelezése. Sajtó alá rend.: Brisits Frigyes. (Vörösmarty Mihály összes művei. Szerk.: Horváth Károly és Tóth Dezső. 18. Levelezés II.) Bp. 1965. 71. p.

Kaposvári Gyöngyi: Egy jászladányi születésű reformkori nyelvész: Antal Mihály Tisicum

Krupa Sándor:

Szigeti József, a Jászberényből induló színész, drámaíró és a magyar népszínmű megújítója

Jászberény büszkén vallhatja magáénak híres színészeit. Déryné Széppataki Róza, a vándorszínészet korának legnépszerűbb színésznője és az első magyar opera-énekesnő mellett Szigeti Józsefet is meg kell említenünk.

Igaz, ő 1822. május 11-én Tripammer József néven Veszprémben született, de 1841. október 3-án városunkban, Jászberényben indult színházi karrierje. Kapcsolatban állt a Jászjákóhalmán megjelent Jász-Kürt újság szerkesztőivel, akik Jászvidéki Ifjak néven váltak ismert-

té, és vállalkoztak a „Csizmadia mint kísértet” című darabjának előadására.

Baky Gábor színtársulatának tagjaként ekkor lépett először színpadra a Gaál József: „Peleskei nótárius” című bohózatban, egyszerre négy kisebb szerepet is sikerrel alakítva. Ezután ezzel a társulattal járta a vidéki vándorszínészet nélkülözésekkel teli világát, megfordult több alföldi városban, míg végül a kecskeméti színházhoz került. Ettől kezdve jobbra fordult a sorsa. A kecskeméti színtársulattal került Győrbe (1843), ahol felkeltette Lendvayné Hivatal Anikó színésznő, énekesnő, korának ünnepelet primadonnája figyelmét, akinek közbenjárására a pesti Nemzeti Színházban is felléphetett (1844), sikerrel. A Nemzeti Színházhoz szerződtek, igaz, tíz évet kellett várnia a megfelelő szerepekre. Ebben az időszakban írta első műveit.

A Színészeti Tanoda megalakulásakor (1863) drámai gyakorlati tanárává nevezték ki. 1865-ben a Kisfaludy Társaság rendes tagjává választották. A Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja lett 1882-ben.

Pályája során számtalan népszínművet, vígjátékot, drámát írt. Egyedül Szigligeti Ede aratott nála nagyobb sikereket. Legnépszerűbb művei közé tartozik „Viola” (népszínmű, 1851), „A vén bakancsos és fia, a huszár” (népszínmű, 1855) és a „Kísértet, vagy a csizmadia” (népszínmű, 1856). Művei jelentősen hozzájárultak a magyar népszínmű fejlődéséhez, és a nemzeti drámairodalom gazdagításához.

Pályája csúcát mint színész és drámaíró 1867–1887 között érte el. Ekkor írta a „Rang és mód”-ot (színmű, 1882), a „Kolostorból” (vígjáték, 1886), s játszotta el „Dromiót, Böffen Tóbiást, Harpagont, Orgont”.

1895-ben nyugalomba vonult és a svábhegyi villájában élt. 1902. február 26-án halt meg. Szigeti József munkássága maradandó nyomot hagyott a magyar színháztörténetben, Jászberény pedig büszkén őrzi emlékét.

Források:

Fodor Dénes: Csizmadia mint kísértet. Jászkunság

Wikipédia [https://hu.wikipedia.org/.../Szigeti_J%C3%B3zsef_\(sz%C3...](https://hu.wikipedia.org/.../Szigeti_J%C3%B3zsef_(sz%C3...)

Magyar Színházművészeti Lexikon, <https://mek.oszk.hu/02100/02139/html/sz24/324.html>

Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái – Szigeti József, <https://www.mek.oszk.hu/03600/03630/html, 1997. 2. sz.>

Palkonyay Gábor:

Poór Imre bőrgyógyász

Dunaföldvár, 1823.okt.13. – Budapest, 1897.aug.20.

Fiatalon belépett a piarista rendbe és 1843-ig Tatán, mint szerzetes tanár és hitoktató, gimnáziumban tanított. Harcolt a szabadságharc több ütközetében. A szőregi csatában súlyosan megsebesült, ezért leszerelték. A bukást követően kilépett a rendből és Pesten, magántanárkodás mellett orvosi diplomát szerzett 1855-ben. A frissen végzett orvos még ebben az évben az akkoriban kitört cholerajárvány miatt a Jászságban gyógyította a fertőzött betegeket. Belklinikai tanársegédkezés mellett 1857-59 között társszerkesztője lett a Markusovszky fémjelezte Orvosi Hetilapnak, amelytől – személyes nézeteltérésük okán – vált meg. 1859-ben a bőrgyógyászat magántanára lett és ő szervezte meg a Rókus kórház bőrgyógyászati osztályát, amelynek azután vezető főorvosa is lett. 1860-ban, az Orvosi Hetilap ellenében életre hívta a Gyógyászat c. folyóiratot. A Magyar Tudományos Akadémia – elsősorban a bőrgyógyászat területén kifejtett úttörő munkássága elismeréseként - 1864-ben levelező tagjává választotta. 1871-ben lett a „bőr- és bujakórtan

„rendkívüli egyetemi tanára. 1888-ban Ferenc József királyi tanácsosi címet adományozott neki érdemei elismeréseképpen.

Zlinszky Imre portré in:
<https://konyvtar.parlament.hu/magyar-jogi-portal/zlinszky-imre> 2025. 11. 03.

Knorr János-Nagy Ádám:

Zlinszky Imre jogtudós

A család jelentős Pest vármegyei nemesi família volt. Közülük az egyik leghíresebb Zlinszky Imre Pesten született 1834-ben. Tanulmányai során jogász végzettséget szerzett. Bírói pályafutását Jászberényben kezdte meg, mint szolgabíró. Itt töltött bírói hivatali idejében is foglalkoztatta a jászkunok öröklési joga, amit később akadémiai székfoglalójában részletesen elemzett, és abban kiemelten foglalkozott a jász asszony öröklésével és az országos jogrendtől való eltérésekkel. A jászkornál

és kunoknál ugyanis, éppúgy, mint a nemességnél, a férj főszerzősége vélemezett, még paraszti sorban lévő embereknél is, mert minden jász-kun, mint ilyen, különös nemesi kiváltságokban részesült. A jász-kun jogterületen, ha a férj leszármazó, vagy vérszerinti rokon hátrahagyása mellett halt el és az asszony közszerző volt (vagyis saját vagyonnal bírt, vagy így állapotok meg), ez esetben a nő a hagyaték haszonélvezetét kapja, „hogy abból éljen”, ha a férj másként nem rendelkezett. Az asszony az ági vagyonból öröklésre nem volt jogosult. Szerzett ingatlanból, az abba befektetett pénzüsszezből és szerzett ingóságából csak egy rész illette meg. A nőt a házasság alatti szerzeményekben az örökösödés csak akkor illette meg, ha a férj törvényes örökös nélkül halt meg. Zlinszky Imre tanulmányaival két alkalommal is akadémiai pályadíjat nyert. Az MTA 1876-ban választotta levelező tagjainak sorába. Zlinszky Imre 1880-ban hunyt el Balatonfüreden. Nekrológiájában személyét úgy jellemezték, mint szorgalmas, világos észjárású, de becsületes bírót, akire társai felnéztek és tiszteltek.

Anka László:

Apponyi Albert gróf

Gróf nagyapponyi Apponyi Albert (1846–1933) a dualizmus kora és a Horthy-kort meghatározó politikusának számított.¹ Katolikus, aulikus, nagybirtokos arisztokrata familiából származott, amelynek a Dunántúlon és a Felvidék nyugati felében terültek el a birtokai, álltak kastélyai. Felmenői a Nyitra vármegyei Appony vára után kapták nevüket.

Apponyi Albert édesapja volt a rendi Magyar Királyság utolsó kancellárja, az 1848-as forradalommal bukott meg a rendszere. A neve a politikában terhes örökségként szállt a fiára, aki 1872-ben a Katolikus Konzervatív Párt jelöltjeként került a képviselőházba és rövidebb megszakításokkal (1875–1877, 1918–1920) egészen haláláig tagja volt az országgyűlésnek. Egyedülálló módon 1881-től 1933-ig Jászberény városát képviselte a par-

Apponyi Albertet jászberényi hívei ünneplik

¹ Anka László: *Gróf Apponyi Albert belpolitikai pályafutása a dualizmus korában. Doktori (PhD) disszertáció.* ELTE BTK, 2014.

lamentben, összesen tizenhárom válaszon nyerte el a jászok fővárosának mandátumát.

Alapvetően ellenzéki oldalon politizált. Csak a századforduló éveiben lépett be a kormányzó Szabadelvű Pártba és lett a képviselőház elnöke (1901–1903), majd a koalíciós kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere (1906–1910). Ismét e tárcát vezette az első világháborúban (1917–1918). Pályafutása során kritizálta az 1867-es kiegyezést, előbb 67-es, majd 48-as ellenzéki alapon. Az első világháborút lezáró békekonferencián a magyar delegáció elnökeként vett részt. Az 1920-as években Bethlen István kormányát támadta legitimista ellenzéki pozícióból.

Számos polgári karitatív, szociális, egészségügyi, művelődési egyletnek, kezdeményezésnek volt a patrónusa. A több nyelven kiválóan kommunikáló gróf 1895-ben csatlakozott a nemzetközi békemozgalomhoz, tagja és egyik vezető aktora lett az Interparlamentáris Unió Közgyűlésének.

Ideológiai értelemben a konzervativizmus és a liberalizmus határán helyezkedett el,² amelyet a nacionalizmus, katolicizmus, legitimizmus, pacifizmus, humanizmus, filantrópizmus, filoszemitizmus gondolatai egészítettek ki. A revízió jegyében kultusz alakult ki körülötte 1920 után.³

Emlékirati⁴ kiadásával nagyban befolyásolta a róla kialakult képet és helyét a nemzeti közlemlekezetben, de ezt a képet nagyban árnyalja levelezésének kritikai kiadása.⁵

Apponyi a középiskolai tanulmányait a Bécshez közeli kalksburgi jezsuita gimnáziumban végezte, amely akkoriban nyitotta meg kapuit és a Habsburg-birodalom katolikus arisztokráciája elitképző intézetének számított. Ezt követően a bécsi és a pesti egyetemek jogi karán folytatott tanulmányokat 1864–68-ban. A diplomával doktori címet is szerzett az államtudományokból, de további tanulmányokat már nem folytatott.

Mivel a párizsi békekonferencián elmondott védőbeszéde miatt kultusz alakult ki személye körül a revizionizmus jegyében, több száz település díszpolgárává, tucatnyi egyesület dísztaggá, díszelnökké választotta, a budapesti egyetem díszdoktori oklevelét is elnyerte.

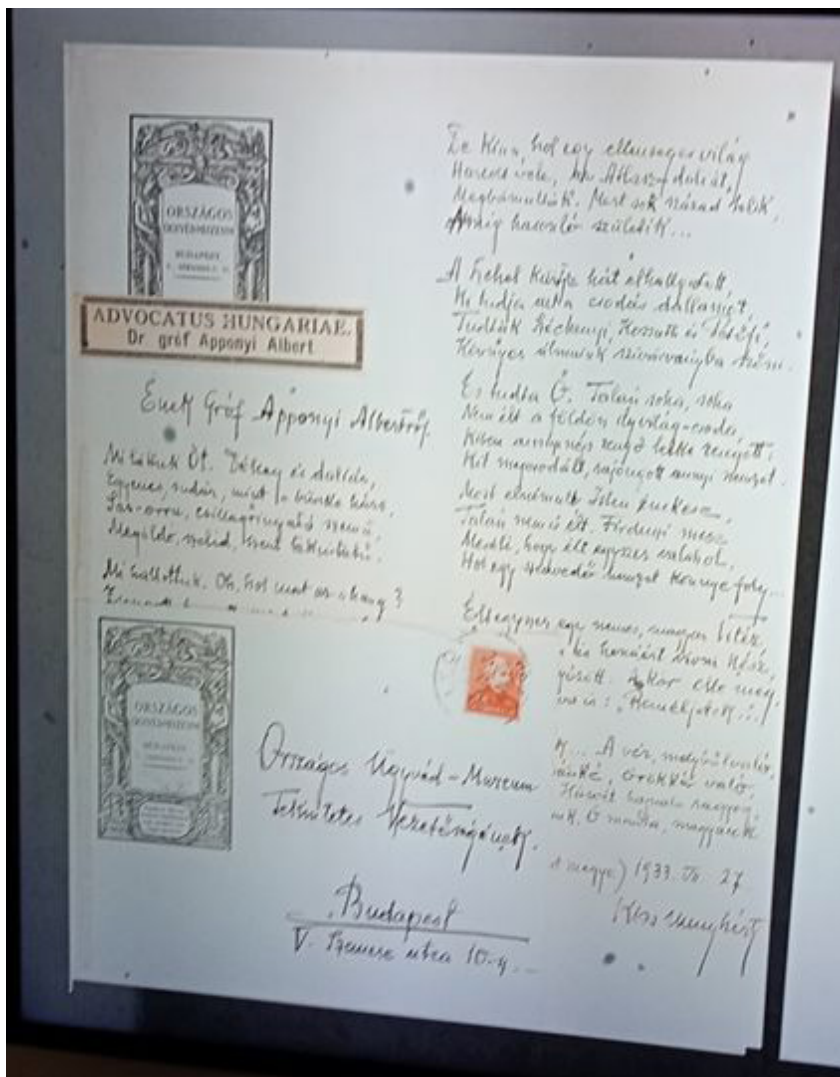
A gróf nem volt klasszikus értelemben akadémikus, nem volt tudós kutató, sem egyetemi tanár, bár utóbbi lehetőségét ambicionálta, de 1910 körüli egyetemi tanári kinevezési és katedrakérelmét a budapesti egyetem jogtudományi kara visszautasította. Négy okból érezte magát arra predesztinálva Apponyi, hogy az egyetemet megkeresse a kinevezés reményében. Országgyűlési képviselőként jártas volt a magyar törvényekben, a pacifista eszméket propagáló Interparlamentáris Unió tagjaként ismerte a nemzetközi jogot, idegennyelvek kiváló ismerőjeként olvasta a nemzetközi szakirodalmat és – hiúságtól és naitvitástól sem mentesen – úgy vélte, az egyetemi szférát irányító vallás- és közoktatásügyi miniszterként is alkalmas arra, hogy egyetemen oktasson, tudományos előzmények nélkül, hatvannégy esztendősen.

2 Anka László: *Ideológiai kötéltnánc: A konzervativizmus kibontakozásának esélytelensége Apponyi Albert politikájában*. In: *Modernizáció és nemzetállam-építés: Haza és/vagy haladás dilemmája a dualizmus kori Magyarországon*. Szerk. Csibi Norbert–Schwarczwölder Ádám. Pécs, Kronosz, 2018. 111–125.

3 Anka László: *Apponyi Albert kultusza (1920–1944)*. Budapest, VERITAS Történetkutató intézet és Levéltár–Magyar Napló, 2023.

4 Apponyi Albert: *Emlékirataim. Ötven év. Ifjúkorom – huszonöt év az ellenzéken*. Budapest, Pantheon, 1922. *Apponyi Albert emlékiratai. 1899–1906*. Budapest, királyi Magyar Egyetemi, 1934. Apponyi Albert: *Élmények és emlékek*. Budapest, Athenaeum, 1933.

5 *Apponyi Albert válogatott levelezése*. Szerk. Anka László. Budapest, VERITAS történetkutató Intézet–Magyar Napló, 2016.

Kiss Menyhért verse Apponyi Alberthez. A mű a Magyar Nemzeti Múzeum Ügyfeleim érdekében című kiállításán volt látható.

A Magyar Tudományos Akadémia nagygyűlése már 1831-től lehetővé tette, hogy úgynevezett tiszteleti tagokat vegyenek fel az intézmény tagjainak sorába. Ez lehetővé tette, hogy ne csupán tudósok, de politikusok, egyházi vezetők, vagy a közélet más rangos, de nem tudós alakjai is az MTA soraiba kerüljenek. Ez az oka annak, hogy a kor elismert politikusait, Tisza Istvánt, ifj. Andrásy Gyulát is taggá választották (Apponyival egy évben), sőt korábban Desseffy Emil és Lónyay Menyhért grófok személyében politikusok is lehettek az MTA elnökei.

Apponyit 1898-ban választották az Akadémia II. osztályába tiszteleti tagnak, amely a „Bölcséleti, társadalmi és történeti tudományok osztálya” nevet viselte. Megválasztásakor a szavazásra jogosultaknak több mint egynegyede ellene voksolt. Mint publicistát terjesztették fel tagságra az előterjesztők. Ennek háttérében az húzódott meg, hogy 1895-től jelentek meg politikai beszédei két kötetben⁶ és két kiadást is gyorsan megélték egymás után, a gróf népszerűségéből eredően. Az *Akadémiai Értesítő* aktuális számában így szólt az indokolás: „A politikai ékesszólás mintáit kapta a nemzet abban a két kötetben, mely gróf Apponyi Albert beszédeinek második kiadása. Az államférfiúi felfogás és művészi kidolgozás, a polémiának ereje s előkelő hangja csak emeli a tartalom belbecsét.”⁷

Az MTA irányító testületét Igazgató Tanácsnak nevezték és az alapszabály 1869-től úgy rendelkezett, hogy e Tanács tagjainak felét a nagygyűlés a tiszteleti és rendes tagok sorából választja. A Tanács tagjait igazgató/igazgatósági tagnak hívták.

Amikor 1908 elején elhalálozás miatt megüresedett egy igazgatósági tagi státusz, az MTA az akkor aktív vallás- és közoktatásügyi minisztert, Apponyi Albert grófot megválasztotta az Igazgató Tanács tagjául 1908. február 13-án. A tájékoztató a grófot úgy festette le, mint „nemzeti közművelődési ügyeink fenkölt szellemű és széles műveltségű vezér”⁸-ét.

Igazgatósági és tiszteleti tagsága okán a grófról halálakor a tudós társaság elnöke, Berzeviczy Albert mondott emlékbeszédet.⁹

Bojtos Gábor:

vámosgyörki Kerékgyártó Alajos Árpád történész
(1818-1902)

Jászberényi születésű¹⁰ művelődéstörténész, egyetemi tanár, ügyvéd, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, Pest városának törvényszéki főjegyzője, közigazgatási tanácsosa, helyettes polgármestere.

Elemi iskoláit Jászberényben, a gimnáziumot Budán és Jászberényben végezte. 1833-tól a Pesti Tudományegyetemen folytatott bölcsészeti és jogi tanulmányokat, majd 1842-ben ügyvédi oklevelet nyert.

Egyetemi tanulmányai végzetével (1838) Pest városa alkalmazta. Az elkövetkező évtizedben – szorgalma, tehetsége és megbízhatósága révén – folyamatosan lépett előre a hivatali ranglétrán (írnok, aljegyző, majd főjegyző lett). 1843-1844-ben a pozsonyi országgyűlésen vett részt követi segédként, ügynevezett kiskövetként. A Járj (Tretter) György követ mellett eltöltött hónapok jelentős befolyásolták Kerékgyártó gondolkodását: „Itt színről-színre lát-

Tanulók Lapja,
1903. január 4. 220.

6 Apponyi Albert gróf beszédei. I–II. köt. 1872–1895. Budapest, Singer és Wolfner, 1897.

7 *Akadémiai Értesítő*. Budapest, MTA, 1898. 453.

8 *Akadémiai Értesítő*. Budapest, MTA, 1908. 310–311.

9 Gróf Apponyi Albert. 1846–1933. Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök megemlékezése az 1933. február 20-iki összes ülésen. *Akadémiai Értesítő*, 1933/Január–február. 5–7.

10 1818. június 20-án született Kerékgyártó Ignác és Rutt/Ruttin/Róth Rozália gyermekeként. A család fő korai halála (1831. február 14-én hunyt el 42 éves korában kerületi várnagyként) és hátrahagyott adósságai megnehezítették a család helyzetét.

*Címer. HU-MNL-OL-K 19 70. kötet 379.
A nemesség adományozása: 378-382.*

pátens) következtében néhány hónapig működhetek a városi hatóságok, így Kerékgyártó főjegyző, közigazgatási tanácsos és – a főpolgármester betegsége miatt – helyettes polgármester lett.

1861 őszén leköszönt állásáról és ügyvédként működött 1864-ig, amikor a Pesti Tudományegyetem a magyar történelem helyettes tanárának választotta meg. Kerékgyártó ugyanis már tisztviselőként számos ismeretterjesztő, majd tudományos cikkeket írt, illetve

11 Békefi Remig: Kerékgyártó Alajos Árpád emlékezete. A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. XII. kötet, 3. szám. Budapest, 1904, 3.

12 „Ivanics Zsigmond a bölcsészeti és jogi kurzus elvégzése után egyideig joggyakornokoskodott, majd ennek befejeztével rr könyvtárusi ismereteit Bécsben szerezte meg. O nemcsak könyvtárus, hanem bibliofil is volt, a ki szeretettel csüngött könyvein és szinte fájdalommal vált meg tőlük, azonkívül mint irodalmi bűvár a könyvek belbecsét is kitűnően ismerte.” Bővebben: Haraszti Károly: Ivanics Zsigmond könyvkereskedése. In: Corvina, 1914/5. 1914. február 20. 30.

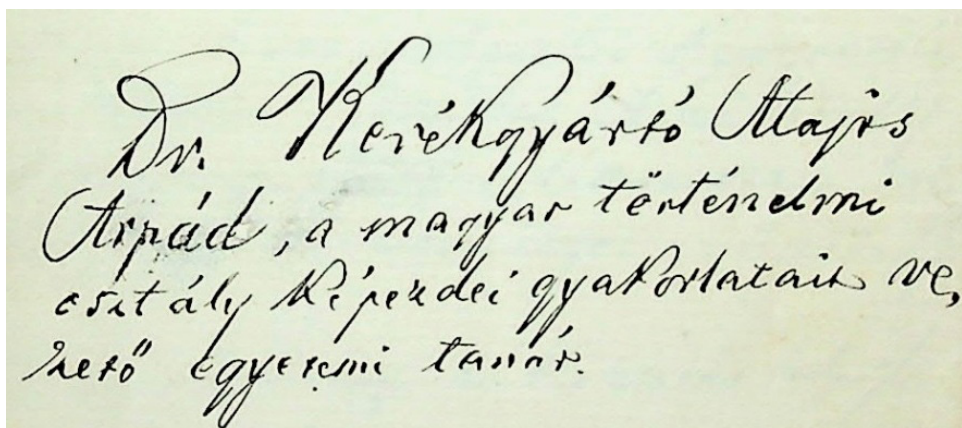
13 Az 1845. július 28-án kötött kettős házasság tanúi: Vachott (Vahot) Imre ügyvéd, író, szerkesztő és Márkli (Márki) József bölcséleti és jogi doktor, tanár, egyetemi könyvtárőr. HU-MNL-OL-X 2008 A0245 Budapest-Pest, Józsefváros, római katolikus házassági anyakönyv. A sírkövön és egyes anyakönyvekben: Ivanich Irma.

14 Közlöny, hivatalos lap, 1848. június 22. 14.sz. 55. A Marcius Tizenötödike beszámolója szerint Kerékgyártó „történettanárnak fog kineveztetni, melyre készültsége van is”. Marcius Tizenötödike, 1848. június 22. 85.sz. 341.

ta azon eszmék harcát, melyek ekkor a nemzet lelkét mozgatták. A szereplő személyek tiszteletreméltó alakjai, az országgyűlés szónokainak okos beszédei, a fölvetett és elbukott reformok, a szenvedélyes tárgyalások és a kormány iránt kifejezett bizalmatlanság egészen új világot nyitott meg a szemes ifjú előtt.”¹¹

1845-ben megnősült: Ivanics Zsigmond könyvkereskedő¹² lányát, Máriát vette feleségül.¹³

Az 1848. június 19-én tartott tisztújításon törvényszéki főjegyzővé választották.¹⁴ Tisztségéből 1849 januárjában távozott – a Pestre bevonult Windischgrätz tábornagy parancsára (a főpolgármesterrel, a főbíróval és számos tanácsnokkal együtt) elbocsátották. 1849 tavaszán-nyarán törvényszéki tanácsnokként működött, majd a világosi fegyverletétel után két évig vidéken élt. 1851-től a budai kataszteri hivatal rapidíjasa volt. Az 1860-1861 évek birodalomátalakítási kísérletei (októberi diploma, februári

Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Levéltár, VIII. 15.b. 1. sz.n.

az 1850-es évek második felében több kötetrel is jelentkezett (pl. Magyarok életrajzai I-II., 1856-1858; Magyarország művelődésének története I., 1859). Munkáinak köszönhetően 1861. december 20-án a Magyar Tudományos Akadémia levelező taggá választotta. Székfoglalóját 1869. április 5-én tartotta „Magyarország alkotmánya biztosítékainak történelme 895-1790” címmel. 1866-tól az egyetem rendes tanára, majd tiszteletbeli doktora, a hetvenes évek második felében több éven át a Bölcsészettudományi Kar dékánja volt.¹⁵ Az 1870-es tanévtől a bölcsészkar mellett létesített tanárképző oktatója.¹⁶ Megírta Magyarország történetének kézikönyvét (7 kötetben: 1867-1874) és Hazánk évlapjai című kronologikus munkáját (1875).

Több évtizedre nyúló tanári tevékenységét kortársai és az utókor is méltányolták: „Az ő nevéhez fűződik, s így az ő érdeme marad a magyar művelődéstörténet tanításának megkezdése a budapesti tudományegyetemen.”¹⁷ „Mint az első tanár, aki művelődéstörténetet adott elő az egyetemen, nemcsak népszerűségben, de tekintélyben is az első volt.”¹⁸ „Irodalmi munkásságánál sokkal jelentősebb azonban az a munka, mit a katedrán végzett. Bőséges és biztos ismeretei, otthonossága a történeti események szövedékében, könnyen folyó előadása, kiválóan képesítették arra, hogy egyike legyen az egyetem legkedveltebb tanárainak.”¹⁹ A kiváló történész, Marczali Henrik így emlékezett vissza egyetemi éveire: „Kerékgyártó mintaképe volt a becsületességnek, a lelkiismeretességnek. Soha nem hogy órát, de percet sem mulasztott. A hosszú, szikár alak megjelent a katedrán, mikor negyedet mutatott az óra, és előadása folyamát mi sem zavarta meg. Nagy kollégiumán, különösen mikor a szabadságharcot tárgyalta, sok száznyi volt a hallgatóság, többnyire jogász és minden erősebb kijelentését zúgó éljen jutalmazta, mi az öreg úrnak igen jól esett. [...]

15 Szentpétery Imre: A bölcsészettudományi kar története 1635-1935. A királyi magyar Pázmány Péter Tudományegyetem története 4. Budapest, 1935, 453-454. és 663.

16 Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Levéltár, VIII. 15.b. 1. 4/1870.

17 Békefi Remig, 1904, 11.

18 Egy nagy magyar pedagógus: Kerékgyártó Alajos Árpád. In: Magyar Felösoktatás, 1995/4. 36-37. Szitnyai Jenő rádióelőadása alapján. Idézet: 37.

19 Századok, 1903, 90-91. Kerékgyártó Árpád. Idézet: 90.

igaz barátom lett és a buzgó katolikus tőle telhetőleg mindent megtett, hogy Salamon halála után elnyerjem kathedráját.”²⁰

Több tudományos társulat tagja (pl. Széchenyi bizottság, Erdélyi Múzeum Egylet, Szent István Társulat), az Országos Állatvédelmi Egyesület tiszteletbeli alelnöke, Vámosgyörk város díszpolgára.²¹

Szülővárosáról soha nem feledkezett meg: születésnapja környékén mindig hazalátogatott, a gimnáziumnak pedig megküldte éppen aktuális történeti munkáját.²²

1897 végén nyugdíjazták. Tanári és kutatói érdemeire való hivatkozással 1898-ban az uralkodó magyar nemességet (vámos-györki előnévvel) adományozott számára.²³

84 éves korában, 1902. december 13-án hunyt el Budapesten. Hét gyermeke gyászolta.²⁴ A Fiumei úti sírkertben nyugszik. Sírfelirata: „Kerékgyártó a magyar ifjúság magyarságát megacéloította.”²⁵

1928-ban szülővárosa utcanévadással tisztelt meg emléke előtt.²⁶

*Síremlék
Fiumei Úti Sírkert
Nemzeti Emlékhely,
29-2-0-4/2*

20 Marczali Henrik: Emlékeim. IV. Az egyetemen. In: Nyugat, 1929/12. 810-815. Idézet: 813-814.

21 A díszpolgári címet 1899-ben ítélték oda, október 2-án adták át. In: Hazánk, 1899. október 3. 4. A település ekkori iratanyaga hiányzik, így csak feltételezzük, hogy a helyi gyermekmenház alapítása és támogatása játszott közre a cím odaítélésében. In: Heves Vármegye Közigazgatási Lapja, 1899. január 6. 2. szám, 24. Különléle ügyek és Heves Vármegye Közigazgatási Lapja, 1900. december 2. 72. szám, 457. Ovodaügyünk fejlesztése.

22 Állami Gimnázium, Jászberény, 1877-78 48. A köszönetben „városunk büszkesége”-ként említették Kerékgyártót.

23 A Századok című történeti folyóirat a királyi kézirat közlésén túl rövid méltatást is közzétett. Kiemelték, hogy „sok becses alapvető és derék munkával gazdagítja irodalmunkat”, továbbá „[b]ámulatos emlékező tehetsége van, rendkívül sokat tud”. In: Századok, 1898, 179-180. Vegyes közlések. A hivatalos indoklás szerint értékelték „a tanügy terén szerzett kitérő érdemeit”, továbbá azt, hogy „évek hosszú során át rendkívül lelkiismeretességgel töltötte be tanári állását”, illetve tudományos tevékenységét. A frissen nemesített családi címer leírása: „Álló vörös vitézi pajzs, melynek alját zöld hármaskő foglalja el; a középső kiemelkedő halmon nyugvó arany koronán ezüstsínű balrafordult galamb áll, csőrében zöld olajággal. A pajzs fölött koronázott nyílt lovagsisak nyugszik vörös-zöld foszlányokkal. A sisak koronáján egy repülő induló, de különben a pajzsbelihez mindenben hasonló galamb áll, csőrében olajággal.” In: HU-MNL-OL-K 19 Ófelsége Személye Körüli M. Kir. Minisztérium, Királyi könyvek, 70.191

24 Árpád (1846-1931), pénzügyi számvevőszéki tanácsos, okleveles középiskolai tanár; Gizella (1847-1932); Hedvig (1851-1921); Lóránt (1857-1938), Jászkarajenő községi orvosa, Pest vármegye megyebizottsági tagja; Béla (1859-1915), orvos, V. ker. polgári leányiskolai igazgató; Margit (1861-1932); Ilona (1864-1945).

25 Budapesti Negyed, 1999/3. A Kerepesi úti temető 1999-ben. Sírhely: 29/2-4-2

26 HU-MNL-JNSZML-V.1. Közgyűlési jegyzőkönyvek, 391/1928. Bővebben: Sugárné Konksek Aranka: Jász történelmi arcképcsarnok. Jászberény, 1995, 130.

Lovas Lajos:

„A homok tudósa”: Westsik Vilmos (1883-1976)
mezőgazdász

Westsik Vilmos egyszemélyben volt eredményes gazda, kiváló kutató, nagyszerű író és pedagógus, gondos, szerető családapa és férj, hazáját szerető magyar. S mindezt egy szerény, barátságos emberben jelenítette meg. Büszke talán csak arra volt, hogy magyar. Többször is lett volna alkalma, hogy külföldön folytassa életét és munkáját. 1921-ben a Csehszlovák Kormány a szlovák akadémia tangazdaságába tanszékvezető tanárnak hívta. 1944 végén amikor mindenki elmenekült Nyíregyházáról a katonaság ajánlotta fel neki, hogy elszállítják nyugatra. 1946-ban az amerikai követ tett ígéretet egy tetszése szerinti kísérleti intézet vagy egy gazdasági főiskolai tanszék vezetésére. Felsége a „Szózatot” idézte: „Áldjon vagy verjen sors keze, itt élned, halnod kell”. Maradtak.¹

1883. március 3-án született Modorban (ma Szlovákia), nyolcgyerekes családban. Apja, Westsik Nándor testvérével (Westsik Gyula) vegyesáru-kereskedést vezetett. Mellette a jobb megélhetés érdekében 16 hold földjén gazdálkodott. Fia, Vilmos már gyerekkorában megismerte a mezőgazdasági tevékenységet, annak nehézségeit. Kisiskolás korától szenvedélyesen olvasta a mezőgazdasági szakkönyveket. Saját elbeszélése szerint gyermekkorától kezdve az állattenyésztéshez volt kiváló érzéke, állatorvos szeretett volna lenni. Szülei anyagi okok miatt (két testvére tanult Pozsonyban) nem küldhették az állatorvosi akadémiára, így szülővárosában a tanítóképzőt végezte el kitűnő eredménnyel. Majd beiratkozott a keszthelyi Felsőbb Gazdasági Tanintézetbe, ha már pedagógus lett, legalább gazdaságis tanár legyen. Itt is kitűnő eredménnyel végzett 1905-ben.²

Ettől kezdve két évtizeden át a mezőgazdasági szakoktatás területén dolgozott. Először a kecskeméti földműves iskolában (1906-1907) gyakornokként, majd a tanári vizsgát letéve gazdasági segédtanárként. Itt találkozott először a homoktalajok problémáival, ami később pályafutásának meghatározó tényezőjévé vált. Az 1909/10-es tanévre átkerült a jászberényi földműves iskolához. A mezőgazdasági szakiskola 480 holdas tangazdasággal, tanári és igazgatói lakásokkal rendelkezett, 6 km-re feküdt Jászberény központjától.³

Itt ismerte meg leendő feleségét a Jászsági Földművelésügyi Iskolában született Farkas Etelka (1888-1956) tanyasi tanítónőt, aki földműves gazdálkodókat vitt az iskolába tanulmányútra. 1910 tavaszán Szolnokon házasságot kötöttek, a későbbiekben három gyermekük született Irén, Sári és Margit.

Mindkettőjüket az éppen akkor létesült kecskeméti gazdasági szaktanítóképző intézetbe nevezték ki. Gazdasági szakismereteket tanított, a felesége pedig szabás-varrást a

Westsik Vilmos (1883-1976)
<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/w-7870D/westsik-vilmos-787AE/>

1 Márton Árpád: Westsik Vilmos (1883-1976) 12. o. Szabolcs-Szatmári Szemle 1983. 3. szám 11-16. o.

2 Somogyi Jolán: A Nyírség tudósa 58. o. Pedagógiai Műhely 1983/2. 57-60. o.

3 Besenyei Vendel: Egy gyakor volt és elfeledett iskola, Jászság Évkönyv 2015. 19-32. o.

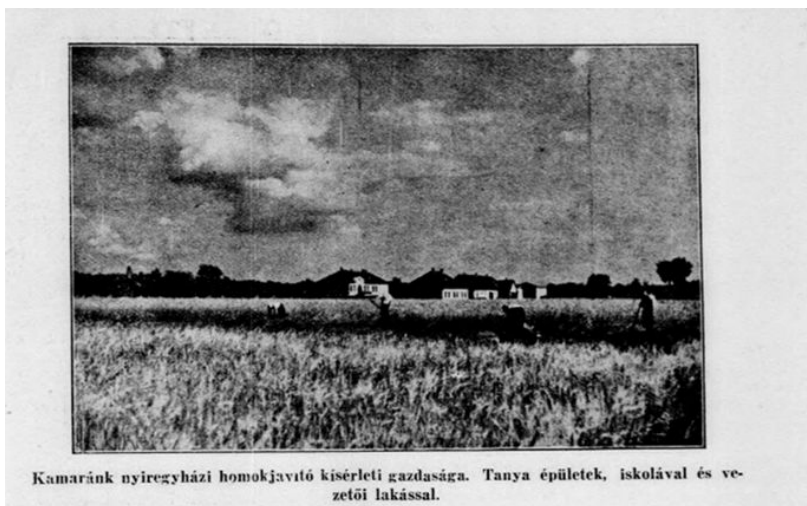
A Jászberényi Földműves Szakiskola <https://kepeslaptar.vfmk.hu/kepeslapok/0735.jpg>

szaktanító jelölteknek. A szlovákul is beszélő Westsik 1913-ban az árvaváraljai gazdaképző iskola vezetője lett. Mivel a háború után ezt a területet Csehszlovákiához csatolták, családjával Kiskunfélegyházára költözött, ahol a tanítóképzőben gazdasági szaktanárként dolgozott. 1921-től Nagykőrös, Kecskemét, Kiskunfélegyháza és a kiskunfélegyházi járás gazdasági felügyelői teendőit is ellátta. Világháborús sebesülései miatt 1924-ben átmenetileg nyugdíjaztatta magát. Az ekkor már jó nevű szakíró és tanár erős akaratának köszönhetően 1928-ra visszanyerte munkabírását.⁴ Ez idő alatt is tanácsaival látta el a gazdákat és szaccikkeivel oktatta őket a sikeres gazdálkodásra.

Életének utolsó, egyben legfontosabb szakaszához érkezett 1929-ben, amikor megbízták a nyíregyházi Homokjavító Kísérlet Gazdaság vezetésével. A kísérleti gazdaság (82 majd 90 hold) talajadottságai pontosan tükrözték Szabolcs megye talajféléseit. Tudományos tevékenysége összefonódott a homoktalajokon végzett kísérletekkel, a nyíregyházi kísérleti gazdaság sikereivel. Westsik tudta, hogy az újszerű eljárások kikísérletezéséhez nem elegendő 1-2 év, a kísérletek csak a vetésforgó rendszerbe ágyazva, annak teljes ciklusában hozhatnak megbízható eredményeket. A kísérleteket 18 homoki és 5 vályogtalajú vetésforgó rendszerben kezdte el, egymás mellé állítva a régi és az új gazdálkodási módokat. Fontos jellemzője volt kísérleteinek a komplex eljárások alkalmazása.

Vetésforgó rendszerű kísérlete egyedülálló volt az országban, sőt Európában. A különböző vetésforgómintákat rendszeres ellenőrzésnek és bírálatnak vetette alá. A rendszeres bírálatokba nemcsak a szakembereket, hanem a gazdaközöniséget is bevonta. Alapvető céljának a bevált új módszerek gyakorlati elterjesztését tartotta. Gazdaságában fogadta az általa toborzott gazdák csoportjait, akik szakszerű vezetése mellett a kísérletek minden részletét megismerhették. A 30-as években 500-600, a háború után 800-1000, 1956-ban már 2000 termelészövetkezeti és egyéni gazda kereste fel a mintagazdaságot. A terme-

⁴ Magyar Agrártörténeti Életrajzok III. Szerk. Für L-Pintér J. 1989. 640-643.

Kamaránk nyíregyházi homokjavító kísérleti gazdasága. Tanya épületek, iskolával és vezetői lakással.

Tiszántúli Gazdák Debrecen, 1929. október 25. VII. évf. 20. sz. 3. o. https://epa.oszk.hu/05500/05527/00104/pdf/EPA05527_tizsantuli_gazdak_1929_01_020.pdf

lőszövetkezetek szervezésének megindulásától a szocialista nagyüzemek őszinte segítőtje volt, sok hasznos tanáccsal látta el a TSZ-ek vezetőit, dolgozóit.

Egy-egy forgásciklus lejártával a jobbkat nem szüntette meg, a sikeresnek látszókkal három évtizedig folytatott kísérleteket. Az általa elkezdett munka harmincéves elemzését még maga végezte el, (Vetésforgó kísérletek homoktalajon Bp. 1965.) a hatvanéves elemzés azonban már az egyik utódja disszertációjának az alapja lett. Westsik tartamkísérlete még 2012-ben is szolgálta a tudományos kutatást. „A vizsgálatokat a Debreceni Egyetem Nyíregyházi Kutató Intézetének területén található 83 éves tartamkísérletben végeztük. A kísérlet a homoktalaj termékenységének növelési lehetőségeit vizsgálja. A tartamkísérlet vetésforgó rendszerűen lett kialakítva. A kísérletben 15 vetésforgó található.....”(1. táblázat. A Westsik-féle kísérlet vetésforgó szakaszai)⁵

Középpontba azokat a növényeket állította (rozs, burgonya, dohány, szőlő stb.), amelyek a hagyományos termelési módok mellett is beváltak már.⁶

Szakírói tevékenységének kezdetét – önmaga – az első gyakorlatban eltöltött éve után teszi (1907), az első igazi impulzust és iránymutatást Gyárfás Józseftől a Köztelek növénytermesztési rovatának vezetőjétől kapta.⁷ Több mint 600 cikket publikált az agrárszaksajtóban, regionális helyi napi-, hetilapokban. A legtöbb (314) a homoktalajok művelésével, talajerő gazdálkodásával, javításával, a homokon termesztett növények termesztéstechnológiájával foglalkozott. Megjelent könyvei (10) is főleg ebben a témakörben mozogtak. Kísérleteinek eredményeit három könyvben foglalta össze: Homoki vetésforgók.....Nyíregyháza 1941, Laza homoktalajok okszerű művelése. Bp. 1951, Homoki vetésforgókkal végzett kísérletek

⁵ Henzsel–Hádházy: A réztartalom változása egy laza homoktalajú tartamkísérletben az agyag- és humusztartalom függvényében. Talajvédelem 2013. Különszám. 222-228.

⁶ Magyar Agrártörténeti Életrajzok III. Szerk. Für L-Pintér J. 1989. 640-643.

⁷ Márton Árpád 13.o

eredményei. Bp. 1951.) Utóbbit cseh nyelven is kiadta a Csehszlovák Tudományos Akadémia. Az „Okszerű növénytermelés”, az „Állattenyésztési tudnivalók” műve kézikönyve lett a gazdáknak, tankönyvként használták a gazdasági tanfolyamokon.⁸ 1945 után egyéni és termelőszövetkezeti parasztok, tudósok, szakemberek tömegei vették át tapasztalatait. Napjainkban számos természetstechnológiájának korszerűsített változata ismét általánossá kezd válni, ami azt bizonyítja, hogy Westsik Vilmos maradandót alkotott.⁹ Munkásságát egyaránt elismerték a Horthy-korszakban és a szocializmus idején is. Erről tanúskodnak kitüntetései:

1928. Szakirodalmi kitüntetés az OMGE-től

1938. Meskó Pál szakirodalmi kitüntetés a Hangya Szövetkezettől

1941. Elek Henrik Alapítványi díj az OMGE-től

1952. Kossuth-díj Arany fokozata a kormánytól, kimagasló kutató munkájáért és a homoki gazdálkodásban elért eredményeiért

1954. Munka Vörös Zászló Érdemrend

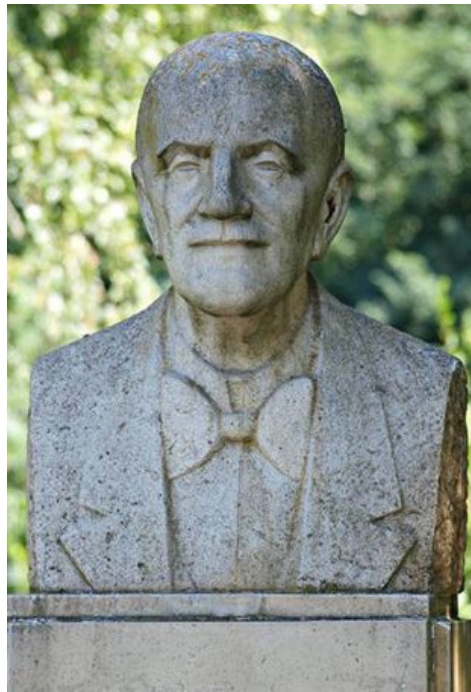
1956. Munka Érdemrend arany fokozata, Gabonatermesztési érem

1958. Tudományos munkájának elismeréseként a Tudományos Akadémiai tagjává választották, Keszthelyi Gazdaság Tanintézet aranyoklevele

1961. Tessedik Sámuel érdemérem

1963. Munka Érdemrend Vörös Csillag fokozata

A magyar mezőgazdaság kimagasló egyénisége 1976. január 29-én halt meg Nyíregyházán, ahol nevét utca és iskola viseli, egykori munkahelyének kertjében pedig a szobra és a lakóházán az emléktáblája hirdeti, hogy itt egy olyan tudós élt, aki igazán maradandót alkotott.¹⁰

Kucs Béla: Westsik Vilmos szobra (1983) <https://emlekjelek.hu/index.php/222-westsik-vilmos>

⁸ Magyar Agrártörténeti Életrajzok III. 643. o.

⁹ Lakatos András: Westsik Vilmos szobráról. Szabolcs-Szatmári Szemle 1983. 3. szám. 17-18. o.

¹⁰ Westsik Vilmos professzorról beszél Klenczner Imre agrármérnök, <https://napkeletnepe.hu/2018/01/17/a-fu-tohomok-maraton-vetesforgoja/>

Bona Gábor: Az 1848/49-es szabadságharc tisztikara, Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban. - komonkai KORPONAY JÁNOS portré in:

<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Bona-bona-tabornokok-torzstisztek-1/tabornokok-es-torzstisztek-az-184849-evi-szabadsag-harcban-23DD/iii-eletrajzi-adatak-273C/torzstisztek-27A0/komonkai-korponay-janos-29BF/> 2025. 11. 03.

Nagy Ádám:

Komonkai Korponay János

(Him 1819. május 16 – Kassa 1881. január 14.)

Korponay János 1819. május 16-án született az Abaúj vármegyei Himben. Gimnáziumi tanulmányait Kassán végezte, majd apja példáját követve katonai pályára lépett 1834-ben. Ekkor, mindössze 15 évesen a 37. magyar sorgealozezred hadapródja lett. Először zászlós, majd alhadnagyi rendfokozatot szerzett, illetve tagja lett a magyar nemesi testőrségnek is, ezáltal Bécsbe került. Itt öt évet szolgált, többek között Görgey Artúrral együtt.¹¹ Miután főhadnagyi rangot szerzett 1842-ben a 32. magyar sorgealozezredbe, egyben Veronába került. Hamarosan alakulatát ismét Pestre helyezték. Ekkor lépett kapcsolatba a tudományos körökkel és állt a hadtudomány szolgálatába. Első cikke 1843-ban jelent meg. Munkásságával nem sokra rá kivívta az akadémiai levelező tagságot.¹²

Korponay János hadtudományos munkásságáról megállapítható, hogy igen sokat tett az önálló magyar hadügy megeremtéséért. Már első megjelent művében, A katonai akadémiákról általában című írásában is az új és hazai hadügy haladását ösztönözte.¹³

Korponay katonai előmenetelét hadtudományos munkássága azonban inkább hátráltatta semmint elősegítette, mivel az önálló magyar hadügyet pártolta. Írásaival ugyanakkor felhívta magára az MTA, különösen Kiss Károly figyelmét. Ennek eredményeként 1844 december 16-án az MTA XV. Nagygyűlésén Korponayt a levelezőtagnak közé választották 24 szavazattal. Akadémiai szék-

foglalóját 1845. március 17-én tartotta meg, a Hadi földírás című műve alapján.¹⁴

Az egykori katona személyiségéről 1848-as tiszti minősítéséből tudhatunk meg részleteket. Ez alapján Korponay János komoly és becsvágyó személy volt, akinek magatartása a civilekkel szemben tisztelettudó, alárendeltjeivel pedig szigorú, de igazságos és gondoskodó volt. Munkáját becsülettel, szorgalommal és megbízhatóan végezte.¹⁵ Korponay János életében talán a legmeghatározóbb az 1848-49-es forradalom volt. Annak okán is, mivel ahogy azt majd látni fogjuk az esemény gyökeresen megváltoztatta életét. Az egykori tiszt a forradalom kitörésének napjait Budán, a Baussern gránátoszászlóalj tisztjeként élte át. Elhivatottsága a magyar nemzet irányában igen köztudott volt, így a frissen kinevezett Batthyány Lajos miniszterelnök az akkor 29 éves Korponayt vette maga mellé katonai ta-

11 Ács Tibor: Korponay János honvéd ezredes, az MTA legfiatalabb katonatagja. 92-93

12 Ács 93

13 Ács 98

14 Ács 99

15 Ács 93

Kufsteini várbörtön in:

<https://kultura.hu/varborton-panoramaval-kufstein-cellai/> 2025. 11. 03.

nácsadónak. Innentől lett a miniszterelnök hadügyi és nemzetőri titkára.¹⁶ Hivatali ideje alatt Mészáros Lázár hadügyminiszterrel is jó viszonyt alakított ki.¹⁷ Kiváló minisztériumi munkájának köszönhetően először őrnaggyá léptették elő, majd „ernyedetlen buzgalmú szolgálataiért” alezredesi rangot, végül ezredesi rangot szerzett.¹⁸

Mészáros Lázár lemondása után az új hadügyminiszteri vezetés Korponayt is leváltotta, ezt követően csatlakozott a közvetlen fegyveres harcokhoz. A nyári hadjárat alatt 1849. július 1-jén nevezték ki a tászántúli népfelkelés parancsnokává.¹⁹ Így az ő hatáskörébe tartozott Békés, Bihar és Csanád vármegye, valamint a Jászkun kerület is. Felettese arra utasították, hogy elősorban a Jászkun kerületet szervezze meg, mivel egy esetleges Hatvannál zajló csatába ők könnyen bekapcsolódhatnak. Elsőként Ceglédre utazott, ahol Perczel Mór tábornokkal egyeztetett, aki alárendelte az összes tiszántúli hadnépet, de sorkatonákat nem biztosított. Így, bár számos felkelőt tudott kiállítani, azok harciértéke igen csekély volt. Korponay János 1849 július 3-án érkezett Jászberénybe, ahol a népfelkelő csoportokkal találkozott és egyeztetett. Az itteni csapatok kaszával, vasvillával és lándzsákkal voltak felszerelve, vagyis jelentősen elmaradtak a kor reguláris haderejétől. Korponay a Jászságból mintegy 1200 lovasra és 3-4 ezer gyalogosra számított. Hadműveleteinek bázisaként végül Tiszafüredet jelölte ki. Végül a harangokat minden városban, így Jászberényben is, félverték. Ezzel megkezdődött a népfelkelés összehívása.²⁰

¹⁶ Ács 93

¹⁷ Ács 94.

¹⁸ Ács 95-96

¹⁹ Ács 97-98

²⁰ Süli Attila : A Jászkun-kerületek népfelkeléseinek szerepe az 1848-1849-es szabadságharcban. Bács-Kiskun Megye múltjából XVIII. 139-154. 142.

Korponay János feladatául a Tisza balpartjának védelmét bízták rá, illetve, hogy megakadályozza az orosz intervenció csapatok átkelését a folyón. Korponay nagyjából ezer, alig kiképzett népfelkelővel az első orosz átkelést még megállítja, a második támadásnál azonban a túlerő felülkerekedett rajtuk.²¹ Az egykori tiszt végül a világosi fegyverletételnél került fogságba. Ezt követően Aradon golyó általi halálra ítélték, végül ezt 16 évi várfogságra módosították. Ezt azonban nem kellett letöltenie, mivel 1856-ban általános amnesztiával szabadult. Ugyanakkor a fogság következtében súlyos anyagi és magánéleti gondok győrték. Anyagi gondjainak enyhítésére Abaúj vármegye főlevéltárosaként helyezkedett el.²²

Életének szabadságharcot követő második felében komoly magánéleti válsággal is szembe kellett néznie. Még, mint magyar királyi testőr ismerkedett meg Huszár Paula bárónővel, akit feleségül vett, majd boldog házasságban éltek egészen a szabadságharc végéig. Mint azt említettem, Korponay anyagi nehézségekkel küzdött, börtönbüntetése letelte után pedig felesége is elhagyta. Az eseményt a Felvidéki Közlöny című folyóirat egy bibliai párhuzammal a következőképpen kommentálta: „Ime a női hűség, mily szűk korlátok közé szorítkozik! A férj ragyogó állását megosztá vele Huszár Paula, de a nyomort, a megaláztatást nem. Csak a jó sorsban volt hű hitvese, a balsorsban megtagadá, mint Péter isteni mesterét!” Miután Korponay letelepedett Kassán családot nem tudott alapítani, mivel Huszár Paula válni nem akart tőle, ragaszkodva a házasság felbonthatatlan szentségéhez. Magányát enyhítendő Korponay végül maga mellé vett egy kassai nőt, abban a reményben, hogy amint bevezetik Magyarországon a polgári házasságot egybekelhet vele. Ez azonban az ő életében már nem következett be. Az élettársi viszonyból ugyanakkor hat gyereke született, akik közül egy süket-néma volt.²³

Korponay János Kassán halt meg 1881. január 15-én 62 éves korában.²⁴ Halála után élettársa beleőrül a fájdalomba, így kórházba került. A gyerekek árván maradtak. Korponay nem készített végrendeletet, így a halálát követően megjelenő Huszár Paula lefoglalta férje teljes vagyonát, mivel az jogilag őt illette meg. Kassa városa ugyanakkor gyűjtést szervezett Korponay árváinak megsegítésére. Amikor Huszár Paula felszólalt a gyűjtés ellen a Felvidéki Közlöny vette oltalmába az ügyet erős hangon kritizálva a bárónőt.²⁵ Korponay temetésére Kassán került sor. A korabeli lapok szűkszavúan írják le a temetést, ugyanakkor megjegyzik, hogy a népes kassai tömeg mellett megjelent a magyar és osztrák tisztikar színe-java.²⁶

*Magyar királyi testőr
1867-ben
in: Sebetic Rajmund: A
Magyar Királyi Testőrség.
I. Névjegyzék 1760-tól
1850-ig. Bécs, 1898. A
szerző kiadása. 15.*

²¹ Ács 97-98

²² A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. MTA. 1882. 1.sz. 1-12.

²³ Jog és igazság. Felvidéki Közlöny. 1882. márc. 2. 1-2.

²⁴ Ács 98

²⁵ Jog és igazság. Felvidéki Közlöny. 1882. márc. 2. 1-2.

²⁶ Korponay János temetése. Függetlenség. 1881. jan. 19. 3.

Népfelkelők. in:

<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/SzazMagyarFalu-szaz-magyar-falu-1/alcsutdoboz-E/szep-idok-arany-napok-C2/> 2025. 11. 03.

A Korponay Jánosról szóló emlékbeszédet az MTA-ban 1882-ben tartotta meg Pauer István. Ebben részletesen ismertette egykori társuk életrajzát, külön kitérve benne a Tisza partjának védelmére. Kitért továbbá 1849 utáni nehéz életére is. A beszéd összességében úgy jellemzi Korponayt, mint a „magyar nemzet hű fiát”, kinek életéhez Turda babiloni hadvezér sírfelirata illene: „Rövid ideig fénylettem, Sokáig szenvedtem”²⁷

A Magyar Hadtudományi Társaság 2001-ben alapította meg a Korponay János-díjat, mellyel tisztelegnek a mindössze 25 évesen MTA taggá váló ezredes és munkássága előtt. A díjat a díjat 35 évesnél fiatalabb MHTT tagok, doktoranduszok, egyetemi és főiskolai hallgatók elismerésére szolgál.²⁸

²⁷ A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. MTA. 1882. 1.sz. 1-12.

²⁸ Hadtudomány 2001. 129.

Szabó Jánosné:

Sajó Sándor költő

1868. november 12. Ipolyság –

1933. január 2. Budapest

Költészetünk különös sorsú, máshoz alig hasonlítható személyisége. Elmagyarosodott német gyökerű családba született. Édesapja Heringer János szabó mester, édesanyja Rosznagel Teréz.

Életrajzi följegyzéseiben ezt írja: „Petőfitől tanultam függetlenségérzettől áthatott férfiasságot, Apponyitól erkölcsi fennköltiséget, s apámtól mint élő példától – mindkettőt.” Családi nevét 1894-ben Sajóra változtatta.

Sajó Sándor latin-magyar szakos diplomával és szakmájával, irodalmi érdeklődésével és tehetségével a magyarság értékévé vált. Termékeny, honszerető költő, számos verse, műfordítása és irodalmi tanulmánya mellett öt dráma szerzője. Hazafias és irredenta költemények szerzőjeként vált ismertté. Verseit 1885-től közölték a fővárosi és vidéki újságok, folyóiratok. A „Magyarnak lenni” c. verseskötetében „A vén bolond” c. 1923. évi versében jelent meg először az a verssor, amely azóta szállóigévé vált: „Gyáva népnek nincs hazája”.

Tanárként nemcsak bejárta, de be is lakta az egész Kárpát-medencét. Nyitrán, Debrecenben, Újverbászon, Jászberényben és Budapesten. Ezek közül elsősorban Jászberényt emelem ki. Városunkról azt írta: „poros, de legalább magyar” kisváros. A tanár-költő 6 éven át szolgálta az oktatás-nevelés ügyét a Magyar Királyi Állami Főgymnáziumban, a mai Lehel Vezér Gimnáziumban. Mindkét tantárgyát tanította, de kivette részét a tanórán kívüli munkából is. Többek között tanárelnöke volt az iskola önképzőkörének, számos versenybizottságnak. Tagja lett 1902-ben Jászberény város képviselő-testületének is. Jászberényben erősen hat rá a nagy államférfi, Apponyi Albert személyisége, műveltsége és nemzetföltése. A várost és lakóit igencsak megszerette. 1898-ban itt jelenteti meg második verseskötetét, *Fiatál szívvel* címűt, melyre előfizetőket gyűjt.

„Víg kaszinózás, kedves tréfa-mákony,
Lágy hegedűszó, Palotási-dal:
Így éltem benned, hű Apponyi-város
Lélekben, földben gazdag televény ...
Száz emlék száll rám, sugaras, virágos
Szeretlek Jászberény!”

Tanári érdemei elismeréseként 1909-től az Országos Középiskolai Tanáregyesület titkára, majd főtítkára. 1917-től a Kisfaludy Társaság tagja, 1921-től tankerületi főigazgató. A Szent István Akadémia, valamint 1932 őszén a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjai sorába iktatja. Jászberényből útja a fővárosba vezetett, ahol először 1917 és 19, majd 1919 és 1930 között a kőbányai Szent László Állami Gimnázium igazgatója lett.

Négyesy László, az esztétika professzora így köszönti az új tagot:

„ Akadémiánk mindig válogatós volt a költőkkel szemben. A választással ebben az

esetben is hangsúlyozta azt, hogy Téged kiemelkedő egyéniségnek ismer el a magyar költészet terén. Köteteidnek sorában igazi eredeti lírai tehetség szólal meg ... Mi költészetedben a művészi értéket helyezzük mindenek fölé, a tartalom és a forma benső összhangját, a nyelv muzsikáját”

Akadémiai tagságát sajnos nem sokáig élvezhette. 1933. február 2-án 65 éves korában elhunyt.

Budapest főváros 500 pengős díszsírhelyet jelölt ki számára a Kerepesi temetőben.

A háború után, a méltatlanul elfeledett költőnek, 2008-ban szülővárosában állítanak köztéri szobrot,

2011-ben pedig Jászberényben avattak emléktáblát a Lehel Vezér Gimnázium emeleti folyosóján.

Szerző Dorina:

Czettler Jenő

Kutatásomban Czetényi Czettler Jenőt szeretném bemutatni, aki Jászárokszálláson született, gyermekkorát Jászberényben töltötte, a Jászság meghatározó alakja és a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja volt.

Édesapja Czettler Ferenc Tápióságról származik, a Jász kerület földmérője volt. 1876-ban megszűnt a Jász kerület, majd ezt követően Jászberény város tiszteletbeli mérnöke lett. Édesanyja Böthös Anna, lőrinczáti születésű. 1876-ot követően Czettler Ferenc Jászárokszállás földmérő mérnöke lett. Czettler Jenő 1879. április 2-án Jászárokszálláson született egy katolikus családba. Még gyermekkorában a család Jászberénybe költözött, ő maga ott nőtt fel, és középiskolai tanulmányait is Jászberényben végezte. Jászberényben a József Nádor Gimnáziumban tanult, ahol az 1896/1897-es tanévben érettségi vizsgát tett és a katonai pályára készült.

1897-től megkezdte tanulmányait a budapesti Tudományegyetem jogi karán. Harmadéves hallgatóként volt szerencséje a berlini Frigyes Vilmos Tudományegyetemen is tanulni, ahol August Meitzen agrártörténész hatására közgazdasági, gazdaságtörténeti kérdések tanulmányozásába kezdett. 1901-ben Budapesten jogi és államtudományi doktorátust szerzett. Munkásságát a Földművelésügyi Minisztérium közigazgatási osztályán kezdte, ahol külkereskedelmi és vámpolitikai kérdésekkel ismerkedett. 1904-től a minisztérium mezőgazdasági munkásügyi osztályán a mezőgazdasági szociálpolitikával, 1905-től pedig a föld-tehermentesítés és a mezőgazdasági hitelügy kérdéseivel is foglalkozott. Szintén 1905-től az Állatorvosi Főiskolán gazdasági és szociálpolitikai témájú előadásokat tartott. Egy évvel később már a minisztériumban a törvény-előkészítő osztályon az ügynevezett „cseléd- és munkásháztörvény” kodifikációs munkálataiban is részt vett. Mindezek mellett a gazdasági nevelés, az ifjúság szociális feladatai, az állami mezőgazdasági szociálpolitika, a szabad tanítás kérdéseivel is foglalkozott. 1908-ban tanulmányúton járt Németországban, ahol a mezőgazdasági szövetkezetek működését vizsgálata, illetve agrárpolitikai és munkásügyi kérdésekkel is foglalkozott. Dániában és Svédországban is tanulmányozta a mezőgazdasági szövetkezetek működését. Czettler Jenő a minisztériumban eltöltött éveit alaposan megismerte az agrárium különböző területeit, valamint alapos államigazgatási gyakorlatra tett szert.¹

¹ In Magyar agrárpolitikuskok a XIX. és a XX. században: Tóth P (2010.) Czettler Jenő, a sokoldalú konzervatív

1909-ben a Magyar Gazdaszövetséghez nyert beosztást, amellyel továbbra is a Földművelésügyi Minisztérium állományába tartozott. Új munkahelyén kezdetben a falusi nép szabad tanításának megszervezése, a falusi továbbképzés intézményhálózatának kiépítése volt a feladata. Itt feladatai közé tartozott az Amerikából való visszavándorlás vezetése is. 1914-ben a falusi nép szabad tanítása intézményének, a gazdagimnáziumnak a meghonosítását kezdeményezte. Emellett a tanyai gazdálkodás javítása és a tanyai központok szervezése területén, illetve a különböző földbérlo, legelőbérlo, bogárkertész stb. szövetkezeti egyesületek létrehozása érdekében is aktívan tevékenykedett.

Czettler Jenő tudományos munkássága már 1895-től nyilvános volt, első írásai a „Hazánk” című folyóiratban jelentek meg, majd a „Szövetkezés” című, hetente kétszer megjelenő lapban is olvashattak tőle. A Szövetkezés című lapba Czettler rendszeresen írt, majd 1905-től a lap Szociális szemle rovatát szerkesztette is. Első nagyobb lélegzetű tanulmánya 1901 májusában a „Magyar Gazdák Szemléjében” jelent meg. Egy évvel később az Alexandre Millerand szocializmusát elemző kétrészes írása is szintén ebben a folyóiratban jelent meg. A Magyar Gazdák Szemléje nem csak a publikációi miatt vált fontossá. 1921-től Bernát István főszerkesztővel közösen, majd 1922-től 1944-ig pedig Czettler mint főszerkesztő egyedül határozta meg a korszak legjelentősebb agrárgazdasági folyóiratának arculatát.²

Az I. világháború kitörését követően a rokkanttelepítés, a birtokreform, valamint a katonai behívások következtében fellépő munkáshiány pótlásával foglalkozott. Feltételezhetően ennek a tevékenységnek is szerepe volt abban, hogy 1914-1918 között tagja volt a Hadügyminisztérium mellett felállított legfőbb gazdasági tanácsnak, illetve a hadsereg főparancsnoksága gazdasági tanácsadójaként is tevékenykedett.

Czettler, aki korábban aktív politikai tevékenységet nem folytatott, az I. világháború utolsó éveiben részese lett olyan konzervatív mozgalmaknak, amelyek a belső összeomlást akarták megakadályozni. Politikai szerephez 1918. október 29-én jutott volna, amikor gróf Hadik János miniszterelnök a földművelésügyi államtitkári pozíció betöltésére kérte. A felkérést követő napon, október 31-én győzött az őszirózsás forradalom, így Hadik felkérése értelmét veszítette. Ezt követően a Földműves Párt egyik megalapítójaként aktív, nemzeti alapú pártszervező tevékenységet fejtett ki. A párt Jász-Nagykun-Szolnok megyei listáján jelölték is Czettlert, országos választásra azonban a készülődés ellenére sem került sor a polgári demokratikus forradalom időszakában.

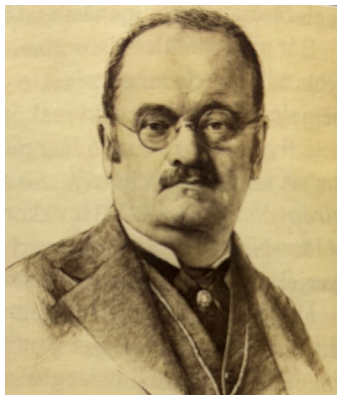
Czettler munkájában az 1918-as év hozott változásokat. Az év elején Czettlert saját kérésére, mint miniszteri osztálytanácsosi címmel felruházott miniszteri titkárt ideiglenesen nyugdíjazták. Nyugdíjazási kérelme összefüggésben volt azzal, hogy 1918 márciusától először a Magyar Gazdaszövetség igazgatóhelyettesévé, majd 1918 decembertől igazgatójává választották meg.

agrárközgazdász. Budapest, Napvilág kiadó.

² <https://www.zounuk.hu/hu/wiki/czettler-jeno-1879-1953> (2025.10.01.)

1919 decemberétől a Közgazdasági Egyetemen a szövetkezeti politikai tanszék nyilvános, rendes tanára lett, és 1923/24-ben kari dékán. 1925-től az agrárpolitika és gazdaságtörténet tanára, a Mezőgazdasági Intézet igazgatója. Az 1935/36-os tanévben az Egyetem rektorának is megválasztották. Emellett a Pázmány Péter Tudományegyetem jogi karára is magántanári kinevezést kapott, ahol mezőgazdasági szociálpolitika témakörben tartott előadásokat.³

A Magyar Gazdaszövetséget 1919. március 24-én, miután a tanácsköztársaság létrejött, feloszlatták. Czettlert fegyveres személyek már két nappal korábban megfosztották igazgatói tisztségétől, rövidesen pedig egyetemi előadásaitól is eltiltották. Czettler Jenő a Tanácsköztársaság bukását követően nem vállalt politikai szerepet, az 1920. január 25-26-án megtartott nemzetgyűlési választásokon, keresztény kisgazdapárti programmal, a jászjákóhalmi kerület küldöttjeként az első nemzetgyűlés tagjává választották. Kisgazdapárti tagsága sem tartott sokáig. 1920. november 13-án, amikor a nemzetgyűlés a trianoni békekötés becikkelyezéséről szóló törvényjavaslatot megszavazta, ő kilépett a pártból. Ekkor ő olvasta fel a párt szerződés elleni tiltakozását a nemzetgyűlésben, aktív szerepet játszva, a parlamentben egyik alapítója és vezetője lett az úgynevezett „disszidens” csoportnak. 1921-ben megalakították a Keresztény Gazdasági és Szociális Pártot, amelynek vezetője lett, majd a későbbiekben is e párt tagjaként vett részt a nemzetgyűlés munkájában. Képviselői munkássága során az év minden időszakában rendszeresen látogatta a jász településeket, és mindenhol megtartotta képviselői beszámolóit. Visszaemlékezések alapján azt írják róla, hogy mindig meghallgatta választói kívánságait, amiben tudott és amiben lehetett, segített. Nem volt a „Jászországban olyan hitéleti, kulturális vagy társadalmi megmozdulás, ahol meg nem jelent a jászok vezére dr. Czettler Jenő képviselőház alelnök, hogy annak megjelenésével fényt, és nagy gondolataival és forró magyar lelkével pedig lendületet adjon.” – írta a korabeli sajtó. Az 1920-as évek végén részt vett az ágói tanyai iskolások elsőáldozási ünnepségén, Jászszentandráson, és Jászberényben az I. világháborús hősi halottak emlékére készített emlékművek avatásán. Ott volt Pusztamonostoron

Balázsovich Oszkár lovaggá avató ünnepségén. Leróttá kegyeletét és utolsó útjára kísérte Jászberényben Bathó János kir. közjegyzőt, Kerekudvaron Gosztonyi Gézőt. Dr. Czettler Jenő rendszeres résztvevője volt gróf Apponyi Albert Jászberényben tartott beszámolójának. Képviselői munkája négy országgyűlési ciklus után, 1935-ben szakadt meg. A parlamenttől való távolmaradása csak rövid ideig tartott, 1937-ben ugyanis az országgyűlés felsőházának Horthy Miklós kormányzó által életfogytiglan kinevezett tagja lett.

Lühnsdorf Károly rézkarca Czettler Jenőről⁴

³ Sugárné K. A. (2003.) Jász történelmi arcképcsarnok. Jászberény, Jász Múzeumért Alapítvány

⁴ Dr. Suba Györgyné Kocsis Julianna: Jászok Egyesülete Budapesten. Budapest: „A Jászágért” Alapítvány 2017.

Munkája és egyetemi tanári pályájával párhuzamosan tudományos karrierje sem hagyott alább. 43 évesen, 1922. május 11-én a Magyar mezőgazdasági szociálpolitika című munkája alapján a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választották. Akadémiai tagságra Bernát István, Darányi Ignác, Fellner Frigyes, Gaál Jenő, György Endre és Varga Gyula akadémikusok javasolták. Javaslatukat az alábbiakkal indokolták: Dr. Czettler Jenő érdemes és kitűnő közhasznú tevékenységét és tudományos működését változatlan buzgalommal folytatja, mint egyetemi professzor és mint az Országos Pénzügyi Tanács tagja és azonkívül a napi problémák megvilágítására és megoldására törekvő magas színvonalú előadások tartásával. Mindezek alapján dr. Czettler Jenő megválasztását melegen ajánljuk.⁵ Az ajánlást követően került sor székfoglaló értekezésére a Magyar Tudományos Akadémián 1922. november 13-án. A hallgatóság körében ott volt a kormány több tagja, valamint közéleti kitűnőségek is jelen voltak. Dr. Czettler Jenő előadásának címe „A porosz állam feltámadása az első francia leigázás után”, amelyben a napóleoni háborúk alatt összeomlott Poroszországnak talpraállásáról értekezett.⁶ Az értekezés során röviden vázolta a militarista porosz állam összeomlását, majd azokat az eszközöket ismertette, amelyeket Stein báró akkori miniszterelnök vett igénybe, hogy az összeomlott pretoriánus hadseregből megteremtse azt a német nemzeti hadsereget, amely Napoleon bukását megpecsételte. A székfoglaló értekezést előkelő közönség hallgatta végig, ott volt gróf Bethlen István miniszterelnök és Klebersberg Kuno gróf vallás és közoktatásügyi miniszter is. Czettler előadásában alapos történelmi kutatások alapján bebizonyította azt, hogy egy megnyomorított nemzetnek egyetlen kivezető útja az elnyomásból a közgazdasági életnek és közigazgatásnak fejlesztése.⁷

Számos szociálpolitikai irodalmi és tudományos munkája közül nevezetesebbek:

- A német agrárkrízis és gabonavám
- A magyar ifjúság szociális feladatai
- A falu kultúrképessége és a falusi kultúra védelme
- A tanyai település és a tanyai központok
- A kereskedelmi politika világtörténelmi jelentősége a XX. században
- Népfőiskolák
- A szocialisták agrárprogramja
- A földművelő Magyarország és a világháború
- Közélelmezésünk a háború után
- A rokkanttelepítés Ausztriában és Németországban.⁸

Czettler Jenő, ahogy kortársai jellemezték, a jászok vezére, a szegények jótévője volt. Anyagi javaiból sokat juttatott nemes célokra. Pl. Az iskolaév befejezésekor valamennyi jáász községbe tankönyveket küldött a jó tanulók jutalmazására. Ínséges esztendőben a felsőjárás minden községében több mázsás búzaalapítványt tett. A jáászjókóhalmi plébániának azért adományozott 100 db takarékpénztári részvényt, hogy annak kamatjából segítyezzék a szegényeket. A népszerű Jáász Dalosversenyek vándordíja, a Lehel kürt ezüst mása az ő ajándéka volt.

⁵ Magyar Tudományos Akadémia: Tagajánlások. Budapest, 1922.

⁶ Köztelek (1922. november 23.) 32. évf. 59. sz. 1176. o.

⁷ Magyarország (1922. november 14.) 3. évf. 259. sz. 3.o.

⁸ Kun A. et al (1932.) Magyar Országgyűlési Almanach. Budapest

Számos társadalmi tisztsége közül egyik legjelentősebb az általa alapított Jászok Egyesülete elnöki tisztsége volt. Megszervezte, összetartotta a Jászságból elszármazottakat. 1921-től a fővárosban működött az elszármazott jászságiak szervezete, amely a „Jászok Egyesülete Budapesten” nevet kapta. A társasági élet szervezésére nagy igény mutatkozott, valamint az eseményeik is nagy érdeklődésnek örvendtek. A legnagyobb érdeklődés az évente más-más jász településen rendezett bálók iránt mutatkozott. A Jászok Egyesülete 1929-ben elnökük tiszteletére Czettler Jenő-serleget avatott. Következő évben Gecse Árpád festőművésszel megfestette arcképét. „A kép Czettler Jenőt, mint író, tudóst, professzort és jász vezérférfiút jeleníti meg, jobb kezében iron, a balban papírtekercs, mögötte könyvei, fent pedig a jászkürt.”

*Gecse Árpád festménye
Czettler Jenőről⁹*

*Dr. Czettler Jenő portréja Jászárokszállás
Város Polgármesteri Hivatalának dísztermében
(A szerző felvétele)*

⁹ Dr. Suba Györgyné Kocsis Julianna: Jászok Egyesülete Budapesten. Budapest: „A Jászságért” Alapítvány 2017.

A szervezetet 1946-ban több tízezer más szervezettel együtt feloszlatták.

Czettler Jenő a jász közösségek érdekében végzett eredményes munkálkodása elismeréseként díszpolgárrá választotta szülőhelye Jászárokszállás, valamint Alattyán, Jánoshida, Jászdózsa, Jásztelek és Jászfelsőszentgyörgy.

Tevékenysége legmagasabb szintű elismerése, hogy Horthy Miklós kormányzó 1931. júliusban az I. osztályú Magyar Érdem Kereszttel tüntette ki. 1936 júliusában a haza szolgálatában szerzett kiváló érdemei elismerésül a m. kir. titkos tanácsosi méltóságot adományozta neki, majd 1938 decemberében kinevezte a felsőház örökös tagjának.

A II. világháborút követő időszakban Czettler Jenő munkásságát az igazolóbizottság igazolta, így 1947-ig, idő előtti nyugdíjazásáig folytatni tudta egyetemi tanári munkáját. Akadémikusi tagsággal járó feladatait is mindaddig ellátta, amíg 1949-ben vissza nem minősítették tanácskozótaggá. A szocialista berendezkedés miatt a társadalmi szervezetek felszámolásával egyidejűleg társadalmi tisztségei megszűntek.

A II. világháború időszakában is aktív kutatómunkát végzett, amelyet kiadványai is alátámasztanak. 1939-ben Az emberi gazdálkodás története című könyvének második átdolgozott kiadása jelent meg, majd 1946-ban és 1947-ben az Agrárpolitika című háromkötetes műve is megjelent.

Az új rendszer veszélyt jelentett szinte mindenkire. Az ÁVH¹⁰ Figyelő és Környezetanalízis Osztályán valamikor 1950 őszén utasítást adtak Czettler titkos megfigyelésére. A mit sem sejtő, akkor 71 éves akadémikus a rá váró valóságra csak akkor döbbsen rá, amikor 1950. december 18-án éjjel letartóztatták. A hamis vád ellenforradalmi szervezetet írt le, amelynek feladata vasúti szabotázsakciók végrehajtása volt. 1951. augusztus 10-én a nyilvánosság kizárásával megtartott tárgyaláson Czettler Jenő a népköztársaság megdöntésére irányuló szervezkedés kezdeményezése és vezetése büntette miatt tíz társával állt a bíróság előtt, ahol dr. Jónás Béla volt az eljáró bíró. Az ítélete 12 év börtön, teljes vagyonefelkötés és tíz évre a közügyektől való eltiltás volt.

Czettler Jenő nem érte meg rehabilitálását. Évtizedeken keresztül sokirányú alkotó életútja súlyos betegen, 1953. április 29-én ért véget a börtönkórházban Budapesten. Rákoskeresztúron a 301-es parcellában temették el. Földi maradványait 1992. május 24-én helyezték örök nyugalomra a tápiószági családi kriptában.

*A Czettler-emlékoszlop
Jászárokszálláson
(A szerző felvétele)*

¹⁰ Államvédelmi Hatóság

Szülővárosa, Jászárokszállás 1997-ben egy emlékoszlopot állított a város központjában, amellyel a város szülőttére emlékeztek. Az emlékoszlopon feltüntetésre került, hogy dr. Czettler Jenő agrárközgazdász, akadémikus, a város országgyűlési képviselője. Az emlékoszlop még ma is áll, az arra sétálókat ma is emlékezteti, hogy 100 évvel ezelőtt itt született Czettler Jenő.

Palkonyay Gábor:

Háy László orvos-közgazdász

Jászberény, 1891.aug.31 – Budapest, 1975.jan.27.

Életútja alapján típusos XX. századi szocialista-kommunista mozgalom. Eredeti végzettsége ugyan orvosi, de orvosként – pályája elején az első világháborúban katonarvosként, majd rövid ideig a budapesti I.sz. Belgyógyászai Klinikán – csak igen rövid ideig dolgozott, azután „elkapta a kommunista ideológia fonta gépszíj”. Emiatt a Tanácsköztársaság bukása után kizárták az egyetemi munkából, eltiltották az orvoslástól. Több kitérő után Moszkvába emigrált, ahol 1939-ben megszerezte a közgazdaságtudományok kandidátusa címet. 1945 után külkereskedelmi miniszter, a Nemzeti Bank elnöke és a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem rektora (1957-1963) lett. 1963-as nyugdíjba vonulása után az MTA előbb levelező tagjává (1965), majd rendes tagjává (1973) választották. Sírhelye a Fiumei úti sírkert Munkásmozgalmi Panteonjában található.

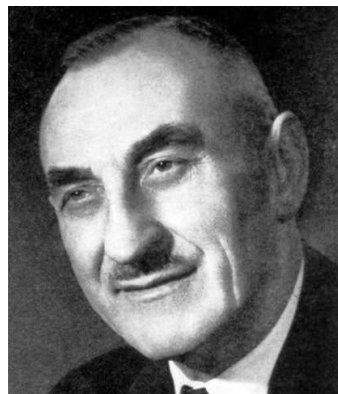
Kiss Antal – Pethő László – Streitmann András és Tauszigné Czakó Zsuzsanna:

Fekete Lajos turkológus

(Tardos, 1891. június 12. – Budapest, 1969. május 16.) Kossuth-díjas történész, turkológus, levéltáros, paleográfus, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja.

1950 körül, 14 évesen találkoztam először a professzor úrral. A tanyánk a neszúri 7. dűlőben lévő Fehér-keresztel szemben, a kövesút másik oldalán volt, ott laktunk. A hajtai templomba jártunk vasárnapi misére, ott tűnt fel egy olyan házaspár, akikről látszott, hogy nem a tanyavilágból valók. Szüleim ott ismerkedtek meg Feketéekkel. témákat. Fekete Lajoséka nyarakat a Neszúr 10. dűlőjének első járásában lévő kisebb parasztházban töltötték, amely feleségének, Nagy Rózsikénak a családjáé volt. Akkor még a Neszúr gondozott terület volt, pár tanyán kívül csak kunyhók léteztek, amelyekben viszont nem laktak. Villany még nem létezett. Míg a felesége főzött, ő olvasott vagy valamelyik tudományos munkáján dolgozott.

Boróka néni mindig nagy izgalommal várta testvérét és annak férjét, akit nagy tisztelet övezett a család körében. Lajos bácsit nagy híré professzorként, a török nyelvel

foglalkozó tudósként emlegették. Ő viszont nagyon kedves, közvetlen egyszerű ember volt, soha nem beszélt a munkájáról, tudományos eredményeiről. Tanítványa, Hegyi Klára visszaemlékezése szerint nagyon szerény, emberszerető, a munka iránt tisztelettel, alázattal rendelkező tudós volt. Láthatóan szerette a gyerekeket, és velük is el tudott beszélgetni, megértette őket. Megjelenését illetően magas termetű, sötéthajú, őszülő emberként emlékszem rá, aki már az én szememben idősnek látszott feleségével együtt, hisz életkoruk szerint a 60. évhez közel járhattak.

A tanár úr találkozásaink alkalmával érdeklődött a tanulmányi eredményeiről, a zongoraórákon tanultakról. Kiderült, hogy ő is tanult a hangszeren, és szívesen játszott, illetve hallgatta a zongorajátékot. Visszaemlékezve, az életútja egy meghatározott szakaszáról szívesen mesélt, és ez az I. világháborús élményeihez kapcsolódott. Gyakran beszélt az orosz fogságról és egy török hadifogoly tiszthez fűződő barátságáról, akitől megtanulta a török nyelvet. A levéltári anyagok szerint hat évet töltött a krasznnojarszki fogolytáborban 1914. augusztus 1-től, és hadnagyként szerelt le 1920 decemberében.

A 83-as számú Kőrös Gyalogezredben szolgált. (Forrás: Hadtörténeti Levéltári anyag.) Emlékszem, arra tanított, hogy minden rossz helyzetben lehet valami jó, amit az ember, ha megtalál, a saját javára is fordíthatja. Ő így értékelte a saját sorsának alakulását a háborút követő években, a hadifogság idejét, amely lehetőséget adott a török nyelv elsajátítására.

A szóbeli emlékezéseken kívül írásos dokumentumai is fennmaradtak a jázsberényi jelenlétnek. A megőrzött önéletrajzok és más dokumentumok arra utalnak, hogy ezekben a háború befejezését követő években Fekete Lajos múltjában is elkezdtek politikainak minősülő „gyanús” elemek után kutatni. Okot adhatott erre, hogy gépelt, saját kezűleg aláírt önéletrajzában aláhúzással emelték ki a következőket (5-6. sz. kép): „Külföldi tanulmányokat végzett Ausztriában (Bécsben), Németországban (Berlinben, Drezdában), Olaszországban (Velencében) és Törökországban.” Néhány sorral arrébb, az utolsó lapon pedig

Fekete Lajos sírja

piros ceruzával a következőket húzta alá a káderező: „1950-ben alapfokú világnézeti szemináriumot végzett, 1951-ben részt vett a tudományegyetem bölcsészettudományi karán rendezett ideológiai konferenciákon.”

A jászberényi temetési szertartást egy püspök vezette, aki gyászbeszédében egyetlen mondatot mondhatott arról, hogy az elhunyt jeles turkológus, történész, Kossuth-díjas egyetemi tanár, tudós akadémikus volt. Úgy emlékszem, hogy a temetésen az ELTE és az Akadémia képviselője is részt vett. Fekete Lajosprofesszor úr első látásra is egyszerű, közvetlen, barátságos és derűs ember volt, napbarnított arca kimondottan törökös karakterű, szépen kipödört bajusszal.

Forrás: Fekete Lajos Jászberényben és a hadifogságban – Jászszági Évkönyv 2021.

Parti Csaba - Pethő László:

Lakó György nyelvész, egyetemi tanár

(1908. szeptember 26. Jánoshalma - 1996. július 15.

Budapest)

1936-39 között a Jászapáti Kir. Kat. Gróf Széchenyi István Gimnáziumban magyart és németet tanított, emellett szerepet vállalt az önképzőkör vezetésében.

Tanári tevékenysége mellett fenntartotta finnugrisztika iránti érdeklődését. Több tudományos egyesület tagja, előadást tartott a Magyar Rádióban és különféle egyesületekben fordításai jelentek meg rangos folyóiratokban.

1948-ban választották a Magyar Tudományos Akadémia levelező, 1970-ben pedig rendes tagjává fogadták.

1987 májusában adták át Lakó György professzornak a Gimnázium jubileumi emléklapettjét, az intézmény történetében vállalt jelentős szerepéért.

Csörgő Terézia:

Pintér Jenő irodalomtörténész

Cegléd, 1881. január 25. – Budapest, 1940. november 7.

1881. január 25-én született Cegléden. Érdekes, hogy a ceglédi honlapon a város híres személyei között nem szerepel a neve. Budapesten és Lőcsén végezte a középiskolát. A Budapesti Tudományegyetemen folytatott magyar irodalom és műveltség-történeti tanulmányokat és 1903-ban kapta meg diplomáját. 1905-ben lett helyettes tanár Jászberényben, majd 1906-ban rendes tanári címet kapott. Kezdetől történelmet és földrajzot tanított, de az 1907/08-as tanévben megbízták a főgimnáziumi önképzőkör vezetésével. Nagyon komoly és érdekes pályatételeket írtak ki. Így például: Anonymus krónikájának jellemzése, földrajzi és művelődéstörténeti vonatkozásai, Mit köszönhet a magyar nemesség, a magyar jobbágyosság és a magyar polgári osztály Széchenyi Istvánnak?, Elmélkedés a hazaszeretetről című dolgozatok készítését várták a kör tagjaitól.

leket írtak ki. Így például: Anonymus krónikájának jellemzése, földrajzi és művelődéstörténeti vonatkozásai, Mit köszönhet a magyar nemesség, a magyar jobbágyosság és a magyar polgári osztály Széchenyi Istvánnak?, Elmélkedés a hazaszeretetről című dolgozatok készítését várták a kör tagjaitól.

Már az első tanítási évétől értekezései jelentek meg a főgimnázium értesítőiben, ezek szinte a későbbi nagy munkáinak előzményei voltak. Akadémiai törekvések a nyelvtudomány területén 1831-1851-ig, I. Akadémiai nyelvművelés, II. Az élő nyelvanyag, III. A nyelvtörténet címekkel három fejezetre osztotta az írását. Kortani átnézet. Kerékgyártó Árpád több évtizeddel korábban készült művének kiegészítése évszámokhoz kötve A magyar nemzet évlapjai a királyság megalapításáig címmel. A magyar nemzet az ősidóktól a honfoglalásig, illetve A magyar nemzet a honfoglalástól a királyság megalapításáig cím alatt két nagy fejezetben olvashatunk a kiegészítésekről. Jegyzetek a régi magyar irodalom történetéhez. A Döbrentei –kódexben másolt középkori magyar nyelvű verses meséket mutatja be elsőként. A II. részben Magyarországi Mihály és Magyar Mihály cím alatt pálosrendi szerzetesekkel foglalkozik. A III. részben A Vitéz Franciskó meséjének egyik változatát elemzi.

1910. augusztus 8-tól saját kérésére a budapesti VI. kerületi állami főreáliskola rendes tanára lett. 1919. augusztustól 1939-ig budapesti tankerületi főigazgató, 1935-től a szegedi egyetem címzetes nyugalmazott rendkívüli tanára volt.

Jászberényi tanársága alatt az Országos Középiskolai Tanáregyesület, a Magyar Néprajzi Társaság, a Budapesti Philológiai Társaság alapító, és a Magyar Történelmi Társaság rendes tagja lett. 1911-ben alapítója és elnöke a Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak, 1923-tól a Petőfi Társaság, a Kisfaludy Társaság is tagjai közé fogadta. A Magyar Pedagógiai Társaságban alelnökké, később elnökké választották. Munkásságát elismerve 1916-ban megválasztották az MTA levelező tagjának, 1929-ben pedig rendes tagjának

Írói munkássága nagyon gazdag volt. A jászberényi főgimnáziumban eltöltött öt év öt értekezése csak porszem az életművében. Jászberényi tanársága alatt számos ismeretterjesztő írása, közművelődést előmozdító cikke jelent meg a Jászberény, a Jász Kürt című lapokban és számtalan országos lapban, folyóiratban.

Utolsó kötetét Századunk magyar irodalma címmel felesége adta ki halála után. „A művet még sokáig fogjuk használni, kétségtelenül az ember, jóságos, baráti és emberi lényével mindig velünk marad.” – írta Szerb Antal író a Nyugat című folyóiratban.

Pintér Jenő harcot folytatott a magyartalanság ellen és mozgalmat indított a szép magyar beszédért. Két nyelvvédő könyvet is írt. Egyik a Magyar kereskedők nyelvvédő könyve címmel, a másik a Magyar iparosok nyelvvédő könyve – Női iparágak címmel jelent meg.

Munkáját egyre több támadás érte, irodalomtörténeti feldolgozási elveit nem értették meg. A negatív reakciók egészsége romlásához vezettek. 1940. november 7-én elhunyt, sírja a Fiumei Úti Sírkertben található. Özvegye, Battlay Borbála, aki a második felesége volt, kérésére egy ledöfött oroszlán a síremléke, Bory Jenő alkotása. Úgy gondolta az özvegy, hogy a meg nem értettség okozta a halálát 59 évesen.

Temetésén Alszegehy Zsolt irodalomtörténész búcsú beszédében mondta: „Az újabb magyar irodalomtörténetírók tanítómestere volt. De nemcsak mestere, barátja, lelkes bátorítója is. És vesztesünk épp ebben pótolhatatlan. Mert művei a kezünkben maradnak, mint nélkülözhetetlen alapot adók, szíve azonban, amelynek annyi meleg felénk áramlását éreztük, amelyből csak a szeretet hajolt mindannyiunk felé, örökre megpihent. A mester itt marad közöttünk könyveiben, a jóbarát elköltöztét könnyes szemmel gyászoljuk halálunkig”

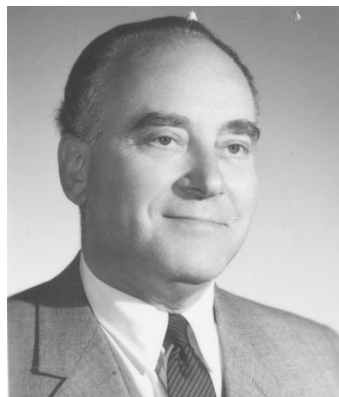
Pethő László:

Heller László gépészmérnök
(1907. augusztus 7.)

Heller László 1921-ben áttelepült Magyarországra. Pályáját döntő módon befolyásolta az a tény, hogy 1927-31 között Zürichben az Eidgenössische Technische Hochschule (műegyetem) tanult, ahol gyakorlonok-tanárségédként is dolgozott. 1933-tól hazatért és Budapesten mérnöki irodát nyitott. Tevékenységére az Egyesült Izzó és annak elnök-vezérigazgatója Aschner Lipót is felfigyelt, és a cégtől komoly megbízásokat kapott, ebből kiemelkedő jelentőségű volt az Ajkai Erőmű tervezése és megvalósítása. Konkrét gyakorlati feladatai során szembesült először azzal, hogy megoldást kellett keresnie és találnia az erőmű hűtőrendszerének megvalósítására. Így merült fel a léghővezetési berendezés alkalmazása, maga az eljárás 1942-ben nemzetközi szabadalmi védelem alá került.

A következő években komoly megpróbáltatásokat kellett megélnie. 1942–44 között Ajkán élt, és közben fél évet töltött munkaszolgálatban. 1944-ben megkeresztelkedett, és védlevelet kapott a svéd és svájci nagykövetségtől. Tanítványaitól származó információ szerint Óbudán, a Kéhli vendéglőben bújtatták, ott kapott menedéket. Fennmaradt forrás egy 1945. február 4-én kelt levél, amiben megmenekülésükért Lech Bélának mondott köszönetet. Ebben Heller László külön megköszönte megmentőjének, hogy neki és jázsberényi születésű menyasszonyának menedéket és túlélést jelentő szállást biztosított. Kún Ilona jázsberényi textilkereskedő lányával 1945. decemberében kötöttek házasságot.

A második világháború befejezése után a léghővezetési berendezés terve és a megvalósítás lehetősége változatlanul együtt állt ugyan, de nem rendelkeztek működőképes referenciával. Időközben Forgó László mérnökkel kialakított kooperáció is hozzájárult a találmány tökéletesítéséhez. A feltalálók folyamatosan pozitív visszajelzéseket kaptak, megszállottan és fáradhatatlanul próbálkoztak találmányuk megvalósításával. Időközben Heller László a Budapesti Műszaki Egyetem professzora lett, 1951-ben Kossuth-díjban részesült. Az első igazi sikert egy 1956. április 15-én aláírt szerződés jelentette, amikor, hosszas tárgyalások eredményeként szerződést írtak alá a English Electric céggel a licenc részbeni értékesítéséről.

*Heller professzor
a hatvanas évek elején*

*Heller László egyetemista
Zürichben készült
jogosítványképe*

Ezzel párhuzamosan a Jázsberényi Fémnyomó és Lemezárugyár Gorjanc Ignác igazgató, László Károly főmérnök vezetésével és nagyszámú tehetséges mérnök és gyakorlati szakember hatékony közreműködésével vállalta a léghővezetési berendezés gyártását, így elismert részesei lettek a találmány hasznosításának.

Heller László és Jászberényben született felesége, Kun Ilona nászúton

Az 1958-ban megrendezett Brüsszeli Világkiállításon Nagydíjban részesült berendezés ott kiállított mintadarabját Jászberényben gyártották. 1964-ben pedig az MTA rendes tagjává választották.

Az angol és a nyugatnémet megállapodások után az NDK-val kötött szerződések következtek. Eredményesnek bizonyult a szovjetekkel kialakított kooperáció, így a termékek a Szovjetunió kivül Irakba, Iránba és más Közel-keleti országokba is eljutottak. A megrendelések folyamatosan érkeztek. Az 1990-ben lezajlott privatizáció nyomán új vállalkozások léptek be, és ezután a Heller-system alapján készült termékek a világ legkülönbözőbb részein váltak használatossá.

Boros Dezső - Pethő László:

Holló János vegyészmérnök, biotechnológus
Szentes, 1919. augusztus 20. - Budapest, 2012. január 5.
„Anyai és apai ágon is régi berényi család vagyunk.
Apai ágon vasutas család vagyunk.

Édesapámat mint vasúti mérnököt Szentesre helyezték. Andris öcsémrel együtt ott születünk. Később visszakerült a család Jászberénybe. A Bercsényi utca 55. szám alatti nagy szürke mészkőház volt a miénk. Nagy udvarunk volt, ahol futballoztunk, játszottunk.

Bennünket, gyerekeket Berta „Fräulein”, Pap doktor későbbi felesége tanított németül. Akkor nem lehetett külföldre menni, de egyszer járt nálunk egy bécsi cseregyerek. Ugyanakkor Jászberényben emigrációban élő egykori cári gárdatiszektől franciául is kezdtünk tanulni.

Rengeteget olvastunk. Volt egy Dezső nevű ügyvéd nagybátyám, aki csodálatos könyvtárral rendelkezett. Ha egy modern könyv megjelent, az nála feltétlenül megvolt, mert azt megkaphatta a berényi könyvesboltban.

Kitűnő tanuló voltam, így szinte az egész város megmozdult, hogy bekerülhessek a Műegyetemre, hiszen a numerus clausus miatt egyáltalán nem volt biztos a bejutás. Antal István volt akkor az országgyűlési képviselőnk, aki egyébként a Sztójay kormány minisztere is volt. Ő is mindent elkövetett azért, hogy bejussak.

Mit köszönhetek az egyetemnek? Ha nem lettem volna egyetemista, a századommal együtt rögtön kivittek volna Ukrajnába. Erről annyit még, hogy közülük alig egy-két ember jött csak haza.

Andris öcsém a Görgey zászlóaljban, a fegyveres ellenállásban vett részt. Statáriális bíróság ítélte halálra tíz társával együtt. Állítom, nem volt kommunista, még ha később azt is próbálták csinálni belőle...

Négy év munkaszolgálat után mentem először Berénybe. Az elhagyott szőlők kezelésével próbálkoztam, beindítottuk a borászatot is. 1946 elején híre jött, hogy mérnököt keresnek a Kőbányai Sörgyárba; jelentkeztem és elvállaltam. Nem kis merészség volt ebben, mert a sörfőzés külön szakma.

1967-ben, elég fiatalon, lettem akadémikus, amiben némi szerencse is volt, mert a szóba jöhető új akadémikus jelöltek között sok egymással rivalizáló elméleti kémikus volt, technológus viszont alig. Az öregek jól ismertek, nemzetközi hírem és különböző német és francia kitüntetésem is voltak már. Így nem okozott különösebb problémát a jelölésem és megválasztásom.

Nem sokkal azután, hogy feljöttem a sörgyárba, a szőlőt elvették. A házat eladtuk, abból sikerült lakást venni Budapesten. 1967-ben meghívtak a gimnázium jubileumára. Emlékezetem szerint akkor jártam utoljára Berényben. Elhatároztam, hogy minden évben küldök egy szerény összeget két arra érdemes diák számára. Ezt a jutalmat Andris öcsém emlékére a huszadik századi magyar irodalomból, Gergely Adolf tanár úr emlékére pedig a fizikából legjobb előmenetelt felmutató tanuló kapja.

A gyerekeim ugratnak, hogy nekem nem ebéd az ebéd leves nélkül, és, igaz, ami igaz, ma is a gyerekkoromban megkedvelt berényi ízeket szeretem és keresem. Ha berényi hírt hallok, arra mindig nagyon figyelek.”

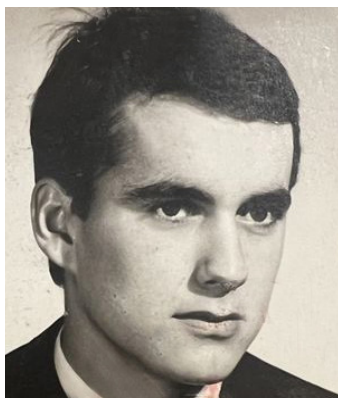
Jászsági Évkönyv 1996 – részletek az akadémikussal készült interjúból

Bende Andrea:

Zalai Ernő (1943-2021) – A magyar matematikai közgazdaságtan úttörője, matematikai közgazdaságtan egyik hazaimgehonosítója

A magyar közgazdaságtudomány egyik legmeghatározóbb, iskolateremtő alakja volt – olyan tudós, aki hidat épített a matematika absztrakciója és a gazdaság valós folyamatai közé. A Budapesti Corvinus

Egyetem (korábban MKKE) Széchenyi-díjas professor emeritusa, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja volt. Budapesten született, és már fiatalon kiemelkedett tehetségével: a jászberényi Lehel Vezér Gimnáziumból egyenes út vezetett a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemre, ahol 1966-ban végzett terv-matematika szakon, majd 1969-ben „Sub auspiciis Rei publicae popularis” aranygyűrűs doktorrá avatták – az ország

legkiválóbb hallgatói közé tartozott. Tudományos pályája a gazdasági modellezés és a matematika határterületén bontakozott ki. Az 1970-es években, amikor Magyarországon még újdonságnak számítottak az ökonometriai

és matematikai programozási módszerek, Zalai az elsők között kezdte alkalmazni és tanítani ezeket. Nemcsak oktató, hanem irányt mutató gondolkodó is volt: az ő munkássága tette a matematikai közgazdaságtant az egyetemi tanterv elismert részévé. Kutatói pályája nemzetközi szinten is kimagasló. Ford-ösztöndíjasként a Carnegie Mellon Egyetemen, majd az IIASA-ban (Nemzetközi Rendszerelemzési Intézet, Laxenburg) dolgozott, ahol a világ vezető közgazdászaival – köztük Nobel-díjasokkal – működött együtt.

Itt fejlesztette ki az első magyar számszerűsített általános egyensúlyi modellt (CGE-modell), amellyel hazánk gazdasági szerkezetét és erőforrás-allokációját is vizsgálta.

Tudományos érdeklődése az elméleti mélységek és a gyakorlati alkalmazások között mozgott. Társszerzőként jegyezte a klasszikussá vált „Fixpont és egyensúly a gazdasági

modellekben” című művet (1978), majd a közgazdaságtan elméleti alapjait és matematikai modelljeit összegző „Bevezetés a matematikai közgazdaságtanba” (1989) című könyve generációk számára vált meghatározó tankönyvvé. Kétkötetes főműve, a „Matematikai közgazdaságtan I–II.” (2011–2012) már életművének enciklopédiája lett: e kötetek ma is

alpművek a doktori képzésben. Zalai Ernő szellemiségét a nyitottság és az integrációjellemzte. Nem hitt az iskolák, irányzatok kizárólagosságában:

„A különböző, csak részgazságokat feltáró megközelítéseket inkább egymás kiegészítőinek, semmint helyettesítőinek tekintettem.”

Az egyetemi közéletben is meghatározó szerepet játszott. Az 1980-as években a Makrotervezési és -modellezési Intézet igazgatójaként, majd rektorhelyettesként

(1988–1991) nagyban hozzájárult a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem nemzetközi megnyitásához és tantervi megújulásához. Később országos szinten is kulcsszerepet vállalt a doktori és habilitációs rendszer modernizálásában, az MTA Doktori Tanácsának elnökeként a tudományos minőség és átláthatóság következetes híve volt.

Életművét számos díjjal ismerték el: Akadémiai Díj (1992), Apáczai Csere János-díj (1991), Szent-Györgyi Albert-díj (2003), Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztje (2004), végül a Széchenyi-díj (2012) – mind a magyar közgazdaságtudomány megújításában játszott iskolateremtő szerepének elismeréseként.

Szakmai elhivatottsága mellett Zalai Ernő kivételes emberi egyéniség is volt: közvetlen, humoros, nagy műveltségű, tanítványaira figyelő mester. Nem csupán a tudást, hanem a tudományos gondolkodás etikáját is tanította – a minőség, a pártatlanság és az emberi tartásfontosságát. Többen is készítették az akadémikus úrral interjút, amelyekből kettőt szeretnék kiemelni. Az egyik, „Megfontoltan és nem érzelmi alapon dönteni” címmel jelent meg, amit Pethő László készített 1992-ben.

Ez egy rendkívül mély, személyes és intellektuálisan gazdag portré a professzorról, aki nemcsak a matematikai közgazdaságtan hazai meghonosítója, hanem a rendszerváltás utáni magyar értelmiség önvizsgálatának is egyik markáns hangja volt.

A beszélgetés során külön hangsúlyozta, hogy jászberényi gyerekkora mély nyomokat hagyott benne. Bár nem itt született, „ha megkérdik tőlem, hová való vagyok, habozás nélkül válaszolom: jászberényi.” Gyermekkorában nem volt minta-diák: „Nem igazán szerettem az iskolát, a kötelező tanulást-tanítást kifejezetten terhesnek éreztem.” De amint megtanult olvasni, saját intellektuális útjára lépett – autodidakta, szabad szellem lett, aki „soha nem olvasott annyit kedve szerint, mint az első 18 évében.” A döntőfordulatot Schuk Lajos tanára hozta el számára, aki megszerettette vele a matematikát, és a Közgazdasági Egyetem terv-matematika szakára irányította.

A professzor 1971-ben Ford-ösztöndíjjal került az Egyesült Államokba, ami számára új szellemi világot nyitott. Lenyűgözte az amerikai racionalitás, a teljesítményelvűség, a polgári öntudat és a tolerancia. Az interjú keretében Zalai összeveti Kelet- és

Nyugat-Európa kulturális alapjait: „Nyugat-Európában a döntések 20%-a alapul racionalitáson, Kelet-Európában még mindig csak 1-2%!” Meglátása szerint a keleti régiókat „a teljesítményelvűség hiánya” jellemzi, és a „középszer diktál”, nem pedig a szakértelem. A társadalom és az iskolarendszer „nem ösztönzi a többletjeljesítményt”, így elpazarolja emberi erőforrásait. Zalai hitt abban, hogy Magyarország akkor léphet előre, ha tudatosan építi a teljesítményre épülő kultúrát, és fiatalokat küld külföldre tanulni, dolgozni:

„Ha a kijutók száma eléri a kritikus tömeget, akkor már nem tudja megfojtani őket aközépszer.” Ugyanakkor óva int az önzés és az identitásvesztés veszélyeitől: „A közösségi-kollektívizmus jegyében a legönzőbb embertípust sikerült kinevelni Kelet-Európában.” Aprofesszor szerint az igazi megújuláshoz racionális gondolkodásra, felelősségérzetre és egészséges nemzeti tudatra van szükség. A másik interjú címe a következő volt: „A népgazdasági tervezéstől a matematikai

közgazdaságtanig, reformokon át”, amelyet Csekő Imre készített. Az interjú Zalai Ernővel több rétegben mozog: nemcsak személyes életút, de tudományos- szakmai világkép, pedagógiai attitűd és értékrend is reflektorfénybe kerül. A beszélgetés gyakran visszatér a magyar társadalom belső gondjaihoz, illetve a kelet-nyugatikülönbségekhez a tudomá-

nyos kultúra és gondolkodás vonatkozásában. Az interjú stílusa közvetlen, őszinte. Zalai gyakran választ személyes példákat, emlékeket, amelyek által a gondolatai emberközeli lesznek. Nem kerül a kritikát sem: egyaránt

kritikus önmagával, a rendszerrel és az értelmiségi standardokkal. Az egész beszélgetés alatt érezhető, hogy nem csupán véleményt mond, hanem egyfajta szellemi meggyőződést is közvetít. Az interjú nem pusztán portré: intellektuális kihívást is ad az olvasónak. Arra késztet, hogygondoljunk el azon, mennyire döntünk megfontoltan az életben, mennyire engedjük, hogy társadalmi, kulturális mechanizmusok befolyásoljanak bennünket. Itt egy tudós beszél, aki nemcsak számokat, modelleket és egyenleteket lát a világban, hanem emberi sorsokat, döntéseket és felelősséget is. Olyan ember szólal meg, aki hitt abban, hogy a tudomány – ha jól csinálják - erkölcsi tett is. Zalai Ernő pályáját az különböztette meg sok kortársától, hogy soha nem akart divatirányzatokhoz vagy hatalmi körökhöz igazodni.

A tanítványai szerint Zalai óráin nemcsak a közgazdaságtanról, hanem gondolkodni tanultak. Számára a tudomány nem szakma, hanem szellemi tartás volt. Egyik kedvenc gondolata szerint a tudós feladata nem az, hogy „igazat mondjon”, hanem hogy megmutassa, miért nehéz igazat mondani.

2021 januárjában Zalai Ernő halála nem csupán egy tudós elvesztése volt, hanem egy iskola, egy szellemiség eltűnése is — azé a gondolkodásé, amelyben a tudomány nem öncél, hanem erkölcsi felelősség. Zalai Ernő, a magyar közgazdasági gondolkodás egyik legnagyobb formálója, az MTA rendes tagja, Széchenyi-díjas professzor, a Budapesti Corvinus Egyetem meghatározó tanára és újítója volt.

A '80-as évek közepén, amikor a világ még zárt határok és ideológiai korlátok között létezett, Ő már a nyitottságot, az angolszász szemléletet és a tudományos szabadságot képviselte. A Csáki–Zalai-féle reformvezetés korszakalkotó volt: ő vezette be a kétszintű képzést, a modern PhD-rendszert és az új típusú közszolgálati képzést — mindazt, amit ma természetesnek veszünk a magyar felsőoktatásban. De Zalai számára a reform nem technikai kérdés volt. Tudta, hogy egyetem csak akkor újulhat meg, ha benne az igazság keresésének kultúrája újul meg. Egyik kedvenc idézetét —

„Ahhoz, hogy önmagad legyél egy olyan világban, amely minden erejével arra törekszik, hogy olyanná tegyen, mint akárki más” — nem véletlenül tette ki intézete falára. Ez az idézet az *Életfilozófiájának* tükre volt.

Zalai élete arról szólt, hogy egyéni tudását közösségi célok szolgálatába állítsa. Munkássága révén generációk tanultak meg másképp gondolkodni — precízebben, felelősebben, szabadabban. Tanítványai, kollégái, sőt még azok is, akik csak hallottak róla, úgy emlékeznek rá, mint egy hiteles, derűs és következetes emberre, aki soha nem adta el az elveit. Zalai Ernő életműve nem csupán könyvekben és publikációkban él tovább. Ott van a mai közgazdászképzés alapjaiban, a doktori iskolák szellemiségében, és minden fiatal kutatóban, aki hisz abban, hogy a tudomány és erkölcs nem elválasztható egymástól.

Élete végéig kiállt a minőség, a pártatlanság, a nemzetközi mérce és a magyar tudomány becsülete mellett. Nem félt kimondani, ha valami nem volt rendben. De mindig méltósággal tette. Bár szigorú tudós hírében állt, Zalai Ernő interjújából egy derűs, humoros, melegszívű ember képe rajzolódik ki — aki tudott nevetni önmagán, a világ fonákosságain, és aki szerette az életet.

Amikor a neve elhangzik, nemcsak egy professzorra, hanem egy emberi tartásra emlékezünk.

Olyan tartásra, amely összeköti a jázsberényi iskolapadot a Corvinus dísztermével, a gyermekkori álmot a tudományos örökséggel, és a földi életet az időtlenséggel. Zalai Ernő nemcsak országos, hanem jázsberényi ember is volt – abban a legszebb értelemben, ahogyan a szülőföld formálja az embert: nem zajosan, hanem csendes kitartással, nem hivalkodóan, hanem mély tartással. Életének minden mozzanatában ott élt Jázsberény szelleme – a szívós munka, a közösség iránti felelősség, a szelíd, de határozott erkölcs, amely soha nem hajlik meg a könnyebb út előtt.

Gyermekként a Jázság földjén tanulta meg azt, amit később tudósként egész életében képviselt: hogy az igazság nem ajándék, hanem kitartó munka gyümölcse; hogy a becsület nem szó, hanem napi döntések sorozata; és hogy a tudás értéke csak akkor teljes, ha másokat is felemel.

Forrásjegyzék:

<https://m2.mtmt.hu/gui2/?type=authors&mode=browse&sel=authors10012479>

https://unipub.lib.uni-corvinus.hu/6003/1/zalai_erno_interju_154_159.pdf

<https://vmek.oszk.hu/01700/01755/01755.pdf>

https://epa.oszk.hu/00600/00691/00210/pdf/EPA00691_mtud_2021_03_420-424.pdf

<https://www.uni-corvinus.hu/post/bucusu-zalai-erno-professzortol/>

Kiss Henriett:

Somfai László zenetudós, világhírű Haydn- és Bartók-kutató 1934. augusztus 15-én született Jázsbadányban. 1959-ben szerezte meg zenetörténeti oklevelét a Zeneakadémián. Első munkahelye az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtára volt, majd 1963-tól a Bartók Archivum munkatársa lett. 1972 és 2004 között ő vezette az Archivumot. Tudományos kutatómunkája mellett 1969 óta folyamatosan tanít a Zeneakadémián. 1982-ben lett a „tudományok doktora” a Magyar Tudományos Akadémián. 1995-ben az MTA levelező tagjává választották, 2005 óta az MTA rendes tagja. Akadémiai székfoglaló előadásának címe: „A zenetörténeti kánon: konzervatív muzsikusképzés, progresszív zenetudomány? A művészet kutatása modern tudományok szorításában”. Somfai László tavaly ünnepelte 90. születésnapját. Idős kora ellenére a mai napig aktív szakmai életet él.

Felhasznált források: <https://lfze.hu/oktatok/somfai-laszlo-286>, https://mta.hu/koztestuleti_tagok?PersonId=19470, <https://zti.hu/hu/bartok/munkatarsak/15-somfai-laszlo>

JÁSZLADÁNYTÓL MAGYARORSZÁG
NEMZETI ATLASZÁIG

– beszélgetés Kocsis Károly akadémikussal –
készítették: Csillik Zoltán és Péter-Agócs Adrienn

– *Miként él az emlékezetében a szülői ház? Vannak-e olyan gyermekkori emlékei, amelyekre szívesen gondol vissza, ha erőt akar meríteni a dolgozós hétköznapokban?*

– A szülői ház hajdanában azt a házat jelentette, ahol az ember megszületett. Ez az épület az én születésem idején, 1960-ban nem a szüleim házát jelentette, hanem a jelenleg Szolnokon, a Baross utcában lévő, Árpád-háznak nevezett épületet, mely a Nagyváradról 1920-ban a románok elől Szolnokra menekített, 1926-ra felépült Bábaképzőnek adott otthont, ahová édesanyámat Jászládányról elvitték szülni. Ebben a bábákat is képző szülőotthonban akkoriban sok ezernyi kortársamat segítettek világra, akikkel együtt kissé viccesen nevezhetjük magunkat mindannyian „Árpád-házinak”. Születésem után már megérkeztem igazi szülőföldemre, a Jászságba, Jászládányra, ahol hatéves koromig a Damjanich utcában, majd 18 éves koromig a Szent László (akkori nevén Rosenberg házaspár) utcában laktam a szüleim házában. Ez utóbbira mindmáig sok szeretettel gondolok, hiszen az ottani életem miatt mondhatom azt, hogy igazi alföldi, jászsági, falusi vagyok, hiszen ottani élményeim miatt ivódott belém a végtelen rónaság, a szántóföldek, legelők, akácok, a házhoz tartozó nagy (felmenőim által, különösen anyai nagyanyám által gondosan, állhatatosan gondozott) kert, a gyermekzsivajos, poros utca képe. Az Alföld természeti jellegzetessége mellett rögzült bennem a Jászság szinte homogén római katolikus jellege is, mely azzal kezdődött, hogy a hatalmas méretű templomunk védőszentjének, Sarlós Boldogasszonynak a napján, az aratás kezdetét jelentő napon születtem, amikor a falusi búcsúnkat is rendezték. Sokáig kisgyermekként azt hittem, hogy az egész falu az én születésnapomat ünnepli. Családom vallásossága mellett az akkor még általánosnak tekinthető megkeresztelkedés, hitoktatás, elsőáldozás, templomba járás, a lenyűgöző templomunk, a faluban és annak határában látható számos kereszt, feszület is meghatározó volt hitem megalapozásában, erkölcsi normáim, általában a szülőföld képének későbbi megszilárdulásában. Petőfitől eltérően nem hagynak hidegen az erdős hegyvidékek, hiszen azokat én is nagyon szeretem, és gyakran túrázom hegyvidéken, de igazi megnyugvást az Alföld rónasága, a vízszintes horizont jelenti csakúgy, mint a tenger a tengerészek esetében.

– *Hogyan emlékszik vissza a kisiskolás és középiskolás éveire? Mikor döntötte el, s kinek vagy mely esemény hatására indult el a földrajz tanári pálya irányába? Honnan származik az etnikai és politikai földrajzhoz való vonzalma?*

– Mint mindenki esetében, nálam is a kis- és középiskolás kor az első barátságok, szerelmek korszaka, melyre mindenki örömmel, érzékenyülten gondol. Az általános iskolai osztályfőnökeim mindegyikére (alsó tagozaton Kalmár Istvánnéra, Pomázi Lajosra, felső

tagozaton Rimóczi Ferencnére) nagy szeretettel gondolok vissza, akik pedagógusként jelentősen hozzájárultak pozitív jellemvonásaim megszilárdulásához. Tízéves korom körül lehetett, amikor a nagymamai ház padlásán számos „kincsre” leltem, melyek jelentősen befolyásolták későbbi érdeklődésemet. Kiemelem közülük a „nagy” elemi iskolai Kogutowicz-atlaszát, melyben rábukkantam a történelmi Magyarország néprajzi térképére, s elkápráztatott hazánk régi lakóinak nyelvi sokszínűsége, az ország korabeli nagysága. Csupa olyasmit láttam benne, ami hiányzott a népköztársaság nebulóinak szánt, hivatalos atlaszokból. Attól kezdve csillapíthatatlan vágyat éreztem annak kiderítésére, hogy miként jött létre ez az etnikai, nyelvi, vallási tarkaság, és hogyan, miért hullott szét később országunk. A tarka etnikai, néprajzi térképek és az idegen nyelvek iránti érdeklődésem jász szülőföldem (magyar) nyelvi homogenitásával is összefüggött, hiszen ott a legidősebbek is csak a két világháború idején találkozhattak olyan emberekkel, akik nem magyarok voltak.

Ebben az időszakban megyei és országos rajzversenyeken is elindítottak, s egy-egy nyertes munkámat (pl. hazafias csatajeleneteket) országos lap is lehozta. A földrajz tárgy és a különféle térképek gyorsan lenyűgöztek és az elvártnál jóval nagyobb teljesítményre ösztönöztek. Ez nyilvánult meg abban, hogy első földrajztanárom (Sike Mihályné) megyei versenyen is sikerrel indított el. Az első térkép megrajzolásának szépségét, ízét mégsem ő, hanem a már nyugdíjas, napköziotthoni tanárom, Tálás László érezte meg velem, aki vázlatosan lerajzolta nekem falunk térképét, s ez annyira megtetszett, hogy hozzáláttam a „terepen” gyalog, kerékpárral tökéletesíteni, később már ház-pontossággal is megrajzolni. Ebbe a „munkába” (a többi gyerek szemével nézve furcsa játékba) a szomszédban lakó Zsuzsa unokatestvéretem is bevontam. Később, nyolcadikos koromra már ösztönösen ráéreztem a tematikus térkép rajzolásának izgalmára is, amikor ősvezetőként megszerkesztettem falum gazdasági funkcionális térképét, melyen feltüntettem (az ős tagjainak lakóhelye mellett) a különböző funkciójú középületeket és gazdasági egységeket is. A lakóhelyem, szülőföldem szeretete indított el azon az úton, mely a társadalmi változások megfigyeléséhez, rögzítéséhez vezetett. Gyermekkorom, főként iskolás korom idején, a 60-as, 70-es években Jászládány – falvak százaihoz hasonlóan – döbbenetes változáson ment keresztül. A térszerkesztés, a kirobbanóan nagymértékű városi iparosítás, Szolnok és Budapest viszonylagos közelsége miatt kezdetben csak heti ingázóként, majd állandó jelleggel több ezren hagyták el lakóhelyüket, szülőfalumat, és költöztek a vonzó városi munkahely közelébe. Az 1828–1876 között mezővárosi rangú, 1941-ben még 10 ezer lakost számláló Jászládány népessége ezen földcsuszamlásszerű falu–város migráció eredményeként az általános iskolai tanulmányaim végére (1974) 7 ezerre zuhant. A saját magam gyönyörűségére kezdett térképezés során számomra is feltűnővé vált az üressé, eladhatatlanná vált házak tömege, melyeket igyekeztem a térképeimen is berajzolni. Ezzel a folyamattal párhuzamosan zajlott a cigánytelepek, putrik felszámolásának országos kampánya. Ilyen jellegű telep a falum északkeleti peremén létezett, ahol a születésemkor még csak 300 fős, kis cigány közösség élt. Az 1960-as évek végétől fokozatosan számolták fel a régi cigánytelepet és lakóit szétköltöztették a nem-cigányok tömeges elvándorlásával, kihalásával megüresedett házakba. A cigányok akkori, irányított szétzórása nem volt túl eredményes, mert többségük visszahúzódott a falu északkeleti részére, a régi, putri közeli utcákba, egymás közelébe (és a házuk közelébe is). Ez az egymás mellett élés, gyermekkori élményeim tették lehetővé, hogy később, amikor a cigánynak nevezett honfitársainkkal kutatóként is foglalkoztam,

már nem csupán statisztikák, térképek halmazát jelentették számomra, hanem hányatott sorsú, tényleg halmozottan hátrányos helyzetű emberek életének együttesét is. A gyermekkoromban megfigyelt társadalmi mozgások, térbeli folyamatok korán megragadták a figyelmemet, és részben alapjává váltak későbbi tudományos érdeklődésemnek is.

Tanulmányaimat az általános iskolát követően Jászapátiban, az akkori nevén Mészáros Lőrinc Gimnázium és Gépészeti Szakközépiskolában folytattam. Az 1912-ben Királyi Katolikus Gimnáziumként alapított (ma Gróf Széchenyi István Katolikus Gimnázium, Szakképző Iskola, Kollégium elnevezésű) intézmény monumentális épülete első pillantásra nagyon lenyűgöző. Az 1974-es tanévkezdéskor a fizikára szakosított (emelt matematikával megerősített) „A” osztályba iratkoztam be, ahol többnyire a környező településekről (Jászkisér, Jászládány, Jászszentandrás) és helyből származó diáktársaimmal kerültem össze. A nagyon kemény tanári elvárásoknak nem volt könnyű megfelelni. Jeles eredményt csupán a kedvenceimből: földrajz, történelem, biológia, rajz tárgyakból és a nyelvekből (magyar, német, orosz) tudtam tartósan elérni. Az osztályom szakosításának névadó tárgyaiból, fizikából és matematikából nem sikerült hozni a maximális teljesítményt, de az ottani kemény „mat-fizes” alapozás rendkívüli segítségemre volt az egyetemi tanulmányaim során, sőt, a későbbiekben is. A sors különös kegyének tartom életpályám későbbi alakulása szempontjából is, hogy osztályfőnököm a hajdani debreceni diák, a történelmet és földrajzot tanító, kiváló pedagógus, „emberszobrász” Emri Miklós volt, aki földrajzi tudásom gyarapításában és jellemem formálásában kiemelkedő szerepet játszott. A gimnáziumi éveim idején bekapcsolódtam az országos középiskolai tanulmányi versenybe is, emlékeim szerint egy, a gimnáziumom vonzáskörzetével foglalkozó földrajzos dolgozattal. Későbbi kutatói, tehát alapvetően szakírói pályám során hálásan gondoltam vissza magyar nyelv és irodalom tanáromra, Kalmár Pálnéra (Tajti Klárára), akinek döntő szerepe volt nyelvi kifejezőképességem, a helyes nyelvhasználat megalapozásában, anyanyelvem pallérozásában. Összeségében az osztályfőnökömmek, Emri Miklósnak volt nagy szerepe abban, hogy megfelelő földtudományi szaktudás birtokába kerültem és sikeresen felvételiztem 1978-ban az ország egyik legjobb egyeteme, a debreceni KLTE földrajz (és biológia) szakára.

– A Jászságért Egyesületben is aktív szerepet vállal, sőt, ahogy Benedek József professzor, az Ön munkásságát méltató soraiban olvasható: „e földön érzi igazán otthon magát”. Miként tudott megmaradni jásznak? Van-e olyan jászsági szokás, illetve emléktárgy, amely szívének kedves és büszkén meséli el, illetve mutatja meg ismerőseinek? Sikerült-e átörökítenie a Jászföld szeretetét saját gyermekeinek?

– Annak ellenére, hogy csupán 18 évet éltem a Jászság területén, jásznak tartom magam. Nem csupán a meghatározó szülőföldi élmények miatt, hanem azért is, mert később is tartottam a kapcsolatot az ottani családtagokkal, rokonokkal, barátokkal. Erre az élethelyzetre sokan idézik, idézzük Tamási Áront, hogy „azért vagyunk a világban, hogy valahol otthon legyünk benne”. Persze sokan meg úgy vannak vele, hogy az otthon, a szűkebb haza ott van, ahol éppen a lakás is. Eddigi életem során legtovább Szentendrén, Budapesten, Miskolcon laktam, de igazán otthon a Jászságban érzem magam. Miért? Ezt nehéz megmagyarázni, mert már az a ház sem áll a faluban, ahol utoljára laktunk, és rokonaim közül is kevesen élnek Jászládányon. Különböző fáknek különböző gyökerei vannak. Az én fám

úgy látszik, hogy különösen mélyen gyökerezik a szülőföldben, melyre olyan büszke vagyok, mint a többi jász, kun, hajdú vagy székely, akik hozzánk hasonlóan nagyon büszkék voltak a haza (a mindenkori központi hatalom) fegyveres szolgálataért kapott több évszázados autonómiájukra, szabadságukra. Gyermekeim édesanyja hajdúsági volt, így gyermekeim lelkében a Jászsághoz és a Hajdúsághoz való kötődés egyforma és inkább az Alföld szeretetében nyilvánul meg.

– *A Magyarország Nemzeti Atlasza hiánypótló és egyedi műként segíti nemcsak a hazai, hanem a világon minden, a Kárpát-medencét és térségünket kutató, vizsgáló személyt. Az atlasz rendkívül sokrétűen mutatja be a térségünket. Van-e új kutatási téma, valami új terület, amelyen mostanában dolgozik?*

– Az elmúlt több mint négy évtizedben alapvetően a Kárpát-medence népesség-, etnikai-, politikai- és vallásföldrajzával foglalkoztam, illetve még most is, mind a kutatás, mint a felsőoktatás területén. Emellett főleg az ezredforduló óta nagy energiát fordítok a térképeket csokorba gyűjtő atlaszok szerkesztésére, kiadására is, melyek meghatározó szerepet játszottak abban, hogy 2006-ban Akadémiai Díjat, 2016-ban Magyar Érdemrend tisztikeresztet, 2023-ban Széchenyi-díjat kaptam. A szerkesztésemben megjelent eddigi atlaszok közül legnagyobb ismertségnek a Magyarország Nemzeti Atlaszának új kiadása örvend, melynek 4-4 magyar és angol nyelvű kötetei közül három (2018, 2024 Természeti környezet, 2021 Társadalom, 2024 Állam és nemzet) már megjelent. A még hiányzó, negyedik kötet (Gazdaság) talán 2028-ra várható kiadásának előkészítése jelenleg zajlik. Készülünk a már megjelent kötetek anyagának interaktív megjelenítésére is a világhálón (www.nemzetiatlasz.hu). A legutolsó kérdésre adandó válaszhoz tartozik még az is, hogy a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) nemzetpolitikai apparátusának vezetőjeként (a Magyar Tudományosság Külföldön elnöki bizottság elnökeként) és geográfusként munkatársaimmal pillanatnyilag nagy energiával dolgozom az MTA 200 éves évfordulójának méltó megünneplésén, számos térkép megszerkesztésén, melyek a Magyar Nemzeti Múzeumban, az MTA Székházában és egyéb kiadványokban lesznek majd láthatók.

Tisztelt Olvasóink!

Az alábbi webhelyre kattintva elérhető az
ELME DIADALA A JÁSZSÁGBAN
című dokumentumfilm:

https://drive.google.com/file/d/1cU5X6BgDsJLQAGV5B2EXXVuk7P2t_4lS/view?usp=sharing

Robert Neese:

A NAGY FINÁLÉ - BÚCSÚZNAK A DARÁZS ÁRPÁD ÉNEKESEK

Darázs Árpád zenepedagógus és karnagy 1922. július 7-én született Jászberényben. 1956-ban családjával együtt elhagyta Magyarországot és az Amerikai Egyesült Államokban telepedett le, ahol az ún. Kodály-módszer egyik legelső és legkiválóbb képviselőjévé vált. 1966-tól 1986-ban bekövetkezett haláláig a Dél-karolinai Egyetem professzoraként dolgozott. Személyes kisugárása és a belőle áradó muzikalitás mindenkit elvarázsolt, aki csak egyszer is találkozhatott vele. A Dél-karolinai Egyetem általa alapított Hangversenykórusának öregdiákjai és más dél-karolinai énekesei szervezték meg a halála utáni évben, az ő tiszteletére és emlékére, a Darázs Árpád Énekesek (The Árpád Darázs Singers) nevű énekkart. A kórus 34 éven át, 1987-től 2021-ig működött – „A nagy finálé” címmel 2021. október 17-én adták utolsó hangversenyüket. Az alábbiakban a Darázs Árpád Énekesek alapító, és 34 éven át egyetlen karnagyának, Robert Neese-nek a búcsúhangversenyen elhangzott beszéde olvasható.

(A ford.)

Tizenhét éves koromban találkoztam először Darázs Árpáddal. A McMaster Főiskola harmadik emeleti stúdiójába küldtek, ahol az egyik kórus meghallgatására kellett mennem. Úgy adódott, hogy én már ismertem Darázst a középiskolai karnagyom és zeneelmélet tanárom, Frances Maddox munkássága révén. Mrs. Maddox, Darázs tanítványa, továbbadta Darázs tudását azáltal, hogy diákjait a mesterétől tanult módon tanította. Mindig hálás voltam Mrs. Maddoxnak azért, hogy előre felkészített engem erre a meghallgatásra. A meghallgatáson azt mondták, hogy felvesznek a Dél-karolinai Egyetem Hangversenykórusába. Ezután elmentünk.

Egy alkalommal, mielőtt befejeztem a középiskolai tanulmányaimat, Darázs elhozta a Hangversenykórusát az Airport Gimnáziumba. Imádtam a zenét és teljesen magával ragadott a karnagy. Darázs élénk volt, és egyértelműen a kezében tartotta a kórust. Én egy szót sem értettem abból, amit mondott. Említettem már az akcentusát? Legjobb tudásom szerint addig még sosem hallottam magyar embert angolul beszélni. És hogy össze tudta keverni a mondanivalóját! Az igazat megvallva, egy teljes félévbe telt, mire megértettem őt. De ez nem számított annyira. Amikor énekelni kellett, és vezénylésre emelte a kezét, nem volt többé kérdés, hogy mit akar tőlünk. Főlösléggé váltak a szavak. Minden a kezében volt.

Négyévnyi tanulás, fejlődés, éneklés és sok kivételes élmény után tovább tanultam, majd következett egy élet munkája. Egészen a mai estéig nem volt olyan nap, hogy Darázs hatása valamilyen módon ne lett volna jelen az életemben. Fiatalkoromban még nem merült fel bennem az a gondolat, hogy mindazt, amit Darázstól tanultam, tovább kellene adni. Csak egy srác voltam odakint, aki nagyon áldottnak érezte magát, és legjobb tudása szerint tette azt, amit tudott, azzal, amije volt.

1986. december 16-án elhunyt szeretett tanárunk. Egyike voltam annak a sok embernek, akiket mélyen megrázott Darázs halála. 1987 elején Susan Faulk, aki a Darázs Árpád Énekesek első elnöke volt, és Michelle Poole, az énekkar egyik alapító tagja, eljöttek hoz-

zám, hogy elmondják, a Dél-karolinai Egyetem Hangversenykórusának öregdiákjai körében érdeklődés mutatkozik egy, Darázs emlékére szervezett kórus létrehozása iránt. Így született meg a Darázs Árpád Énekesek nevű énekkar, amely első hangversenyét 1987. október 18-án adta a columbiai Szent Péter templomban. Darázs kollégái, Lanny Palmer, Evelyn McGarrity, Richard Veal és Richard Conant voltak a vendég szólisták, English Morris kísérte a kórust, Sharon McElveen és én vezényeltünk.

Sok évvel és sok hangversennyel a hátunk mögött nyugdíjba vonulunk. Azt hiszem, egészen idáig azt hitték, hogy ez a kis beszéd rólam szól. Egyáltalán nem. Minden Darázsról szól, arról, hogyan emlékezik rá annak a sok embernek az egyike, aki az ő világának a része lehetett. Megszámálhatatlanul sok ember áldozta életét annak, hogy továbbadja mindazt, amit Darázs adott neki, és amit Darázs jelentett neki. Darázs tanítványai között vannak főiskolai professzorok, középiskolai tanárok, egyházzeneészek és sokan mások, akik emlékeznek az akcentusára, emlékeznek a kezére és a tudás és a tapasztalat forrására, amit ő olyan nagylelkűen adott nekik. Mindannyian kötelességüknek érezték, hogy továbbadják azokat az értékeket, amiket tőle kaptak.

Talán érdekelheti Önöket egy kis statisztika. A Darázs Árpád Énekesek összesen 1832 évesek, az énekkar átlag életkora 73 év. 368 évet énekelünk, egy énekparti tag átlagosan 15 évig volt a kórus tagja. Két olyan tagunk is van, akik végig, mind a 34 éven át velünk voltak. Sokan 15 évet, vagy még többet is énekeltek az együttesben. Vannak közöttünk olyanok, akik még Darázs keze alatt is énekeltek. Sok olyan tagunk van, akik személyesen nem ismerték Darázst. Mégis, eljöttek, hogy az ő tiszteletére és emlékére énekeljenek. Darázs élete és energiája olyan emberekre is kisugárzik, akik nem ismerték őt. Azt hiszem, ezt hívják varázslatnak.

Nem sokkal a Covid-19 világjárvány kitörése előtt döbbsentem rá arra, hogy közeleg a kórus nyugdíjba vonulásának az ideje. Nem tudtam, hogyan fogjak hozzá, vagy hogyan kezeljem az ezzel kapcsolatos érzéseimet. A csoport egy korábbi tagja adta meg azt a segítséget, amire szükségem volt. Ez a tag akkoriban veszítette el a feleségét. Véletlenül egy olyan napon látogattam meg, amikor a felesége diplomáit és bizonyítványait rendezgette. Megkérdeztem tőle, hogy nem nehéz-e és szomorú-e ez a feladat. Azt válaszolta nekem: „Robert! Megvolt a maguk ideje.” Nem tudta, hogy mit éreztem azon a napon, de ezzel a pár szóval enyhítette a bánatomat. Ma van az utolsó hangversenyünk. A Darázs Árpád Énekesek kórusának is megvolt a maga ideje. Jót „futottunk”.

Tudják, egy karnagy kórus nélkül meglehetősen magatehetetlen. Ajánlom Önöknek ezeket a csodálatos embereket, akik éveket adtak az idejükből és az energiájukból a kórusnak. Ezalatt a 34 év alatt azon dolgoztunk, hogy továbbadjuk mindazt, amit Darázstól kaptunk. A műsorainkban, műsorfüzeteinkben mindig megemlítettük a nevét, közzétettük a fényképét, eredményeinek a hosszú listáját és énekeltek azokat a műveket, amiket még ő tanított nekünk. Ítéljék meg Önök, hogy megfelelő és tiszteletre méltó emléket állítottunk-e neki!

Az utolsó bekezdés rólam szól. Már bevallottam Önöknek, hogy sose voltam Darázs Árpád zenei családjának az egyik legfényesebben ragyogó csillaga. Csak jókor voltam jó helyen. Kérem, fogadják el a vallomásomat: akár jó volt, akár nem, a tőlem telhető legjobb tudásomat adtam. Csak hogy tudják.

Ahogy egy kisfiú mondta egyszer karácsonykor: „Isten áldjon mindannyiunkat!”.

Fordította: Kiss Henriett

Farkas Edit:

30 ÉVES A HAMZA GYŰJTEMÉNY ÉS JÁSZ GALÉRIA¹

• • •

40 évvel ezelőtt, több ezer kilométerrel arrébb kelt egy levél, ami Jászberényt és a Jász-ságot gazdagabbá tette: Hamza D. Ákos festő- és szobrászművész, filmrendező adományszólevele a ma nyíló kiállításban is helyet kapott. 1993-as halálát követően szándékát tett követte, és két évvel később, vagyis napra pontosan 30 éve ismét múzeum született a városban.

Hiszem, hogy B. Jánosi Gyöngyi, aki a hagyatékot múzeummá szervezte, ugyanolyan izgalommal várta ezt a napot akkor, mint mi most, az utóbbi időben.

De mielőtt sorra vennénk, mi is történt azóta, arra kérem önöket, emlékezzünk meg a múzeum alapítójáról, és helyezük el a tisztelet és köszönet koszorúját az emléktáblájánál.

• • •

Nos, 30 év – egy emberöltő: az akkor születettek jó eséllyel már maguk is szülővé váltak. Mások – és elég sokan azok közül is, akik akkor jelen voltak a megnyitón – hátrahagytak bennünket. Sokan segítették a kismúzeum indulását, akár önkéntes munkával, akár jogi segítséggel, vagy kurátorokként. De mindez nem jöhetett volna létre a Hamza Lehel Mária által tett magánalapítvány jelentős anyagi támogatása nélkül.

Aztán, Mária néni is elment... halálával a magánalapítvány sorsa is megpecsételődött. Ugyanakkor, a város – felismerve az alapítók szándékát, és az intézmény itt betöltött szerepét – az ügy mellé állt, és 2001-ben létrehozta a Hamza Múzeum és Jász Galéria Közalapítványt, mely a mai napig, önálló intézményként működteti a múzeumot.

A jász önkormányzatok lemondtak a rájuk eső 1/18-ad részről, hiszen a hagyaték egy és oszthatatlan, így a város már nem csak a gyűjtemény egyedüli tulajdonosaként, hanem az azt működtető Közalapítvány létrehozójaként és fenntartójaként is elengedhetetlen szerepet tölt be a múzeum életében.

• • •

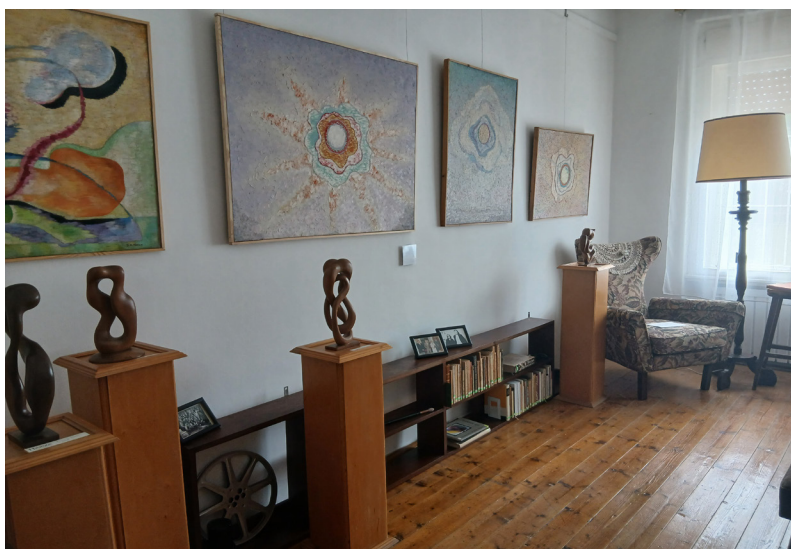
Hogy mi is történt ez alatt a 30 év alatt...

Összesen 20 kolléga tett a Hamza-ügy érdekében, B. Jánosi Gyöngyi, Góg Zoltán és jómagam vezetése alatt – többen sajnos már nem lehetnek közöttünk. Emellett számtalan múzeumi önkéntes, egyszerűsített foglalkoztatással itt dolgozó és iskolai közösségi szolgálatosok teszik munkájukat nap mint nap, hogy az állandó és időszakos kiállításaink a legtöbbet mutathassák az érdeklődőknek.

Azért dolgoznak, hogy létrejöhessenek és működjenek olyan közösségek, mint a

- Hamza Studio,
- Jázsági műgyűjtők,
- Jázsági Képzőművészet-barátok Egyesülete,
- és a Hamza felnőtt Alkotóköre
- vagy a kisművész csoport.

¹ Elhangzott a Variációk két témára című kiállítás megnyitóján, 2025. július 15-én.

Részlet Hamza D. Ákos megújuló kiállításából

Hogy létrejöhessenek olyan programok, mint a

- galériabuszos kirándulások
- Múzeumok Éjszakája
- Hamza Filmklub
- ismeretterjesztő előadások, pl. a Hónap Műtárgya
- emléktábla-állítások jázsági művészek előtt tisztelegve.

Büszkék vagyunk a könyvsorozatunkra, melyben 1996 óta rendszeresen publikálja a múzeum kutatási eredményeit. Idén már a 19. és 20. kötet kiadására készülünk: Telek Béla monográfiájának, valamint Nagy Tamás fotóalbumának megjelenésére. Reméljük, még ez évben sor kerül mindkettőre.

A törzsgyűjtemény 654 műtárgya mellett büszkék vagyunk a gyűjtemény gyarapodására is, ahol már 543 tételt tartunk nyilván a képzőművészeti leltárban.

Kiemelt szerep jut a fiataloknak szóló programjainknak:

- középiskolások számára évente hirdetünk illusztrációs pályázatot,
- múzeumpedagógiai foglalkozásokat tartunk a hozzánk látogató diákoknak, melynek során játékosan ismerhetik meg a különböző technikákat és a hagyatékon keresztül a Hamzák életművét

- ennek egy speciális esete a születésnap parti, ahol szintén alkothatnak a gyerekek
- heti rendszerességgel tartunk szakköröket mind a diákoknak, mind a felnőtteknek,
- népszerűek az alkotótáboraink – szintén mindkét korosztálynak.

Kolléganőmmel igyekszünk gondos gazda módjára viszonylag kis költségvetéssel a legjobbat kihozni a helyből, és bizony, már ráért egy felújítás a kiállítóterekre. Decem-

Enteriőr Hamza D. Ákos kiállításában

ber-január hónapban az időszaki kiállítóterek újultak meg, hogy itt rendezhessük be a Kor-Társítások című kiállításunkat, ahol a Jászsághoz köthető alkotók kaptak helyet.

Május végétől pedig az állandó kiállítás szobáiba és a lépcsőházba került festékesvödör... Ami nem kis feladat, a szintkülönbség miatt – így segítséget kértünk. A Gyeniss-Elektro Kft. biztosította az állványt, amiről már biztonságosan lehetett a javítási és festési munkákat végrehajtani. A régi lámpatesteket is lecseréltük korszerű spotlámpákra, melyek beszerzését szintén Gyeniss Györgynek és kollégájának, Sós Lászlónak köszönhetjük.

Ezt követően kezdtünk a kiállítás rendezésébe, melynek terveit már tavaly elkészítettük. Ötleteltünk, milyen újításokat is tudnánk a kiállításba csempészni...

Pl. a QR-kódokat, amelyek segítségével további információkhoz lehet jutni az adott műtárgyról.

Új ruhákat is varrattunk: Hamza Lehel Mária tervei alapján, Tóthné Marika szabásmintái szerint, az ő és Taczmáné Marika kivitelezésében készülhetett el az a három ruha, ami helyet kapott a kisteremben. Köszönet érte!

Tegnap végül felkerült az utolsó festmény is a helyére.

A múzeumnak rengeteg szakmai elvárásnak kellett – illetve kell – megfelelni a mai napig, melyben mind elődeim, mind jómagam legnagyobb segítője dr. Egri Mária művészettörténész. Marika ott volt az anyag feldolgozásánál, a kezdeteknél, ahogy az értékbecslésnél és a 2008-as nagy leltárnál is. Most ismét egy mérföldkőhöz értünk ezzel a kerek évfordulóval. Így most is őt kértük fel, hogy ajánlja a közönség figyelmébe a Hamzák új állandó kiállítását.

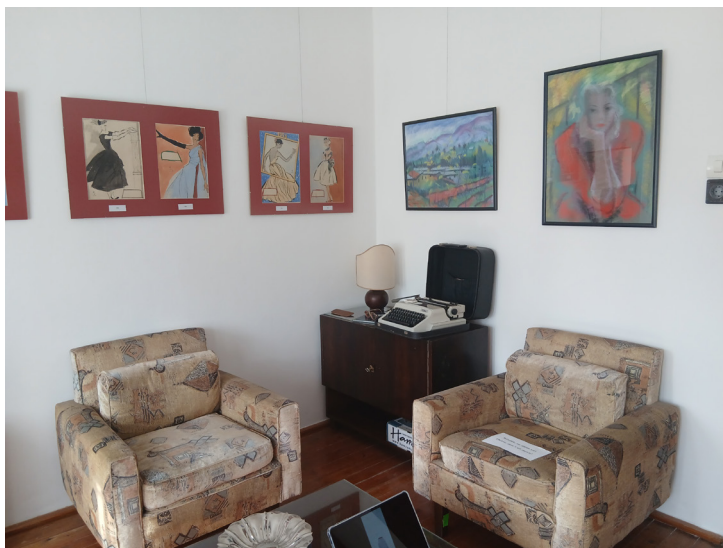
A hely adottságai miatt úgy hozta a sors, hogy a kiállítás, amit megnyitunk, a másik teremben van. Tudom, hogy nem a legjobb megoldás, de valljuk be, ez egy lakóház volt eredetileg, így az enteriőr jellegű kiállításba nem is férnénk be ennyien.

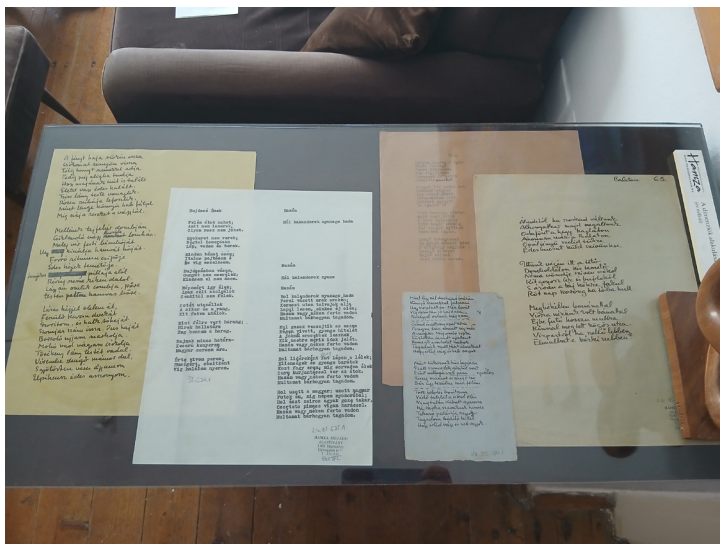
Az elkészült új ruhák

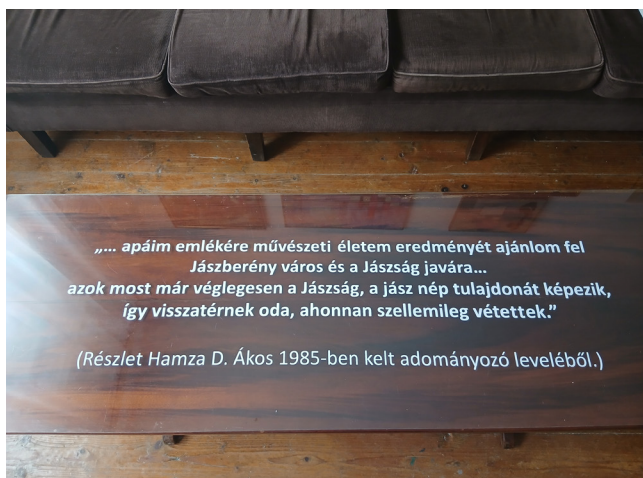
Lehel Ferenc írásai

Enteriőr Hamza Lehel Mária kiállításában

Válogatás Hamza D. Ákos verseiből

Idézet Hamza D. Ákos adományozó leveléből - a kiállítás részlete.

Kiállításajánló

A két téma – a művész házaspár életútja, képzőművészeti hagyatéka – a törzsgyűjtemény anyagából adott. A variációk szó pedig arra a játékoságra utal, hogy mindkét teremben 2-3 havonta kicserélődik a kiállítási anyag egy része – hiszen van miből válogatni: közel 200 festmény és 400 divatrajzot hagytak Jászberényre és a Jászságra. A kezdő kiállítás mindkettejünkél nyári témával indít: Ákos bácsinál a Napciklus sorozatból került ki öt kép, Mária néninél pedig a strandolós ruhákból három. Mindkét teremben enteriőr-jellegű kiállítással találkozhatunk: bútoraik, használati tárgyaik mellett láthatjuk a festmények legjelentősebb darabjait. Hamza D. Ákos kiállításában az *Ars Poetica*, az *Ipiranga* (egy folyó és egy tartomány neve São Paulóban) és a *Pro Domo* (vagyis házi használatra) a legkiemelkedőbb festmények. A képekhez tartozó QR-kódok segítségével a festményekről részletesen is olvashatnak az érdeklődők. A kiállításban helyet kapott az 1985-ben kelt adományozó levél legfontosabb részlete, néhány vers és egy ismeretlen brazil festő portréja. A szobrászszéken két forgatókönyvvel utalunk Hamza filmes munkásságára is. A szépirodalmi könyvek többsége az ő könyvtárából való. Az interaktivitást a szétszedhető szobormásolatok és kirakók adják. A középső teremben Hamza Lehel Mária divatrajzai közül azokat válogattuk a falakra, melyek a próbababákra is felkerültek.

Helyet kapott az egykor napi használatban tartott írógép, a tévén pedig Ákos bácsiról vetítünk riportot, hogy ezzel is egy kicsit közelebb hozzuk őt az idelátogatóknak. Alatta a fiókokban hagyományos foglalkoztatók, viszont újítás a tablet az asztalon, ahol az összes divatterv vetítésre kerül.

S hogy a kapcsolódásuk még így, a külön teremben is meglegyen: a szemüvegek környékén Ákos bácsinál a feleség Női szemmel válogatása, Mária néninél pedig a férj verseskötete van kitéve...Mária néninél a szülőkre való utalás is megtörténik: Lehel Mária két pasztellje is bekerült a kiállításba, ahol szintén QR-kód segítségével tudhatnak meg róla többet az érdeklődők. A polcon Lehel Ferenc néhány kiadott könyve, a folyosón a falon két XX. századi városterve látható az 1960-as évekből. A vitrinben ezek változatai, illetve egy általa írt leírás magáról az épületről. Mellette a foglalkoztató szintén a várostervhez köthető.

A folyosón a Hamza-házaspár életútját összegzendő egy részletes térkép is helyet kapott a legfontosabb időbeli és térbeli állomásokkal.

Koppányi Zsuzsanna:

A JÁSZSZENTANDRÁSI TEMPLOM IDŐTLEN FALAI

A jászszentandrásai Jász-Szó Alapítvány két évvel ezelőtt egy időszakos kiállítást szervezett a jászszentandrásai Szent Kereszt Felmagasztalása templom akkor 90 éves Aba-Novák Vilmos és Chiovini Ferenc által készített különleges falfreskói kapcsán. Azt gondolhatnánk, hogy egy két- és félezer fős településen nincs nagy érdeklődés egy ilyen program iránt, mégis több százan látogatták meg az akkori tárlatot. A település lakóin kívül sokan messzebről érkeztek, nagy öröm volt látni, hogy többen kimondottan a kiállítás miatt keltek útra és töltöttek el nálunk egy napot. Az idei XXIX. Jász világtalálkozó kapcsán felkérést kaptunk a jászszentandrásai önkormányzattól, hogy ismételjük meg a rendezvényt, aminek mi nagyon szívesen tettünk eleget július 25 és augusztus 10-e között.

Egyfelől jó volt egy „kitaposott útra” lépni, hiszen a korábbi szervezés során már kiépült az a kapcsolatrendszer és támogatói kör, akikhez ismét fordulhattunk. Kihívást jelentett azonban, hogy ne legyünk önismétlők és friss megközelítést tárjunk a közönség elé. A téma adott volt, hiszen, ha nem is az utcán, de templomunk falain hever. Már két évvel ezelőtt is fontosnak éreztük, hogy a helyszín a lehető legközelebb legyen a templomhoz, hiszen a kiállítás valódi anyagát maguk a freskók jelentik. Jászszentandráson élökként könnyen abba a hibába eshetünk, hogy természetesnek vesszük ezeket a hetente látott műveket, és nem gondolunk rájuk önálló műtárgyakként. Egyszer egy iskoláscsoport számára úgy próbáltam ezt érzékeltetni, hogy képzeljék el, ahogy egy múzeumban járnak, és ott nagyon értékes 40x60 cm-es, 60x90 cm-es, 2mx120cm-es, stb. festményeket látnak, amelyek mind izgalmasak, egyediek és egy-egy nagyon híres festőtől származnak. Ezután pedig nézzenek körbe a templomban és gondolatban osszák fel a hatalmas festett falakat ekkora képekre... Kicsit nekünk, magunknak is ilyen rácsodálkozásra van szükségünk ahhoz, hogy értsük, mekkora érték birtokában vagyunk.

Szerencsére a helyi Római Katolikus Egyházközség tagjai és Kocsis Sándor plébános úr ismét segítségünkre sietett és átengedte nekünk a plébánia gyönyörű épületét, így – kis túlzással – a kiállítás szinte a templomi tér meghosszabbítása, kiterjesztése lett, ami nagyon is megfelelt szándékainknak. Mostani kiállításunkon a freskók története mellett, a két művész életútjának más szakaszaira is próbáltuk ráirányítani a figyelmet. Aba-Novák Vilmos esetében ismét a szolnoki Damjanich János Múzeum munkatársaihoz fordultunk segítségért, akik a rendelkezésünkre bocsátottak négy, sokszorosító grafikai eljárással készült számozott nyomatot, melyekkel a művész grafikus munkássága előtt tiszteltünk. Aba-Novák pályájának kezdetét erősen meghatározták a grafikák, 1921-22-ben Olgyai Viktor tanítványa volt a Képzőművészeti Főiskola részkarcoló osztályában, majd a mester műtermének növendéke lett. 1923-ban maga is belépett a Magyar Rézkarcolók Egyesületébe. Erőteljes grafikai munkái már a '20-as években feltűnést keltek. Életművének talán kevésbé ismert darabjait jelentik a Cibó-nevű frontújságba, a 29. honvéd gyalogezred katonái számára készített grafikák, sokszor karikatúrák, melyek pár vonallal adnak tüpontos tudósítást a fronton szolgáló katonák mindennapjairól. Később művészetéből inkább a római iskola hatásait mutató nagyszerű tempera zsánerképei és portréi, illetve termé-

szetesen a monumentális falképei emelkedtek ki, de munkáin mindvégig érezhető maradt a művész vonzalma a rézkarcok határozott vonalai, formái iránt. Külön örömet jelentett, hogy kiállíthatunk egy tollal és tussal készített rajzot is, melyen a szentandrászi freskók egyik ikonikus részlete, a „Lesújtó Isten keze” látható. A rajz nem a freskóhoz készült vázlat, vagy előmunka, Aba-Novák a képet barátja és alkotótársa, Chiovini Ferenc számára készítette és adta át a közös munka emlékére. A különleges rajzra Hatvani István Gábor, Chiovini Ferenc dédunokája és hagyatékának szorgos ápolója hívta fel a figyelmünket, az ő jóvoltából kerülhetett be idei tárlatunkba. Aba-Novák monumentális murális munkái mellett talán az erőteljes, tiszta színekkel, éles formákkal megalkotott, plakát-szerű, a pillanatokat szinte az időből kiragadó tempera képeiről a legismertebb. Nagyon hálásak vagyunk Szikra Istvánnak, a jászberényi Szikra Galéria alapítójának, hogy lehetővé tette számunkra egy igazán jellegzetes kép kiállítását, és kölcsönadta nekünk a Pihenő aratók című festményt. Hihetetlen volt látni a kép hatását a látogatókra, sokan meg-megálltak előtte hosszabb időre, vagy folyamatosan visszatértek hozzá. Volt olyan 17 éves vendégünk, aki legnagyobb meglepetésünkre még másnap is a kép által kifejtett hatásról beszélt otthon családi körben. Az interneten mindenfelől ránk ömlő képek, videók, azonnali impulzusok világában elképesztő, hogy egyetlen festmény ilyen hatást képes kiváltani a befogadókéból.

Kiállításunk másik főszereplője Chiovini Ferenc esetében olyan szerencsés helyzetben voltunk, hogy Hatvani István és a szolnoki Damjanich János Múzeum támogatását magunk mögött tudva igazán impozáns képanyagból gazdálkodhattunk. A múzeum rendelkezésünkre bocsátotta a művész egyik korai, sötét tónusú olajfestményét, az Idős pár című képet, amely szép példája Chiovini erőteljes és érzékeny portréinak. Hatvani István jóvoltából hozzájuthattunk számos szakrális témájú vázlatához, melyek Chiovini különböző freskóihoz készültek, többek közt a ceglédi Szent Kereszt templom, illetve a békésszentandrászi Szent András templom számára. Kuriózusként bepillantást nyerhettek a látogatók a művész alkotófolyamataiba is, mivel néhány vázlat esetében különböző munkafázisokat, például szénrajz, színvázlat tudtunk egymás mellé állítani. Az érkező látogatókat egyébként rögtön egy különlegesség fogadta a bejáratnál, ahol egy nagyméretű roll up-on elhelyezett fekete-fehér kép hívta fel magára a figyelmet. A képen a Szent István térítő útja-című freskó vázlata volt látható, amelynek másfélszer kétfélszeres eredetije a második világháború viharai közt sajnálatos módon megsemmisült. Megmaradt azonban egy kisebb, 70x170 cm-es változat és egy olyan műtermi fotó, amelynek háttérében jól kivehető volt az eredeti, farostlemezre készült temperavázlat. A művész dédunokája, Hatvani István ezek alapján rekonstruáltatta digitális módszerekkel a festményt, melynek valódi szépségét és színeit ugyan nem idézhetjük már meg, de egyfajta visszhangja velünk lehet a modern technikának köszönhetően. A Chiovini életmű állomásainak több jellegzetes darabja is helyet kapott a falakon, így találkozhattunk a római iskolát idéző élénk színű utcaképpel, bivalyfogatról készült meglepően életteli szénrajzzal és a művész érettebb korszakából származó alföldi tájképekkel is.

A festményeket, ahogy az előző kiállításnál, úgy most is számos fotó, korabeli dokumentum, és gondosan összeállított ismertetőszöveg egészítette ki, többek közt bemutatva a freskók 1933-as átadását övező országos „botrányt”, melynek során a sajtóban, valamint előszóban és levelezésben csaptak össze a formabontó festmények elszánt ellenzői és lelkes támogatói. Végül szerencsére lecsillapodtak a kedélyek és ma már senki nem

emlegetne a művekkel kapcsolatban „ecsettel való káromkodás” -t, ahogy annak idején az Aba-Novákat szenvedélyesen támadó Odiló páter tette. A vita egyik felületét egyébként az alkotók által 1933-ban a templomban elhelyezett emlékkönyv jelentette, amelyet a két évvel ezelőtti kiállítás előkészületei során véletlenül találtunk meg. A felbecsülhetetlen értékű oldalakon több évtizeden át jegyezték fel a látogatók pozitív és negatív benyomásait a freskókról, sok esetben ismert személyek, akik időnként egymásnak is üzentek, vitába szálltak, reagáltak a bejegyzésekre, kicsit a mai Facebook felhasználókhöz hasonlóan. Úgy tűnik valóban, nincs új a nap alatt...

A kiállítással kapcsolatban vétek lenne nem megemlíteni a nyitóeseményt, amely a templom falai között zajlott le, a XXIX. Jász Világtalálkozó első délutánján. A zsűfólasig megtelt épületben először Szentandrási Sós Zsuzsanna művészettörténész osztotta meg gondolatait a freskók jelentőségéről, majd a Jászszentandrási Kamarakórus és a jászberényi Cantate Nobis Énekegyüttes koncertje következett. Azt gondolom ez az esemény azon ritka alkalmak egyike volt, ahol a lélek valóban felemelkedhetett és elmosódtak a határok építészet, festészet és zeneművészet között.

Végezetül fontosnak tartom lejegyezni az immár két alkalommal is megrendezett kiállítás legfontosabb tanulságait. Az egyik talán az lehet, hogy a kiállítás egy alábecsült műfaj. Sokan úgy gondolják, hogy eltérően például egy népszerű zenei előadó koncertjétől, egy nagyvolumenű sporteseménytől, vagy egy számos izgalmas programot kínáló fesztiváltól egy kiállítás statikus, kicsit unalmas, kicsit magányos elfoglaltság. Ezzel szemben én úgy látom, hogy egy jól eltalált kiállítás segíthet a közösségnek feltárni saját gyökereit, múltbeli közös élményeit, melyekhez újakat ad hozzá. Egy kiállítás akkor jó, ha a falak közt élet van, ha a látogatók akár hangosan vitatják meg a látottakat, ha mi, szervezők folyamatos jelenléttel és aktív kalauzolással segítjük az élmény befogadását, ha a látottak, hallottak továbbgondolásra, sőt akár cselekvésre indítják a résztvevőket. Már az első kiállítás szervezésekor számos új fotó, levél, személyes visszaemlékezés, relikvia került elő, ami másként talán örökre rejtve maradt volna. Fontos az is, hogy a közösség tagjai egy számukra már talán túlságosan is megszokottá, mindennapivá váló értéket friss megvilágításban, „újraakerezve” láthatnak, ráadásul idegenek érdeklődésétől és lelkesedésétől övezve. Ez a fajta reflexiós lehetőség megújítja a közösség és a szóbanforgó értékek kapcsolatát, „lefűjja a port” a jól ismert tárgyakról.

A szervezők nevében ezúton is szeretném kifejezni köszönetemet mindenkinek, aki hozzájárult a kiállítás és a hozzá kapcsolódó események megvalósításához!

(Akiknek köszönettel tartozunk: Jászszentandrási Római Katolikus Egyházközség, Kocsis Sándor esperes úr, Damjanich János Múzeum Szolnok, Szikra Galéria és Szikra István, dr. habil. Hatvani István Gábor, Jász Múzeum, Hamza Múzeum, Mindszenti Lászlóné, Jászszentandrási Kamarakórus Egyesület és Bonyár Judit karnagy, Cantate Nobis Énekegyüttes, valamint Sas Dániel zongoraművész és Jámbor Imre karnagy)

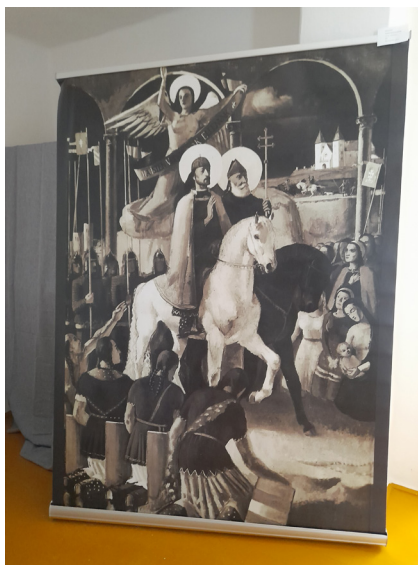
*Aba-Novák Vilmos: „Letaszító Isten keze” – tusrajz,
20x17 cm, Dr. Hatvani István Gábor magántulajdona.*

*Aba-Novák Vilmos: Pihenő aratók (1934) részlet, tempera, falemez, 59X80cm,
a jászberényi Szikra István Galéria tulajdona*

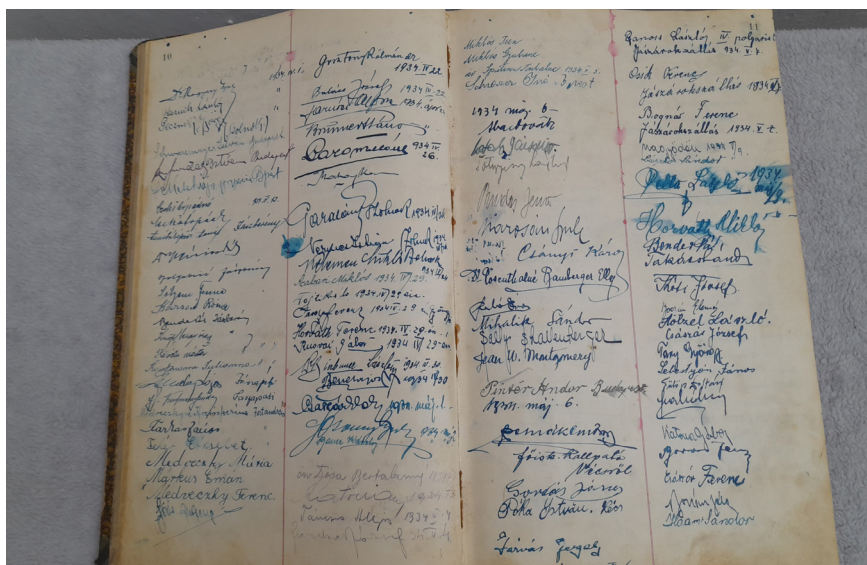
*Chiovini Ferenc: Idős pár (1925) olaj, vászon, 75x63,5 cm,
Damjanich János Múzeum Szolnok tulajdona*

Korabeli műtermi fotó részlete alapján készült fekete-fehér digitális rekonstrukció a Szent István térítőútja című nagyméretű freskótérvről, dr. Hatvani István Gábor tulajdona

A Szent István térítőtűzje című freskóhoz készült kisebb méretű terv (tempera, farostlemez, Dr. Hatvani István tulajdona) részlete, amely a kiállításon is átható volt.

A 2023-as kiállítás előkészületei során „újrafelfedezett” 1933-ban megkezdett emlékkönyv lapjai.

A Jászberényi Cantate Nobis Énekegyüttes énekel Jámbor Imre karnagy vezetésével a megnyitón az Aba-Novák Vilmos által festett, feltámadt Krisztust ábrázoló oltárkép előtt

A kiállítás egyik terme, a falakon Chiovini Ferenc munkái

Metykó Béla:

EGY KIVÁLÓ MÉRNÖK A ZONGORÁNÁL

BAGYARI BÉLA (1946–2010)

Főhősünk életútja kiemelt példa, hogy a zene és a szakmai karrier magas szinten egyszerre is jelen lehet egy ember életében.

1946. június 6-án született Weißenstein – Karintia közpénstárs részén a Dráva völgyében fekvő – osztrák településen, már kora gyermekkorában családjával Jászberénybe került. Itt végezte iskoláit, és zenei tehetsége is megmutatkozott. Édesanyja nagyon akarta, hogy zongorázzon, amit apró srácként el is kezdett. Egy helyi szerzetesnővérhez a Vali nénihez jártak együtt a nővérével. Már a gimnáziumi éve alatt szoros kapcsolatba került a szórakoztató zenével, először Hulin István zenekarában, majd Rigó Tibi együttesében edződött zongoristaként. Nagyon sokat tanult az Aprítógépgyárban dolgozó Szántó Lászlótól, aki remek zongorista volt.

Bár a zene szeretete vezette pályáját, vízmérnök édesapja, aki ugyancsak nagy tisztelője volt a zenének, de inkább a Műegyetem felé irányította a fiát. A középiskola után Budapesten, a Műszaki Egyetemen mérnöki tanulmányokat folytatott, és épületgépész mérnöki diplomát szerzett.

Zenei pályafutás Magyarországon

Egyetemi tanulmányai mellett sem hagyott fel a muzsikálással. 1963–1964 között a budapesti XIII. kerületi Dixieland Együttes (amely később Express néven vált ismertté) zongoristája volt. Évfolyamtársa volt Benkó Zsuzsa – a nagyhírű zenész, Benkó Sándor húga – így az út egyenesen és felfelé ívelt. 1965-ben csatlakozott a Benkó Dixieland Band zenekarhoz, amelynek egészen 1972-ig tagja maradt, mint zongorista. Ebben az időszakban a BDB a magyar jazzélet élvonalába tartozott, több televíziós tehetségkutatón (Ki mit tud?) aratott sikert, és számos rangos külföldi fellépésen bizonyított. Bagyari Béla aktív részese volt a zenekar nemzetközi sikereinek: például 1971-ben a Montreux-i Jazz Fesztiválon a dixie banda megnyerte a fesztivál versenyét. 1972-ben pedig elnyerte a közönség nagydíját a spanyolországi San Sebastian-i Jazzfesztiválon. A zenekar első nagylemeze is ebben az időben jelent meg (1972-ben), melyen Bagyari játszott zongorán. A Benkó Dixieland Band tagjaként bejárta a világot: a hatvanas-hetvenes években a zenekarral turnézott Európában (Kelet- és Nyugat-Európában egyaránt), sőt eljutott más kontinensekre is a magyar dixieland nagyköveteként. Egy visszaemlékezés szerint ez az időszak volt a Benkó együttes „aranykora”, melynek Bagyari Béla is kiváló muzsikusa volt.

Külföldi karrier és mérnöki hivatás

1973-ban – egy nyugat-európai turné alkalmával – Bagyari Béla úgy döntött, hogy nem tér

vissza Magyarországra, és külföldön folytatja életét. Ezzel gyakorlatilag elbúcsúzott a hazai profi jazz élettől – egy időre – és a Benkó Dixieland Bandtől. A következő években Skandináviában élt. 1972-től különböző finnországi és norvégiai tánczenekarokban zongorázott, majd 1976-ban Svédországban telepedett le. Itt a zene helyett fő hivatásává a mérnöki munka vált: egy épületgépészeti tervezőintézet mérnökeként dolgozott hosszú éveken át Svédországban. A zongorázást azonban nem hagyta abba teljesen, inkább hobbiként folytatta: saját jazz-triót vezetett, és tagja volt néhány helyi együttesnek is. Például 1991–1995 között a svédországi Hasses Hot Potatos Band zongoristája volt, ezt követően pedig a Saten Brass Skövde Big Band nevű formációban játszott. Ezek az évek inkább az amatőr vagy félprofi zenei jelenlétről szóltak számára, miközben főállásban mérnökként tevékenykedett.

Magyarországi visszatérések és utolsó évek

Bagyari Béla a rendszerváltás után gyakrabban látogatott Magyarországra. Mérnöki szakértelmére is igény volt: több svéd cég magyarországi beruházásain dolgozott tanácsadóként vagy mérnökként. Például az Electrolux jászberényi gyáranak bővítése során hosszabb időt töltött Jászberényben a kilencvenes években. Ezekre az utakra kihasználta az alkalmat, hogy újra találkozzon barátaival, családjával – és a zene iránti szenvedélyét is felelevenítse. Idős édesanyja Jászberényben élt, így hazatérései részben a róla való gondoskodást is szolgálták. Zenei téren a hazalátogatásai során számos örömmzenélésben vett részt. Rendszeresen felbukkant a Benkó Dixieland Band budapesti klubestjein (a Benkó Klubban), ahol egykori zenésztársaival alkalmanként együtt muzsikált, felelevenítve a régi dixieland számokat. 1997-ben például – több mint húsz évvel a kiválása után – a Benkó Dixieland Band fennállásának 40. évfordulós koncertjén ünnepi vendégként lépett színpadra a Budapest Sportszarnokban.

Ugyanebben az évben Jászberényben is zongorához ült a Jász bálban a közönség kedvéért, nagy örömmel szórakoztatva a város jazzkedvelő közönségét. A hazai jazz-színtér tehát nem feledkezett meg róla: amikor itthon járt, szívesen látták a színpadon vagy a klubokban improvizálni.

Halála és emlékezete

Váratlanul és fiatalon 2010. április 27-én hunyt el, életének 64. évében. Halálának híre mélyen megrendítette mind a magyar jazzmuzsikus közösséget, mind szülővárosa lakóit – egy kiváló zenészt és kedves barátot veszítettek el. Temetésére és megemlékezésére 2010. május 21-én került sor. Budapesten a Ferenciek téri ferences templomban gyászmi-

sét tartottak tiszteletére, ugyanaznap este pedig Jászberényben, a Szentkúti templomban is megemlékező misén búcsúztatták. Végző nyughelyéül a nyíregyházi temetőt választotta a család, ahol Bagyari szüleinek sírjában helyezték őt örök nyugalomra.

Emléke a mai napig fennmaradt a jazzkedvelők körében. Nevét megtaláljuk a magyar jazz-lexikonokban, és időről időre megemlékező cikkek, visszaemlékezések idézik fel pályafutását, például a JazzMa.hu 2024-ben cikksorozatában is részletesen megemlégették. Felvételek is őrzik játékát, a Benkó Dixieland Banddel készült archív koncert- és lemezfelvételeken hallható zongorajátéka, és egy 1997-es koncertvideón is látható, amint régi zenésztársaival játszik. Emlékét mind zongoristaként, mind mérnökként tisztelettel őrizzük.

Tóth Mariann:

DRÁMAPEDAGÓGIÁVAL A HATÉKONYABB KOMMUNIKÁCIÓÉRT

1. Bevezetés

Tanulmányomban azt szeretném bizonyítani, hogy a drámapedagógiai eszközök segítségével sokkal inkább fejleszthető a tanulók nyelvi kifejezőkészsége, hiszen a verbális kommunikáció csak úgy tud fejlődni, ha hangot adunk kifejezni való gondolatainknak. Szemben a digitális eszközök jelenléte során tapasztalható háttérbe szoruló szóbeliséggel, vagyis annak elmaradásával. Felgyorsult és egyre személytelenebb világunkban a kifejező nyelvhasználat háttérbe szorul, így az érzelmek kifejezése is gondot okoz a fiatal generáció számára, márpedig az érzelmek nem adekvát kifejeződése számos konfliktus forrása lehet.

Módszerek: A vizsgálat - saját tanári tevékenységem alapján történő megfigyeléssel, valamint a pedagógusok írásbeli kikérdezésével kérdőív által történő - primer és szekunder kutatás. A kérdőívet az országban működő református középiskolai intézményekbe juttattam el.

Eredmények: A tapasztalat és a kérdőív alapján történő kiértékelés során az fogalmazható meg, hogy akik alkalmazzák a drámapedagógia módszertárát, fogékonyabbá teszik a diákokat a tananyag elsajátítására, valamint a drámapedagógiai eszközök használata fejlesztik a nyelvi kifejezőkészséget.

Következtetések: A tanulási folyamat megsegítése, megkönnyítése a pedagógus részéről fontos feladat. Az olvasói szokások, a nyelvezet, és a motiváltság megváltozásának hozadékaként, a háttérben húzódó problémáktól függetlenül, a következmény minden esetben tanulási nehézséget és lemaradást okoz. Tudástársadalmunkban ezeknek tudatos pedagógiai kezelése fontos nevelési cél, és ehhez jó alap a drámapedagógia módszereinek igénybe vétele az oktatás során. A drámapedagógia alkalmazásának további terjedése segíthetne a magyartanítás módszertani megújulásában.

A multimédiás technológiával elárasztott interaktív világunkban, egyre több gyermek az interneten böngészve olvas, képeket néz, chat-el vagy játszik. Nyilvánvalóan a különféle digitális platformok használatához elengedhetetlen a digitális eszközök ismerete, amely képességekre a munkaerőpiacon is szükség van. Azonban így egyre kevesebb idő jut az elmélyült olvasásra, ami sokkal inkább fejleszti a fantáziát, a kreativitást és a problémamegoldó képességet, valamint bővíti a szókincset, mintsem az infokommunikációs eszközök használata. Gondolkodásomban nem zárja ki egyik alkalmazása a másikat, csupán arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy az olvasói szokások, a nyelvezet, és a motiváltság megváltozásának hozadékaként, a háttérben húzódó problémáktól függetlenül, az elmélyült olvasás és a megértés hiánya, minden esetben tanulási nehézséget és lemaradást okoz.

Az egyirányú ismeretközlő tanítás a tapasztalatból kifolyólag és számos kutatás alapján bizonyítottan nem hatékony, hiszen a felgyorsult életritmushoz idomuló tanulók számára egy lelassult inger lesz a pedagógus előadása. Azonban, ha teret engedünk a tanulók aktivitásnak az órákon, vagyis biztosítjuk a diákok számára a csoportban történő együttműködési lehetőséget, a hozzászólást, a kipróbálást, a véleményük kifejeződését, így az elsajátítandó

tananyag is mélyebben rögzül, és mindemellett nagymértékben fejlődik a kritikai, a kreatív és a problémamegoldó gondolkodásuk is, ami összességében elengedhetetlen feltétele a mai világban való boldogulásnak. A gyakorlatban tehát olyan tanítási módszert érdemes alkalmazni, amely mindezen körülményeket figyelembe veszi. Erre jó lehetőség a drámapedagógia eszköztárának felhasználása, amely egy tanítási óra folyamán kiváló lehetőséget biztosít az élményszerű tanuláshoz.

Figyelembe véve a diákok értékorientációiban és kommunikációban tapasztalt változást, fontos lehet a pedagógus részéről a minta értékű beszédprodukciónak erősítésével egyfajta lehetséges megoldásként is számba venni a drámapedagógiai eszközök tudatos használatát, a nyelvi kifejezőképesség alakításához.

2. A kommunikáció és a nyelvi kifejezőképesség jelentősége

A társadalomban élő egyén, különféle gondolkodási és cselekvési modelleket örököl meg. Cselekvése, kommunikációja során ezeket alkalmazza, és az adott társadalmon belül jelentéssel bír. Ezeknek a mintáknak az átadása és elsajátítása szoros összefüggésben van a társas kapcsolatok alakulásával és a világ felfedezésével (Pete & P. Szilczl, 2006).

A nyelvi kommunikáció során a beszéddel kifejezzük gondolatainkat, érzéseinket, hogy másokkal megértessük magunkat. Számos konfliktus forrása a nem megfelelő kommunikációs készség. Ha nem tudjuk kifejezően szavakba önteni érzéseinket, ami egyébként sem könnyű feladat, félreértések sokaságát vonja maga után. A szóbeliség megfelelő működéséhez elengedhetetlen a családban kapott beszédprodukciónak mintáinak érzékelése, átadása, majd ennek az intézményes keretek között történő továbbfejlesztése. Mivel a kommunikáció és a beszéd napjaink szerves része, és az iskolai oktatással megvalósuló ismeretátadás is nagyrészt ezen keresztül valósul meg, a tanuló ismeretelsajátítási folyamata, valamint iskolai sikeressége nagyban függ e készségek fejlettségétől. A kommunikációs kompetencia fejlesztése kiemelt terület az oktatás során, és bár erőteljesen a magyar nyelv- és irodalom órákon kerül előtérbe, azért minden tanóra keretén belül megvalósítható ennek fejlesztése.

A kommunikáció szükségességének alapelve alapján, ha nem is használunk szavakat, akkor is üzenünk valamit mozdulatainkkal, testtartásunkkal, mimikánkkal. Wtlawick-Beavin-Jackson szerint, bármit teszünk, annak kommunikatív értéke lehet, vagyis állandóan kommunikációk hatása alatt állunk, sőt, még éntudatunk is kommunikációk függvénye. Nem lehet nem kommunikálni, vallják a szerzők, és hangsúlyozzák, hogy a viselkedésnek nincs ellentéte. Ez azt jelenti, hogy nem lehetséges, hogy valaki valahogy ne viselkedjék. Mivel az interakciós helyzetben minden megnyilvánulás üzenetértékű, vagyis kommunikáció, ebből következik, hogy bármennyire is próbálnánk, lehetetlen a nem kommunikálás. Az aktivitásnak, a szavaknak egyértelműen információs értéke van, de a passzivitásnak, a csendnek egyaránt lehet hírértéke, azáltal, hogy hatást gyakorol másokra (Wtlawick et al., 2002).

A pedagógusnak, aki nem csak oktatni igyekszik a tanulókat, hanem a nevelést is fontos teendőnek tartja munkája során, a kommunikációs folyamatban tudnia kell értelmezni az interakció mintáit és sémáit, és igyekeznie kell ezen készségek fejlesztését tudatos munkával végezni.

A kommunikáció során a kapcsolatban lévő emberek hatást gyakorolnak egymásra, a bennük zajló érzéseket és gondolatokat a nyelv, illetve nem nyelvi jelzések segítségével

kifejezésre juttatják, és ezáltal szabályozzák, befolyásolják egymás viselkedését. A közlés-folyamat nem mindig tudatosan zajlik, hiszen a verbális és a szavakon túli kommunikációs csatornák a kommunikációban együtt vesznek részt, így folyamatos a jelküldés a többi ember felé nem csak szavakkal, és az azt kísérő mozdulatokkal, hanem egész megjelenésével, testtartással, öltözkéssel, akár illatával is (Németh, 2002.) Míg kommunikációnk egy része tudatos más része magunk számára is rejtve marad. Részletesen mutatja be ezt a helyzetet Németh Erzsébet a Johari-ablak (Luft, & Ingham 1955), kétdimenziós diagrammal, amely négy ablak (nyílt-, rejtett-, vak-, ismeretlen terület) segítségével érzékelteti az egyén saját magára vonatkozó ismereteit, illetve személyiségünk azon részeit, amelyeket a mások ismernek, és az általuk észlelt megnyilvánulások képezik. A vak területben történő viselkedésnek, gesztusoknak, megnyilvánulásoknak az egyén nincs tudatában, amellet, hogy így öntudatlan mozdulatokkal információt közvetít környezetének. Mivel a vak terület ismeretlen az én számára, nem tudja az ott megjelenő gyengeségeket javítani, az erősségeket pedig tovább építeni. A hiányos önismeret elkerüléséhez csökkenteni kell a vak területet például a csoporton belüli nyílt kommunikációval, amely lehetőséget teremt a nyílt terület növelésére, ezáltal pedig önismeretünk fejlesztésére (Németh, 2002). A drámapedagógia módszereinek alkalmazása során például a szerepvállaló játékok lényegét a jelen idejű interakció, a társas kölcsönhatás, vagyis az én, a másik, a helyzet és az interakciós esemény jelenti (Gabnai, 1993), így ez tökéletes terep lehet a kommunikációs viselkedések fejlesztésére.

A drámapedagógia módszertárának alkalmazása a Nemzeti alaptanterv (2020) elvárásainak is megfelel, mert támogatja a cselekvő és élményközpontú tanulást, a változatos tevékenységformák alkalmazását, valamint megvalósítja a tantárgyak közötti kapcsolatot. A drámapedagógia eszköztárának használatával teret adhatunk a tanulói aktivitásoknak, amellyel megbonthatjuk a hagyományos ismeretátadási módot, így figyelembe véve az előzetes tudásra történő építést, ugyanis az új ismeret akkor fogadható be a leghatékonyabban, ha az kapcsolódni tud a már meglévőhöz.

A drámajáték a csoport tagjai részéről nagyfokú együttműködést feltételez, valamint a verbális és nonverbális kifejezési eszközök adekvát alkalmazása is lényeges szerepet tölt be és a dramatikus tevékenységek során az összetett kommunikációs és interakciós játékok különböző munkaszervezési módokban, a megadott témára, címre alkotott állóképek, képsorozatok, illetve a szituációs játékok különféle eszközök felhasználásával (pl. tárgy, báb, zene, mozgás, tánc) lehetőséget adnak a tanulók sajátos gondolati-érzelmi tartalmainak megfogalmazására és megosztására. Ennek során a tanulók újabb tapasztalatokra tesznek szert a hatékony kifejezést illetően (Eck et al., 2020).

A dramatikus játékok által a személyiség is fejlődik, amelynek során a gyermek ismeretei, képességei, társas kapcsolatai is jobban alakulnak, miáltal a való világ eljátszása egy képzeletbeli világban hozzájárul, hogy jobban megismerjék önmagukat, a többieket, a környezetüket.

A magyarórák kiváló terepei lehetnek a művek által közvetített értékrendszer megértéséhez, ezáltal a tanulók önbecsülésének, önértékelésének alakításához, amennyiben nem csupán a szöveg tartalomkivonatának lezárt elemzése folyik. Az irodalmi művek megértésének és a kommunikációs képességek fejlődésének fontos területe a drámajáték, a dramatizálással történő irodalmi szövegek feldolgozása, ami által megtörténik a szövegélmény kialakítása és az olvasóvá nevelés is.

A szövegértési-szövegalkotási kompetencia fejlesztése a drámapedagógia módszerével a kognitív képességeket is mozgósítja a tanulás, gondolkodás, kommunikáció területén egyaránt. Amennyiben ez megtörténik, a magyar nyelv és irodalom tantárgyon kívül más műveltségterület sikeresebb tanulásához is hozzájárul, és a kommunikáció hatékonyságát is erősíti (Arató, 2006).

A kommunikáció hatékonysága a kulturált nyelvi mintával és magatartással alakítható, amelyben benne rejlik a figyelem a másik mondanivalójának értelmi s érzelmi tartalmára, feltételezhető a szituációhoz és a témához való alkalmazkodás, valamint az együttműködés képessége a társakkal. Mivel „az emberek között zajló kommunikáció sajátossága a személyes és a társadalmi jelleg ötvözete. A verbális kommunikációs csatorna igen gazdag és árnyalt formában képes az információtovábbításra. A nyelv és az arra épülő verbális, szóbeli és írásbeli kommunikáció kulturális termék, amely alkalmas arra, hogy az egyének szükségleteiket, vágyaikat, gondolataikat, érzelmeiket, szándékaikat, azaz attitűdjeiket közöljék másokkal.” (Fodor & Krisko 2014, p. 88). A nyelv segítségével különféle nyelvi tevékenységeket végzünk, többek között egy folyamatról beszámolunk, egy tárgyat bizonyos szempontok alapján leírunk, történetet találunk ki és elmondjuk, színházat játszunk, kérünk, köszönünk (Wittgenstein, 1992) minek alapján a nyelv az emberi gondolkodásnak, így az intraperszonális kommunikációnak is fontos eszköze a személyközi kommunikáció mellett.

A nyelvhasználat rengeteg információt közöl a beszélő egyéniségéről, mivel a nyelv egyik funkciója az egyéni identitás kifejezése. Bernstein (1975) elmélete alapján fontos kérdés, hogy az egyén hogyan gondolkodik és gondolatait milyen módon juttatja kifejezésre. Az otthonról hozott és beépült minta a nyelvhasználatot illetően meghatározza, hogy milyen kép alakul ki másokban rólunk. Amellett, hogy az egyének a közlésfolyamat során sajátítják el társadalmi szerepeiket, a kommunikáció identitásjelölő funkcióval is bír, vagyis az egyén egy-egy csoporthoz való tartozását is kifejezi. A nyelvi kód rendkívül fontos, mivel a hátrányos helyzet és az iskolai kudarcok összefüggését ebben látta a brit nyelvész. (Bernstein, 1975). A drámapedagógiát alkalmazó pedagógusok óráin a „játékokban kockázatmentesen nyilvánulhatnak meg a tanulásban jobban és gyengébben haladók is, mert azok az emberi problémák, amelyeket a drámában vizsgálunk, nem az egyetlen jó válasz lehetőségét hordozzák magukban, ezért a tévedés és az emiatti megszügyenyülés lehetősége is nagyon csekély” (Takács, 2008).

Mivel napjainkban háttérbe szorul a szóbeliség, és ez magával vonja a hatékony önkifejezés hiányát is, a drámapedagógia sokoldalúságával megsegíthető a nyíltabb, hitelesebb, érthetőbb kommunikáció, ami szoros kapcsolatban áll az önkifejeződéssel is, ugyanis a játék során megteremtődik egy olyan atmoszféra, ahol az élményszerűség dominál, ezáltal a szorongás és a feszültség csökken, és ez a légkör teret enged az elhárító mechanizmusoktól mentes kommunikációnak.

A mondanivalót fókuszba helyezve, a tartalmi közlés mellett lényeges szempont a „hogyan” vagyis a beszéd vokális jellemzői (hangszín, hangerő, hanghordozás, beszédtempó,) és a testbeszéd (tekintet, mimika, gesztusok, testtartás, érintés, térközsabályozás).

A szocializáció bizonyos értelemben a kommunikáció segítségével is alakul, hiszen a gyermeki személyiség minden fejlődési lépése egy kommunikációs szisztémában történik. A gyermekben azonban a szülő kongruenciája ad nyomatékot, és minél nagyobb fokú ez a kongruencia, annál erősebb a kommunikáció hatása (Buda, 1986). „A kongruencia lényege

az, hogy a direkt kommunikációt a nem verbális kommunikáció és a metakommunikáció maximális mértékben alátámasztja, illetve a direkt kommunikáció és a metakommunikáció között nincs ellentmondás.” (Buda, 1986, p. 93). Ettől lesz a közlés hiteles és meggyőző. A drámajátékokkal a társas helyzetekben történő nem verbális kommunikáció fejlesztésekor az érzelmek azonosítása és megnevezése során az önismeret is fejlődik. A pedagógus a szabályok megfogalmazása során egyértelmű utasításokkal él, sajátos kérdéstechnikával gondolkodásra bírja a tanulókat. miközben ezzel a nyelvi mintával elősegíti a nyelvi magatartás megfelelő alakulását is.

A nyelvi kifejezőképesség fejlesztése is megvalósul a különféle irodalmi művek olvasása és értelmezése során, azonban, ha a drámapedagógia eszközeivel történik meg a feldolgozás, a tananyag befogadhatóbb és élvezetesebb lesz, aminek folyamányaként az értő olvasás teremődik meg, ezáltal pedig a szöveg megértése. A tanítási dráma módszerének alkalmazása során lehetőség nyílik a csoporton belül vagy a csoportok között saját álláspont kialakítására, annak korrigálására, az ellenvélemény mérlegelésére, amivel párhuzamosan alakul az egyik nagyon fontos kompetencia, a kritikai gondolkodás fejlődése. A csoportban történő együttműködés által a gyerekek figyelnek egymásra, empatikusabbak lesznek és az értékorientációjuk is formálódhat.

A szituációs és szerepjátékok alkalmával emberi kapcsolatok, különféle cselekedetek, konfliktusok, érzelmi viszonyulások értelmezésére van lehetőség. Ennek folyamányaként a magán- és közéleti kommunikáció gyakorlására is adódik alkalom, mint például a drámai konvenciók alkalmazása során megbeszélésre és vitára teremt módot a Gyűlés, amikor a csoporttagok megtervezik teendőjüket, közös döntéseket hoznak, a felmerülő problémák megoldására ötleteket javasolnak. A kommunikációs helyzetekhez való alkalmazkodást segíti az Interjú, amely azt a célt szolgálja, hogy megfelelő kérdések alkalmazásával információt szerezzünk egyes emberek adottságairól, céljairól, indítékairól. Mivel a dráma valós élethelyzeteket vesz alapul, a magánéleti kommunikáció fejlesztésére is remek lehetőséget kínál a Naplók, levelek, üzenetek munkaformával, amely segíti az elmélyítést, reflexióra sarkall, azáltal, hogy az élmény rögzítésének egyik eszköze (Neelands 1994). Csupán néhány konvenció kiragadásával is érzékelhető, hogy mennyivel mélyebben történik meg az értelmezés és a kommunikációs készségek, képességek fejlesztése. A drámapedagógiai módszerek segítségével a tanulók képessé válnak a szereplők közti viszonyok érzékeltetésére, figurateremtésre és az érzelmek visszaadására hanggal, hangsúllyal, hangerővel és nem verbális eszközökkel is (Baji-Gál et al. 2006). A drámás feldolgozások igénybe veszik a nyelvi képeket, ábrákat, rajzokat, megszemélyesített absztrakt fogalmakat, amelyek segítik a megértést, és ezáltal gyakorolható az érthetőség, vagyis az egyszerű, jól tagolt közlés, a hatékony önkifejezés. A hatékony önkifejezés feltétele, hogy a gondolatokkal, érzelmekkel, viselkedésekkel szoros kapcsolatban áll a belső kommunikáció, amelynek megéléséhez, eljárásához, kipróbálásához remek terep a drámaóra, és ennek eredményeképpen az egyre érettebb személyiség hitelesebben és nyíltabban fog tudni kommunikálni.

3. Kutatás

Jelen publikációban megosztott kutatásom csupán egy részét képezi a doktori értekezésemnek. Az országban működő egyházi fenntartású középiskolai intézményekben kutattam a drámapedagógiai eszközök alkalmazását, a nyelvi kifejezőképesség és a kommunikáció fejlesztése érdekében. A tanulmány kutatási fejezete a református középiskolai intézményekben tanító pedagógusok állásfoglalását mutatja be főképp a drámapedagógia hatását nézve a nyelvi kifejezőképességre. Célirányos mintavétellel a református középiskolai intézmények (39 középiskola) magyar szakos tanárait és hittanokatőit kerestem fel kérdőívvel, hogy alkalmazzák-e a drámapedagógiai eszközöket a tanítási órákon (N=34). A kérdőívben több zárt végű és félig zárt kérdés és kevesebb nyílt végű kérdés található, amelyekkel igyekszem feltérképezni a pedagógusi attitűdöt és a drámapedagógia több területen is megvalósuló jelentőségét.

Az országban működő 39 református intézmény elhelyezkedést illetően 5 középiskola fővárosi 4 megyei jogú városi, valamint 25 intézmény városi településkategóriához tartozik, és a fenntartók szerinti megoszlást az alábbi 1. számú táblázat mutatja, miszerint a református intézmények többsége városokban helyezkedik el egyházközségi fenntartásban. Öt középiskola található a fővárosban egyházkerületi illetve egyházmegyei fenntartásban, a maradék négy intézmény megyei jogú városokban található egyházkerületi, vagy egyházközségi fenntartásban. A református egyházi gazdálkodó szervezetek egyházközségekben, egyházmegyékben, egyházkerületekben, országos szinten, valamint egyházi szervezetek által alapított intézményekben végzik tevékenységüket. A középiskolák fenntartóira vonatkozóan az első három terület a jellemző (2013.évi IV. Törvény)

1. táblázat: Intézmények elhelyezkedései és fenntartói

Az intézménye mely településkategóriához tartozik?	Az intézmény fenntartója:			
	egyházkerületi	egyházközségi	egyházmegyei	Végösszeg
Főváros	3		2	5
Megeyi jogú város	3	1		4
Város	2	18	5	25
Végösszeg	8	19	7	34

Megvizsgáltam, hogy településkategóriánként milyen az eloszlása a drámapedagógiai módszerek alkalmazásának és ezt összekötöttem a iskolában eltöltött évek mennyiségével, vagyis a tapasztalattal (2. táblázat). A kimutatás alapján látható, hogy egy fő kivételével mindenki ismeri a módszert. Egyértelműen a városban van a legtöbb, azon pedagógusok közül, akik ismerik a módszert. Megfigyelhető, hogy 16 és 35 év között pályán lévő pedagógusok ismerik a drámapedagógiát, és alkalmazzák is a legtöbben. Ez azt mutatja, hogy a tapasztalattal rendelkező kollégák szívesebben használják a játékos módszert, ami feltételezheti azt is, hogy rutinosabbak a vezetői, irányítói funkciókat tekintve. A pályakezdő öt főből, többen alkalmazzák a módszert, azonban egy nem ismeri, ami azért is figyelemfelkeltő, mert a felsőoktatásban van kötelezően teljesítendő kurzus, amely a drámapedagógiai módszerekkel is foglalkozik.

2. táblázat: A módszer ismerőinek megoszlása munkaviszony alapján összekapcsolva a településkategóriákkal

LINK Excel.Sheet.12 "C:\\Users\\EKKE\\Documents\\kérdőív\\összesített.xlsx" "ref ttárgy alk!S84O1:S101O5" \\a \\f4 \\h * MERGEFORMATX Hány éve dolgozik pedagógusként?				
	Főváros	Megyei jogú város	Város	Végösszeg
0-5		2	3	5
Ismerem és alkalmazom.			2	2
Ismerem, de nem alkalmazom.		1	1	2
Nem ismerem.		1		1
6-15	1	1	3	5
Ismerem és alkalmazom.	1	1	2	4
Ismerem, de nem alkalmazom.			1	1
16-25	2		11	13
Ismerem és alkalmazom.	2		7	9
Ismerem, de nem alkalmazom.			4	4
26-35	2		8	10
Ismerem és alkalmazom.			3	3
Ismerem, de nem alkalmazom.	2		5	7
36-40		1		1
Ismerem és alkalmazom.		1		1
Végösszeg	5	4	25	34

A jól működő kommunikáció feltételezi beszédpercepció és a beszédprodukciónak megfelelő működését. A beszéd értése és értelmezése, valamint a gondolataink beszéddé formálása a nyelvtani szabályok és a kontextus összefüggésében folyamatos fejlődésben van, és az olvasás és az írás megtanulása ezt a folyamatot felgyorsítja a 6-12 éves korosztály esetében (Gósy, 1999). Mindez azért is hangsúlyos, mert a beszédkézség és az olvasási készség a szöveg értelmezésének előfeltétele. Az alábbi kimutatásban (3. táblázat) Likert-skálán értékelték a pedagógusok azt, hogy a szövegértés mennyire fejleszthető a drámapedagógiai módszerek segítségével. Azok a tanárok, akik alkalmazzák a módszert többségükben erőteljesen érzékelik a fejlesztő hatást, míg többségükben azok a pedagógusok is így vélekednek, akik ismerik, de nem használják az órájukhoz kiegészítésként a módszert. A drámapedagógiai eszközöket alkalmazó pedagógusok szerint a dráma segítségével jól fejleszthető az értő olvasás, ami a nyelvi kifejezőkészséget segíti elő és támogatja.

3. táblázat: A szövegértés fejleszthetősége a drámapedagógiával

Ön szerint a drámapedagógia módszerével mennyire fejleszthetők az alább felsoroltak? [szövegértés]	Ismeri és alkalmazza a drámapedagógiai módszereket?			
	Ismerem és alkalmazom.	Ismerem, de nem alkalmazom.	Nem ismerem.	Végösszeg
kissé	2	6		8
meglehetősen	13	8	1	22
teljes mértékben	4			4
Végösszeg	19	14	1	34

A nyelvi kifejezőkészség rákérdezése esetén, ami magában foglalja a szövegértést, megállapítható, hogy a módszert alkalmazó pedagógusok szerint egy kivételével meglehetősen és teljes mértékben fejleszthető. Megjelent az egyáltalán nem értékelés, ami a fenti megállapítás alapján feltételezi a fogalmak pontosítását egy következő kutatásban.

4. táblázat: A nyelvi kifejezőképesség fejleszthetősége a drámapedagógiával

<p>Ön szerint a drámapedagógia módszerével mennyire fejleszthetők az alább felsoroltak? [nyelvi kifejezőképesség]</p>				
Ismeri és alkalmazza a drámapedagógiai módszereket?	egyáltalán nem	meglehetősen	teljes mér- tétkben	Végösszeg
Ismerem és alkalmazom.	1	7	11	19
Ismerem, de nem alkalmazom.		7	7	14
Nem ismerem.		1		1
Végösszeg	1	15	18	34

4. Összegzés

Tanulmányomban összefüggést kerestem a drámapedagógiai eszközök használata során fejleszthető nyelvi kifejezőképesség lehetőségei között, rámutatva a kommunikáció összetett mivoltára az emberi találkozások során, és ennek fejlesztési lehetőségeire iskolai keretek között. A verbális és nonverbális kommunikáció, a nyelvi kifejezőképesség és azon belül a szövegértés fejlesztése alapvető kérdés a közoktatás számára, hiszen a humán erő fejlesztéshez nagyban hozzájárul. Mindezt jelen tanulmányban a református középiskolai intézmények magyar és/vagy hittan szakos pedagógusainak véleménye alapján erősítem, amely csupán egy szelete a folyamatban lévő országos kutatásnak az egyházi fenntartású intézményekben alkalmazott drámapedagógiai módszerek alkalmazásának vizsgálata során.

Mivel napjainkban a tanulók körében folyamatosan jelen van a tanulási nehézség, az olvasási és szövegértési gondok, valamint az érzelmeiknek nem megfelelő kommunikálása, amellet, hogy ezáltal akadályoztatva vannak a hatékony tanulásban, sajnos majd minden esetben következménye lesz a lemaradás, estleg lemorzsolódás. Tény, hogy a folyamatosan alkalmazott hagyományos egyirányú ismeretközlő tanítás nem hatékony, így a pedagógusok motiválnak érezhetik magukat, hogy hatékonyabb tanítási és nevelési technikákat alkalmazzanak.

A drámapedagógia szemlélete és módszertára igazodik tanulók egyéni igényeihez, a tanulók számára biztosítja a tananyag élvezetes és hatékony elsajátítását, ezen felül támogatja társas interakciókat és a kreatív önkifejezést, és a személyiségfejlődést. Továbbá alkalmas arra, hogy egy-egy témát, problémát vagy elvont fogalmat, több nézőpontból

vizsgálva megértessünk, feldolgozzunk a tanulókkal, így segítve a szövegértést. Amellett, hogy a drámapedagógia élményszerűvé teszi az olvasmányt, hozzájárul a tanuló olvasóvá neveléséhez is, ami napjaink egyik fontos célkitűzése.

Napjaink drámapedagógiájával, annak játékos eszköztárával a tanulókat nemcsak élményalapú tanításban részesíthetjük, hanem a mindennapjaikban megjelenő problémáik megoldására, valamint feladataik ellátására is felkészíthetjük őket.

Irodalomjegyzék:

- Arató, L. (2006). Szövegértés, szövegalkotás a magyarórán. In L. Sipos, B. Fűzfá (Eds.), *Irodalomtanítás a harmadik évezredben.* (pp. 144–160). Krónika Nova Kiadó.
- Baji-Gál, F-né., Elek É., & Nagyné Tóth T. (2006). *Drámapedagógia alkalmazása.* Pedellus Tankönyvkiadó KFT.
- Bernstein, B. (1975). Nyelvi szocializáció és oktathatóság. In M. Pap, & Gy. Szépe (Eds.), *Társadalom és nyelv. Szociolingvisztikai írások* (pp. 393–434). Gondolat
- Buda, B. (1986). A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei. Animula <https://mek.oszk.hu/02000/02009/02009.pdf>
- Eck, J., Golden, D., & Kaposi, L. (2020) *Útmutató a dráma és színház tantárgy tanításához* <https://www.oktatas2030.hu/wp-content/uploads/2020/10/utmutato-a-drama-es-szin-haz-tantargy-tanitasahoz.pdf>
- Fodor, L., & Kriskó, E. (2014). *A hatékony kommunikáció alapjai.* Noran Libro.
- Gabnai, K., (1993). *Drámajátékok Gyermekeknek, Fiataloknak, Felnőtteknek.* Marczibányi Téri Művelődési Központ.
- Gósy, M. (1999). *Pszicholingvisztika.* Corvina Kiadó.
- Luft, J. & Ingham, H. (1955). The Johari window, a graphic model of interpersonal awareness. *Proceedings of the western training laboratory in group development.* Los Angeles: University of California, Los Angeles.
- Nemzeti alaptanterv. (2020). *Magyar Közlöny* 17. szám
- Neelands, J., (1994). *Dráma a tanulás szolgálatában.* Magyar Drámapedagógiai Társaság.
- Németh, E., (2002). *Az önismeret és a kommunikációs készség fejlesztése.* Századvég Kiadó.
- Pete, K. & P. Szilczl, D. (2006). A kommunikáció intézményeiről. In Ö. Horányi, (Ed.), *A kommunikáció mint participáció* (pp.17—97). AKTI – Typotex.
- Takács, G., (2008). A dráma szerepe a roma és nem roma tanulók együttnevelésének pedagógiájában. In I. Lipták, (Ed.), *Tanítási dráma: Drámapedagógia a hátrányos helyzetű tanulók integrált nevelésének szolgálatában* (pp. 7—16). Educatio.
- Watzlawick, P., Helmick, J., Beavin, J. & Jackson, D. D. (2002). *Az emberi kommunikáció pragmatikája.* In Zs. Lengyel (Ed.), *Szociálpszichológia* (pp.56—69). Osiris Kiadó. <https://www.szaktars.hu/osiris/view/lengyel-zsuzsanna-szerk-szociálpszichologia-osiris-tankonyvek-1997/?pg=57&layout=s>
- Wittgenstein, L., (1992). *Filozófiai vizsgálódások.* Atlantisz.

Bojtos Gábor – Csósz László:

EGY TUDÓS-TANÁR A HÁBORÚ SODRÁBAN.
BLÉNESSY JÁNOS NAPLÓJEGYZETEI 1944-RŐL

Bevezető

A székely származású, de Jászberényben otthont talált jeles helytörténész, főiskolai tanár és muzeológus Blénessy János életrajza és munkássága meglehetősen jól ismert a Jászság múltja iránt érdeklődők körében. Eddig azonban keveset lehetett tudni második világháború alatti és utáni megpróbáltatásairól. 1944 nyarán, 58 éves korában tartalékos katonai szolgálatra hívták be, majd egy zsidó munkaszolgálatos század parancsnokává nevezték ki. Ezt a feladatot közel öt hónapon át látta el, a vidéki zsidó közösségek elpusztításától a nyilas korszak kezdetéig tartó drámai időszakban. Röviddel a háború vége után az alakulat egyes tagjai törvénytelenések elkövetésével vádolták meg. A „népellenes bűnök” vádja alól csak több mint két esztendő tortúra után sikerült tisztáznia magát. Ennek az eljárásnak az iratai között maradtak fenn az alább közölt, feltehetőleg utólagosan szerkesztett, tehát inkább visszaemlékezésnek vagy feljegyzéseknek tekinthető naplójegyzetek az 1944. június 8. és november 4. közötti időszakról.

A szöveget betűhíven, teljes terjedelmében közöljük, csak a nyilvánvaló vagy értelemzavaró sajtóhibákat, elírásokat javítottuk.

Történelmi háttér

A kiegészítő munkaszolgálat története a magyar zsidóság második világháborús szenvedéstörténetének sajátos és ellentmondásos fejezete. A zsidó férfiakat a második világháború küszöbén kollektívan fegyver nélküli katonai szolgálatra kényszerítették, hasonlóan más, politikai vagy ideológiai szempontok alapján megbízhatatlannak bélyegzett csoportokhoz. Ebbe a kategóriába tartozott a visszacsatolt területeken élő nemzeti kisebbségek (szerbek, románok, ruszinok) egy része, továbbá a baloldaliak, a fegyverforgatást vallási okokból elutasító kisegyházak tagjai (adventisták, pünkösdisták, Jehova Tanúi, nazarénusok), valamint a háború végén esetenként romák is. Hasonló diszkriminációra a legtöbb hadviselő országban találunk példákat. Magyarország volt azonban az egyetlen állam, amely a fegyvertelen munkaszolgálatosokat nagyobb tömegben a frontra küldte és arcvonalszolgálatra alkalmazta. A többi csoporttal szemben azonban a fegyverforgatás tilalma nem kizárólagosan érvényesült, ezért a munkaszolgálatra sorozottak többsége és az áldozatok zöme zsidó származású volt.

A munkásszázadokat kezdetben az ország területén utak, hidak, repterek, vasutak, töltések építésére és javítására, erdőirtásra, rakodásra, árkok és utcák takarítására, mezőgazdasági munkákra használták, többnyire tűrhető bánásmód mellett. A rendszer azonban Magyarország háborúba sodródásával fokozatosan radikalizálódott. A honvédségben mindinkább rutinná vált a besorozott zsidók megalázása, bántalmazása és kifosztása.

Szombathelyi Ferenc volt vezérkari főnök háború után megállapítása szerint „A fegyelem kétféle lett. Egy a zsidókkal szemben, ahol minden szabad volt és egy másik fegyelem, ahol a szabályzatoknak megfelelően kellett volna cselekedni.”¹

A Szovjetunió elleni támadást követően több tízezer munkaszolgálatost megfelelő képzés nélkül a hadműveleti zónába küldtek. A Don-kanyarban nagyrészt odavesztett 2. hadsereg tagjainak egytizedét zsidók tették ki, akik még a honvédekénél is nagyobb arányban pusztultak el. A munkaszolgálatosok rendkívül súlyos veszteségei a keleti front embertelen körülményei mellett a magyar honvédséget átható antiszemitizmus következményei is voltak. A hadseregben általában dívó megaláztatásokon is túlmenő kínzások, élelem-megvonás, zsarolás, rablás és önkényes kivégzések számos alakulatban napirenden voltak. A zsidóknak saját ruhájukban és felszerelési tárgyaikkal kellett bevonulniuk, amelyeket a katonák az élelemmel együtt gyakran elvettek tőlük. Az antiszemita közhangulattól fertőzött tisztek egy része a zsidókat feláldozható „ágyútölteléknek” tekintette. Nem ritkán életveszélyes és megalázó feladatokat végeztettek velük. A lerongyolódott, legyengült munkaszolgálatosok ezrével estek a fagyás, a járványok és a gyilkosságok áldozatául. Ily módon a munkaszolgálati rendszer a fizikai megsemmisítés egyik módjává is vált, bár az antiszemita szándékok és előítéletek ellenére sohasem volt központi politikai cél a kivézenyelt munkaszolgálatosok elpusztítása. A magyar holokauszt minden tizedik áldozata a honvédség sorállományú tagjaként vesztett oda. Ugyanakkor a munkaszolgálatra kényszerített mintegy százötvenezer magyar zsidó férfi többsége végül elkerülte a deportálást és túlélte a háborút.²

A német megszállás után ugyanis ez a gyilkos rendszer sokak számára, paradox módon, a megmenekülés lehetőségét jelentette. Ennek hátterében egy százezrek életéről és haláláról döntő nagypolitikai játszma húzódott. A Magyarországot megszálló nácik egyik fő célja az általuk „első számú ellenségnek” tekintett zsidókkal való leszámolás volt.³ Ugyanakkor a német hadigazdaságnak égető szüksége volt munkaerőre. Ezért az 1944. március 19. utáni alkudozások során elsősorban a munkaképes fiatal férfiakat akarták elszállítani, hogy sugárhajtású vadászgépeket és más „csodafegyvereket” gyártó hadiüzemekben dolgoztathassák őket. Végül azonban ez a csoport, a munkaszolgálatosok zöme mégsem került a németek kezére.

Miközben a megszálló hatóságokkal lelkesen és öntevékenyen együttműködő belügy-minisztériumi vezetők (Endre László, Baky László és tettestársaik) rekordsebességgel szervezték a teljes zsidó közösség gettókba zárását és kifosztását, a Honvédelmi Minisztérium igyekezett minél több hadköteles korú zsidó férfit – 18 és 48 éves kor között – behívni munkaszolgálatra.⁴ A honvédség vezetőit összességében és elsősorban nem emberiségéi

1 „Fegyvertelen álltak az aknamezőkön...” Dokumentumok a munkaszolgálat történetéhez Magyarországon. I-II. Szerk. Karsai Elek. Budapest, 1962., LXV-LXVI.

2 A magyarországi munkaszolgálat történetéről általában lásd: Csösz László: A magyarországi háborús munkaszolgálat eredete és nemzetközi összefüggései. In: A holokauszt Magyarországon hetven év múltán. Történelem és emlékezet. Szerk. Randolph L. Braham – Kovács András. Budapest, Múlt és Jövő, 2015, 113-147.

3 Edmund Veessenmayer jelentése Magyarország politikai helyzetéről és javaslatai új kormány kinevezésére, 1943. december 10. Lásd: A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról, 1933-1944. Szerk. Ránki György et al. Budapest, 1968, 743-751.

4 A szolgálatteljesítés kötelezettség időhatárait lásd: Az 1939. évi II. tc. a honvédelemről. Magyar Törvénytar, 1939. Budapest, Franklin, 1940. 6-128. 21. §.

szempontok vezették. A Honvédelmi Minisztérium és a vezérkar hosszú évek óta élen járt a zsidóellenes diszkriminációban, soraikban számos virulens antiszemita nézeteket valló tiszt dolgozott. Ugyanakkor sokan közülük ellenezték a német megszállást és a nácik feltétel nélküli kiszolgáltatását. Köztük volt a miniszter, Csatay Lajos, aki Horthy kormányzóhoz hűséges tisztikart, a régivágású, náciellenes vonalat képviselte. A döntés elsődleges motivációja tehát az értékes munkaerő, illetve a gazdaságilag hasznos zsidók (szakmunkások, értelmiségiek és egyéb specialisták) megmentése volt a deportálás előtt. A németek által sokszor megalázott honvédség egyes vezetői ezáltal a nemzeti szuverenitás maradványát is védelmezték.

Válaszul a nácibarát fanatikuskok hajtóvadászokat indítottak és számos helyen, így a szolnoki és hatvani pályaudvarokon tartóztattak le és hurcoltak el szabadságon lévő „mu-szosokat”⁵. Ugyanakkor a behívások folytatódtak, számos katonai és közigazgatási vezető aktív támogatásával.⁵ A HM 1944 április közepéig 31, majd május közepén a tömeges deportálás megindulása után újabb 32 kiegészítő (azaz zsidó) munkaszolgálatos század felállítását rendelte el azonnali bevonulásra felszólító ún. SAS (Siess, Azonnal, Sürgős) behívójeggyel vagy „gettókból kiválasztás útján”.⁶ A felnőtt zsidó férfiak zöme így végül nem került a gettóba, ami számukra abban a pillanatban a túlélést jelentette. Ugyanakkor elszakították őket családjuktól, akiknek apáik és férjeik nélkül kellett szembenézniük a rájuk váró borzalmakkal. A döntés céljaival és sorsdöntő következményeivel az üldözöttek természetesen nem lehettek tisztában, ezért a gettóba költözés közepette érkezett behívók riadalmat keltettek, az elválást nem ritkán drámai jelenetek kísérték.

A Jászberényben bevonult budapesti férfiak fővárosban maradt családtagjai végül elkerülték a deportálást és a nyilas korszakig viszonylagos békében élhettek. Vidékről viszont lényegében az összes zsidót elszállították. Az akció az ország északkeleti részén és Kárpátalján kezdődött május 15-én. A Budapest környéki települések lakóira utolsóként került sor: a jászsági zsidókat június 30-án a monori gyűjtőtáborba, majd innen Auschwitzba deportálták, ahonnan nagyon kevesen tértek haza.⁷ Az elhurcolások híre a munkaszolgálatosokhoz is eljutott, akik kétségbeesetten próbálták segíyezni vagy menteni szeretteiket, de a nyílt ellenállás vagy tömeges mentőakció lehetetlen vállalkozás lett volna. A jászberényi hitközség alelnöke, Braun Károly vaskereskedő június 28-án még visszatért szülővárosába és beszkökött a gettóba. Ekkor látta utoljára feleségét, lányát és édesanyját, akiket tíz nappal később deportáltak, majd gázkamrában megölték.⁸

Miután a front 1944 szeptemberében elérte Magyarország területét, a munkaszolgálatosok helyzete ismét rosszabbra fordult. A visszavonuló német és magyar katonai és csendőri alakulatok több tucatnyi helyszínen gyilkoltak le rejtőzni, lemaradni igyekvő vagy csupán bűnbaknak kikiáltott munkaszolgálatosokat. Ugyanakkor 1944 őszén már egyre

5 Lásd Ferenczy László csendőr alezredes, a BM és a német Biztonsági Rendőrség összekötőjének eseményjelentéseit, 1944. május 10., 29., június 12. Az Endre-Baky-Jaross per. Szerk. Karsai László – Molnár Judit. Budapest, 1994, 506., 509-510, 516-517.

6 A HM 1944. március 29-i és május 16-i rendeletei. Hadtörténelmi Levéltár, HM M. 1/b. o. 12300/1944. és HM M. 6. 2.o. 1307/1944.

7 Csósz László: A „legmagyarabb” vármegyében. Gettósítás és deportálás Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében. In: História, XXVI. évf. 2004/2-3. 43-47.

8 A jászberényi zsidóság sorsáról a holokauszt idején lásd: Csósz László: A jászberényi zsidóság utolsó évtizedei a családörténetek tükrében. In: Jászberény története a harmincas évektől az ezredfordulóig. Szerk.: Pethő László. Jászberény, 2017, 7-24.

több magyar parancsnok, racionális vagy humánus megfontolásból, védelmezte a zsidókat. A munkaszolgálatosokkal szemben tanúsított emberséges bánásmódért, illetve mentőakciókért közel félszáz magyar tiszt és katona kapta meg az izraeli Yad Vashem Világ Igaza (Righteous Among the Nations) kitüntetését.⁹

1939-1945 között mintegy harmincezer magyar férfi szolgált munkaszolgálatosok őrzését ellátó katonaként, akiket a köznyelv keretlegényeknek nevezett. Ehhez a szóhoz mindmáig erősen negatív asszociációk társulnak, miközben a tényleges magatartás és a felelősség mértéke igen különböző lehetett. A háború után ezrével indultak nyomozások és eljárások, de végül csak néhány száz embert ítéltek el. A századok parancsnokai és tisztikara a tartalékos tisztek közül verbuválódott, ezért számos keresztény középosztálybeli és értelmiségi találta magát ilyen helyzetben. Bár a zsidóellenesség a korabeli társadalom egészét áthatotta, a segítőkészségre is sok példát találunk. Az egyes esetek elbírálását ugyanakkor nehezíti, hogy érthető módon igen szubjektív, olykor homlokegyenest ellentmondó vallomások hangoztak el. A bánásmód emellett személyenként és időszakonként is rendkívül eltérő lehetett.

A háborús cselekmények utólagos megítélését nehezíti, hogy az 1945 utáni felelősségre vonás folyamatát számos tényező árnyékolta be. Gyakoriak voltak a túlkapások, a következtelen, jogilag problematikus ítélezési gyakorlat. A népbíróságok jelentős politikai (elsősorban kommunista) nyomás alatt működtek. Ezért a Horthy-rendszerhez kötődő prominens személyiségeket és rajtuk keresztül az egész korszakot igyekeztek a vádlottak padjára ültetni.

Blénessy János 1944. június 8-án kapott behívót a jászberényi bevonulási központhoz az akkor megalakuló 101/332. kiegészítő munkaszolgálatos század parancsnoki teendőinek ellátására. A század tagjai túlnyomórészt budapesti zsidók voltak, kisebb részben a jászberényi gettóból behívott környékbeliek, mindannyian 42 éven felüliek. A századot 1944. június 16-án Jászberényben bevagyonirozták és Erdélybe szállították, ahol a Maros völgyében, a Déda és Maroshévíz közötti vasútvonal bővítési munkálatainál dolgoztak. A század szállása Ratosnyán és környékén volt. Szeptember végén a front közeledtével elindították őket az anyaország felé, ahol Hatvanba küldték őket romeltakarításra.¹⁰ Blénessy többször is kérelmezte, hogy a tanév kezdetére tekintettel váltsák le, de ez csak október 29-én történt meg.

Blénessy János feltételezhetően 1944-ben készített naplójegyzeteket, amelyeket felhasználott egy évvel később, hogy az ellene indított népügyészégi eljárás részeként megírja napló formába öntött visszaemlékezését, amelyet védőiratnak szánt. Így a privát és hivatalos használatra szánt szöveg sajátos keverékével van dolgunk, amely az említett három műfaj határmezsgyéjén helyezkedik el. Az események aprólékos leírásával elsősorban saját tetteit igyekezett igazolni, tehát megkonstruált narratíváról beszélhetünk, de ugyanakkor sokat megtudunk az eseményekhez való viszonyáról, cselekedeteinek mozgatórugóiról, egyéni interpretációiról. A holokausztot túlélő magyar zsidó munkaszolgálatosok ezreinek írott és elbeszélte tanúságtételét ismerjük, de sokkal kevesebb hasonló forrásunk maradt fenn, amelyek a rendszer működtetőinek, illetve tetteinek nézőpontját rögzítik.

⁹ Az összes magyar személy listája (2024. január 1.) elérhető online: <https://www.yadvashem.org/yv/pdf-drupal/hungary.pdf> (Megtekintés: 2025. október 31.)

¹⁰ 1944. szeptember 20-án az amerikai légierő szinte teljesen elpusztította a hatvani vasútállomást és a rendezőpályaudvart.

A századparancsnok napló formájú beszámolója a mindennapi embereket és eseményeket „közelképen” vizsgáló ún. mikrotörténelem szempontjából értékes részleteket világít meg, többek között a munkaszolgálatosok és a keret kapcsolatrendszerét, az alakulatokon belüli szociális rétegződést, konfliktusokat, egyéni perspektívákat, érdekhálókat, magatartási mintákat. A szöveg természetesen a szerző szubjektív nézőpontját tükrözi, de a rendelkezésre álló tanúvallomások és más források is megerősítik, hogy alapvetően emberségesen bánt a gondjaira bízott munkaszolgálatosokkal.¹¹ Ugyanakkor úgy tűnik, bizonyos naivitással viszonyult a munkaszolgálat fizikailag, lelkileg és morálisan megnyomorító és farkastörvényeken alapuló rendszeréhez. Megkockáztatható a feltevés, hogy erélyesebb, következetesebb fellépéssel (adott esetben több szigorral) sikeresebben óvhatta volna meg a rendszer leginkább kiszolgáltatott áldozatait.

A visszemlékezésben olvasható események értékeléséhez érdemes megemlíteni, hogy ugyanebben az időben Jászberényben más munkaszolgálatos alakulatokhoz bevonultatott emberek többnyire lényegesen rosszabb körülmények közé kerültek. A 101/333. századhoz szintén 1944 júniusában bevonult 43 éves budapesti S. O. visszaemlékezése szerint Erdélybe került, ahol követ törtek. „A főhadnagyunk, Bugyi Mihály, budapesti adóhivatali tisztviselő, a legkegyetlenebbül bánt velünk. Minden ruhaneműt, minden értékünket elszedte. Személyesen lehúzta az emberekről a nadrágot és bikacsökkel verte őket. Gonosz, szadista volt. [...] Én pénzért vettem a köveket, hogy meglegyen a kívánt mennyiség.”¹² A 101/327. századot szintén az erdélyi vasútépítéshez osztották be. R. P. augusztusban Torda és Marosvásárhely között ásott lövészárkokat. A keretről annyit jegyzett meg, hogy „viselkedése aszerint változott, milyen volt a front alakulása. Néha rossz volt a legénység, néha meg kedves.”¹³ Az 1944-ben 18 éves E. L. 1944. június 4-én vonult be a 101/326-os munkásszázadhoz Jászberénybe. Ő az erdélyi Bethlen községbe került. „Vasútépítést végeztünk állandó verések között, az utász munkavezetők minden ok nélkül kegyetlenkedtek velünk. Fa-barakkokban voltunk elhelyezve, és ételmezésünk nagyon gyenge volt, mely napi 4 deci fekete kávéból, 50 deka kenyérből és levesből állott, mely utóbbi inkább víz, mint leves volt. Hajnali 3 órakor már fel kellett kelniünk és 4 órakor már indultunk munkába, mely este 9-10 óráig is eltartott.”¹⁴

Ki volt Blénessy János?

Gyergyószentmiklóson született 1886. november 20-án régi nemesi családban.¹⁵ Szülei: Blénessy Imre és Márton Magdolna. A csiksomlyói gimnázium elvégzése után Bécsben, Berlinben, Budapesten és Kolozsvárott folytatott egyetemi tanulmányokat. Az 1930-31-es tanév értesítője szerint képesítve volt „történelem, földrajz és magyar tárgyakból középiskolákra és tanítóképző-intézetekre, továbbá a testgyakorlás tanítására tanítókép-

11 HU-MNL-JNSZML-XXV.1. 222/1947. Szolnoki Népügyészség iratai, Blénessy János ügye.

12 A Deportáltakat Gondozó Országos Bizottság jegyzőkönyvei, 2354. Online: <http://www.degob.hu/index.php?showjk=2354> (Megtekintés: 2025. október 31.)

13 Uo. 1364. Online: <http://www.degob.hu/index.php?showjk=1364> (Megtekintés: 2025. október 31.)

14 Uo. 2690. Online: <http://www.degob.hu/index.php?showjk=2690> (Megtekintés: 2025. október 31.)

15 Kempelen Béla: Magyar nemes családok. II. kötet. Budapest, 1911, 240-246. Blénessy János családja a XI. táblán, a 245. oldalon található.

ző-intézetekre”.¹⁶ Gyakorló tanítását a makói főgimnáziumban végezte,¹⁷ majd a Somogy megyei Csurgó tanítóképző intézetében kezdte meg pedagógusi pályáját 1913-ban. Már első tanévében az Eötvös önképzőkör tanárelnöke lett.¹⁸

Az első világháború kirobbanása után bevonult. A császári és királyi 82. gyalogezred zászlósaként, majd hadnagyaként harcolt a keleti fronton. Kétszer megsebesült: a lemergi ütközetben és a San folyó mellett. 1915 őszétől – főhadnagyi rangban – az olasz fronton szolgált. A háború utolsó éveiben a gyulafehérvári tartalékos tisztiiskolában tanított. Megkapta a bronz vitézségi érmet, a hadiékítményes katonai érdemkeresztet és a Signum Laudist.¹⁹

A Tanácsköztársaság alatt ún. népfelvilágosító beszédet tartott, illetve előadott a Balatonberényben 1919 nyarán szervezett tanító-átképző tanfolyamon. Mindezekért 1919 végén szabadságotlák²⁰ (kommunistagyanúsként 30 napig előzetes letartóztatásban is volt), majd az ekkor elindított fegyelmi vizsgálat eredményeként – méltányolva harctéri éveit és azt, hogy beszédei nem voltak „agitációs természetűek” – „nyilvános dorgálásra és saját költségén más tanítóképzőintézetbe való áthelyezésre” ítélték.²¹ Ráadásul a kaposvári katonai becsületügyi választmány sem igazolta, és népfelkelő gyalogossá minősítették vissza.²²

Blénessy az 1922/1923-as tanévtől Sárospatakon, az itt működő Tanítóképzőben dolgozott. 1923-tól az intézményben működő cserkészcsapat vezetője is volt.²³ Eredményes működését támasztja alá az az 1928-as miniszteri rendelet, mely elismerését fejezte ki Blénessy Jánosnak „az ifjúság nevelése, gyakorlati irányú kiképzése s az életre való előkészítése terén fáradhatatlan, buzgó s önzetlen munkálkodásáért”.²⁴

1929 októberétől – a vallás- és közoktatásügyi miniszter döntése alapján – a Jászberényi Tanítóképző Intézet munkatársa lett. Az eddig tanított tantárgyai mellett a köztartásvezetői teendőket is átvette. Hamarosan ő lett az önképzőkör tanárelnöke és a helyi cserkészcsapat parancsnoka.²⁵ 1934-1941 között az intézmény igazgatóhelyettese volt. Szakmai munkája elismeréseként tanulmányi felügyelőséggel bízták meg Egerben és Miskolcon.

16 A Jászberényi M. Kir. Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző-Intézet értesítője az 1930-31. isk. évről. Szerk. Móczár Miklós. Jászberény, 1931, 25.

17 A Makói M. Kir. Állami Főgimnázium XVIII. értesítője. Összeállította Madzsar Gusztáv. Makó, 1913, 43.

18 A Csurgó Magyar Kir. Állami Elemi Népiskolai Tanítóképzőintézet XVII. értesítője az 1913/14. iskolai évről. Szerk. Mohar József igazgató. Csurgó, 1914, 13.

19 A Csurgó Magyar Kir. Állami Elemi Népiskolai Tanítóképzőintézet XVIII. értesítője az 1914/15. iskolai évről. Szerk. Mohar József igazgató. Csurgó, 1915, 4., Magyar Tanítóképző, 1915/5. 180., uo. 1916/4. 136. és uo. 1918/3-4. 144.

20 Uj-Somogy, 1919. december 31. 3. A csurgói állami tanítóképző intézet.

21 HU-MNL-JNSZML-XXV.1. 222/1947. A vallás- és közoktatásügyi miniszter ítélete Blénessy János ügyében, 1920. július 10. 66378-1920/VIII.b.

22 HU-MNL-JNSZML-XXV.1. 222/1947. Blénessy János vallomása, 1946. szeptember 30. Két évtizeddel később a miskolci 7. honvéddandár parancsnokság rendeletére az egri Dobó István 14. honvéd gyalogezred becsületügyi választmánya újratárgyalta az ügyet, majd 1941-ben mint tartalékos főhadnagyot emléklappal igazolták. HU-MNL-JNSZML-XVII.421. Városi Igazoló Bizottságok iratai, Jászberényi Igazoló Bizottság, 254/1945. Blénessy János igazolási pötnyilatkozata, é.n.

23 A Sárospataki M. Kir. Áll. Elemi Népiskolai Tanítóképző-Intézet XXXII. értesítője az 1917/18.-1925/26. évről. Szerk. Kovács Dezső. Sárospatak, 1926, 42.

24 A Sárospataki M. Kir. Áll. Elemi Népiskolai Tanítóképző-Intézet XXXIV. értesítője az 1927-28. évről. Szerk. Kovács Dezső. Sárospatak, 1928. 7-8.

25 A Jászberényi M. Kir. Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző-Intézet értesítője az 1918-19.-1929-30. isk. évekről. Szerk. Móczár Miklós. Jászberény, 1931, 239-244. és 265.

1930. december 9-én megházasodott: Takátsy Andrea tanítónővel (1896-1989) kötötte össze az életét.²⁶

Rendkívül aktív társadalmi életet élt: többek között tagja volt a Tanítóképző Intézeti Tanárok Országos Egyesületének, a Keresztény Alkalmazottak Nemzeti Szövetségének, a Társadalmi Egyesületek Szövetségének (ennek helyi titkára is volt), a Stella Csillagvizsgáló Egyesületnek, a Néprajzi Társaságnak, a Kaszinó Egyesületnek, a helyi római katolikus egyházközség képviselőtestületének, a Keresztény Nőegyletnek. Az Iskolánkívüli Népművelés Helyi Bizottságának, az Actio Catholica kulturális szakosztályának elnöke, a Stefánia Szövetség helyi fiókjának igazgatója, a Hangya helyi szövetkezetének felügyelő-bizottsági elnöke, a Jász Múzeum bizottságának tagja.

Helytörténeti kutatásait a sajtóban és az iskola értesítőjében, majd könyv alakban is közreadta.²⁷ Munkái egyöntetűen pozitív fogadatra találtak: „Blénessy János nem mások eredményeinek gyűjtögetésével, bírálatával, csoportosításával vagy feldolgozásával foglalkozott műveiben, hanem az adatokat önmaga kutatta ki, önmaga hozott napfényre számtalan, a város történelmére alapvetően fontos körülményeket, melyek nélküle a tudomány számára talán örökre elkallódtak volna.”²⁸ Kiemelték, hogy [a] „falukutatás úttörői közé tartozott és régészeti kutatásaival ismertté tette nevét nemcsak magyarországi, hanem külföldi tudományos körökben is”.²⁹ Hosszú szünet után, 1967-ben jelent meg szintén sokat hivatkozott műve, a Jászberény iskolázásának és közművelődésének története a középkortól a XIX. század végéig címmel.

1945 után az Igazoló Bizottság feddésre ítélte, ügyét pedig – bűncselekmény gyanúja miatt – továbbították a Népügyészségnek. A vizsgálatok elhúzódása miatt 1947 tavaszán beadta nyugdíjba vonulási kérelmét. Az intézmény igazgatója kiemelte, hogy „Blénessy János igen tehetséges szakember és értékes nevelői képességekkel rendelkező pedagógus” kitűnő minősítéssel, akinek szorgalma, pontossága, népművelői és irodalmi tevékenysége mindenképpen nagy vesztesége lesz az iskolának.³⁰

Miután 1947 októberében megszüntették ellene a népügyészségi eljárást, kérte előléptetését.³¹ Blénessy János 1950. február végéig dolgozott teljes állásban, majd nyugalmazott pedagógusként óraadóként vitte végig a tanévet.³² Sógora, Réz Kálmán plébános, múzeumigazgató 1946. december 31-i halálát követően – valószínűsíthetően 1947 őszén – őt bízták meg a Jász Múzeum felügyeletével, irányításával. Ekkor történt meg a Lehel kürtjének budapesti restaurálása, majd ismételt kiállítása.

1971. május 28-án, életének 85. évében hunyt el.³³ A jászberényi Fehértói temetőben nyugszik.

26 HU-MNL-JNSZML-XXXIII.2.a.-16.-b-18. Jászberény házassági anyakönyv, 264/1930. Takátsy Andrea szülei: Takátsy Endre jászberényi ügyvéd és Réz Etelka. Réz Etelka testvére, Réz Kálmán plébános, a Jász Múzeum igazgatója volt.

27 Jászberény történelmi emlékei, 1933; Jászberény természeti viszonyai és élete, 1937; Jászberény életrajza a kiegyezés utáni évtizedekben, 1940.

28 Jász Hírlap, 1940. augusztus 10. 2. Jászberény életrajza a kiegyezés utáni évtizedekben.

29 Keresztény magyar közéleti almanach. 1. kötet A-L. Szerk. Hortobágyi Jenő. Budapest, 1940, 106.

30 HU-MNL-JNSZML-VIII.52. 221/1947.

31 HU-MNL-JNSZML-VIII.52. 902/1947.

32 HU-MNL-JNSZML-VIII.52. 132/1950.

33 HU-MNL-JNSZML-XXXIII.2.a.-16.-c-34. Jászberény halotti anyakönyv, 165/1971.

Blénessy János az igazoló bizottság és a Népügyészség előtt

A Blénessy János ügyében „népellenes büntett” miatt lefolytatott ügyészégi eljárást megelőzte a Jászberényi Igazoló Bizottság által lefolytatott procedúra.

Az igazoló bizottságokat az Ideiglenes Nemzeti Kormány hozta létre 1945 elején. Az alapító rendeletek³⁴ szerint a főispánok által a járásbírói székelyeken felállított bizottságok célja annak vizsgálata volt, hogy a közalkalmazottak³⁵ háború alatti magatartása „sértette-e a magyar nép érdekeit”. A hét tagból álló bizottságok (az öt politikai párt [Demokratikus Polgári Párt, Független Kisgazda Párt, Magyar Kommunista Párt, Nemzeti Parasztpárt, Szociáldemokrata Párt] egy-egy tagja, egy jogilag képzett személy és az igazolás alatt álló hivatal, közüzem vagy vállalat alkalmazottainak egyike) az érintettek nyilatkozata mellett lakossági felhívásokat is közzétettek, várva az esetleges bejelentéseket. A meghallgatás után többféle határozatot hozhatott a bizottság: a) igazolták az eljárás alá vont személyt; b) meghagyták ugyan a közszolgálatban, de b1) feddésben részesítették, b2) áthelyezésre ítélték, b3) az előlépésből (legfeljebb öt évre) kizárták, b4) vezető állásra alkalmatlannak mondták ki; c) nyugdíjazták; d) megfosztották állásától. Ki kell még emelnünk a rendeletből (hiszen Blénessyvel is ezt történt) az alábbi passzust: „Ha a bizottság nyomatókos gyanút lát fennforogni abban a tekintetben, hogy az igazolás alá vont közalkalmazott bűncselekményt követett el, az igazoló eljárás befejezése után az összes iratokat a határozat egy kiadmányával együtt haladéktalanul átteszi az illetékes népügyészséghez.”³⁶

Blénessy János (és a többi tanítóképzős kollégája) meghallgatására 1945. június utolsó napjaiban került sor.³⁷ Mielőtt azonban Blénessy megjelent volna a bizottság előtt, június 12-én feljelentés érkezett ellene az Igazoló Bizottságnak címezve Kramer Simon budapesti lakostól. Ebben Kramer bántalmazással és értékek jogtalan eltulajdonításával vádolta meg Blénessyt: „Embertelen bánásmódjával, szadista érzületével bennünket bántalmazott és csendőroket hivatott holmijaink elrablására. Mosolygó arccal figyelte, hogyan veszik el utolsó fillérünket és így az amúgy is kevés élelmezési lehetőségtől fosztott meg bennünket.”³⁸ Ezen súlyos állítások miatt Jászberénybe hívták Kramert, aki azonban nem tudott elutazni, ezért a XI. kerületi Igazoló Bizottság előtt tett vallomást. Blénessy meghallgatása után – a jászberényiek kérésére – újból a XI. kerületi bizottság elé hívták Kramert, aki megerősítette, hogy a „bánásmód kriminális volt, maga a századparancsok pofozott,

34 15/1945. M. E. szám. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány rendelete a közalkalmazottak igazolásáról. In: Magyar Közlöny, 1945. január 4. 3-4. és Az ideiglenes nemzeti kormány 1.080/1945. M. E. számú rendelete a közalkalmazottak igazolásáról. In: Magyar Közlöny, 1945. május 2. 1-3.

35 „[K]özalkalmazottnak az állam, a törvényhatóság, város vagy a község közigazgatási, igazságszolgáltatási, közoktatási vagy gazdálkodási tennivalóinak teljesítésére, úgyszintén az állam, a törvényhatóság, a város vagy a község intézeteiben, közintézményeiben, közműveiben vagy üzemeikben való működésre hivatalánál, szolgálatánál vagy különös megbízásánál fogva köteles személyt kell tekinteni, – ugyanígy a felekezeti iskolák, hivatalok és intézmények alkalmazottait is.” Idézett rendeletek, 2.§

36 Az ideiglenes nemzeti kormány 1.080/1945. M. E. számú rendelete a közalkalmazottak igazolásáról. 20.§ In: Magyar Közlöny, 1945. május 2. 3.

37 Érdekes adalék, hogy az Iskola Diákbizottság nevében 3 oldalas összefoglalót készítettek a tanítóképzős diákok tanáiraikról, mondván, a „tisztító munkában” ők is részt akarnak venni. Blénessyről az alábbiakat írták: A régi rendszer híve. Egyes óráin sokat politizál. [...] Lelki alkatánál és múltjánál fogva az új rendszerbe bele nem fog tudni illeszkedni. Tanítási módszere helytelen, osztályozási módja befolyásolható, igazságtalan.” HU-MNL-JNSZML-XVII.421. Városi Igazoló Bizottságok iratai, Jászberényi Igazoló Bizottság, 254/1945.

38 HU-MNL-JNSZML-XXV.1. Szolnoki Népügyészség iratai, 222/1947. Kramer Simon feljelentése, 1945. június 12.

rugdosott bennünket”.³⁹ Június 23-án Blénessy két tanítványa is tanúvallomást tett. Beszteri Lajos és Szénási Béla szerint Blénessy állandóan politizált a tanórákon, nyíltan állást foglalt a németek mellett és kritizálta Marx gondolatait.⁴⁰ Két nap múlva, június 25-én azonban mindketten visszavonták állításait.

Ugyanezen a napon, június 25-én került sor Blénessy meghallgatására. A jegyzőkönyv szerint bizottságot Pokorny Gusztáv elnökölte, tagok voltak Komlós Győző, Konkoly Lajos, Sárközi Imre, Suba János, Tóth Gyula, Dr. Vékás Kovács István és Vértes Alajos.

Blénessy röviden összefoglalta az általa parancsnokolt munkaszolgálatos század tevékenységét, és nem hallgatta el két pofozását (Kramer Simon és Svéd Vilmos ellen) sem. A tanúként meghallgatott egykori munkaszolgálatosok közül Lengyel Imre úgy vélte, hogy Blénessy „jó, de gyenge ember volt, soha büntetést nem szabott ki”, Reiner István hasonlóan nyilatkozott („gyenge ember volt, aki nem tudta megvédeni századját”),⁴¹ míg a jászberényi illetőségű Deutsch Bertalan, Frisch Ignác és Mészáros János szerint „a bánásmód a legszigorúbb volt, holott lehetett volna enyhíteni”.⁴²

Június 29-én Blénessy négyoldalas beadványban egészítette ki korábbi vallomását. Ebben hivatkozott „demokratikus és szociális világfelfogására”, illetve az 1944-ben vezetett naplójára, amiből többször idézett is. Blénessy ezt követően sorra vette azokat a személyeket, akik miatt korábban és most is nehéz helyzetbe került. Írt Kramer bosszúvágyáról és alaptalan vádjairól, Auszterlitz durva és hatalmaskodó természetéről, Reiner motivációjáról („azért támogatja ellenségeimet, mert nem fogadtam fel csicskásnak”). Kiemelte a század részére adott engedményeket, emberséges hozzáállását: „Öt hónap alatt egyszer se hallottak tőlem káromkodást, szitkozódó szót, zsidózást. [...] Öt hónap alatt kétszer használtam az atyai kézsújtást, a korbácsot, [ehelyett] mindig a kalácsot osztogattam.” Végül kérte a vádak alóli felmentését és igazolását.

1945. július 2-án tartotta utolsó ülését Blénessy ügyében az Igazoló Bizottság, amely a korábbi tanúk meghallgatása és Blénessy reagálásai után úgy döntött, hogy – az elnök és még egy tag állásvesztést javasoló döntésével szemben – feddésre ítélik Blénessy Jánost.⁴³

Döntésüket azzal indokolták, hogy a kihallgatott tanúk semmiben nem igazolták a vádakot, sőt Blénessy humánus eljárást tanúsított Kramerrel szemben, aki akár hadbírótság elé is kerülhetett volna. Megállapították, hogy Blénessy a munkaszolgálatosokkal szemben mindig „emberies jóindulatú magatartást tanúsított, jogos kérelmeik elől sohasem zárkózott el”. A bizottság csupán azt róta Blénessy terhére, hogy „erélytelen magatartása”, „gyenge és határozatlan fellépése” miatt a század ügyeibe „káros idegen befolyás is érvényesülhetett”.

Blénessy azonban nem nyugodhatott meg – a bizottság elnöke, Pokorny Gusztáv (a korábban említett szavazatarány ellenére) bűncselekményre való hivatkozással áttette az

39 HU-MNL-JNSZML-XXV.1. 222/1947. Igazoló Bizottsági jegyzőkönyv, Budapest, XI. kerület, II. sz. Igazoló Bizottság, 1945. június 30.

40 HU-MNL-JNSZML-XXV.1. 222/1947. Közalkalmazottakat Igazoló Bizottság ülése, Beszteri Lajos tanúvallomása, 1945. június 23.

41 HU-MNL-JNSZML-XXV.1. 222/1947. Közalkalmazottakat Igazoló Bizottság ülése, Reiner István meghallgatása, 1945. június 30.

42 HU-MNL-JNSZML-XXV.1. 222/1947. Közalkalmazottakat Igazoló Bizottság ülése, Frisch Ignác és Mészáros János meghallgatása, 1945. június 27.

43 HU-MNL-JNSZML-XXV.1. 222/1947. Közalkalmazottakat Igazoló Bizottság ülése, jegyzőkönyv és határozat, 1945. július 2.

ügyet a Népügyészséghez. A Szolnoki Népügyészség – háborús büntett gyanújával⁴⁴ – csak néhány hónappal később, október 26-án rendelte el a nyomozást. A következő hetekben a politikai rendőrség újra kihallgatta Kramer Simont,⁴⁵ illetve új meghallgatásokat is tartott. Kramer megerősítette korábbi vallomását (Blénessy „végignézte, hogy hogyan rabolnak ki bennünket”, „az orvosi véleményeket semmibe sem vette”), az általa megnevezett Barna Gyula és Molnár József pedig szintén kemény állításokat fogalmaztak meg (pl. „századparancsnoki minőségét arra használta fel, hogy a konyhára szállított húsokat a maga és közvetlen környezete részére vette igénybe”, „a ruhakoptatási pénzt soha egyetlen alkalommal sem kaptuk meg”, „csak az egyéni jólétét nézte, vagyis nyaralásnak szánta az ott eltöltött időt”, „a betegeket egyáltalán nem kímélte”).⁴⁶

A vallomásokat összegző Kira László nyomozó-alhadnagy jelentése⁴⁷ azonban nem járt a „várt” következményekkel, ezért vádemelés helyett 1946. augusztus 2-án (azaz 8 hónappal az új tanúvallomások felvétele után) a Szolnoki Népügyészség a nyomozás kiegészítését rendelte el.

1946. szeptember 30-án Blénessy 9 oldalas vallomást tett ügyében. A korábbi állítások mellett újak is megjelentek. Kramer „teljesen megtöltötte a méregpoharat sorozatos bűncselekményével”, ráadásul Lengyel Imre szerint „többekkel szövetkezett s felszólította a jászberényieket is, hogy az igazoláskor törjenek ellenem”. Így valószínűsítette, hogy Reiner Istvánt „üzleti összeköttetés révén” nyerték meg. Kiemelte, hogy „sok kellemetlen támadásban, keserű szenvedésben részesültem mint századparancsnok nyilas parancsnokaimtól és zsidógyűlölő környezetemtől mind Ratosnyán mind pedig Hatvanban, sőt útközben is”.⁴⁸

1947 februárjában hallgatták meg ismét Blénessyt és néhány tanút.⁴⁹ Előrelépés nem történt, így új tanúkat próbáltak felkutatni. A Magyar Államrendőrség Szolnoki Államvédelmi Osztálya május 28-án új jelentést adott. A tanúk (korábbi munkaszolgálatosok és tanítóképzős diákok) pozitívan értékelték Blénessy századparancsnoki („a munkásszázadhoz beosztottakkal jól bánt és semmi panasz ellene nem merült fel”), emberi („neki köszönhetik, hogy őket nem vitték ki Németországba, mert saját maga kísérte őket haza Jászberénybe”) és tanári („előttük soha nem tett olyan kijelentést, amelyekből fasiszta, németbarát vagy antiszemitizmusra lehetett volna következtetni. amikor 1944. március 19-én a németek megszállták Magyarországot, akkor Blénessy tanár sírt”) magatartását is. Frisch Ignác azonban megjegyezte, hogy a munkásszázadnak bajtársi találkozója volt korábban Budapesten és a budapesti bajtársak „említették, hogy Blénessyt fel fogják jelenteni, mert túl szigorúan bánt velük és állítólag egyeseket meg is vert”. Június végén és július elején ismét meghallgatták a tanúkat, így Kramer Simont, Barna Gyulát, Molnár Józsefet, akik fenntartották korábbi állításaikat, sőt mindannyian ugyanazzal egészítették ki – Blénessy

44 Az 1945: VII. tc. 1. §-ával törvényerőre emelt 81/1945. M.E. sz. rendelet 15.§. 2. pontja alapján.

45 HU-MNL-JNSZML-XXV.1. 222/1947. M. kir. rendőrség Pol. Rend. Oszt. 20598/1945. Tanúvallomási jegyzőkönyv, 1945. november 14.

46 HU-MNL-JNSZML-XXV.1. 222/1947. Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányságának Politikai Rendészeti Osztálya, Tanúvallomási jegyzőkönyvek, Barna Gyula és Molnár József, 1945. november 14.

47 HU-MNL-JNSZML-XXV.1. 222/1947. M. Kir. Rendőrség Politikai Rendészeti Osztálya, Kira László r. ny. alhdgy. jelentése, 1945. november 15.

48 HU-MNL-JNSZML-XXV.1. 222/1947. Blénessy János vallomása, 1946. szeptember 30.

49 HU-MNL-JNSZML-XXV.1. 222/1947. Magyar Államrendőrség Szolnoki Államvédelmi Osztálya, 123/1947. Rendőri jelentés, 1947. február 17.

rendelte el személyi motozásukat. Hasonlóan nyilatkozott Rózsa László és Gáti Ernő, a század bajtársi szövetségének korábbi elnöke is.⁵⁰ Gáti nyilatkozott a naplóról is, amit Blénessy maga juttatott el hozzá. A perdöntőnek szánt bizonyíték (amiből Blénessy maga is citált az igazolási eljárása alatt) később Molnár Sándorhoz került, aki átadta azt az öt felkereső államvédelmi nyomozónak.⁵¹

A csaknem két éven át tartó nyomozást 1947. augusztus 2-án zárta le a Szolnoki Népügyészség.

Összegző jelentésükben megállapították, hogy Blénessy János 1944. június 8-án kapott behívót a jászberényi bevonulási központhoz az akkor megalakuló 101/332. munkásszázad parancsnoki teendőinek ellátására. A század tagjai túlnyomórészt budapestiek voltak, kisebb részben a jászberényi gettóból behívott környékbeliek, mindannyian 42 éven felüliek. A század 1944. június 16-án Jászberényben bevagonírozott és Erdélybe, Ratosnyára indult. Ratosnyán vasútépítéssel, majd a század áthelyezése után, szeptember 27-től Hatvanban romeltakarítással foglalkozott. Blénessy október 29-ig együtt volt a századdal. A felmerült panaszok (pl. nem gondoskodott megfelelő szállásról, személyes motozást rendelt el, értékeket vett el) nem Blénessy ténykedéseiből származtak. A két bántalmazás valóban megtörtént, ám ezek „a jogos erkölcsi rosszálláson felül vádemelés alapjául nem szolgálhatnak”.

Mindezek miatt a nyomozást megszüntették, Blénessy kálváriája véget ért.⁵²

Blénessy János naplójegyzetei

„A 101/332. k.m.sz.⁵³ története 1944. június 9-től 1944. október 29-ig”

1944. június 8-án, Úrnapiján⁵⁴ este 7 órakor kaptam meg katonai szolgálatra való behívómat.

1944. június 9-én jelentkeztem v. [vitéz] Poós Lajos ezredesnél. Jelenttem, hogy behívásom tévedés lehet, mert felmentésem van. Felvilágosított, hogy az iskolai szünetre a felmentéseket hatályon kívül helyezték, idős, tekintélyes budapesti munkaszolgálatosokból álló század részére nagyon komoly, tekintélyes parancsnokra van szükség, azért hivatott be engem. Erdélyi származásomra való tekintettel is kötelességemmé tette a parancsnokság vállalását, minthogy a század Erdélyben fog vasutat építeni.

1944. június 10-én az egész nap a század átvételével telt el. A Bercsényi úti áll. [állami] iskolában volt a század nagy része elhelyezve. Szentgyörgyi hadnagy szervezte meg a századot s ő hajlandónak mutatkozott Erdélybe vezetésére is. Amikor ezt megtudtam, újra lépéseket tettem Poós ezredesnél, de hiába. Ragaszkodott parancsához. Deutsch Zoltán c. [címzetes] százados, kivételezett tiszt⁵⁵ látta, hogy milyen kedvetlenül veszem át a parancs-

50 HU-MNL-JNSZML-XXV.1. 222/1947. Tanúvallomási jegyzőkönyvek, 1947. június 30. és 1947. július 5.

51 HU-MNL-JNSZML-XXV.1. 222/1947. Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztály Népügyészségi Kirendeltség jelentése, 1947. július 12.

52 HU-MNL-JNSZML-XXV.1. 222/1947. A Szolnoki Népügyészség határozata, 1947. augusztus 2.

53 Kisegítő munkaszolgálatos század, a kizárólag zsidókból álló munkaszolgálatos századok nevének rövidítése. A nemzetiségi alakulatokat katonai, politikai okokból bevonultatott (részben szintén zsidó) személyekből álló egységeket különleges munkaszolgálatos századnak nevezték.

54 A Szentháromság vasárnapja utáni csütörtök, az Oltáriszentség ünnepe.

55 Az 1942. évi XIV. törvény cikk 6. § (2) és honvédelmi miniszter 1942. évi 55.000 eln. számú rendelete alapján kivételezettek minősültek azok a zsidók, akik az 1914-1918. évi háborúban katonai érdemeket (kitüntetések) szereztek, akik az 1918-1919. évi forradalmak idején az ezek ellen irányuló nemzeti mozgalmakban életük

nokságot, mint századparancsnok-helyettes mindent elkövetett megnyugtatómra, dicsérte a század összetételét s ígerte, hogy nagy tapasztalatával mindenben segítségemre lesz.

1944. június 11-én, vasárnap d.e. [délelőtt] [a] szabályokat tanulmányoztam. A zsidóellenes rendelkezésektől megdöbbentem,⁵⁶ azok végrehajtásától idegenkedtem, természetemnek nem megfelelőknek találtam. Erős nyugtalanság vett erőt rajtam. D.u. [délután] a századot kivezettem a vasúti összekötő hídra, ahol a század élvezte a fürdést, én pedig gyötrődtem, tele voltam aggodalommal. Deutsch Zoltán igyekezett vigasztalni, estére meghívtam vacsorára, hogy kellemes modorával, rábeszélő képességével megnyugtató hatással legyen erősen aggódó feleségemre.

1944. június 12-én hétfőn nagy kihallgatást tartottam századomnál azzal az elhatározással, hogy a kellemetlen rendelkezéseket, utasításokat úgy hajtom végre, hogy azok elviselhetők legyenek. Mindenben követni fogom a felebaráti szeretet parancsát. Ezzel az elhatározással végeztem már délután a munkát a sportpályán, ahol a munkaszolgálatosokat több asszony meglátogatta engedélyemmel.

1944. június 13-án könnyen, jó hangulatban ment a szénagyűjtő munka a sporttelepen. D.u. menetkészállapotban felvonultunk a libapástra.⁵⁷ Több gyengélkedőnek megengedtem, hogy csomagjukat a század kocsjára tegyék. Engedélyem nélkül is sokan felrakták, két kocsit tetézve volt csomaggal, amiért egy parancsnoksági tiszt, aki a szemlét rendezte, rosszallásának adott kifejezést s figyelmeztetett, hogy nagy kellemetlenségem lehet, ha az ezredes úr meglátja. Mire az ezredes úr megérkezett vizitre, minden rendbejött.

1944. június 14-én d.e. és d.u. a sportpálya rendezése 142 emberrel, 12 az ezredes úr lakása előtt dolgozott.

1944. június 15-én v. Poós Lajos ezredes megelőzött a századnál, bár hat órákor már ott voltam. Kifogásolta, hogy Deutsch Zoltán kivételezett tiszt kint lakik a városban, holott elrendelte, hogy a legénységgel együtt kell laknia. Szemrehányások után kiadta a parancsot: Holnap 16 órákor bevagonírozás! Lázasan folyt az előkészület az indulásra. A hosszú erdélyi útra csak három napi ételment kaptunk. A jótékonysági alapra 100 pengőt adtam, hogy szükség esetén legyen mihez nyúlunk, legyen tartalékunk.

Főleg lisztet, sajtot, szalonnát vásároltunk.

1944. június 6-án a bevagonírozás 16 óra helyett 20 órákor kezdődött, sötétben.

1944. június 17-én elindulás a jászberényi vasúti állomásról 2 órákor. Újszászon reggelizés. Szolnokon alig 20 percig tartózkodtunk. Ebéd Szajolban, vacsora Püspökladányban.

1944. június 18-án reggelizés Kikesden⁵⁸ 9 órákor, Réven⁵⁹ mosakodás a patakban.

kockáztatásával részt vettek, vagy emiatt szabadságvesztést szenvedtek, akik a visszacsatolt területeken a „magyarsághoz való hűségükről bizonyosságot tettek és ezzel kimagasló érdemeket szereztek”. A kivételezettek rendfokozatukat és korábbi tisztit, tiszthelyettesi vagy tisztesi jellegüket továbbra is megtarthatták. Bővebben: 1942. évi XIV. törvénycikk a honvédelemről szóló 1939. évi II. törvénycikk, valamint az 1914–1918. évi világháború tűzharcosai érdemeinek elismeréséről szóló 1938. évi IV. törvénycikk módosításáról és kiegészítéséről (<https://net.jogtar.hu/> – letöltés: 2025. szeptember 4.) és A m. kir. honvédelmi miniszter 1942. évi 55.000 eln. számú rendelete az 1942. XIV. törvénycikkben a zsidók hadkötelezettségére vonatkozó rendelkezések végrehajtásáról. In: Magyarország Rendeletek Tára 1942. Budapest, 1943, 3188-3196.

56 Kizártnak tarthatjuk, hogy Blénessynek mindez újdonságot jelentett volna.

57 libalegelő

58 Valószínűsíthetően: Élesd, ma Aleşd, Románia; esetleg Rikosd, ma: Butani, Románia. A két települést néhány kilométer választja el egymástól.

59 Rév, ma: Vadu Crişului, Románia.

Ebéd Csucsán⁶⁰ 2 óraker. Vacsora Egeresen.⁶¹ Kolozsváron⁶² 25 perces tartózkodás.

1944. június 19-én reggeli Dés⁶³ előtt, Néma⁶⁴ állomáson, ahol éjjel óta vesztegelünk. Lét-számellenőrzés, névsorolás. 18 órát tartózkodtunk Némán. Ebéd, vacsora Betlenfalván.⁶⁵

1944. június 20-án az egész éjszakát Szeretfalván⁶⁶ töltöttük. Reggeli Nagysajón.⁶⁷ Ebéd Monorfalván.⁶⁸ Vacsora Alsórépán.⁶⁹

1944. június 21-én reggeli Dédán.⁷⁰ Ebéd és vacsora szintén, előre mentem tájékozási céljából Felsődedára, onnan Ratosnyára⁷¹ irányítottak, ahonnan a 104-es vasútépítő század parancsnoka, Miklós János zászlós Szerecsenhegyre irányított, századom leendő szállás- és munkahelyére. Itt Szörényi főhadnagy, egy erdélyi vasútépítő munkásszázad parancsnoka fogadott, sátorfelszerelést bocsátott rendelkezésemre s kölcsönképpen élelmiszert. A Maros partján megmutatta a sátor tábor helyét.

1944. június 22-én a század is megérkezett Ratosnyára, onnan gyalog és a század két kocsiján megtörtént a kivonulás táborhelyünkre. Megtörtént a táborverés, konyhaépítés, berendezés a legnagyobb rendben. Utazás közben csak két fegyelmi eset fordult elő. A csicskásom, Svéd Vilmos szenvedélyes kártyásnak bizonyult, különösen elhanyagolta helyettesemet, Deutsch Zoltán századost, aki beleegyezéssel kicserélte Gyepessel, aki már ötödször vonult munkaszolgálatba, s rokkantsága folytán kímélésre szorult. Sátorverés alkalmával három munkaszolgálatos szakaszparancsnokhelyettes panaszkodott, hogy Krammer Lipót⁷² szakaszparancsnok-helyettessel nem tudnak kijönni, a sátorokba való elhelyezkedés tekintetében sem tudnak vele megegyezni, kéri Krammernek a leváltását, kicserélését, különben kénytelenek tisztségükről lemondani. Kívánságukra Grósz Tibort bíztam meg a szakasz vezetésével.

Sátorverés és berendezés közben kölcsönkapott anyagból elkészült a reggeli, ebéd és vacsora is. A jóléti alap mentett meg kétnapi éhségtől.

1944. június 23-án eső miatt fél hét óraker vonultunk a munkahelyre. A vasúti főpályamester utasításai alapján megkezdtük a sínátrakást, a talpfák stoszolását,⁷³ kubikolást⁷⁴, a gyengébbekkel gally[a]t szedtem és telefondrótot göngyölítettem fel.

Utazásunk elején elterjedt az a rémhír, hogy az előttünk felvonuló munkásszázadoktól a csendőrség takarókat, ruhadarabokat és pénzt szedett el.⁷⁵ Ennek a hírnél hatása alatt a században jegyzék kíséretben egy jócsomag pénzt szedtek össze és annak megőrzését Deutsch százados útján rábízták. A tábor berendezése után ezt a csomag pénzt visszaadtam

60 Csucsá, ma: Ciucea, Románia.

61 Egeres, ma: Aghireş, Románia.

62 Kolozsvár, ma: Cluj-Napoca, Románia.

63 Dés, ma: Dej, Románia.

64 Néma, ma: Nima, Románia.

65 Bethlen, ma: Beclean, Románia.

66 Szeretfalva, ma: Sărăţel, Románia.

67 Nagysajó, ma: Şieu, Románia.

68 Monorfalva, ma: Monor, Románia.

69 Alsórépa, ma: Râpa de Jos, Románia.

70 Déda, ma: Deda, Románia.

71 Ratosnya, ma: Răstoliţa, Románia.

72 Helyesen: Kramer Simon.

73 Stósz: rakás, halom, csomó.

74 A föld kiásása és elhordása

75 Ennek reális alapja volt, hasonló razzikák és fosztogatások számos munkaszolgálatos alakulatnál előfordultak.

hiánytalanul. Útközben az egyes állomásokon szerelvényünk mellett sétálgattam fel s le, hogy az esetleges kobzasi kísérletet megakadályozzam. Utazás közben egy károsodás érte a századot, egyik munkaszolgálatos bakancsát a vagon nyitott ajtajában hagyta s onnan vagy kiesett, vagy ellopták.

1944. június 24-én sínpálya és rakodó építésén dolgoztunk. Kubikoltunk, fatönköket fűrészeltünk fel, tovább folyt a gallyazás és a konyhaépítés. D.u. először látogatott meg Matus Erik vasútépítő mérnök. Kevesellte a kivonuló létszámot, sokallta a betegek nagy számát. Kifogásolta, hogy ímmel-ámmal megy a munka, sok a lógás. Eddigi munkánk eredménye alig látszik. Én mentegetőztem, hogy minden kezdet nehéz. A században sok az öreg és beteg, akik legelőször vannak munkatáborban, értelmiségi foglalkozásúak túlnyomórészt. Idő kell, amíg bejelönnék a munkába azok, akik még az eszközöket is most vették először kézbe. Ígértem, mindent elkövetek, hogy nyugodtan, eredményes munkát végezzünk.

A reggeli órákban sportszerűen én is megcsinálok minden munkanemet, hogy a kívánalmakat magam tapasztalata alapján tudjam megállapítani, hogy a század munkakedvét jó példával felkeltssem.

Matus mérnök szemrehányást tett azért is, hogy a konyhaépítéshez s sátorokban fekvőhely gyanánt túlságosan sok deszkát használtunk fel. Megnyugtattam, hogy a barakk felépítése után, a beköltözködés alkalmával a deszkát mind visszaadjuk, vigyázunk azok épségére is.

1944. június 25-én vasárnap ellenére ki kellett vonulnunk, nagyon rossz érzés volt.⁷⁶ A tegnapi munkabeosztást kaptuk azzal az örvendetes változással, hogy néhány csillét a nap folyamán működésbe hoztunk s így kisebb erőfeszítéssel több köbméterrel számoltunk el.

1944. június 26-án az előző napi munka folytatódott s megkezdődött az átfűrészelt fatönköknek a vasúti töltésen át a Maros parti részre való átgurítása. Én Marosvásárhelyre⁷⁷ utaztam s egy vagon élelmiszert igényeltem a század részére.

1944. június 27-én nagy fatönkök fűrészélése s töltésen át a Maros-partra való átgurítása, csillézés fokozott mértékben. Megkezdtük a hegyoldal letakarítását, a barakkok építését s [a] forrás rendezését. A munkahelyekről való önkényes eltávozás miatt szükségessé vált a létszámenőrzés. A főpályamester sok hiányzót állapított meg. Svéd Vilmost társai figyelemzetetésére búvóhelyéről ugrattam ki, gallyal veregetve hátát.

1944. június 28-án az előző napi munkák folytatása és megkezdtük a hegyoldalról letakarított humusznak a töltésen át a Maros partjára való hordását.

1944. június 29-én a szokott munkák mellett belekezdünk egy hídalapnak az építésébe.

1944. június 30-án Maroshévízre⁷⁸ utaztam s az országos vásáron két szép tinót vásároltam a század részére Bajkó felsődédai hentes-mészáros segítségével, aki Ratosnyára érkezésünk óta ellát hússal hitelbe napról-napra, ami nagy szerencsének mondható. Úgy tekint a századot, mint vasútépítő alakulatot, s ezen a címen részesít jó húsban akkor, mikor a honvédalakulatok sem jutnak rendszeresen húshoz.

1944. július 1-én az eső miatt csak 10 órakor vonultunk ki a munkahelyre s kezdtük meg a föld- és famunkát.

⁷⁶ Figyelemre méltó körülmény, hogy zsidó alárendeltjei részéről a szombati munkavégzést vagy más helyütt az ellátmányban szereplő szalonát Blénessy nem tekintette problémának (még ha a munkaszolgálatosok jó része feltehetőleg nem is volt szigorúan vallásos).

⁷⁷ Marosvásárhely, ma: Târgu Mureș, Románia.

⁷⁸ Maroshévíz, ma: Toplița, Románia.

1944. július 2-án szabad vasárnapot kaptunk. Alapos tisztálkodás a Marosban és a táborunkon átfolyó szép pataokban. Ebéd után megérkezett Marosvásárhelyről egy vagon élelmiszer, annak kirakásával és elhelyezésével telt el a délután. A kölcsönt valahára visszaadhattam a testvérszázadnak,⁷⁹ amely súlyos gondjaim közepette nagy segítségemre volt, de új gondot okozott azzal a váddal, hogy a budapesti gazdag munkaszolgálatosok sok vásárlásukkal erősen felhajtották az árakat s így a szegény sorban lévő erdélyi munkaszolgálatosok nem tudnak vásárolni, sőt a testvérszázad tisztjei sem, akik családotstul a tábor közelében lévő házaknál voltak elszállásolva.

1944. július 3-án a szokott munkák mellett talpfákból hidat kezdtünk építeni. Meglepetésszerűen megérkezett Thimár ezredes,⁸⁰ a marosfői⁸¹ vasútépítő főcsoport parancsnoka és helyettese, a gazdasági ügyeket vezető alezredes. Árgus szemekkel végignézték az egyes munkahelyeket és munkáscsoportokat. Sehol sem voltak megelégedve, még a jó hírben álló testvérszázad munkájával sem. A szemle végén Szörényi főhadnaggyal együtt kemény kihallgatásban részesültünk. Közölte velünk, hogy a két kilométeres forgalmi kitérőnek augusztus elsejére minden áron el kell készülnie. A munkaeredmény fokozása céljából mind a két századot alárendeli a 104-es vasútépítő századnak, amelytől holnaptól kezdve a munka irányítására tiszt jön s minden munkacsoport részére egy-egy honvédhajcsár. Szörényi főhadnagyot kinevezte táborparancsnoknak s elrendelte, hogy fogolytáborszerűen alakítsa át a két század szállásterületét, szöges dróttal vegye körül.⁸²

Arra a kérdésre, hogy a század emberei kapnak-e postai csomagokat, Szörényi főhadnagy büszkén jelentette, hogy egyáltalában nem kapnak. Én bevallottam, hogy kapnak, mert századom főleg budapestiekből áll, kiknek hozzátartozói 500 grammos csomagokban orvosságot és vitamint szoktak küldeni, hogy az egyoldalú tábori táplálkozást kiegészítsék, munkabírásokat növeljék. Őszinte jelentésemre az ezredes úr nagyon felháborodott s elrendelte, hogy rögtön szüntessem be a csomagok kézbesítését. Helyettesem, Deutsch Zoltán kivételezett százados is sürgette a parancs teljesítését. Én azonban átnéztem az összes rendeleteket ebből a célból s ilyen rendelkezést nem találtam,⁸³ azért a század nagy örömeire késlekedtem a parancs teljesítésével. Amikor a postamester is aggályoskodott, nyilatkozatot íratott velem alá, a felelősséget magáról teljesen rám hártotta. A testvérszázad tisztjei és munkaszolgálatosai irigykedve és megdöbbenve nézték napról-napra, hogy a budapestiek tovább[ra] is kapják a finom csomagokat. Még inkább szemet szúrt a 104-es század parancsnokának, aki jelen volt a parancs kiadásakor s látta a postán, hogy nem történt meg a változás. Én meg közben hiába kerestem a megfelelő írásbeli rendelkezést, azért kiadtam a csomagokat.

79 Blénessy többször említi a velük együtt dolgozó erdélyi munkaszolgálatos alakulatot, amelynek számát nem említi a szövegben.

80 Thimár Sándor (1897, Marosvásárhely) a 101/2. vasútépítő zászlóalj parancsnoka. A Budapesti Népbíróság 1946-ban 6 év fegyházra ítélte.

81 Marosfő, ma: Izvoru Mureșului, Románia.

82 A deportálásoktól való védelem és a felügyelet kettős céljával a HM intézkedett a hadiüzemekben foglalkoztatott zsidó szakemberek hadifogolytáborszerű elhelyezéséről. A rendelet értelmében a gyár közelében drótkerítéssel vagy palánkkal körülvett táborban kellett élniük, fegyveres őrizet alatt. A tábor belső életét, beleértve a szabadságolásokat és a posta működését, részletekbe menően szabályozták. Lásd: 151.158. eln. 42.-1944. HM bizalmas rendelet, 1944. június 7. 1944. eln. 42. oszt. ir. HL, I. 31. 18. t. ker. c.

83 Ez a tilalom szerepelt a fenti rendeletben. Az ellentmondás talán azzal magyarázható, hogy a június 7-i rendelet a hadiüzemeket említette, tehát Blénessy értelmezhetette úgy, hogy az ő századára ez a korlátozás nem vonatkozik.

Az ezredes úr szóvá tette, hogy századom emberei nyakra-főre költekeznek, felverték az árakat, még a ratosnyai lakosok is nehezményezik, azért Szörényi táborparancsnokot utasította, hogy minél előbb tartson pénzelkobzást.

Egyúttal elrendelte, hogy holnaptól kezdve a munkabeosztást és létszámmellenőrzést ne századom szolgálatvezető őrmestere és helyettese tartsa, hanem a testvérszázad őrmestere: Berta.

Az irodában az ezredes úr kifogásolta, hogy a század irodájában Deutsch Zoltán kivételezett tiszttel együtt lakom, holott ezt régi intézkedés tiltja.

Ugyancsak kifogásolta, hogy az irodai teendőket mind munkaszolgálatosok végzik. Amikor előadtam, hogy manipuláns⁸⁴ őrmesterem részeges és nem érti a dolgokat, utasított, hogy jászberényi parancsnokságotól kérjem a felváltását.

Ugyancsak elrendelte, hogy a munkaszolgálatos kocsist váltsam le honvéddel és a postás teendőket szintén honvéddel végeztessem, mert minden lehető munkaszolgálatos erejét a vasúti építő munkára kell felhasználni, a 222 létszámú századból naponta 163 személynek kell részt venni a vasúti építésben. Én előadtam, hogy 12 keretemberemből kettő kórházban van, egy rendszeren betegállományban, egy éjjeli szolgálat után pihen, kettő szolgálatban, egy konyhaparancsnok. Ezért nem jut minden munkacsoport-hoz egy-egy keretember. Az ezredes úrnak az volt a válasza, hogy holnaptól kezdve 104-es hajcsárokat vezényel minden munkacsoport-hoz, annál inkább eleget tehetek a parancsnak.

A súlyos ezredesi instrukció végeztével a gazdaságvezető alezredes úr tudatta, hogy július elsejével hadi élelmezésre térünk át, azaz naponta és fejenként 3330 kalória értékű élelmet kell kiszolgáltatni.⁸⁵ Erre vonatkozólag alapos utasításokkal látott el. Néhány étlapot készíttetett el velem az elém tárt kalóriatáblázat alapján.

1944. július 4-ére úgy készültünk elő az ezredesi látogatás után, hogy a század embereit munkaerő és munkabírás szempontjából négy csoportba írtuk össze. Sajnos szépszerével nem tudtam a kívánt munkaeredményt felmutatni. Sok volt a beteg, a betegeskedő, lógó. Hiába jártam elől jó példával, s a jó, derék munkásokat hiába dicsértem meg napi parancsban.

Mészáros János szolgálatvezető őrmester és helyettes: Auszterlitz helyett a csoport-beosztást ma a testvérszázad őrmestere, Berta végezte, a munkahelyen időközönként a létszámmellenőrzést is.

A munka technikai irányítását Paál Károly 104-es honvédmérnök vette át, hat 104-es honvédhajcsár volt segítségére. A kivonulók létszáma nagyot emelkedett. A gyengék könnyű munkanemet kaptak. A munkatempó feltűnően megnőtt, de Paál Károly és hajcsárok nem voltak megelégedve. Elismerő szó helyett röpködtek a durva kifejezések. Szép látvány volt, hogy a legnagyobb csoport, amely egymaga 72 emberből állott, lépcsőzetesen hogyan bontja a hegyoldalt, de sértő volt a hajcsárok kiabálása, szitkozódása.

1944. július 5-én folytatódott a munka a tegnapi modorban. Szőnyi⁸⁶ István főhadnagy táborparancsnok d.u. 5 órakor már abbahagyta a munkát s elrendelte, hogy századom a sátoztáborból hurcolkodjon át az újonnan elkészült barakkba. A barakk négy bejáratánál a testvérszázad egy-egy tisztje várt altisztekkel együtt, akik felszólították embereimet, hogy a zsoldon felüli összeget adják át. A leadók nevét és az összeget jegyzékbe foglalták. Át-

84 Manipuláns: számvevő, élelmező, anyagkezelő.

85 Megjegyzendő, hogy ez kiemelkedően kedvező ellátást jelentett, például a háború végén német kényszermunkatáborokba hurcolt munkaszolgálatosokhoz képest, akik szerencsés esetben is csak ennek az adagnak a felét kapták.

86 Helyesen: Szörényi.

számolás után az összeget nekem átadták azzal a rendelkezéssel, hogy a század kasszájában letétként kezeljem. 6.200 pengő került leadásra.

A leadott pénz összegét nagyon csekélynek tartotta Szörényi főhadnagy és tisztikara, mert a század nagyon pénzes hírben állt. Állításuk szerint saját századuktól, a szegény erdélyi zsidóktól két héttel előbb több mint harmincezer pengőt koboztak el. Sajnálták utólag, hogy nagyon kíméletesen végezték a munkát, csak néhány motozást végeztek, nem történt olyan szabálytalanság, mint náluk, mely hadbírói eljárásra vezetett zsidó vagyon rejtegetése címén.

Az átadott jegyzékek alapján összesítőívet készítettem két példányban s másnap parancskiadás alkalmával aláírtam azokkal, akik pénzt adtak le. Ez a ruhakiosztási díjakra vonatkozik. (A szövegben Blénessy áthúzta a következő szakaszt: „Akik közben leszereltek, azoknak a pénzét visszafizettem, amit aláírásukkal igazoltak. Ezért a század átadása alkalmával annyival kisebb összeggel számoltam el utódomnak, Lenkei⁸⁷ hadnagynak.”) Szörényiek még sokáig nem tudtak belenyugodni az összeg csekélységébe, s azért a század árdrágításával kapcsolatban sokszor sürgették a pénzkobzás újabb végrehajtását, én azonban mindég elodáztam.

1944. július 6-án éjjel az eső miatt rossz volt a pihenés. A napi munka közben a főpályamestert és Matus mérnököt arra kértem, hogy a barakkot kátránypapírral fedessék be gyorsan, ne történjék meg újra, hogy az erős munkától elcsigázott embereim ne tudják kipihenni a napi fáradalmakat.

1944. július 7-én d.e. a hajcsárok erősen fokozták a munkát, durvaságuk is fokozódott, ezért d.u. bementem Ratosnyára és Miklós János századparancsnokot kértem, hogy embereit intse szelídebb bánásmódra. Az volt a válasz, hogy a munkaeredmény nem kielégítő, reggeli kihallgatás alkalmával ő is leteremtette honvédeit. Engem is arra kért, hogy a munkaeredmény fokozására mindent tegyek meg, akkor a bánásmód is meg fog javulni. Augusztus elsejére el kell készülnie a munkának: törik-szakad.

1944. július 8-án reggel a lebontott sátor helyét rendeztük s azután vonattal bementünk Palotailvára,⁸⁸ ahol a fürdővonatban kipihentük a nagy fáradalmakat. A ruhák tetvetlenítése is megtörtént, bár ilyen állatoktól nem szenvedünk, még bolhától sem. Rendesen tisztálkodunk és kvártélyunkat is tisztán tartjuk. A csekély számú jövevényekkel gyorsan elbánunk a házilag készített tetvetlenítő kemencében.⁸⁹

1944. július 9-én⁹⁰ a felső munkahelyen tartózkodtam, mikor az alsó munkahely felől lárma lett figyelmemre. Odaérve panaszkodott Paál Károly mérnök, hogy egyesek sza-

87 Lenkey László. „Azok közé a kevesek közé tartozott, akik a legemberségesebben bántak a munkaszolgálatossal. A felsőbb parancsok szabotálásával sikerült neki a századot megmenteni a németországi deportálástól. A keretlegényeket is a legemberségesebb bánásmódra utasította. Később a század hadifogságba került és Lenkey 22 hónapi hadifogság után most érkezett vissza Budapestre. A század volt tagjai hazaérkezése alkalmából meleg ünneplésben részesítették. Hadifogsága alatt a fővárosnál B-listázták s a század tagjai most akciót indítottak, hogy a fővárosi adótiszt, aki ember maradt az embertelenségben, visszakapja állását.” In: Világosság, 1946. október 16. 3. Ilyen is volt...

88 Palotailva, ma: Lunca Bradului, Románia.

89 Ez nem pusztán esztétikai vagy kényelmi kérdés volt, hiszen a fertőző és háborús időben gyakran halálos kimenetelű kiütéses tifuszt a tetvek terjesztették. A betegség kialakulását, terjedését fürdéssel, tiszta ruházattal és környezettel meg lehetett akadályozni.

90 A monori deportáló vonatok ugyanebben az időpontban (július 9-11.) értek a birkenauai rámpára. Nem tudjuk, hogy melyikén voltak a jászberényiek.

botálják a munkát. Egy sín mellé annyi embert állít, amennyi vasfogókkal elfér, s mégsem emelődik a sín, mert egyesek nem emelnek, egyet közülök megvert, azért sír az illető. A csoportnak a munkaidejét megtoldotta.

Az tűrhetetlen, hogy amelyik sint 4 honvéd könnyűszerrel tesz-vesz, azzal 16 musz. [munkaszolgálatos] ne bírjon. Duschek erős, egészséges s többszöri figyelmeztetés ellenére sem emelt, azért méregbe gurultam és bántalmaztam – panaszkodott Paál mérnök. Kértem őt bizalmasan, hogy tartózkodjék a bántalmazástól és a munkaidő meghosszabbításától is, mert a csoport holnap még kevésbé tud dolgozni, ha vacsoráját s pihenését megzavarjuk. D.u. felesége látogatóba jött, s közöltem vele férje viselkedését, kértem, hasson rá szelídítőleg. Hisz elég nagy baja, hogy tisztí rangjától megfosztva közhonvédként végzi a mérnöki teendőket, ne csináljon magának még nagyobb kellemetlenséget. Leszerelésem után tudtam meg, hogy Duschek rendesen pénzelté Mészáros őrmestert, könnyű beosztásokat kapott és így megszokta azt, hogy a munkának könnyebb végét fogja.⁹¹

Ma d.u. másik nagy kellemetlenség érte századomat. Két csendőr kikérte kisebbik musz. mérnökömet valami postacsomag ügyében, és a szállásunk közelében lakó mosónővel [együtt] bekísérték a csendőrörsre. Mivel bevonulási időre se került haza kis mérnököm, behajtottam a csendőrörsre, ahol megtudtam, hogy a román mosónő címére Budapestről csomag érkezett, gyanús volt, jelentette a postamester s azért felbontották. Valóban musz. részére ruha, élelmiszer és pénz volt benne, amiért az asszonyt internálni akarták és emberemet bíróság elé állítani. Tárgyalás közben kítűnt, hogy mérnököm hirtelen került be századomba, megfelelő előkészület és felszerelés nélkül, azért föltétlenül szüksége van a kapott dolgokra. Ezek után kérésemre a csendőrség mindkettejüket szabadon bocsátotta s a századkocsiján hazavittem őket. Talán Hettner volt a neve mérnökömnök.

1944. július 10-én a szokott munka rendesebben folyt a tegnapi viharos vasárnap után. Marosvásárhelyről egy vagon élelmiszer érkezett és két szekér szerszám.

1944. július 11-én egyik csoportnak nem ízlett a munka, Mészáros nevű hajcsár szidalmazta őket. Ettől eltekintve rendesen folyt a munka. Paál Károly megígérte, hogy Mészáros egy szelidebb hajcsárral cseréli ki, ami másnap meg is történt.

1944. július 12-én az új konyha építését befejeztük. Éjjel újra beázott a barakk, Matus mérnököt és a főpályamestert sürgettem a kátránypapírok miatt. A munka rendesen folyt.

1944. július 13-án d.e. a munkálatokat néztem, d.u. bementem Ratosnyára s a 104-es parancsnokságon szóvá tettem Paál Károly esetét s kértem a leváltását. Miklós János parancsnok tudatta, hogy felváltását tervbe is vette már azért is, mert egyik bizalmasától megtudta, hogy Paál Károly tegnap helyettesemmel, munkaidő alatt halászott és egyes munkaszolgálatosokkal bracsizik.⁹²

1944. július 14-én teljesen rendben ment a munka, zavaró körülmény nélkül. Paál Károly és a hajcsárok ugyanis azzal a hírel jöttek reggel, hogy Paál Károly más beosztást kapott. Este elbúcsúzott tőlünk. D.u. a 8 drb. 30 személyes sátorlapot, mely ideiglenes szállást adott, a század két kocsijára felcsomagoltuk és marosfői utasítás alapján Répásra küldtem.

1944. július 15-én Paál Károly helyett a hajcsárokat egy 104-es őrmester vezette s szép időben nyugodt hangulatban ment a munka. Most azonban egyéb kellemetlenség szakadt századomra. Szörényi főhadnagy táborparancsnok századom egyes embereit rendre iro-

91 Lásd még erről az 1944. szeptember 14-i bejegyzés alatt közölt jegyzőkönyvet.

92 Bratyzsik: idegen vagy alárendelt személlyel bizalmaskodva viselkedik.

dájába citálta, kihallgatta és jegyzőkönyvet vett fel. Amikor ugyanis az ezredesi látogatás után kihirdettem, hogy féktelen vásárlásuk, árudrágításuk miatt pénzkobzás lehetséges, Krammer Lipót több ezer pengőt, ékszerrel összeszedett s Fränkl musz. kocssal a Maros parton lévő istálló padlásán, hol lovaink el voltak szállásolva, az istálló padlásán a szénában elrejtették. A veszedelem elmúltával a kocsis nem adta elő a dolgokat, ezért Krammer nagy lármát csapott, amiből a táborparancsnok csicskása⁹³ megtudta, hogy zsidó vagyton rejtegetéséről van szó, jelentette urának s így indult meg a kihallgatás, a jegyzőkönyv felvétele, melyet Szörényi főhadnagy a marosfői főcsoportparancsnoksághoz akart felküldeni, miből nekem és századomnak egyaránt nagy kellemetlensége lett volna. Kérésemre Szörényi főhadnagy ad acta⁹⁴ tette a dolgot egyelőre. A további fejleményekről csak azzal a feltétellel értesített engem helyettesem, Deutsch Zoltán, ha hivatalosan nem veszem tudomásul, hanem a musz-ok belső ügyének tekintem. Krammer ugyanis Auszterlitz musz. szolgálatvezető helyettesével az elveszett kincs miatt keményen vallatták Fränkl kocsis, a szó szoros értelmében fel is akasztották [sic! B. G – Cs. L.], aki kínzás közben azt vallotta, hogy egy 104-es szanitéccal hazaküldte a csomagot feleségének Budapestre. Mikor a közben szabadságon lévő keretemberem azzal a hírrel jött vissza, hogy az asszony mit sem tud a kincsekről, újra kínozni kezdték a kocsis, míg az lábtöréssel a kolozsvári kórházba nem került.⁹⁵

1944. július 16-án rendes munka reggel 6-tól, d.u. 4 órakor már abbahagytuk a munkát. Fürödünk a Marosban, mosás volt és zsoldosztás.

1944. július 17-én két MÁV főmérnök végignézte a munkálatokat, megállapították, hogy a kívánt időre, augusztus 1-re nem készül el a munka a mostani munkaerővel és munkatempóval.

1944. július 18-án munkánkat sokszor megzavarta az eső.

1944. július 19-én éjjel nagy eső volt. A barakk újra beázott. Mivel Matus mérnök nem mutatkozott hajlandónak a kátránypapírral való bevonásra, a főpályamester tudtával és beleegyezésével a deszkatetőre újabb deszkaréteget kezdtem szegeztetni. Amikor Matus mérnök ezt észrevette, szemrehányásokat tett s elrendelte az új réteg leszedését.

1944. július 20-án zavaró körülmény nélkül ment a munka. Mészáros szolg.[álat] vezető őrmestert szabadságra engedtem.

1944. július 21-én a munka meggyorsítására anyagvagonokat állítottak be, ma 9 vagon kirakása zavarta meg rendes munkánkat.

1944. július 22-én szép időben buzgó munka folyt. Meglátogatott Thimár ezredes úr és hadbíróssággal fenyegetett meg azért, mert értesülése szerint még mindig nagyszámú 500 grammos csomag érkezik századom részére. Én jelentettem, hogy a rendeleteket mind átnéztem ebből a szempontból, de azt a tilalmat nem találtam meg, ezért kértem annak írásban való közlését. Újra hangsúlyoztam, hogy századom öreg, beteges emberekből áll túlnyomó részben, sok orvosságra van szükségük és egyoldalú bab-borsó a táplálékunk, azért a század munkabíró képessége megkívánja azt a vitamint, mit a kis csomagokban a hozzátartozók elküldenek. Keményen rámparancsolt, hogy a marosfői napi parancs leg-

93 Csicska, csicskás: tisztiszolga.

94 Ad acta: félre.

95 Az itt leírt történet is adalék arra nézve, hogy a munkaszolgálati rendszer gyakran súlyosan korrumpáló és elembertelenítő hatással volt magukra az áldozatokra is.

közelebbi számát kísérjem figyelemmel és annak szellemében járjak el. Jelenttem, hogy barakkunk már sokszor beázott s Matus mérnök úr kérésemnek nem tett eleget s előadtam a múltkori esetet. Az ezredes úr megígérte, hogy kátránypapír rövidesen érkezik s akkor rendelkezésünkre fog állni.

1944. július 23-án vasárnapi munkaszünet volt, de ki kellett rakni 1-1 vagon meszet, homokot és kavicsot.

1944. július 24-én szép időben rendesen ment a munka. Új sínpályát kezdtünk építeni.

1944. július 25-én az új sínpálya építése közben baleset érte Seres Ákost, egyik legjobb emberemet.

1944. július 26-án rendesen ment a munka. A marosfői vasútépítő főcsoportparancsnoksági parancsban megjelent a tilalom az 500 grammos csomagokra vonatkozólag. Napi parancsban erre hivatkozva felhívtam a munkaszolgálatosokat, hogy írjanak haza, hogy szüntessék be a csomagok küldését, mert azok egy hét elmúltával nem lesznek kézbesíthetők.

1944. július 27-én szép időben rendesen ment a szokott munka.

1944. július 28-án meglátogatott a MÁV igazgatósága és az ezredes úr. Nincsenek megelégedve a munka eredményével. Sok munka vár elvégzésre, a tervbe vett időre nem lehet befejezni a munkát.

1944. július 29-én a szokott munka rendesen ment.

1944. július 30-án a szép időben rendesen ment a munka d.u. 4 óráig, azután tisztálkodás, parancskiadás. Szabadságra engedtem Gábor tizedest és Csudarik honvédet.

1944. július 30-án a marosfői parancsnokság nevében meglátogatott Miklós és Varga zászlós. Azon tanakodtak, hogyan lehetne fokozni a munkát. Panaszkodtam, hogy az ezredes úr által megígért kátránypapír megérkezett, de Matus mérnök nem bocsátotta rendelkezésünkre azzal a megokolással, hogy a hídépítéshez kell az mind. A panaszt írásban is megírtam Marosfőre.

1944. augusztus 1-én a permetező eső miatt szünetelt a munka 8- $\frac{1}{2}$ 2 óráig, azért 6 helyett 7 órakor volt a bevonulás. Miklós és Benkő zászlós meglátogattak. Benkő eljött parancskiadásra és előadta, hogy a munka fokozása céljából holnap az ő vezetésével új munkarendszert léptet életbe. A hajcsárok durvasága megszűnik. Rendes lesz a beszédmódja. Ő ismeri a vasútépítés minden csinját-bínját, egy ember teljesítőképességét a különböző munkanemekben. Nem kíván emberfeletti munkát, csak rendeset. Mindenki teljesítőképességéhez illő beosztást kap. Akkordrendszerre⁹⁶ térünk át. Amelyik csoport elvégzi a kiszabott napi munkát, az bevonul, szabad délutánt, sőt szabadnapot lehet kiérdemelni.

Ezzel átlép századom negyedik munkarendszer szakaszába. Az elsőben önállóan dolgoztunk, finom volt a bánásmód, pedagógusjellegűnek nevezte dr. Barokk Endre,⁹⁷ századom orvosa. Sajnos, nagyon gyenge volt a munka eredménye. A második a hajcsárok durva korszaka volt Paál Károly rövid ideig tartó műszaki vezetése alatt. Utána a hajcsárok szelídített hosszabb szakasza kezdődött s tűrhető eredménnyel járt. Benkővel a nyugodt, rendes munka korszaka kezdődik, amikor a hajcsárok feleslegessé váltak, ők csak a napi munka eredményét foglalták jelentésükbe. A munkatempót maguk a csoportok adták, egymást ellenőrizték. Jó eredménnyel kecsegtetett. A rendesen dolgozók a legnagyobb örömmel üdvözölték, a lazsalóknak azonban nem tetszett, most nem a hajcsárokkal, hanem sorstár-

96 Akkordrendszer: teljesítményhez kötött rendszer.

97 Dr. Barokk Endre (1898-1967): jászárokszállási orvos.

saikkal kerültek ellentétbe, éppen ezért a munkacsoportok összeállítása nagy nehézségbe ütközött. A rossz munkásokat egyik csoport sem akarta tagjai közé felvenni. A végén az így kiesetteket külön csoportba kellett tömörítenünk s olyan munkát végeztek, amely nem volt alkalmas az akkordrendszer ellenőrzésére.

1944. augusztus 2-án az egyes akkordcsoportokkal kísérleteket, méréseket végeztünk az átlageredmény megállapítása céljából, ami közmegállapodás [sic! B. G. – Cs. L.] alapján történt.

1944. augusztus 3-án az éjszakai eső miatt rossz hangulatban indul meg a munka. Tegnap alig zökkent nyugodt légkörbe a munka, erős visszaesést okozott az, hogy Vilcsek, a csillézők csoportparancsnoka elkeseredett hangon kijelentette Benkő zászlós-mérnöknek, hogy a megállapított 11 fordulót ma nem teszik meg a csillével, mert éjjel beázott a barakk s nem tudtak pihenni. Szidta Matus mérnököt csillései hangos helyeslése mellett, amit Benkő zászlós lázításnak és lázadásnak minősített. Vilcseket két szuronyos hajcsár kíséretében hozta fel hozzám a századirodába, jelentette az esetet és azt, hogy Vilcseket letartóztatta s bekísérteti Kolozsvárra a bírósághoz. Közbejárásomra, méltatlankodásuk alapos okának hangoztatása után Benkő elállt tervétől, miután Vilcsek bocsánatot kért és jóvátételi munkát vállalt. Csoportjával való értekezés után ugyanis jelentette, hogy holnap a napi 11 forduló helyett 15 fordulót tesznek a csillével.

1944. augusztus 4-én Vilcsekék már 4 órakor munkába álltak, este 9 órára elvégezték az önként vállalt munkát, amiért dicséretet kaptak s a századnak az lett a haszna, hogy a barakk sok hiábavaló unszolás után végre kátránypapírburkolatot kapott.

1944. augusztus 5-én szép időben rendben ment a munka, a megkívánt eredményt elértük. Még 6 óra előtt bevonultunk s a század beoltását meg lehetett kezdeni.

1944. augusztus 6-án az akkordosoknak szünet volt, befejeztük az oltást. A planírozók,⁹⁸ akik akkordon kívül dolgoztak, csillepályát építettek.

1944. augusztus 7-én szép időben jól folyt a munka. Közben azonban 14 vagon földet ki kellett rakni, amivel eltelt időt beszámítottuk az akkordmunkába.

1944. augusztus 8-án szép időben minden zavaró körülmény nélkül ment a munka. D.u. a planírozóknak szünetjük volt, szép időben strandoltak.

1944. augusztus 9-én Thimár ezredes szép időben meglegegedéssel nézte a század munkáját.

1944. augusztus 10-én hűvös szép időben rendben folyt a munka.

1944. augusztus 11-én szép időben rendben ment a munka. Este zsoldosztás volt.

1944. augusztus 12-én szép időben rendben ment a munka. Ebéd végén pihenőnket az zavarta meg, hogy Marosvásárhelyről két nyomozó és 4 csendőr betoppant szállásunkra, írásbeli parancsot mutattak fel, amely alapján pénz-és ruhakobzást kell elvégezniök. Amikor megmutatta, hogy a pénzelkobzást nem régen végrehajtotta a táborparancsnok, a századkasszában névjegyzéknél letétben van, elálltak az újabb pénzdézmától, csak a ruhára szorítkoztak azzal az utasítással, hogy a pénzt és a most leadásra kerülő ruhákat elismervény ellenében holnap adjam le a palotailvai főjegyzőnek. A ruhakobzást arra használtam fel, hogy a lerongyolódott musz.-okat jó ruhához juttattam. A legtöbbször az előírt ruhánál több maradt. Néhányat azért ért sérelem, mert csípős megjegyzéseikkel az egyik nyomozót nagyon felbőszítették s ezért a közbelépésem hiábavalónak bizonyult. Reiner Istvánt érte sérelem, ezt úgy orvosoltam, hogy Gyepes csicskásomat utasítottam, hogy adjon neki

⁹⁸ Planíroz: Egyenetlen talaj szintezése (elhordása, feltöltése).

saját ruhámból. Budapesti tartózkodásunk alkalmával rokonaihoz engedtem, Hatvanból meg magammal hoztam Jászberénybe s ekkor négy napot töltött itten, sokat járkált, amivel kellemetlenséget okozott nekem. A leadott ruhákról jegyzéket készítettünk névaláírással. A régóta rettegett ruhakobzást aránylag jól úsztuk meg, a századnak haszna volt belőle, végeredményben főleg rossz ruhadarabok kerültek beadásra.

1944. augusztus 13-án rendesen ment a munka. Az akkordosok csak 10 óráig dolgoztak, én a század kocsjával Palotailvára hajtattam s az utasítás értelmében a ruhákat és a pénzt elismervény ellenében átadtam a főjegyzőnek. Az átadásnál Csikós Balázs honvédkocsis volt velem, ki civilben a jászárokszállási Hangya szövetkezet kocsisa. Az átadás-átvételi elismervényeket kezében forgatta helyettesem: Deutsch Zoltán kivételezett tiszt, Kádár Sándor musz. irodavezető, Brachfeld musz. irodás, továbbá Rózsahegyi Gusztáv karp. [karpaszományos]⁹⁹ örvezető írnoka. A század átadásakor ezeket az elismervényeket Brachfeld jelenlétében adtam át utódomnak, Lenkei hadnagynak. Az elkobzott dolgok visszaadására nem jött rendelet, azok visszaadását szóbelileg hiába kértem Thimár ezredestől, valamint hiába kérte velünk együtt dolgozó erdélyi, nagyon lerongyolódott század parancsnoka, Szörényi István táborparancsnok főhadnagy is.

1944. augusztus 14-én egy fiatal román legényekből álló munkásszázad¹⁰⁰ érkezett a vasútépítés mielőbbi befejezésének előmozdítására. Szép időben rendesen ment a munka. Matus Erik mérnök szabadságra utazott, helyettesítését Egyházi mérnök vette át.

1944. augusztus 15-én éjszakai zápor után szép időben jól folyt a munka.

1944. augusztus 16-án szép időben rendben folyt a munka. Egyházi mérnök kellemes modora jótékony hatással van a munka menetére, egész nyugodt a légkör.

1944. augusztus 17-én hűvös reggel után nagy hőségben folyt a munka. Sínautóval megérkezett látogatásunkra a MÁV igazgatósága a főmérnökkel együtt. A munka gyors befejezésén törték fejüket.

1944. augusztus 18-án ragyogó szép időben rendes tempóban folyt a munka.

1944. augusztus 19-én nagy erővel folyt a munka, mert az ezredes úr látogatását jelezték. Helyette Varga zászlós érkezett meg egy német mérnökkel. A század címén egy zsák bőrhulladék érkezett egyik musz. budapesti cipőgyárából. Egy bizottság alakult annak meghatározására, hogy kinek a lábbelije szorul elsősorban javításra.

1944. augusztus 20-án egész napos munkaszünet volt.

1944. augusztus 21-én rendes munkánkat az anyagvonat kirakása zavarta meg. Ebéd után Schmitt főorvos megvizsgálta a betegeket s közülök hetet leszerelésre minősített.

1944. augusztus 22-én szép időben rendben ment a munka. A planirozóknál is bevezettük az akkordrendszert, ami a század munkáját nyugodtabbá tette.

1944. augusztus 23-án hét musz.t leszerelés céljából Jászberénybe elindítottam. Letétben lévő elkobzott pénzüket visszafizettem. Egyházi mérnök elbúcsúzott, mert Matus mérnök szabadságáról visszaérkezett. Az izr. [izraelita] egyesülettől¹⁰¹ szeretetcsomag érkezett ruhaneműekkel, azok kiosztását Lengyel Imre szakaszparancsnok-helyettes vezetésével alakult bizottság intézi.

1944. augusztus 24-én szép időben rendben folyt a munka. Parancskiadás alkalmával a

99 Érettségivel rendelkező tiszthelyettesek rangjelzése.

100 Katonai, vagyis nemzetiségi munkaszolgálatos század.

101 Feltehetőleg az OMZSA (Országos Magyar Zsidó Segítő Akció).

szerek ellenőrzése is megtörtént. 1944. augusztus 25-én az anyagvonat földet, követ és az állomás ideiglenes helyiségeire barakkalkatrészeket hozott, ezek kirakása zavarta a rendes munkát.

1944. augusztus 26-án hideg reggel után meleg szép időben zavartalanul ment a munka.

1944. augusztus 27-én ezt a vasárnapot háromszoros fegyelmi eset sötétté, kellemetlenné tette. A postamester gyanúja, feljelentése alapján Miklós zászlós, mint az ezredes úr teljhatalmú megbízottja, bizalmasa, a század postájával razziát csinált. Felbontotta Mészáros szolgálatvezetőnek Jászberényben felesége nevével feladott csomagját, melyben három musz. nevével ellátott csomagokat talált. Elolvasta Kádár Sándor musz. irodavezetőm levelét, melyben hivatkozik arra, hogy Rózsashegyi Gusztáv önkéntes őrvezető, századírnok útján 1500 forint-t [forintot]¹⁰² küldött. Kádár eleinte tagadott, de mikor felmutatta feleségének levelét, előadta a pénzt a kerékpárpumpából, honnan a jelzett összegnél jóval több pénz került elő, amiből Miklós szökésre és egyéb sötét tervekre következtetett. A további nyomozás folyamán megállapította Miklós, hogy az irodai teendőket végző muszok levelei nincsenek megcenzúrázva, Brachfeld musz. pedig majdnem minden nap kapott levelet, holott, amiből az látszik, hogy a musz.-ok levélkorszállítását elrendelő szabályozást sem hajtottam végre.

Miklós zászlós kijelentette, hogy a többszörös szabálytalanságot kénytelen a főcsoportparancsnokságnak jelenteni, mert erős lazaságot lát a század vezetésében. Hivatkozott Kádár irodavezetőnek egyik hazaküldött levelére, melyben eldicsekszik, hogy a századnál az történik, amit a musz.-ok akarnak. Elrendelte, hogy a raktárainkban elkülönített helyen szállásoló, irodai teendőket teljesítő musz-okat tegyem a többi a musz. közé a barakkba, s holnaptól kezdve az irodai teendők mellett a közeli munkahelyeken néhány órás fizikai munkát is végezzenek. Ígérte, hogy Fürdős manipuláns őrmestert visszavezényli a századhoz, honnan éppen ő kérte el azért, mert a bevásárlások, kenyérfelvételezés alkalmával napról-napra berúgva, részeg állapotban látta, amiről le fogja szoktatni, az irodai teendőkben is kioktatja, hogy a musz.-okat ne legyen kénytelen irodai szolgálatra alkalmazni.

1944. augusztus 28-án bementem Ratosnyára, a 104-es parancsnoksághoz, hogy a tegnapi súlyos fegyelmi esetet nyugodtan megbeszéljük és elintézzük. Jelentették, hogy Miklós parancsnok Marosfőre utazott a főcsoportparancsnoksághoz.

1944. augusztus 29-én új munkanem kezdődött a régi sínek felemelésével. Postamegbízottam jelentette, hogy a postamester értesítése szerint a postát Miklós zászlósra kell átadnia cenzúra céljából, azért a postáért a 104-es irodába kell menni. Erre a hírré bementem a postára és tiltakoztam ez ellen, Miklós zászlóst ez alkalommal is hiába kerestem.

1944. augusztus 30-án csak d.e. ½ 10 óráig dolgoztunk, azután vonattal bementünk Palotailvára s megfürödtünk az egészségügyi vonatban. A tegnapi postát megkaptuk Miklós zászlós egyik szakaszvezetőjének a cenzúrázásával. Feleségem sajnálattal értesít, hogy a jászberényi bevonulási központban még nem történt intézkedés felváltásomról, pedig itt van a tanév kezdete. Az intézkedést késlelteti az is, hogy v. Poós Lajos ezredet áthelyezték, utóda Tarnay Ferenc alezredes pedig még nem foglalta el helyét.

1944. augusztus 31-én enyhe szép reggel kezdtük a munkát. Míg a múlt napokban a német hadsereg visszavonulásának jeleit figyelhettük mind a vonat, mind pedig az országúti közlekedésben, addig ma már civilek is menekültek a vonaton a moldovai nagy csatának a

¹⁰² Téves, pengőről van szó.

hatása alatt.¹⁰³ Egyénileg azzal vigasztalódtam, hogy a Miklós zászlós által ellenem kezdeményezett hadbírói eljárásra nem lesz lehetőség.

1944. szeptember 1-én nagyon szép időben jól ment a munka, de nagy kellemetlenséget okozott az, hogy Alpek és Czudarik honvéd nevén érkezett csomagban munkaszolgálatosok csomagja húzódott meg, amiért ez alkalommal Benkő zászlós hivatott be a 104-es irodába, ahol előttem erősen megleckéztette keretembereimet. Nehezményeztem, hogy a postát cenzúrájuk miatt nagyon elkésve kapjuk. Az volt a válasza, hogy nem tehet róla. A felsőbb intézkedésnek alapos okai vannak, amint a legújabb két csomag esete is mutatja.

1944. szeptember 2-án gyönyörű időben folyt a munka.

1944. szeptember 3-án egész napos szünet volt. Szép időben fürödtünk a Marosban és mostunk, tisztálkodtunk a Tomorava-patakban. D.u. érdeklődésünket lekötötte a fejünk felett lezajló légi harc, melynek áldozata gyanánt egy német repülőgép velünk szemközt lévő hegyoldalon lángba borulva esett le, ami versenyfutás célpontjává vált s ahonnan emléktárgyakkal tértek vissza legtöbben.

1944. szeptember 4-én ködös reggel után napsütésben dolgoztunk. A töltés munkájának befejezése lassan megy, mert az anyagvonatok, melyeknek az úrszelvénye¹⁰⁴ annyi gondot és bosszúságot okozott, elmaradtak, úgy látszik, hogy a munka befejezése most már nem olyan sürgős, mint eddig volt, amiért annyira hajszoltak a munkát. A hajszolás most elmaradt, csak az egyik vasúti altiszt kellemetlenkedik, amit már nem veszünk komolyan.

1944. szeptember 5-én szép munkanap volt, de a menekülők egyre nagyobb aránya nem szép látvány. Az országút még éjjel is hangos a menekülő németektől és polgári lakoságtól, sőt a juhnyájak kolompja is szól éjjel, jelölve annak, hogy azok is visszavonulóban vannak a havasokról.¹⁰⁵

1944. szeptember 6-án szép időben dolgoztunk egészen kényelmesen. D.u. a 101/333. század, amellyel együtt jöttünk el Jászberényből s amely Tusnádfürdő¹⁰⁶ közelében táborozott, átutazott állomásunkon, munkahelyünkön s arról értesítettek, hogy a század egy része fogságba esett.

Leendő sorsunkat láttuk a megtépzott, rendetlenül bevagonírozott század szomorú képeiben. Feleségem értesít, hogy felváltásomat nem ígérte meg a Tamay Ferenc alezredes megfelelő intézkedés hiányában. A sok-sok fegyelmi eset kellemetlensége miatt rettenetesen beleuntam a parancsnokságba. A szabadulás rendes reménye már elhagyott, más kétes reménység kezd táplálni. Olyan rendeletet kaptam, melynek értelmében a munkásszázadokat fel lehet használni a palotailvai nagy erődök védelmében.¹⁰⁷ 1944. szeptember 7-én megérkezett átállítási parancsunk, mely szerint Huszt¹⁰⁸ lesz az új munkahelyünk. Örömmel rögtön az állomásra mentem a szerelvény ügyében, de nem kaptam biztatást. A dévai kato-

103 1944. augusztus 23-án I. Mihály román király letartóztatta Ion Antonescu marsallt, később bejelentette a román hadsereg átállítását. A következő napokban román támadás ért német alakulatokat, egy héttel később pedig megindították a hadműveleteket a Magyarországhoz tartozó Észak-Erdély ellen is.

104 A vágány mentén a vonatok és rakományok akadálytalan áthaladásához szükséges tér.

105 Ezen a napon a magyar hadsereg sikeres offenzívát indított Torda irányába, ám a csapatokat hamarosan visszarendelték a Maros mögé.

106 Tusnádfürdő, ma: Băile Tușnad, Románia.

107 1944. szeptember 6-án született meg az a rendelkezés, amely szerint a kormány 14 éves kortól 70 éves korig az ország területén belül honvédelmi munkára igénybe vesz minden olyan zsidó férfit és nőt, aki erre alkalmas. Bővebben: Pesti Hírlap, 1944. szeptember 7. 3. Honvédelmi munkára veszik igénybe a 14-70 éves zsidókat.

108 Huszt, ma: Xyct, Ukrajna.

nai állomásparancsnokság megmozgatása céljából a 104-es irodájában kerestem tájékoztatást s az alapján hívtam fel a postán intézkedés céljából az állomásparancsnokságot.

1944. szeptember 8-án már nem vettünk részt a vasútépítésben, hanem a raktárt leköltöttem a ratosnyai állomás mellett lévő Forenta nevű fatelepre. Az igazgatóság nagy készséggel volt segítségünkre. Szerelvény ügyében újra felhívtam telefonon a dédai katonai állomásparancsnokságot, amely arról értesített, hogy átállításunk Huszt helyett Budapest, magdolnavárosi pályaudvar¹⁰⁹. Mikor ezt tudattam századommal, óriási volt az öröm, mert a század túlnyomó része budapesti lakos. A menetekszülség nagy örömmel történt. Az erdélyi testvérszázad szomorú irigységgel nézte csomagolásunkat.

1944. szeptember 9-én éjjel érkezett az örömhír, hogy megjött a szerelvényünk. Reggel nagy izgalom közepette szállt fel a század a szerezsenhegyi megállón. Ratosnyán a raktári anyagot is bevagoníroztuk. Nagy örömünket csak az zavarta, hogy Miklós zászlós csak egy napi kenyéradagot utalványozott ki. Telefon útján a dédai és a szeretfalvi katonai állomásparancsnokságot kértem kenyér kiutalására.

1944. szeptember 10-én Ratosnyáról Szeretfalváig gyorsan tettük meg az utat. Dédán kenyeret és húst vettem több napra. Az éjszakát Szeretfalván töltöttük.

1944. szeptember 11-én 6 óra 45 perckor Szeretfalváról tovább indultunk. Reggeli, ebéd, zsoldosztás, vacsora, alvás Kentelkén.¹¹⁰ Több, menekülteket szállító vonattal vesztegeltünk itt. A Szerezsenyhegyen vásárolt két gyönyörű üsző közül az egyiket unalmunkban levágtuk.

1944. szeptember 12-én reggel 6 órakor indultunk tovább, ebéd Somkeréken,¹¹¹ vacsora Rettegen.¹¹² Az éjszakát nagyrészt Dés rendezője előtt töltöttük. Kenyérért bementem Désre, ahol nagyon aszott kenyeret kaptunk.

1944. szeptember 13-án reggeli Dés rendező pályaudvarán. Ebéd Szamosújvár¹¹³ után, Develegen,¹¹⁴ vacsora Apatinban.¹¹⁵ 1944. szeptember 14-én ebéd és vacsora Szamosfalván.¹¹⁶ Egeresen légiriadóban volt részünk. Az éppen elhagyott egeresi gipszgyárat bombázták. A munkaszolgálatosok részéről a szolgálatvezetői helyetteséget Vilcsekre ruháztam át, mert Auszterlitz ellen nagy panasz merült fel, amiről a következő jegyzőkönyvet tettük fel:

Jegyzőkönyv

felvétel 1944. szeptember 16-án Sáp állomáson a vasúti kocsiban 18 h-kor. Jelen vannak alulírottak: Blénessy János fhgy [főhadnagy], Deutsch Zoltán szds [százados], Friedmann Miklós, Molnár Sándor és Kádár Sándor mu. szolg.-ok. Friedmann Miklós előadta a következőket: Lelkiismereti furdalásom volt Auszterlitz Endre mu. szolg.-vezető helyettes miatt annak lelkiismeretlen, unkorrekt¹¹⁷ viselkedése következtében, mellyel a század

109 Angyalföld vasútállomás, Budapest XIII. kerületében

110 Kentelke, ma: Chintelnic, Románia.

111 Somkerék, ma: Şintereag, Románia.

112 Retteg, ma: Reteag, Románia.

113 Szamosújvár, ma: Gherla, Románia.

114 Helyesen Dengeleg, ma: Román, Románia.

115 Helyesen: Apahida, ma: Apahida, Románia.

116 Szamosfalva, ma: Someşeni, Románia. Kolozsvár városrésze, hajdan önálló település.

117 Inkorrekt.

nyugalmát és békéjét megzavarta és tovább megzavarni szándékozott. Kérdésre – saját elhatározásából, külső kényszer nélkül előadja Friedmann Miklós a következő részleteket: Auszterlitz Endre Jászberénybe – ellentétben a század zömétől – 1944. május közepén bevonult a 6. Bev. [Bevonulási] Központoz. Mikor a század nagyrésze június 4-én bevonult, Auszterlitz az ott lévő főhadnagy bizalmasa volt. Ilyen beosztással került a 101/332. kmsz. századhoz is mint szolgálatvezető-helyettes. Még Jászberényben felajánlotta több munkaszolgálatosnak, hogy ellenszolgáltatásért részben orvosi vizsgálatra (mely leszerezést eredményezhet) engedi, vagy az illetőnek könnyebb munkabeosztást ad vagy szerez. Úgy Jászberényben, mint később Ratosnyán több kmsz. (ezek közt volt: Dusánszky Jenő, Schönblum Mózes, Reményi Zoltán, Molnár József, Müncz Sándor, Braun Gyula stb.) állandóan pénzt és ruhaneműt adtak részben általam Auszterlitznek. Az így adott pénzek több ezer pengőt tettek ki. Előadásom legfőbb oka az volt, hogy fültnője voltam, hogy többeknek kijelentette Auszterlitz, hogy Budapesten, ha a század ott lesz, az fog hazamenni, akit ő akar. Ezzel értésére adta mindenkinek, hogy áldozni kell nála, ha valaki haza akar jutni. Kijelentette ugyanakkor, hogy a század ő és itt csak az történik, amit ő akar.

Kolozsváron volt Auszterlitztel es több musz-al, kik előtt Dusinszky Jenőt formálisan zsarolta és tőle az „An”-jelzésért, melyhez természetesen semmi köze nem volt – még az eddigi pénzek felül 1000 pengőt kért. Tőle cipőt, fehérneműt vett át Auszterlitz.

Előttünk tanúk előtt: Blénessy János fhgy, Deutsch Zoltán szds, Kádár Sándor, Molnár Sándor, Friedmann Miklós sk.

Friedmannak a vallomása nagyon megbotrántoztatott engem. Feltárta annak okát, hogy miért volt olyan nagy a betegek száma, miért dolgozott a század olyan csekély eredménnyel, ami oly sok kellemetlenséget zúdított a századra, különösen reám. Ezért Sáp állomáson bizalmasan tartott napi parancskiadáson kihirdettem, hogy mától kezdve a szolgálatvezetőhelyettes nem Auszterlitz Endre, hanem Vilcsek, amit a század látható nagy örömmel vett tudomásul.

Amikor Auszterlitznek szemrehányásokat tettem azért, hogy a zsidóellenes rendeletek súlya alatt szenvedő társait miért zsarolta, azzal védekezett, hogy Mészáros János szolgálatvezető őrmestert kellett pénzelnie a század megalakulás alkalmával történt megállapodás alapján.

1944. szeptember 17-én éjjel indultunk el Sáprról. Reggeli Püspökladányban. Innen légiriadó miatt kitolattak a 86-os őrházhoz ebéd után. Vacsora Püspökladányban, ott is éjszakáztunk.

1944. szeptember 18-án Püspökladányból gyorsan haladtunk Kapkapolványig¹¹⁸, ahol vacsoráztunk és éjszakáztunk.

1944. szeptember 19-én reggeli Kálon. Ebéd és vacsora is. Éjjél előtt légiriadóra kiszaladtunk a mezőre. 1944. szeptember 20-án hajnalban érkeztünk Vámosgyörkre. Reggeli Horton. Fél tíz órakor a hatvani pályaudvaron felhívtam a jászberényi bevonulási központot telefonon, hogy jelentést tegyek utunkról, de kapcsolat előtt hirtelen elindítottak Salgótarján felé. Pásztó határában légiriadó ért, amit az erdőben töltöttünk, ahol Hatvan felől óriási robbanásokat hallottunk.¹¹⁹ Ebéd Nagybaton[y]ban, ahol értesültünk Hatvan rettenetes bombázásáról. Vacsora Zagyvapálfalván.

1944. szeptember 21-én reggeli Zagyvapálfalván. D.e. légiriadó alatt a közeli erdőbe

¹¹⁸ Elírás, alighanem Kál-Kápolna megállóhelyről van szó.

¹¹⁹ Lásd a 10. lábjegyzetet.

vonultunk. Ebéd, vacsora Zagyvapálfalván. 1944. szeptember 22-én éjjélkor visszaindítottak Hatvanba. Hajnal előtt érkezünk a romokban heverő pályaudvar üszkös, füstös szélére. A romok között borzalmas látványok közepette alig találtam meg a személypályaudvar romjai között a katonai parancsnokságot, ahol megkaptam a parancsot a munkára. Reggeli után hozzáláttunk a bombatölcsek planírozásához, a sínpálya helyrehozásához.

1944. szeptember 23-án estére sikerült két sínpáron összeköttetést létesíteni. A század nagy erővel dolgozott, hogy minél előbb folytathassuk utunkat Budapestre.

1944. szeptember 24-én reggel $\frac{1}{4}$ 8 órakor átállítási parancsunkra hivatkozva elindultunk Budapestre. Ebéd Aszódon. Vacsora Gödöllőn, megérkezés a józsefvárosi pályaudvarra.

1944. szeptember 25-én kora hajnalban elmentem a munkásszázadok ezredparancsnokságára s ott nagy nehezen kieszközöltem, hogy századom négy havi megfeszített vasútépítő munka után 12 órai eltávozási engedélyt kapott az ezredes úrtól. Gyorsan kiállítottam az eltávozási engedélyeket s nagy örömmel mentek haza a munkaszolgálatosok otthonukba és rokonaikhoz. Az ezredes úrnak az volt a kikötése, hogy a pályaudvar egyik raktárának a beszakadt pincéjéből az árukat ássuk ki. Ezt a munkát a keretemberek végezték s az a néhány musz., akiket hazamenet elkaptak a rendészeti szervek, járőrök s visszakísértek a századhoz azzal a megjegyzéssel, hogy a kimenő engedélyt nem respektálják még akkor sem, ha azt ezredes úr engedélyezte.

1944. szeptember 26-án kora hajnalban mindenki visszajött szerelvényünkhöz a szabadságról, sőt Mészáros János szolgálatvezető őrmester is, akit Szamosfalváról beküldtem Kolozsvárra, hogy utalvány alapján a század részére váltsa ki a lópatkókat és szögeket s rögtön csatlakozzék a századhoz. 12 nap múlva most tökrészezen vánszorgott fel az induló vonatra, a sötétben még a lábamra is taposott. Patkók helyett csak a számlát mutatta, hogy fizessem ki. Arra hivatkozott, hogy a patkókat a kolozsvári állomáson egy vasutasnak adta át, aki vállalta, hogy feladja az átvonuló századnak. Mészáros méltatlankodott, mikor azt válaszoltam, hogy akkor fizethetem ki a számlát, ha a patkókat is átadja. Mészáros dicsekedett, hogy magával hozta Krammer Lipótot, aki Püspökladányban önkényesen eltávozott a századtól. A két visszatérő szökevényt tessék-lássék büntetéssel, tábori fogsággal sújtottam, Krammer jóvátételi munkát is ajánlott fel. A kimenőről visszatérő munkaszolgálatosokat hozzátartozóik nagy számmal kísérték ki a józsefvárosi pályaudvarra¹²⁰ s érzékeny búcsúztatás közben indult el a vonatunk. Sokan hálálkodtak, hogy szabadságot eszközöltem ki részükre.

1944. szeptember 27-én megérkeztünk Hatvanba. Jelentkezés alkalmával szemrehányást tett a munkálatokat vezető főmérnök, hogy az ő tudta nélkül kiálltunk a munkából és Pestre mentünk. A városi hatóság a cukorgyárban utalt ki szállást. A cukorgyári igazgatóság a vasúti állomás mellett lévő munkáslaktanyát és a mellette lévő nagy barakkot engedte át. Mindkettőnek rossz a teteje. Hozzáláttunk a tetők rendbehozatalához. A munkáslaktanya tetejének javítását jóvátételül Krammernek adtam. A barakkra kátránypapírt, a laktanyára pedig palát igényeltem és szegeket a cukorgyár igazgatóságától.

1944. szeptember 28-án a 6-7. sínpáron tükröt¹²¹ csináltunk, talpfákat és síneket fektetünk le. D.u. a vasúti katonai parancsnokság közölte a vép. [vasútépítő] zászlóalj parancsnokság távmondatát, melynek értelmében Budapesten jelentkezni kell.

120 Fontos megjegyezni, hogy ez még a nyilas korszakot megelőző, viszonylag békés átmeneti időszak.

121 Vasútépítési szakkifejezés; a vasúti pálya ágyazata – erre épül fel maga a pálya.

1944. szeptember 29-én a 102. vép. zászlóalj parancsnoka megrovott azért, hogy a hivatalos út megkerülésével 25-én az ezredparancsnokságtól századom részére kimenőt eszközöltem ki, Hatvanból pedig önkényesen vittem századomat Pestre. Én hivatkoztam az átállítási parancsra, amelynek értelmében jártam el, csak a magdolnavárosi pályaudvar helyett a józsefvárosi pályaudvarra állítottak be előttem ismeretlen okból. Jelentettem, hogy a kimenőről mindenki pontosan visszatért, sőt azok is, akik útközben előre szöktek s így a századból senki sem hiányzik. Jelentettem, hogy a munkahelyhez közel, a cukorgyár épületében szállásoltam el századomat.

1944. szeptember 30-án bombatölcséreket töltöttünk be, a főépület romjait takarítottuk s egy raktárhelyiséget ástunk ki. Befejeztük a cukorgyárba vezető sínpár építését, vasúti szerelvényünket ezen beállítottuk a cukorgyárba s behurcolkodtunk cukorgyári szállásunkba s ezzel többhetes mozgó szállásolásunk véget ért.

1944. október 1-én az élelmiszerkészletünket megmérve átraktuk a cukorgyári munkástanya egyik helyiségébe. Nagyszerű raktáryanaggal rendelkezünk. Szépen el vagyunk látva. A napot táborrendezéssel töltöttük, míg a többi századok a pályán dolgoztak. Nagy, kellemetlen meglepetést okozott, hogy Miklós János zászlós is idejött századával. A műszaki vezetést újra ő vette át. Szemére lobbantottam, hogy századából hét honvéd megszökött, a tőle annyira lebecsült századom pedig teljesen ép. Csak egy szabadságra engedett keretlegényem nem jött meg.

1944. október 2-án eső miatt késett a kivonulás reggel is, délben is. Szállásunk beázása siettetti a fedéljavítást.

1944. október 3-án esőben is dolgoztunk. A század nagy részét tatarozási munkákra osztottam be. Most Miklós zászlós egészen engedékenynek mutatkozik. Ellenben a cukorgyári egyik főfelügyelő, mint nyilas erős ellenszenvvel viseltetik századom iránt, becsmérlő munkánkat is.

1944. október 4-én a hajnali vonattal Berénybe mentem. Személyesen vittem a szeptemberi számadást. Magammal vittem a jászberényi munkaszolgálatosok közül Deutsch Bertalant is, Frisch Ignácot is, hogy ügyes-bajos dolgaikat elintézzék.¹²² Pénzes Sándor polgármestert¹²³ megkértem, hogy Deutsch Bertalan dolgát intézze el kedvezően, mire készséges ígéretet kaptam. A bevonulás központban kértem felváltásomat, de elutasító választ kaptam. Hiába érveltem azzal, hogy behívásom csak az iskolai szünetre szólt, a tanítás pedig megkezdődött. Kartársaim közül tanítanak azok a fiatalok, akiknek nincs felmentésük, én pedig már négy hónap óta nehéz katonai szolgálatot teljesítek, bár a felmentés a kezemben van. A számvevő százados megdicsérte havi elszámolásaimat. Kénytelen voltam bevallani, hogy azt teljesen a munkaszolgálatos Kádár Sándor csinálja, mert számvevő őrmesterem iszákossága és munkakerülése miatt teljesen hasznavethetetlen.

1944. október 5-én a század főleg a cukorgyár előtti teret planírozta, miközben sok hulla került felszínre csomagokkal együtt.

1944. október 6-án tovább folytattuk a tér planírozását, szállásunk szomszédságát. A munkaszolgálatosok feleségei nagy számmal látogatják meg a századot. Az ezeknek adott kimenő engedély miatt is kellemetlenkedik Sári főfelügyelő. A nyilasokkal fenyegetődzik.

1944. október 7-én éjjel légiriadó miatt kimentünk a mezőre, d.u. ½ 1 órától 4-ig szintén.

¹²² Vélhetően az állam által lefoglalt ingóságokból ruházat vagy egyes személyes holmik kiadásáról lehetett szó.
¹²³ Dr. Pénzes Sándor (1883-1951): Jászberény város polgármestere 1940 és 1945 között, tiszti főügyész.

D.e. rendesen ment a munka, reggeli után névsorolvasáskor 13 musz. hiányzott. Munkaszünet lévén feleségeikkel valahová félrevonultak. Megértettem őket.

1944. október 9-én 12 musz. előkerült. Szép időben kezdtük a munkát. Délben légiriadó volt s kis eső.

1944. október 10-én éjjel eső volt. Délben egy musz.-t leszerelés céljából Jászberénybe vittem személyesen és sürgettem leszerelésemet, de azt a választ kaptam, hogy a mostani zavaros viszonyok között nem lehetséges. Az iskolaév is rövidesen félbeszakad. Azért sincs értelme a leszerelésnek. Inkább nagyarányú újabb behívások lesznek.

1944. október 11-én vissza Hatvanba.

1944. október 12-én sok kis csoportban ment a munka. Hajnalban Budapestre utaztam a hadtestparancsnoksághoz pénzért.

1944. október 13-án a gyakori légiriadó miatt nehezen tudtam az ellátmányt felvenni a hadtestparancsnokságnál. A szeptember havi tisztii illetmény nem talált Ratosnyán. Ebben az ügyben voltam a postatakarékpénztárnál is, de hiába. Éjjel visszatértem Hatvanba.

1944. október 14-én rendesen ment a munka.

1944. október 15-én 8 órakor létszámmellenőrzést tartottam. Öt musz. hiányzott. Munkaszünet lévén a szállásunk mellett lévő cukorgyári alkalmazottak nyitott ablakán át hallhattuk a kormányzói szózatot,¹²⁴ melyből a háború végére lehetett következtetni. Parancskiadás alkalmával hiába intettem a századot, hogy várjuk türelemmel az események fejlődését, minden musz. a század kebelében van a legnagyobb biztonságban, tartózkodjanak az önkényes eltávozástól, mert veszedelemben rohanhatnak, estére lázas csomagolás közben eltávozási vágy vett erőt a századon annál inkább, mert egy musz. század, amely velünk együtt dolgozott, vonatra szállt önhatalmúlag parancsnoka vezetésével s azon a vonaton még bőven volt hely. Nehéz tusa után kiállítottam a menetlevelet a század részére s helyettesem, Deutsch Zoltán százados vezetésével a másik, 104/201. század keretében Budapestre indítottam a századot azzal a feladattal, hogy megérkezésük alkalmával jelentkezzen a parancsnok a zászlóaljparancsnokságnál s kérje tőle a további intézkedést, jelentse, hogy én a kerettel Hatvanban maradtam a raktár és a szertár őrzésére. Velem maradt 9 musz. is.

1944. október 16-án reggel jelenttem a század útrabocsátását a hatvani katonai állomás parancsnokságnál, ahol erős felháborodással vették tudomásul s eljárás végett írásban kérték jelentésemet.

Este a budapesti zászlóaljparancsnokságtól távmondattal érkezett részemre, melyben felszólítanak, hogy a századparancsnokságot adjam át Benkő zászlósnak s én haladéktalanul utazzam Pestre. 1944. október 17-én reggel 8 órakor jelentkeztem az Andrássy úton a zászlóaljparancsnokságon, ahol kérdőre vontak, hogy miért, hogyan engedtem el századomat október 15-én. A jelentést írásban nyomban beadtam és a szóbeli kihallgatással várakoztattak egész délelőtt. Egy óra tájban fogadott az őrnagy úr, erősen megdorgált, hadbírói eljárással fenyegetett s azt mondta, hogy amikor láttam a század csomagolását, tömeges szökésre való készülődését, fegyveres erőt kellel volna alkalmaznom, azért állt rendelkezésemre a keret. A dorgálás és leckéztetés után a segédtiszt főhadnaggyal a mellékszobába mentük s ott elkészült az ú.n. tényvázlat felvétele, a hadbírói eljárás megindításának alapja. D.u. Fürdős manipuláns őrmesterrel és Rózsahelyi Gusztáv önkéntessel, századírnokkal

124 Horthy Miklós, Magyarország kormányzója 1944. október 15-én sikertelenül próbált kiugrani a második világháborúból. Felhívását többször is beolvasták a rádióban.

megkezdtem az őrnagy úr parancsa alapján a század elszéledt tagjait összeszedni. Az összeszedett musz.-okkal este visszautaztam Hatvanba. A két altisztemet a fővárosban hagytam, hogy folytassák a musz.-ok összeszedését.

1944. október 18-án alighogy megérkeztem Hatvanba, a század is megjött, mert Rákosról visszafordították. Este is érkeztek 17-en, úgyhogy 145 musz. máris együtt van, csak 83 hiányzik.

1944. október 19-én 95 emberrel munkába álltam.

1944. október 20-án rendben ment a munka, a musz.ok közül egyesek önként visszatértek.

1944. október 21-én a hiányzók száma már 53 személyre apadt le. Ezek összegyűjtésén fáradozik még a két altiszt Pesten és Budán.

1944. október 22-én munkaszünet volt.

1944. október 23-án a szakácsok panaszkodtak, hogy újra beázott a raktár, nagy kár fenyegeti a századot. Kérettem Krammert, aki a tetőjavítást egy hónappal előbb jóvátétel gyanánt önként vállalta. Nem találták a munkahelyen, hanem az állomásról kerítették elő. Szemrehányást tettem, hogy a tetőjavítással még mindig nincs kész, holott minden anyagot és munkaerőt rendelkezésére bocsátottam s megszegyenítésképpen kétszer gyengéden arcon legyintettem s utasítottam, hogy lásson munkához. Az egész jelenet pár pillanattal tartott. Nemcsak a raktár ázott be, hanem Lengyel Imre szakaszának terme is. A beton-talapzaton magasan állt a víz. A raktári dolgokat nemcsak a befolyó víztől kellett védeni kátránypapírral, hanem a csomagokat emelni is kellett, hogy az aljuk ússzék a vízben. Sok dolognak még a párás levegő is ártalmára volt.

1944. október 24-én reggelre Krammer megszökött. Egész éjjel esett az eső, utána nehezen ment a munka.

1944. október 25-én Sári felügyelő egy csendőr ezredest hozott a nyakamra. A század szállását csendőrök részére akarták lefoglalni, de szerencsére a becsepegés miatt nem zavartak ki helyünkről. Csak a századiroda nagyon alkalmas helyiségét kellett átadnunk, de nagy huzavona után még alkalmasabb helyiséget sikerült szerezniünk a cukorgyári főmérnök segítségével Sári felügyelő nagy bosszúságára. Deutsch Zoltán századostól is elvették szép szobáját azzal az indoklással, hogy kivételezett tisztnek nem jár külön szoba. Az új iroda helyiségben ő is elég jó helyre talált.

1944. október 26-án jó időben jól ment a munka, csak egy másik csendőrezredes is megérkezett, s terepszemlét tartott azzal a céllal, hogy századomtól elveszi a megszokott s anyyira-mennyire rendbehozott szállást, de szerencsére neki sem tetszett meg elhelyezésünk.

1944. október 27-én [a] jászberényi bevonulási központ átutazott Hatvanon, útban van Székesfehérvár felé.¹²⁵ Újságolták, hogy felsőbb intézkedésre leváltásomra egy hadnagyot küldtek, kinek máris meg kellett volna érkeznie Hatvanba.

1944. október 28-án valóban megérkezett Lenkei László hadnagy. Csak útlevelében¹²⁶ volt feltüntetve, hogy tőlem kell átvennie a századot. Részemre külön parancs nem érkezett, így is örömmel fogadtam a felváltást s azonnal megkezdtem a század átadást leltár szerint aprólékosan. 1944. október 29-én egész nap szakadatlanul ment a század átadása.

¹²⁵ A jászberényi pánceos alakulat 1944. október 23-án, a város katonai parancsnoksága november 5-én települt át a Dunántúlra. Lásd: Babucs Zoltán: A város honvéd helyőrsége a második világháborúban. In: Jászberény története a harmincas évektől az ezredfordulóig. Főszerk. Pethő László. Jászberény, 2017, 84-111. Idézet: 107.

¹²⁶ Nyílt parancsában.

Az átadási-átvételi jegyzőkönyvekkel csak késő este lettünk kész s azért nem volt alkalmam a századtól elbúcsúzni. A jegyzőkönyvek aláírása után rögtön útra keltem haza felé azzal a szándékkal, hogy néhány napot várok Jászberényben s azután útnak indulok Székesfehérvárra, hogy ott leszereljek s közben Hatvanban elbúcsúzzok attól a századtól, mellyel öt kemény hónapot együtt töltöttem, amellyel a rombolás idejében vasútépítő munkát végeztem s a gyűlölet özönében gyakoroltam a felebaráti szeretetet. A szigorú, ember-telen rendelkezéseket emberségesen igyekeztem végrehajtani. Mint ütközőpont sok testi és lelki szenvedésen mentem keresztül, azért felejthetetlen részemre az az öt hónap, hogy a századot kellemetlenségek érték, legkevésbé vagyok én annak az oka. Oka elsősorban az akkori antiszemita, nyilas mozgalom, másodsorban a század egyes tagjai, akik annyit se dolgoztak, amennyit tudtak volna, a két szolgálatvezető, őrmester és helyettese, akik a maguk hasznára sokakat távoltartottak a munkától és több esetben egyeseknek kihívó magatartása, elbizakodottsága, ami megnyilatkozott beszédben és levélírásban, ami sok bajt zúdított az egész századra, elsősorban reám, a század atyjára.

Körülbelül ezeket akartam elmondani búcsúzás alkalmával, de erre nem volt alkalmom. November 3-án ugyanis a bevonulási központ parancsnoksága váratlanul visszaérkezett Jászberénybe, november 4-én leszereltem s így nem kellett Székesfehérvárra utaznom leszerelésre.¹²⁷

¹²⁷ Itt érdemes megjegyezni, hogy az addig viszonylagos védettségben túlélő munkaszolgálatosok számára nem ért véget a háború, sőt az ezt követő időszak jelentette a valódi életveszélyt. Munkaszolgálatosok ezrei pusztultak el német koncentrációs táborokban, kivégzések és a nyugati határszélre indított halálmenetek során.

Donáth Péter:

A JÁSZBERÉNYI ÁLLAMI TANÍTÓKÉPZŐ NÉHÁNY IGAZGATÓJÁNAK MEGPRÓBÁLTATÁSAIRÓL I.

Mint az emléktáblán is látható, a jászberényi állami tanítóképző intézet fennállásának első hatvan évében az intézetnek 9 igazgatója volt. Közülük hétnek komoly megpróbáltatásokkal kellett megküzdeniük, elszenvedniük. Pinkert Zsigmond, Vaczek Béla, Móczár Miklós, Fiala Endre, Árpássy Gyula, Jantsky Béla, és Andrási Béla osztályrészüül jutottak ezek a huszadik század nehéz évtizedeiben – sajnos – meglehetősen általános kihívások. Történetük abban egyedülálló, hogy egyetlen intézetben ilyen sok szomorú történetet jegyezhetett le a levéltári forrásokban is bűvarkodó krónikás. Az év során néhány tanulmányban az ő történeteiket idézzük fel, a rendelkezésünkre álló források segítségével.

Nagy Erika fotója az intézetben függő emléktábláról

A jászberényi állami tanítóképző alapító (Pinkert Zsigmond) és későbbi (Vaczek Béla) igazgatója, valamint egy tanára (Kovács Ferenc) pedagóguspályájának kerébetörése¹

Elsőként Pinkert Zsigmond és Vaczek Béla igazgatók megpróbáltatásairól számolunk be. Előbb azonban fényképeiket és a jászberényi főiskola 100 évfordulóján kiadott évkönyv róluk szóló rövid összefoglalóit ajánljuk olvasóink figyelmébe.

¹ E tanulmány egy korábbi változata megjelent: Donáth, (2020) 419-441.

Pinkert Zsigmond (1880-1967) idősebb korában és 2004-ben Máté György által készített emléktáblája a kar folyósóján

„Pinkert Zsigmond (1917-1921) A jászberényi tanítóképző első igazgatója volt, akit a kiskunfélegyházi állami tanítóképző intézményből hívtak az intézmény vezetésére. 1899-ben szerezte meg elemi népiskolai tanítói oklevelét, majd a budapesti Pedagógium menyenyiségtan-természettudomány szakcsoportjának hallgatója lett. A Pedagógium elvégzését követően egyetemi tanulmányokat folytatott kémia-biológia szakon. 1904-ben megkapta a tanítóképző intézeti tanári képesítést. Az intézet tantermeinek és internátusának berendezését, a szertárak szemléltető eszközökkel való feltöltését javarészt magára vállalta. Természettudományi felkészültségének köszönhetően a leíró természetrajz helyett élettant és fejlődéstant tanított. Kiépítette a gyakorlati képzés rendszerét.”²

„Vaczek Béla (1948-1949): 1919 áprilisában helyezték Stubnyafürdőről Jászberénybe. A Tanácsköztársaság leverése után távozott Jászberényből. A háborút követően visszatért, igazgatói tevékenységét az inflációs évek alatt a gazdasági stabilitás megőrzésére összpontosította.”³

Ahogy a fentiekből látható: Pinkert Zsigmond leváltásakor, 1921-ben alig 4 éve alapította és vezette a jászági képzőt. Forrásaink alapján úgy tűnik, hogy az intézet kiépítésének legalapvetőbb gondjaival birkózó, tudományos érdeklődésű, kedves, nyitott, semmiképp sem „törtető” egyéniségű, viszonylag fiatal pedagógus aligha jelenthetett konkurenciát a helyi potentátoknak, és így kevésbé hívta ki maga ellen azok támadásait.⁴ Ahogy Pinkert

2 A fénykép és a szöveg forrása: Varró B. szerk. 2017. 10.

3 A fénykép és a szöveg forrása: Varró B. szerk. 2017. 13.

4 Friedvalszky Ferenc jászberényi polgármester vallomásában közölte: „Az igazgató [Kovács Ferenc tanárhoz hasonlóan] szintén ki van zárva a kaszinóból. Ennek oka az volt, hogy azokban a hozzászólásokban melyeket a szakszervezetben tett – állítólag – ateistának nevezte magát. De ezt csak hallomás után tudom... Az igazgatót mindig szerették azelőtt, sohasem volt ellene semmi kifogás”. (MNL OL K 502-1921=220= a fegyelmi vizsgáló-

Zsigmond 1945. október 4-én – rehabilitációját kérve – erről nyilatkozott: „Jászberényben a nép mezőgazdasági kultúrszükségletének szolgálatába állított, új szellemű tanítóképző intézet megalapozására irányuló célkitűzéseimet rendkívül megzavarták a háborús állapotok, a kommunizmus, az ellenforradalom és az oláh megszállás körülményei.”⁵ S ami talán a legfontosabb: az évről évre újabb tagokkal bővülő, kislétszámú és kiforratlan tantestületben⁶ még nem alakulhattak ki tartós ellentétek. Így a forradalmakat követő számonkérés során igazgatójukról őszinte megbecsüléssel, tisztelettel nyilatkoztak,⁷ s egymás iránt szolidárisan cselekedtek. Még az 1919. augusztus 14-től szeptember 29-ig fogságban tartott, s terhelő nyomozási adatok híján, szabadon engedett, ám így is nyilvánosan megbélyegzett kollégájukkal, Kovács Ferencsel kapcsolatban is rendkívül visszafogottan léptek fel.⁸

1919. október 5-én – a VKM 103.265/1919. B. II. sz. rendeltére – jászberényi tantestületi értekezleten foglalkoztak „a tanári kar proletárdiktatúra alatti viselkedésének” elbírálásával. Megállapították, hogy a testület „egy tagja sem vállalt a proletárdiktatúra alatt olyan megbízást, amely a rendelet szerint szabadságolást és a minisztériumhoz való felterjesztés útján felfüggesztést vonna maga után”.⁹ Majd megválasztották az erre vonatkozó rendeletnek megfelelő „négyes bizottságot”, melyet az előírásnak megfelelően az igazgató Pinkert Zsigmond vezetett.¹⁰ Az új testület aznap ülésén az elnök előbb felszólította a bizottságot,

*Vaczek Béla (1890–1980)
idősebb korában*

bizottság decemberi jegyzőkönyvében. Kiemelés tőlem – D. P.)

5 MNL OL XIX-I-1-g-57-26592-54860/1945.

6 A tantestület első tagjai különböző helyekről: Székelykeresztúrról, Máramaroszigetről, Stubnyafüredről stb. rekrutálódtak. (Wirth I. 2007. 182.)

7 Dombó Béla református hitoktató úgy vélte, hogy „Pinkert Zsigmond nem idevaló. Kiváló tudós és áldott jó ember, aki senkinek sem vétett soha. Ilyen város, ahol a vezetőség ennyire elfogult és maradi, nem érdemli meg őt”. Berzátzy László tanár (1944-1945-ben a jászberényi képző igazgatója) szerint „a tantestületben olyan harmónia van, ami örömmel tölt el. Valóságos testvéri viszony van az igazgató és a tanárok között”. Tanai (Tanay) Antal tanár: az igazgatót „kedves, vonzó egyéniségű, tudós embernek ismertem meg, kinek vallásos és erkölcsi felfogása és hazafisága ellen nem tudok semmi kifogást emelni”. Szilágyi József helybeli református tanító: „Amit Pinkertől hallottam a városban, az mind csak szép és jó. Városunk csak nyert vele, hogy idekerült”. Balla Béla helybeli állami tanító szerint „a gazdák nagyon jó véleménnyel vannak az igazgatóról, nagy tiszteletnek örvend”. (MNL OL K 502-1921=220= a fegyelmi vizsgálóbizottság decemberi jegyzőkönyvében. Kiemelés tőlem – D. P. Lásd ehhez továbbá: Móczár M. 1918-30. 3-4.; Császtvai I. 1961. 89-90.; Jantsky B. szerk. 1947. 4.; Kopácsy B. et al. szerk. 1968. 15.)

8 MNL OL K 502-1921=220= a fegyelmi vizsgálóbizottság jegyzőkönyvében.

9 MNL JNSZVL VIII. 52. a. 1. k. az aznap tanári értekezletii jegyzőkönyvben.

10 A bizottság 1919. október 5-i ülésén az igazgató mellett jelen voltak: Berzátzy László, Kárpáti Ernő, Tanai Antal tanárok és Dombó Béla református lelkész. (MNL OL K 502-1921=220= a „négyes bizottság” aznap jegyzőkönyvében.)

hogy „a testület minden egyes tagjának magatartását és cselekményeit a rendelet értelmében bírálja el”. Majd hozzátette: „politikai téren csupán Kovács Ferenc tanár fejtett ki tevékenységet a folyó iskolai év folyamán”.¹¹

Ezt követő kihallgatásán Kovács tanár úr kifejtette: „1918. novemberéig a polgári radikális párt igazgatósági tagja voltam a vidék részéről. Mivel láttam, hogy a pártnak a városban jövője nincs, egy másik, hozzá közelálló pártot, a Károlyi pártot kívántam megalkotni. E párt szervezőmunkája során kiderült, hogy ez sem lesz életképes, így ezirányú tevékenységemet is beszüntettem, ... s november II. felében a szociáldemokrata pártba léptem. Ezen ténykedéseim a város polgársága részéről személyem iránt ellenszenvet keltek. Mint a szociáldemokrata párt tagja három alkalommal cikket írtam a Jászberényi Újságba, és 3-4 előadást tartottam a helybeli ipartestületben a szocializmus történetéről Farkas Pál könyve alapján.¹² Miniszteri rendelet alapján Jákóhalma községben népgyűlés keretében ismertettem a köztársaság jelentőségét.¹³ Az 55717/1919. sz. minisztériumi rendelet értelmében március 15-én Budapestre utaztam szociológiai és közgazdasági tanfolyamra, s május 31-ig ott tartózkodtam. A tanfolyamról visszatérve június 1-jén és 2-án Jászberényben tartózkodtam iskolai és magánügyeim intézése végett.¹⁴ Június 3-án Árokszállásra [Jászárokszállásra] utaztam a népbiztosságtól [Farkas Sándortól] nyert szóbeli szabadságengedély alapján, s ott tartózkodtam augusztus 14-ig, midőn a jászberényi rendőrhatalóság által előzetes őrizetbe helyeztettem.¹⁵ A proletárdiktatúra ideje alatt sem Budapesten, sem Árokszálláson, sem szóban, sem írásban, vagy cselekedetben a proletárdiktatúrát nem szolgáltam, mert – mint a tanári testület tagjai is tudják – szociáldemokrata létemre a kommunizmus elveit sem elméletileg, sem gyakorlatilag nem helyesltem, s így távolálltam minden politikai ténykedéstől. 1919. szeptember 29-én a szolnoki törvényszék kirendelt ügyésze az őrizetbevételt ellenem megszüntette”.¹⁶

Ezt követően jelezték: „a bizottság az elmondottakat hitelesnek ismeri el, s különben is ismeri Kovács Ferenc gondolkodását. Nem talál az említett tényekben olyat, ami a rendelete szerint a felfüggesztést, vagy a további vizsgálati eljárást vonná maga után. Mérlegelve azonban azt, hogy ténykedése saját bevallása szerint is a város közönségében ellenszenvet váltott ki, a bizottság azt javasolja, hogy Kovács Ferenc tanár a saját és a tanári tekintély megóvása céljából áthelyezését kérje.”¹⁷

11 MNL OL K 502-1921=220= a „négyes bizottság” aznapi jegyzőkönyvében. Pontatlan jegyzőkönyvi megfogalmazás: az alábbiakból kitűnik, hogy nem az 1919/1920., hanem az 1918/1919. tanévről szólt Pinkert Zsigmond.

12 Dr Farkas-Wolfner Pál: A szocializmus története és tanításai. Harmadik kiadás, Atheneum, Bp., 1906.

13 1919. január 5-én. MNL OL K 502-1921=220= a fegyelmi vizsgálóbizottság 1919. december 9-i jegyzőkönyvében.

14 A decemberi fegyelmi tárgyaláson Kárpáti Ernő tanár kihallgatásakor megemlítette, hogy a tanfolyamról való hazajövelei során Kovács tanár úr „néhányszor az intézetbe is bejött, és a növendékek előtt röviden ismertette azokat a dolgokat, amiket a szociológiai tanfolyamon hallgatott”. (MNL OL K 502-1921=220= a fegyelmi vizsgálóbizottság jegyzőkönyvében.)

15 A későbbi fegyelmi vizsgálat során Kovács tanár úr arról beszélt, hogy feljelentésre előbb néhány napig a román megszállók, majd a magyar csendőrség tartotta őrizetben mindaddig, míg az ellene folytatott nyomozás eredménytelensége nyomán az ügyész – kihallgatása után – szabadon engedte ezekkel a szavakkal: „Látja tanár úr, kár volt ezekbe a dolgokba beavatkozni, mert csak kellemetlenségeket vonhat maga után”. (MNL OL K 502-1921=220= a fegyelmi vizsgálóbizottság 1919. december 9-i jegyzőkönyvében.)

16 MNL OL K 502-1921=220= a fegyelmi vizsgálóbizottság 1919. december 9-i jegyzőkönyvében. (Kiemelés részben tőlem – D. P.)

17 MNL JNSZVL VIII. 52. a. 1. k. az aznapi „négyes bizottsági” jegyzőkönyvben.

Majd valamennyi tanár szerepének ellenőrzése nyomán „Egyértelműen megállapították”, hogy „a testület egyetlen tagja sem fejtett ki olyan tevékenységet, amely a proletárdiktatúra előkészítését, vagy megerősítését szolgálta volna”.¹⁸ A még ugyanazon a napon megtartott rendkívüli tanári értekezlet „tudomásul vette” a bizottság álláspontját, s „titkos szavazás után a testület minden egyes tagját a rendelet értelmében igazoltnak jelentette ki”, Kovács tanár úrnak javasolva: kérje áthelyezését.¹⁹ Két nap múltán az összes jegyzőkönyvet felküldték a VKM-be, s ezzel a maguk részéről a kérdést lezárták tekinthették.²⁰

Aligha tudhatták, hogy a Kovács tanár úr említett – a Jászberényi Újságban megjelent – cikkeiben „konzervatívizmusáért” bírált²¹ Koncsek István ny. polgármester, a helyi iskola-gondnokság h. elnöke, igazgatótanácsi tag már 1919. szeptember 1-jén feljelentést küldött az illetékes tanfelügyelőnek: „Köztudomású, miszerint Pinkert Zsigmond tanítóképzőintézeti igazgató, Vaczek [Vacek, Wacek, Waczek] Béla és Kovács Ferenc tanár a kommunizmus lelkes hívei voltak. Pinkert és Vaczek kijelentették, hogy ők ateisták, sőt Vaczek többször hangoztatta, hogy ő anarchista. Kovács Ferenc a falvakban tartott népgyűléseken a kommunizmust hirdette. Mint kommunisták, VKM Úrnak 175789/1919. sz. rendelete alapján felelősségre vonandók. Kérem a fentnevezettek ellen a legszigorúbb vizsgálatot elindítani, mert ezek nem méltók arra, hogy a gondjaikra bízott – egykoron tanítással foglalkozó – egyéneket csak 1 percig is oktathassák”.²²

E feljelentés háttéréről Koncsek úr a decemberi fegyelmi vizsgálat során azt állította, hogy „a proletárdiktatúra bukása után néhány állami iskolai tanító engem, mint a gondnokság helyettes elnökét, felkért hogy az állami tanítóképző igazgatója és két tanára ellen tegyek jelentést a tanfelügyelőnél, mert ezek közül az igazgató, Pinkert, a tanítói szakszervezet gyűlésén a jászberényi úri kaszinóban, körülbelül 80 tanító és tanítónő jelenlétében, azon kijelentést tette, hogy ő nemcsak kommunista, de ateista is. Ő már régóta azt tartja, hogy Isten nincs. Ezen kijelentésére felállt Vacek Béla tanár és azt a kijelentést tette, hogy ő pedig nemcsak ateista, de anarchista is. Midőn erre azt kérdeztem, hogy lesz-e erre tanú, vallják-e ezt, azt fellelték, hogy az ott jelenlévő 80 tanító és tanítónő mind igazolja. Azóta beszéltem egy izraelita tanítóval (Ványos nevezetű²³), és ő is azt mondta, hogy igaz. Barta Béla és Farkas Károly voltak több más tanítóval együtt, mint panaszosok nálam. Írásbeli jelentést tettek a fenti igazgató és tanárok ellen, és kérték, hogy írjam alá. Alá is írtam és elküldtem a tanfelügyelőnek. Kovács Ferencre vonatkozólag az a nézet, hogy erősen kommunista érzelmű volt. Jákóhalma községben olyan lázító beszédet mondott, hogy elkergették. Innen [Jász]Árokszállásra ment, és ott is lázított. Erre tanú Jákóhalma katolikus plébánosa, aki a fiamnak, dr. Koncsek Bélának, ő meg nekem mondta. Közvetlen észleleteket nem tettem”.²⁴

18 MNL JNSZVL VIII. 52. a. 1. k. az aznapi „négyes bizottsági” jegyzőkönyvből.

19 MNL JNSZVL VIII. 52. a. 1. k. az aznapi rendkívüli tanári értekezleti jegyzőkönyvből.

20 MNL OL K 502-1921=220= 301/1919.

21 A decemberi fegyelmi vizsgálat során Pinkert Zsigmond arra utalt, hogy kollégája „hírlapi cikke a város nyugalmazott polgármestere, Kontsek István [Sic!] ellen irányult, akit konzervatívnak tartott. Kontsek azonban tekintélyes ember volt a városban, valószínűleg eme hírlapi támadása miatt lett Kovács Ferenc tanár a városban ellenszenvenessé”. (MNL OL K 502-1921=220= a fegyelmi vizsgálóbizottság decemberi jegyzőkönyvében.)

22 MNL OL K 502-1921=220= 72/1919. (Kiemelés tőlem – D. P.)

23 Vámos Adolf izraelita tanítóra utalhatott itt Koncsek István.

24 A tanfelügyelő 1919. szeptember 14-én „ad 4267” sz. alatt vizsgálatot sürgetve, terjesztette Koncsek István feljelentését a VKM-be. (MNL OL K 502-1921=220= a fegyelmi vizsgálóbizottság decemberi jegyzőkönyvében, ill.

A Koncsek István által megnevezett két „panaszos tanú” a fegyelmi tárgyaláson egybehangzóan azt állította, hogy ilyen tanítói kezdeményező küldöttségről nem tudnak. Koncsek István kérdezősködött a tanítóképző pedagógusairól, majd – vallotta Barta Béla – „az ő megbízására én fogalmaztam a feljelentést, melyet Koncsek a tanfelügyelőségre felterjesztett”. A feljelentésben foglalt vádakát Farkas Károly „mint fültanú” megerősítette.²⁵ Barta Béla viszont úgy emlékezett, hogy Pinkert Zsigmond – Szilágyi József tanító szakszervezeti előadása után – „kijelentette, hogy természettudományos alapon áll és mindent a természetnek tulajdonít. Ebből következtettem én, hogy aki mindent a természetnek tulajdonít, vallásos ember nem lehet. Arra, hogy magát ateistának, Istentagadónak mondta volna, arra nem emlékszem, de a jelenlévők között az volt a vélemény, hogy ez Istentagadás”.²⁶

Véleményre, mendemondára épült Iványi Kálmánnak a VKM-be eljuttatott, 1919. október 4-i „nyilatkozata” is, mely szerint tanúja volt annak, hogy Egry Gyula főgimnáziumi tanár „kijelentette, hogy tartasuk kötelességünknek, hogy a tanítóképző igazgatóját, mint kommunistát feljelentsük”.²⁷

Az ilyen előzetes információkkal 1919. december 9-én Jászberénybe érkező (s ott 11-éig tevékenykedő) – „a téli utazás nehézségeire és a kiszállással járó költségek nagyságára tekintettel” – a szokásos 6 tag helyett csak 3+1 tagú vizsgálóbizottság²⁸ munkáját a beérkezett iratok áttekintésével kezdte. Elhatározta, hogy „a vizsgálatot azonnal megkezdi és a tanártestület határozata értelmében elsősorban kiterjeszti Kovács Ferenc személyére vonatkozólag. Ezentúl azonban kiterjeszkedik más hivatalos följelentésben megnevezett tanárok igazolására is”.²⁹

Scherer Sándor a tanári kar 12 tagjának jelenlétében előbb ismertette az eljárás menetét, közölve, hogy Kovács Ferenc mellett „a testület minden tagja vizsgálat alá kerül”. Majd – más intézményi jegyzőkönyvekben eddig nem említett módon, de bizonyára az általános előírásnak megfelelően – felhívta „a testület tagjait egyetemlegesen, majd annak tagjait külön-külön, hogy a tárgyalásnak minden mozzanatát, saját és mások vallomásait is szigorúan titokban tartsák. Ez ellen való vétség a Rendtartás értelmében fegyelmi eljárást vonhat maga után”.³⁰

Ezt követően Kovács Ferenc kihallgatására, s a vele kapcsolatos meghallgatásokra került sor. A felesleges ismétléseket a lehetséges minimumra korlátozandó, csak a tanár úr

anyagaiban. Kiemelés tőlem – D. P.)

25 A két állami tanítóra a helyi gondnokság h. elnöke, az igazgatótanács tagja, Koncsek István nyomást gyakorolhatott az ilyen „tanúskodás” érdekében. Ám Farkas Károlynak tekintettel kellett lennie a fiára is, így hozzátette: „Fiam itt jár szintén az intézetbe [a képzőbe] és semmit sem vettem rajta észre, ami arra engedne következtetni, hogy a gyerekekre a tanárok rossz hatással lennének”. (MNL OL K 502-1921=220= a fegyelmi vizsgálóbizottság decemberi jegyzőkönyvében.)

26 MNL OL K 502-1921=220= a fegyelmi vizsgálóbizottság decemberi jegyzőkönyvében. (Kiemelés tőlem – D. P.)

27 MNL OL K 502-1921=220= a fegyelmi vizsgálóbizottság anyagai között.

28 A vizsgálóbizottság elnöke, mint mindenütt, Scherer Sándor, állandó tagjai: Snásel Ferenc és Boncz Ferenc min. titkár voltak, s „a tárgyalás tartamára kiegészítette magát” a bizottság – a jászberényi testület legidősebb tagjával – Kárpáti Ernő tanárral. (MNL OL K 502-1921=220= a fegyelmi vizsgálóbizottság decemberi jegyzőkönyvében és anyagaiban.)

29 MNL OL K 502-1921=220= a fegyelmi vizsgálóbizottság decemberi jegyzőkönyvében. (Kiemelés tőlem – D. P.) December 15-i jelentésében Scherer Sándor megnevezte a „Koncsek István ottani gondnoktól küldött feljelentést 185499/1919. sz.”.

30 MNL OL K 502-1921=220= a fegyelmi vizsgálóbizottság decemberi jegyzőkönyvében. (Kiemelés tőlem – D. P.)

motívumait és az új információkat ismertetjük. A 36 éves, katolikus, 7 éve tanító tanár úr, előbb a forradalmak előtti szabad líceumi előadásairól, s a helyi Stefánia Anya- és Cse-csemő Védelmi Egylet általa történt megalapításáról szolt, majd arról, hogy „az októberi forradalom ösztönzésül szolgált, hogy politikai téren is kifejezésre juttassam azt a demok-ratikusszellemet, amely a tanítóképzőket is mindenkor eltöltötte.” A polgári pártokból a szociáldemokratába való átigazolását „azok a politikai barátaim, akikkel együtt kívántuk volna a Károlyi-pártot megalakítani, rendkívül súlyosan elítélendő eljárásnak minősítették. Csodálkozásukat fejezték ki, hogy én művelt tanárember létemre hogyan foghattam a munkások pártját. Ez az oka annak, hogy a rokonszenv, mellyel addigi működésemet kísérték, ellenszenvvé változott”. Az ipartestületben a szocializmus történetéről tartott utolsó február végi előadás során „nyomatékosan kifejtettem, hogy sem a párt, amelyhez tartozom, sem én kommunista nem vagyok és nem is leszek. Ettől kezdve semminő tevékenységet nem fejtettem ki, mert láttam, hogy a szociáldemokrata párt mindinkább szélsőséges irányba halad, melyet én nem követhetek”. Az elnök kérdéseire kijelentette, hogy „a proletárdiktatúrával szemben a lehető legelítélőbbben nyilatkoztam³¹... A nemzeti öntudatról sohasem mondtam le, a szociáldemokrata pártban való működésem a munkásság anyagi helyzetének javítására irányult, nem a nemzetköziség hirdetésére.” Scherer Sándor kérdésére, hogy történelmi, vagy pedagógia előadásain mit és miképp mondott a diákoknak, kifejtette: „A munkásság jobb sorsa lebegett szemem előtt és az az iránti érzéket akartam bennük fejleszteni³², de a magyar faj iránti szeretetet is, ezt soha nem becsültem le... kiemeltem a magyar nemzet erényeit, de ostromoztam például azt, hogy nem dolgozik kitaróan”. Az elnök megújult kérdéseire, a jövőre vonatkozóan leszögezte: „A szociáldemokrata világnézetet nem tartom életképesnek, a nemzeti szellemet akarom szolgálni működéssel. A nemzeti szellem ápolását örök értékű erkölcsi ideálnak tartom. ... Tökéletes hazafi vagyok... nem beszéltem a vallások ellen sem... Nemzeti és keresztény alapon, a magyar fajhoz való hűséggel és ragaszkodással” akarja működését tovább folytatni, deklarálta szorult helyzetében Kovács Ferenc.³³

Ezt követően Pinkert Zsigmond meghallgatására került sor. Az igazgató úr hangsúlyozta: „semmilyen politikai pártnak nem volt tagja soha. Csupán kényszerből lépett be a tanítók szakszervezetébe. A városi munkástanács megszervezte a városi művelődési osztályt és mivel a munkástanácsnak tanító tagja nem volt, állásomnál fogva engem is

31 Halmos Péter gyakorlóiskolai tanító kihallgatásakor úgy emlékezett, hogy Kovács Ferenc a diktatúráról azt mondta: „valóságos rablóbanda”. (MNL OL K 502-1921=220= a fegyelmi vizsgálóbizottság decemberi jegyzőkönyvében.)

32 Dombó Béla református hitoktató erről így nyilatkozott: hogy „Kovács Ferenc kommunisztikus agitációt, vagy beszédet mondott volna, azt nem tudom. Csak szociális irányú beszédet igenis mondott. Ilyent, tisztán krisztusi alapú egyházi beszédet a szegényekről, a nyomorultak megsegítéséről magam is mondtam... Hogy a szegények, a rokkant, nyomorult katonák érdekeit védtem, amiatt engem is kommunizmussal vádoltak”. (MNL OL K 502-1921=220= a fegyelmi vizsgálóbizottság decemberi jegyzőkönyvében.)

33 MNL OL K 502-1921=220= a fegyelmi vizsgálóbizottság decemberi jegyzőkönyvében. (Kiemelés tőlem – D. P.) Kovács tanár úrral kapcsolatban Pinkert Zsigmond az intézet jóhíre szempontjából továbbra is kívánatosnak tartotta, hogy kérje áthelyezését, hangsúlyozva, hogy „képzett tanár, aki ellen e tekintetben semmi kifogás nem tehető. Vallási szempontból sem tanított semmi olyat, ami a növendékek érzületét sértette volna. Magánélete is erkölcsös, nem iszik, nem kártyázik, csak éppen politikailag határozatlan és inkonzekvens”. A forradalmak után az intézethez került Székely Alajos hittanár – hallomás alapján – úgy vélte, hogy „Kovács Ferenc agitációs szerepének tulajdonítható, hogy a képző tanárai kommunisták hírében állnak a város közönsége előtt”. Ugyanakkor jelezte: „nincs észrevétele sem az igazgató, sem Vacek tanár működése ellen”. (u. ott, kiemelés tőlem – D. P.)

egyszerűen, önkényesen beválasztottak a művelődési osztály tagjai közé, amiről aztán értesítettek. Ez a művelődési osztály azonban csak a népbiztosság és a vármegyei művelődési osztály végrehajtó szerve volt. Az összes helybeli, nem állami tanintézet leltározási munkáiban részt vettem.³⁴ Ifjúsági bizalmitestületet nem alkottunk, sem az ifjúság nem vett részt a tanári testületi gyűléseken, valamint az ifjúmunkás szakszervezetbe sem engedtem őket belépni.³⁵ Nem engedtem őket belépni a vörös hadseregbe sem. Akik tagjai voltak a vörös hadseregnek, azok önhatalmúlag távoztak el az intézetből.³⁶ Mindezekről eltekintve, az iskolai munka rendesen folyt a tanév végéig. A nyáron tartott tanítói továbbképző tanfolyamon a tanári testület tagjaival együtt részt vett. Ezen tanfolyam júliusban volt. A proletárdiktatúra egész ideje alatt itt tartózkodott. Hogy mi szolgáltatott okot arra a híresztelésre, hogy ő kommunista, azt nem tudja. Azt sem mondta soha, hogy ő ateista. Ezt a szót magáról sohasem mondta és érzületben sem az, valamint felfogásának sem felel meg. Természettudományi alapon áll, de vallás ellen nem beszélt soha, mindenkinek a vallásos meggyőződését tiszteletben tartja. A növendékek vallásos nevelését szíven viseli. Minden vásár- és ünnepnap templomba mennek a nevelők és a tanárok kísérete mellett. Továbbá egyházi énekkel szerepelnek, ami a közönség érdeklődését és rokonszenvét kelti fel. ... Május 1-jén intézeti ünnepséget akartunk tartani, ezt nem engedték. Részt kellett venni a városi nyilvános ünnepélyen, de sem beszéddel, sem énekkel nem támogattuk, hanem teljesen passzívan viselkedtünk. A március 15-én tartott intézeti ünnepélyen a Himnusz és a Szózatot énekeltük, egy növendék beszédet mondott, amely után én is pár szót intéztem az ifjúsághoz, amelyekben arról beszéltem, hogy híve vagyok a fejlődés útjának, de mindenkinek óvakodnia kell attól, hogy forradalmi úton felborítsa a fennálló társadalmi és erkölcsi világrendet...³⁷

A kihallgatások során ketten emlékezni véltek Pinkert igazgató ateista mivoltáról szóló nyilatkozatára (arra utaló megnyilatkozására) a tanítói szakszervezet egy ülésén,³⁸ míg a többiek határozottan cáfolták ezt. Ezért a kihallgatások végén Scherer Sándor újra megkérdezte, hogy tett-e Pinkert Zsigmond nyilatkozatot arról, hogy ő ateista? Mire az igazgató határozottan megismételte korábbi állítását: „ilyen nyilatkozatot nem tettem. Híven emlékszem a következő szavaimra: »Akár a kauzalitás, akár a teleologikus álláspontot vallja is valaki, mindenképpen az Isten fogalmához jut, amelyet vagy végső oknak, vagy Istennek nevezhetünk«. Bizonyítja ezt az is, hogy Szilágyi előadásával azonosítottam magamat,³⁹

34 1945. október 4-i rehabilitációs kérelmében Pinkert Zsigmond erre így emlékezett: „A tanácsköztársaság idején a tanítók szakszervezetének megbízása folytán tagja voltam annak a bizottságnak, amely a város felekezeti iskoláit az állam tulajdonába vette”. (MNL OL XIX-I-1-g-57-26592-54860/1945.)

35 Emiatt az Ifjúmunkások Országos Szövetsége helyi csoportjának elnöke 1919. május 13-án írt egy „magyarázó levelet” az igazgatónak. (MNL OL K 502-1921=220= a fegyelmi vizsgálóbizottság decemberi jegyzőkönyv anyagaiban.)

36 Összesen heten álltak vörös katonának. Az I. évfolyamból: Balogh Aladár és Kubinyi István, a II-ből: Berzátzky József, Fajkos Kálmán, Suba József, Füle László és Kőncei Albert. A helyi gimnazistákkal közös szakaszban az örkényi kiképzőtáborba kerültek. (Kopácsy B. et al. szerk. 1968. 13.)

37 MNL OL K 502-1921=220= a fegyelmi vizsgálóbizottság decemberi jegyzőkönyvében. (Kiemelés tőlem – D. P.)

38 A két fentiekben idézett tanítón kívül senki sem állította, hogy Pinkert Zsigmond ateistának vallotta volna magát.

39 Az igazgató által említett Szilágyi József helybeli református tanító az elnök kérdésére megerősítette: „Pinkert azt mondta, hogy Isten van, nevezzük bárminek a végső okot. Egy ilyen végső ok: Isten létezik. Ilyenek voltak a természettudósok is, akik mind eljutottak a végső ok eszméjéhez. A hallgatóság között voltak olyanok, akik tudatosan nem akarták előadásomat és Pinkert hozzászólását megérteni, hanem szándékosan elferdítve hajszát

mely előadás a vallások fejlődéséről szólt. S mivel a vallásoktatás az iskolából ki volt küszöbölve, annak a szükségletnek adtam kifejezést, hogy a tanító a pap hivatását is vegye át az iskolában, és olyan szellemű erkölcsant tanítson, mely egyetlenegy felekezetet sem sért, s csak azokat az erkölcsi alapelveket tartalmazza, amelyeket minden vallás közösen hirdet. Ezen felszólalásomat élénk ováció kísérte”- emlékezett a magát „szabadelvűnek” valló Pinkert Zsigmond.⁴⁰

Az igazgató urat követően – az intézetbe stubnyafürdői menekültként csak 1919. április 10-én, ideiglenesen áthelyezett, 30 éves, katolikus, 5 év szolgálati idővel rendelkező, a frontszolgálatból II. osztályú ezüst vitézségi érmet magával hozó – Vacek Béla tanár kihallgatására került sor. December 11-én a tanár úr egy politikai credo-ját, elméleti álláspontját kifejtő nyilatkozatot nyújtott be a bizottságnak. A redundanciát minimalizálandó a két megnyilatkozást rövidítve mutatjuk be.

„Miatán áprilisban... már a proletárdiktatúra gyakorolta a hatalmat, kénytelen voltam a közalkalmazottak, majd a tanítók szakszervezetébe belépni, Jászberényben pedig a szociáldemokrata pártba, ahol azonban soha nem jelentem meg, s beszédet sem mondtam.⁴¹A szakszervezetből jött felszólítás alapján részt vettem a szakszervezeti gyűléseken, május-júniusban hetenként egyszer. Ezekben a gyűléseken egyes kérdésekhez hozzászóltam, mégpedig elméleti alapon, ellenzéki szellemben és mérsékelt irányban. Ateista nem vagyok, tudományos filozófiai alapon állok, felfogásomnak legjobban a panteizmus felel meg. A növendékek előtt vallási kérdésekről sohasem beszéltem. Úgy látszik, e szakszervezeti hozzászólásaim alapján mondták rólam azt, hogy ateista és kommunista vagyok. Az ifjúnunkások előtt is tartottam e végső kérdésekről előadást, az ifjúnunkások vezetőségének felszólítására. Ki is fejeztem aggodalmamat, hogy hogyan lehet ifjúnunkások előtt ilyen elvont filozófiai problémákat fejtegetni,... ahogy elő volt írva, monisztikus alapon. De itt az iskolában a növendékek előtt ilyet nem fejtegettem... Tiszteletdíjat nem kaptam. ...Az anarchista szót fogalommagyarázatra használtam, de ilyen elveket nem hirdettem, sem ilyen érzelmű nem vagyok. ... Egyes fogalmakat, elveket magyaráztam ott, ahol szükségesnek tartottam. Tendenciámnak félreértését vagy esetleg tudatos félremagyarázását tulajdonítom annak okául, hogy anarchistának, ateistának és kommunistának tartanak.

indítottak ellenünk”. Kertész Károly helybeli katolikus tanító is úgy vélte: „Hogy magát ateistának nevezte volna, sohasem tette”. A Koncsek István által – vele egyetértőként – említett Vámos Adolf helybeli izraelita tanító is hasonlóan vélekedett: „Pinkert nem mondta, hogy ateista, erre határozottan emlékszem. Azt mondta, hogy ő a természet rajongója, aki az Istent elismeri, és azt alkotásaiban látja. Mikor Szilágyi a vallásoktatásról beszélt ezeket mondta ő is és Pinkert is: »Mivel most a proletárdiktatúra a vallásoktatást törölte az iskolából, az erkölcsös nevelésre kell nagyobb súlyt fektetni, a krisztusi emberszeretetre kell nevelni az embereket«”. (MNL OL K 502-1921=220= a fegyelmi vizsgálóbizottság decemberi jegyzőkönyvében.)

40 MNL OL K 502-1921=220= a fegyelmi vizsgálóbizottság decemberi jegyzőkönyvében. (Kiemelés tőlem – D. P.) Negyedszázad múltán, 1945. október 4-i rehabilitációs kérelmében Pinkert Zsigmond „szabadelvű felfogása és politikai magatartása” miatti szolgálatból való eltávolításáról írt. Hozzáteve: „Ámbár elsősorban mindig nevelői hivatásomnak éltem 1919-ben nem vonhattam ki magam a város közérdekeit szolgáló olyan politikai ténykedések alól, melyek [nemzeti alapon álló] szociális és demokratikus világszemlélettel összeegyeztethetők voltak. A Károlyi kormány idején Jászberény nemzeti tanácsának tagja voltam.” (MNL OL XIX-I-1-g-57-26592-54860/1945. Kiemelés tőlem – D. P.)

41 Meghallgatásán Pinkert Zsigmond tanúsította: „Vacek Béla, mint teljesen idegen, menekült tanár jött áprilisban a városba és semmiféle politikai mozgalmakban nem vett részt”. (MNL OL K 502-1921=220= a fegyelmi vizsgálóbizottság decemberi jegyzőkönyvében.)

Különben maguknak a kommunistáknak is megmondtam, hogy én nem vagyok az ő álláspontjukon, amiért letartóztatásomat helyezték kilátásba. Tanári működésemet a becsületes erkölcsös magyar nemzeti szellemben munkálkodó tanítóképzővel összeegyeztethetőnek tartom a jövőben is, mert kommunista akkor sem leszek”- fejtegette bizottsági meghallgatásán a tanár úr.⁴²

Majd két nap múlva a jegyzőkönyvekhez csatolni kért nyilatkozatot adott át Scherer Sándornak: „Politikai meggyőződésre »haladó« pártinak tartom magam, s szerintem haladó pártinak kell lennie mindenkinek, aki tanítással foglalkozik, mert a jövő emberét neveli. Haladó pártinak kell lennem, mert minden halad, az emberi megismerés határainak bővítése, a technika és termelés fejlődése új és új helyzeteket teremt, s az így teremtett új helyzethez egyénnek és társadalomnak egyaránt alkalmazkodnia kell. Haladó pártinak kell lennem, mert erős a hitem, hogy csak a tudományos megállapításokon nyugvó politikai reformok biztosítják a társadalom békéjét. A véres és romboló revolúciókat csakis a tudományos politika útmutatása szerint haladó folytonos evolúció szünteti meg. Véleményem szerint a haladó párti politika nem merevedhet meg, s így nem kötheti magát konok következetességgel egyik pártárrnyalathoz sem, hanem folytonosan javít ott, ahol a tudományos megfontolás javítandót talál. A konzervatív felfogás becses, mint a reformok kiinduló talaja, de veszedelmes, ha gátolja a reformokat, mert szülőoka lehet a forradalomnak. ... Nem álltam a proletárdiktatúra álláspontján, mert előbb vázolt politikai meggyőződésem szerint, nem azonosíthattam magam a proletárdiktatúra merev szellemével. Ezért a pártmozgalmakban részt nem vettem, s a felkínált politikai állásomat nem foglaltam el.⁴³ ... a jászberényi tanítói szakszervezet gyűlésein... a fentvázolt szellemben szóltam a felmerült kérdésekhez... [S]zem előtt tartottam, hogy... tudományosan képzett társaság előtt beszélek, s minden kérdést a tudomány mai színvonalán igyekeztem tárgyalni. ... Sohasem használtam diktáló, vagy terrorizáló hangot, sőt, többször kijelentettem..., hogy engem bárki félbeszakíthat, s hálás leszek, ha valaki állításom helytelenségéről meggyőz. ...

[S]zóba kerültek az különböző utópisztikus rendszerek is... Így került szóba az »anarchizmus« is, melyet én Reclus francia geológus iratai nyomán igyekeztem ismertetni.⁴⁴ Szerintem ilyen ismertetésben nincs veszély, mert ha kimutatjuk, hogy egy ilyen rendszer megvalósításának mik a feltételei, ... nyilvánvalóan adódik, hogy a rendszer utópisztikus. A kérdés teljes kimerítése szerintem a tanítóság előtt kívánatos, mert ha van anarchista, vagy bármilyen más program, azzal szemben éppen a tanítóság nem űzhet struccpolitikát.

Beszédeimben támadtam a proletárdiktatúra álláspontjait is. Így pl. kimutattam, hogy a tanítók politikai átképzőtanfolyama a pedagógiai megállapításokkal ellenkezett. Megengedem, hogy a természettudományos gondolkodásban kevésbé jártas hallgatóságom egy része félreérthetett. De azt is feltételeznem kell, hogy tendenciózusan magyarázták félre

42 MNL OL K 502-1921=220= a fegyelmi vizsgálóbizottság decemberi jegyzőkönyvében. (Kiemelés tőlem – D. P.) Wacek Béla 1945. november 8-i rehabilitációs kérelmében a nézeteiről, s a pedagóguspályáról való eltávolításának okáról egy szót sem ejtett. (MNL OL XIX-I-1-g-57-15513-1946. 129. d.)

43 Balla Béla helybeli állami tanító vallomásaiban olvasható: „Vacek Bélától vallást sértő vagy hazaellenes kijelentést nem hallott. A vörösök iskolavezetővé akarták tenni, de betegséget színlelt, s nem fogadta el”. (MNL OL K 502-1921=220= a fegyelmi vizsgálóbizottság decemberi jegyzőkönyvében.)

44 Lásd ehhez: [Jacques] Élisée Reclus: Az anarchia [Sic!]. Harmadik, bővített kiadás, Kiadja a Budapesti Anarchista Csoport, é. n.

egyesek a szavaimat.⁴⁵ Hiába, a fény, a tisztánlátás zavarja azokat, akik a sötétben szeretik rajzolni az ő cirkulusaikat.

Végül szabadjon megfogalmaznom nevelési ideálomat. Eszményem az önálló magyar nemzet, mely méltóan sorakozik a többi művelt nemzet sorába. A nemzet jövő boldogulása a több és jobb népiskolához van kötve. A tudás hatalom, s e hatalomban a nemzet mennél több tagját részesíteni kell, a többi magától megy”- deklarálta Vacek Béla.⁴⁶

Különös módon sem – a későbbiekben nevét Vacekre változtató – tanár úr, sem Pinkert igazgató úr s Kovács Ferenc sem érezték/érezhették (vagy nem akarták tudomásul venni?), hogy a tanácsköztársaságot követő keresztény-nemzeti kurzus nem a dualizmus kori viszonylag liberális, vallásos és hazafias neveléshez való visszatérést jelentette. Hanem a forradalmakat megelőző évtizedekben sokak által preferált – a technikai, gazdasági versenyképességet ösztönző, ezért – bizonyos keretek között az állam által is tolerált „természettudományos, haladó” szemlélet, a bolsevizmus szálláscsinálójának, a „zsidó hatalmi igényeket szolgáló, trójai falónak” elkönyvelt „liberalizmus”, „szabadgondolkodás” elítélését is.⁴⁷ A területvesztések és a forradalmak okozta sokk, s a menekült értelmiségiek, közalkalmazottak „túlkinálata” az országos és helyi politikában egyaránt a forradalmakban valamelyest is érintett – nem elég világi- és egyházi tekintélytisztelőnek mutatkozó – autonóm személyiségeknek a közszolgáltatból való kiszorításához vezetett. Ezért védekezési taktikájuk – katolikus létükre, abban a hiszemben, hogy tényleg, csak a proletárdiktatúra előkészítéséért és támogatásáért, s az abban való direkt politikai szerepvállalásért jár felelősségre vonás – kontraproduktívnak bizonyult. Diktatúraellenes, szabadelvű megnyilatkozásaik akarva-akaratlanul szinte önfeljelentéssel értek fel. Azokkal szinte kandidáltak magukat a nem elég kezes, nem elég tekintélytisztelő, ezért a lehetőleg eltávolítandó pe-

45 Csak a két feljelentésben részes helybeli tanító tanúskodott Vacek Béla ellen. Farkas Károly helybeli állami tanító szerint „többször kijelentette, hogy a kommunizmus nem áll meg, hanem az anarchizmus követi. Hasonlóan többször kijelentette, hogy ateista”. Barta Béla helybeli állami igazgatótanító: „Vacek Béla tanár...összes beszédjéből engem az ragadott meg, hogy kijelentette, hogy anarchista, sőt, ha kell, nihilista! ... Vacek mindenesetre túlzóbb volt, mint Pinkert”. A többiek Vacek Béla állításait igazolták. Kárpáti Ernő tanár hangsúlyozta: Vacek Béla, amit mondott, azt mind hüen, a tényeknek megfelelően adta elő. ... Voltak a tanfolyamon apácák is, kik szintén nem szólaltak fel azok ellen, miket Vacek mondott”. Berzátzky László tanár is megerősítette Vacek vallomását. Halmos Péter gyakorlóiskolai tanító hozzátette: „Mikor még Stubnyafürdőn voltunk a múlt év májusában többször beszéltem Vacekkel az oroszországi állapotokról, és ő már akkor kijelentette, hogy félti Magyarországot a bolsevizmustól”. Tanai Antal tanár, aki együtt tanult Budapesten Vacekkel, többször hallotta őt és az igazgatót nyilatkozni arról, hogy a proletárdiktatúrát „elítélték, s egyáltalán nem támogatták”. Szilágyi József helybeli református tanító szerint is „ő csak tudományosan magyarázta az ismeretlen fogalmakat. Hazafias, erkölcsös, vagy vallásos szempontból... nem tett sértő nyilatkozatokat”. Vámos József helybeli izraelita tanító szerint „Vacek nem tartotta magát anarchistának, vagy nihilistának... ő hozzászólt a tárgyhoz és magyarázta ezeket a fogalmakat”. (MNL OL K 502-1921=220= a fegyelmi vizsgálóbizottság decemberi jegyzőkönyvében.)

46 MNL OL K 502-1921=220= a fegyelmi vizsgálóbizottság decemberi jegyzőkönyvében. (Kiemelés tőlem – D. P.)

47 Markánsan példázza e „klímaváltozást” Szabó Dezsőnek, a „Virtadat” 1920. december 29-i számában megjelent „Ellenforradalom” c. cikke is. „A zsidó imperializmus... a minden országban küzdő örök emberi elégedetlenséget teszi uralmi törekvéseinek fő fegyverévé. Liberalizmust ordít, hogy szellemi rabszolgaságba hajtson, demokráciát rikolt, hogy felépítse a legirtózatosabb anyagi rabszolgaságot, mely a demokrácia halálát jelenti: végtelen kapitalizmust, forradalmat hirdet, hogy a forradalmon át megalapítsa a maga abszolút uralmát. ... A győzelmes zsidóság elfoglalja a lélekgyűrés minden műhelyét... és megszületik a világ legtürelmetlenebb lelki formája: a szabadgondolkodó. A szabadgondolkodó, aki »természettudományos«, »racionális«, »egyetemes emberi«, de aki eltipor minden tudományt, rációt, minden emberit, ami nem segíti előre, vagy akadályozza a zsidó faj világhuralmi törekvéseit.” (Szabó D. 1920-1921. 19-20.)

dagógusok listájára. 1919 decemberében talán még Scherer Sándor sem tudhatta, hogy a későbbiekben a „csak dorgálásra és áthelyezésre” ítéleteket is eltávolítják majd a pedagógus pályáról. 1919. december 15-én a VKM-hez benyújtott „véleményes jelentése” – sajnos – nem áll rendelkezésünkre. Az aznapi rövid kísérőleveléből tudható, Kovács Ferenc mellett a vizsgálatot kiterjesztették Vacek Bélára és Pinkert Zsigmondra is. Az a fél, ill. másfél évvel később a VKM Fegyelmi Tanácsa javaslata alapján a miniszter nevében született ítéletekből tudható, hogy Pinkert Zsigmonddal kapcsolatban azt, hogy önmagát ateistának vallotta” volna, nem találták bizonyíthatónak.

A lassú ügyintézés miatt a vádolt pedagógusok a tanév végéig a képzőben tanítottak, méghozzá az igazgató 1919/1920. tanévvégi jelentése szerint „az iskolai év folyamán felmerült különböző természetű zavaró körülmények dacára hihetetlen lelki erővel, kölcsönös megértéssel, önfegyellemmel, türelemmel és odaadó buzgalommal”. „A megszállás alól való menekülés, a kiutasítás, a bolsevizmus és a román uralom rémségei, a szomorú béke, a nagy drágasággal járó anyagi leromlás mindmegannyi csapás volt... Mindezek dacára testületünk egymást támogató közszelleme mindenkit ambícióra, lelkiismeretességre ösztökélt. A nemzetnevelés nagy munkájából mindenki, bár küzdelmesen, de hősiességgel végezte... feladatát. Csakis a haza jobb jövőjébe vetett hit és ennek megvalósítására irányuló nemzetnevelői munkálkodás tudta a veszélyben is fenntartani a testület minden tagjában az idealizmust, azt az erkölcsi erőt, amellyel a mások részéről ért igaztalan támadásokat, gyanúsításokat kivédte. Munkánkban ezt a küzdelemmel járó erkölcsi erőt, az idealizmus ápolását kötöttük tanulóifjúságunk lelkére is, hazánk szebb és jobb jövőjének kiküzdésére”- jelentette Pinkert Zsigmond.⁴⁸

A soraiból sugárzó hangulat mutatja: az igazgató úr tudhatta, hogy városbéli ellenfeleik továbbra is minden követ megmozgatnak eltávolításuk érdekében.

Előbb közvetlenül a vallás és közoktatásügy miniszternél állították, hogy „a jászberényi tanítóképző igazgatója egy volt likvidátor, s a fegyelmi ügy lett lebonyolítva, hogy semmit sem derített ki, eredménytelen volt” - olvashatjuk az 1920. IV. 26-i, 2178. sz. miniszteri „figyelmeztető lapon”, mely új vizsgálatot, s 3 napon belül választ követelt.⁴⁹

Majd a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei közigazgatási bizottság 1920. június 9-i ülésén az alispán szóvá tette, hogy értesülései szerint „a jászberényi áll. tanítóképző intézet tanárainak a kommunizmus idejében tanúsított magatartása nem volt megfelelő. A miniszteri biztos által állítólag ott lefolytatott vizsgálat közmeignyugvást nem keltett. A város közönségének nagy része bizalmatlansággal viseltetik egyes tanárok iránt”.⁵⁰ A kormánybiztos-főispán VKM-hez intézett aznapi levelében kifogásolta, hogy a vizsgálat „nem a közigazgatási bizottság, hanem más kiküldött által lett foganatosítva. Különben is, a tanárok hasonló vizsgálata helytelen abból a szempontból, hogy saját kebelükből választott bizottság nem járhat el elég tárgyilagosan... és e vizsgálathoz nem hívatott meg a m. kir. tanfelügyelő. A közigazgatási bizottság javasolja, méltóztassék a közmeignyugvást nem szolgáló e vizsgálat kiegészítését, vagy pedig az egész vizsgálat tartását a közigazgatási bizottságra bízni”.⁵¹

48 MNL OL K 502-1921-5-93329. Az 1920. július 10-i jelentésben, melyben Kovács Ferenc áthelyezésével is számolt a következő tanévre. (Kiemelés tőlem – D. P.)

49 MNL OL K 502-1921=220=. 2178/1920.

50 MNL OL K 502- 1920-5-63256. 1296/1920. (Kiemelés tőlem – D. P.)

51 MNL OL K 502- 1920-5-63256. /keb. 920. sz. (Kiemelés tőlem – D. P.)

A VKM tanítóképzői ügyosztálya a vizsgálatot vezető Scherer Sándor véleményét kérte, aki 1920. június 30-án arról jelentett, hogy a vizsgálat a vonatkozó rendeleteknek megfelelően, a többi képzőhöz hasonló módon, szabályosan folyt. A vizsgálóbizottság a helyszínen igazolás alá vont a tantestület által igazolhatónak vélt személyeket is. A képző pedagógusain kívül a helyi tanítók sora és a város egykori és mai polgármestere is meghallgatásra került. A tanfelügyelő meghívását a VKM rendelet nem írta elő, jelentései pedig amúgy is a bizottság rendelkezésére álltak. Hangsúlyozta: „az állami tanítóképző tanárok fegyelmi ügyei egyáltalán nem tartoznak a közigazgatási bizottság hatáskörébe”. Majd a dolog érdemi része kapcsán közölte: a „tanítóképző intézeti fegyelmi tanács f. év június 4-én... a következő ítéleteket hozta:

Kovács Ferenc tanár a kommunizmust megelőző politikai agitációs magatartása miatt nyilvános megdorgálásra és saját költségén való áthelyezésre ítéltetett. Magatartása a tisztviselői állás revíziójánál is figyelembe veendő. Kovács F. tanár a kommunizmust követő 6 héten át Jászberényben fogva tartatott.⁵²

Vacek Béla tanár ugyancsak nyilvános megdorgálásra és saját költségén való áthelyezésre ítéltetett.

Pinkert Zsigmond igazgató írásbeli dorgálásra hozatott javaslatba, mert az ellene felhozott vád nem volt beigazolható. Tudomásom szerint ez ügyben az ottani polgármester azaz bízatott meg, hogy nevezett igazgatót újra hallgassa ki. ... A fegyelmi tanács határozata immár legközelebb fog közölni az érdekeltekkel”- jelentette a kir. főigazgató.⁵³

Ez meg is történt. A jászberényi képző tantestülete Vacek Béla és Pinkert Zsigmond ügyében argumentált kéréssel fordult a VKM-hez a velük kapcsolatos ítéletek felülvizsgálata érdekében,⁵⁴ minek következtében – eltérően Kovács Ferentől – ítéletük nem hatályosult. Így ők a következő tanévben még a városban taníthattak.

Friedvalszky Ferenc jászberényi polgármester 1920. november 8-án jelentett, a miniszter áprilisi utasítására folytatott, újabb eljárás eredményéről: „Pinkert Zsigmond... a jászberényi róm. kat. érseki leánynevelő intézet vagyonának likvidálásánál jelen volt, de amint a vizsgálat kiderítette, ez alkalommal a legnagyobb jóindulatot tanúsította. Olyant, amiből az tűnt ki, hogy ő meggyőződéses kommunista, semmit sem csinált”.⁵⁵

E felterjesztés kb. egyidőben, november közepén érkezhett a minisztériumba Szmracsányi Lajos egri érsek levelével: „Illetékes eszersem jelentése szerint a jászberényi állami tanítóképző tanári kara, Pinkert Zsigmond igazgatóval az élen, ateista szellemű tanárok.

52 Kovács Ferenc a következő 6637461920. sz. határozatot kapta kézhez 1920. júliusában: „az Ön ellen a proletárdiktatúra alatti magatartása miatt elrendelt fegyelmi vizsgálat során beigazolást nyert az, hogy a diktatúrát megelőzőleg tanári hivatásával meg nem egyeztethető módon, külső körülmények kényszere nélkül, kezdeményezőleg oly politikai agitációt fejtett ki, amely a proletárdiktatúrát előkészítő tevékenységnek minősíthető. Ezért Önt, a fegyelmi bizottság javaslata s a fegyelmi tanács meghallgatása után nyilvános dorgálásra ítélem. Arra való tekintettel, hogy tanári működése színhelyén ugyancsak a diktatúra alatti magatartása okából történt letartóztatása ottani helyzetét tarthatatlanná teszi, saját költségén, egy más – később kijelölendő – tanítóképző intézethez helyezem át”. (MNL OL K 502-1920=362) A kiemelésekkel jelzett ellentmondásokkal tüzdelt határozat elsiklott afölött, hogy az államügyész véletlenül találta Kovács tanár urat és szabadon bocsátotta. Arról, hogy rövidesen bekövetkezett elbocsátása előtt ideiglenesen áthelyezték-e valahová Kovács Ferencet, sajnos, nincs tudomásunk.

53 MNL OL K 502- 1920-5-63256. 1285.

54 E beadvány, sajnos, nem áll rendelkezésünkre. Lásd ehhez: MNL OL XIX-I-1 g-57-15513-1946. 129. d.; *Császtrvai I. 1961. 89-90.*

55 MNL OL K 502-1921=220= 6668 ki/1920.

A kommunizmus idején romboló munkát végeztek és az ifjúság lelkét ma is mételyezik. ... E sajnálatos állapot javítása érdekében az esperes azt javasolja, hogy a főgimnáziumi hittanár, akinek a tanítóképzőben végzett hittanóráival együtt most heti 28 órája van, mentessék fel a főgimnáziumtól mintegy másfél kilométerre lévő tanítóképzőben végzendő hitoktatástól, s a tanítóképzőbe külön hittanár neveztessek ki. Részemről... szívesen alkalmaznám a tanítóképzőhöz hittanárnak Végh Kálmán Mátyást, aki ideiglenesen Erdélyben volt alkalmazva, de most onnan kiutasított. ... aki...a gazdasági szakoktatást is végezhetné, amennyiben ő okleveles gazdász és az erdélyi státusz egyik gazdaságában, mint intéző működött. Részemről hálásan venném, ha Végh Kálmán Mátyás alkalmazása a helyzet javításával kapcsolatban megtörténhetné” –írta az érsek,⁵⁶ – menekült kádere elhelyezése érdekében, a hatáskörébe nem tartozó javaslatát „indokolandó” – a képzőbeli állapotokat alaptalanul dramatizálva. Az érsek az ateista veszély elhárítására hivatkozva vindikált magának olyan jogot, amire semmilyen alapja nem volt. Hittanárt javasolhatott ugyanis, gazdasági oktatót nem.

A magas helyről érkezett vádra és kezdeményezésre a VKM gyorsan reagált. Farkas Sándor főigazgatón keresztül információt kért az igazgatótól, s megyei tanfelügyelőtől, hogy tapasztaltak-e „kommunista irányba való elhajlást” az intézet munkájában? Pinkert Zsigmond azt jelentette, hogy „az intézet minden tagja... példájával szolgálja mindenkor a megkívánt vallás-erkölcsös szellemet. A tanítások látogatása során sohasem tapasztalta, hogy a kommunisztikus irányú felfogás felé bárhol is a legcsekélyebb mértékű elhajlás volna. Ismerve a tanárok felfogását, meggyőződése szerint még csak aggodalomra sem lehet ok”.⁵⁷ Emellett közölte: a gazdasági állást a földművelődésügyi minisztérium – akinek erre joga volt – már betöltötte.⁵⁸ A vármegyei kir. tanfelügyelő 1920. január 7-én hasonló tapasztalatairól számolt be. „A folyó évben 2 ízben voltam a jászberényi tanítóképzőben, s nem vettem észre semmi olyan jelenséget, amely azt a gyanút keltette volna fel bennem, hogy a hazafias és vallás-erkölcsös neveléstől eltérne a tanári kar”. Mindazonáltal hozzátette: „Jászberény város egyes köreinek elégedetlensége onnan ered, hogy e körök Pinkert Zsigmond igazgatóval, Kovács Ferenc és Wacsek Béla tanárok működésével nincsenek megelégedve. Nem bíznak bennük, abban a tekintetben, hogy tanári működésük fedezné a keresztény nemzeti irányzat szellemét. Személyes tapasztalatok alapján jelenthetem azt is, hogy mindaddig, amíg a nevezett tanárok Jászberényben lesznek, ez az állapot megismétlődik, ill. az elégedetlenség és bizalmatlanság állandó lesz” – írta a tanfelügyelő, jelentve, hogy Kovács és Vacek tanár urak már a VKM 66374/1920. és 66376/1920. sz. rendeleteivel nyilvános dorgálásra és saját költségen való áthelyezésre ítéltettek. Pinkert Zsigmondra nézve még nincs információja.⁵⁹

Igy – bár az igazgató úrral kapcsolatos további rosszindulatú pletykák is cáfolatot nyertek, vagy legalábbis igazolhatatlanoknak bizonyultak⁶⁰ – egyre több jel utalt arra, hogy

56 MNL OL K 502-1921-7-57356. 4733/1920. 1920. november 3.

57 MNL OL K 502-1921-7-57356. 1065/1920.

58 MNL OL K 502-1921-7-57356. 627/1920. Szmrecsányi Lajos egri érsek a VKM-től ennek megfelelő választ kapott. Jelöltje óraadó hittanár lett a jászberényi képzőben, s felvilágosították a képző 3 tanára ellen lefolytatott fegyelmi eljárás eredményéről/állásáról, s arról, hogy vizsgálatot folytatnak az intézetben. (u. ott 149387/1920.)

59 MNL OL K 502-1921=220=. 8552/1920.

60 Egry Gyula állami főgimnáziumi tanár és katolikus teológus fia Jászberényben azt terjesztette, hogy – ottani értesüléseik szerint – Pinkert Zsigmond a tanácsköztársaság idején Egerben az érseki tanítóképzőben 1919. június

Jászberényben nem lesz maradása. A helyi lapban cikk jelent meg a képzőről „Kint a bárány bent a farkas” címmel, s a támadók minden lehetséges módon jelezték: távoznia kell a városból. Ezzel a képző, s igazgatója csapdába került: nehezteltek rájuk a városban, mert – ahogy korábban szó volt róla – épület híján a helyi állami elemi iskola, s egy gazdasági iskola épületeiben tevékenykedtek, ezzel akaratlanul is, egy sor iskolaköteles gyermek beiskolázását akadályozták. Ez a szülők érthető rosszállását váltotta ki. Ez újabban világnézeti-politikai vádakkal egészült ki. Márpedig a képző helyzetét csak a város által felajánlott telken való építkezéssel lehetett rendezni, melyhez a VKM mellett a város támogatása is kellett.

„Mivel ilyen körülmények között reménytelennek látszott a fiatal intézetnek megfelelő, új épületben való elhelyezése, Pinkert Zsigmond igazgató 1921-ben a VKM-től bizottság kiküldését kérte a tarthatatlan állapotok megvizsgálása végett. Ez alkalommal az intézetben megjelent Szűcs István miniszteri tanácsos [a tanítóképzői ügyosztály vezetője] és Farkas Sándor kir. főigazgató, akiktől – egészségi állapotára tekintettel – Budapestre helyezésének kieszközölését kérte. Ez meg is történt 1921 szeptemberében, amikor múzeumóri minőségben az Országos Pedagógiai Könyvtár és Tanszermúzeumba osztották be szolgáltatattételre. Itt csak 2 évig működött. Minisztertanácsai határozat értelmében ugyanis a Tanszermúzeum, mint felesleges intézmény megszűnt. Őt pedig ezzel kapcsolatban, az állami közalkalmazottak létszámcsökkentésére vonatkozó kormányrendelet alapján, 1925. január 1-jén nyugdíjazták” – olvashatjuk Móczár Miklós 1931-es, (de facto, akkor némi erkölcsi elégtételt nyújtó, ám) eufemisztikus elbeszélésében.⁶¹

Valójában méltatlanabb végjátéknak lehetünk krónikásai. Egyrészt – Pinkert Zsigmond 1945. október 4-i beadványa szerint – áthelyezését nem ő kérte, hanem a minisztériumi kiküldöttek „hozták javaslatba”.⁶² Másrészt a VKM Fegyelmi Tanácsa, 1921. június 8-i ülésén, Pinkert Zsigmondot „írásbeli dorgálásra, s hivatalból való áthelyezésre ítélte, s tekintettel az ő speciális képzettségére, nem iskolai, hanem másirányú/múzeumi szolgálatba tartja elhelyezhetőnek”. Az igazgató úrnak kézbesített – s felháborodásában elégetett⁶³ – fegyelmi határozat szövege így szól: „megállapítást nyert, hogy Ön, mint áll. tanítóképző-intézeti igazgató nagyfokú meggondolatlanságot követett el azzal, miszerint a vallásoktatás tárgyában megindult vita során a szakszervezetben történt felszólalásával oly témának a taglalásában vett részt, mely a helyi társadalomban félreértésre és ebbeli közreműködésének helytelenítésére adott okot. E ténykedéséért ezennel dorgálásban részesítem, s intéz-

16-18-án, képesítővizsgabiztos „láztító beszédeket mondott a kommunizmus mellett, a városi direktóriummal összeköttesben állt, továbbá része volt azokban a rombolásokban, amelyeket a vörösök az egész káptalan kárára elkövettek”. Berzátzky László és Halmos Péter jászberényi tanárok, 1920. január 29-i, egri kollégáikhoz írt (s a VKM-be is elküldött), levelükben idézik ezt, és cáfolatát kérték a vádnak. A válasz nem áll birtokunkban, de bizonyosra vehető, hogy amennyiben igazolást nyert volna a vád, az a fegyelmi eljárás részévé vált volna, s említésre került volna Benkóczy Emil könyvében. Pinkert Zsigmond akkoriban elnökölt az Angolkisasszonyok egri tanítóképzőjének képesítő vizsgáján is, melyről az intézet igazgatója minden kommentár nélkül emlékezett meg a VKM-nek 1920. március 7-én küldött jelentésében. A keresztény-nemzeti kurzus idején visszatekintve egyik képzőben sem kifogásolták Pinkert elnöki tevékenységét. (Lásd ehhez: MNL OL K 502-1920-7-23968., 502-1921=220=. *Benkóczy E. 1928. 125.*)

61 Móczár M. 1918-30. 4. Móczár Miklós (1884-1971) 1930-tól 1941-ig volt a jászberényi képző igazgatója.

62 MNL OL XIX-1-1-g-57-26592-54860/1945. 1945. október 4.

63 MNL OL XIX-1-1-g-57-26592-54860/1945. 1945. október 4.

kedni fogok, hogy hivatalból áthelyeztessék”.⁶⁴ Harmadrészt Pinkert Zsigmond 1923-ban, a tanszermúzeum megszűntetésekor a VKM-től tanári beosztást kért, ám „meghallgatásra nem talált”.⁶⁵ Ezzel az igazgató úr – ahogy Kovács Ferenc tanár is – végleg kikerültek a tanítóképzésből.⁶⁶ 1945 utáni rehabilitációjukkal csak a nyugdíjuk emelkedhetett, de életkoruknál fogva már nem taníthattak.⁶⁷

A fiatalabb, 1890-ben született Waczek Bélának 1946-ban még sikerül visszakerülnie a jászberényi képzőbe (1948-1949-ben annak mb. igazgatója is lett), ám előbb Kenderesre helyezték,⁶⁸ majd – közel negyedszázadon át – közepes és nagybirtokokat irányító gazdaszásként/intézőként kereste kenyerét.⁶⁹ A VKM Fegyelmi Tanácsa ugyanis 1920. június 4-én hozott határozatában úgy találta, hogy a szakszervezetben, „a hitoktatásról szóló vita kapcsán, oly módon és oly tartalommal szólalt fel, hogy az a hitoktatás ellen irányzottnak volt tekinthető. Eközben – saját vallomása szerint – értelmezte az »ateista, anarchista, kommunista« szavakat, de a hallgatóság egy része ezt órá magára vonatkoztatta. Minthogy ezen felszólalásával alkalmat és anyagot adott ellentétes felfogásokra, sőt egyes hallgatók sérelmére, s ekként tapintatlan magatartásával visszatetszést okozott, ezért nyilvános dorgálásra ítéli. Mivel a Fegyelmi Tanács az ottani helyzetet olyannak látja, hogy az ő eltávozása kedvezően segíti elő a helyi társadalom békességét, őt – mint egyébként Stubnyafüredőről ideiglenesen beosztott tanárt – saját költségén áthelyezendőnek tartja, s egyszersmind azok közé sorolja, kik a tisztviselők létszámrevíziójánál magatartásuk miatt, szolgálatuk megtartása szempontjából revízió alá vehetők”.⁷⁰

Majd egy év elteltével, ugyane testület, 1921. június 8-án újra foglalkozott – az 1920. április 25-i 135301/1920. számú rendelettel az 1920. évi XI. tc. 4. §-a alapján „a tényleges szolgálat kötelékéből megfelelő nyugdíj mellett elbocsátott” Waczek Béla ügyével. Érdekében ugyanis „a jászberényi tanítóképző tanári kara kérvényt nyújtott be, melyben úgy a proletárdiktatúrát megelőző, mint azon időbeli magatartására nézve beható igazolással – a szolgálatba való visszavételét” kérte.⁷¹ „A Fegyelmi Tanács behatóan mérlegelve a beadványban felhozott indokokat, oly értelmű határozatot hoz[ott], hogy amennyiben Waczek Béla fegyelmi ügye tárgyalásának újrafelvétele iránt kérvényt nyújt be, az ügy újratárgyalásától nem zárkózik el. Amennyiben e tárgyalás eredménye egyértelmű volna,

64 A VKM 123453/1921. VIII. b. sz. rendelete. MNL OL XIX-I-1 g-57-62795-1946. 129. d.

65 MNL OL XIX-I-1 g-57-62795-1946. 129. d. Az 1945. október 4-i rehabilitációs kérelmében.

66 Kovács Ferenc Horthy-korszakbeli sorsáról, sajnos, nincsenek információink. 1945. november 30-án kapott értesítést arról, hogy a 74205/1945. IV. sz. rendelettel rehabilitálták, mint „tanítóképző intézeti tanárt”, s nyugdíjkorhatára elérésig, egy éven keresztül, beosztás nélkül a VKM pénztárában vehette fel illetményeit. Nyugdíjaztatása 1946 júliusának végén indult. (MNL OL XIX-I-1 g-57-147929-1946. 144. d.)

67 Pinkert Miklós a fizetésének alig több, mint felét kitevő nyugdíja mellett 1925-től a Magyar Földtani Intézet Talajtani Osztályának vegytani laboratóriumában, majd 1928-tól a Földművelésügyi Minisztérium Kísérletügyi Osztályában nyert tiszteletdíjas alkalmazást, mint talajjavítási szakértő. 1946. január 25-én rehabilitálták „tanítóképző intézeti igazgatóként”, s április 1-től nyugdíját az V. fizetési osztály 2. fokozatának megfelelően állapították meg. (MNL OL XIX-I-1 g-57-26592-1946. 44. d.)

68 Wirth I. 2007. 183.

69 A Minisztertanács 1946. május 18-án határozott Waczek Béla rehabilitásáról. MNL OL XIX-I-1 g-57-62795-1946. 129. d.; -57-76877-1946. 129. d.; -155513-1946. 129. d.; -45825-1946. 129. d.; Jantsky B. szerk. 1947. 13.; Kopácsy B. et al. szerk. 1968. 13-15.; Benedek S. – Wirth I. 1997. 160.

70 MNL OL XIX-I-1 g-57-15513-1946. 129. d.

71 E beadvány, sajnos, nem áll rendelkezésünkre.

javasolni fogja, hogy a Minisztertanácshoz oly értelmű előterjesztés tétessék, hogy ő – ha máshelyütt is – tanári szolgálatba továbbra is megmaradhasson”.⁷² Forrásaink szerint hasonló beadvány készült Pinkert Zsigmond ügyében is,⁷³ de a két pedagógus későbbi rehabilitációs kérelmében nem történt említés ezekkel kapcsolatos bárminemű változásról. Így a tantestületnek – különösen Tanay Antalnak – ez irányú erőfeszítései eredménytelennek bizonyultak.⁷⁴ A következő negyedszázadban e három pedagógus de facto kitiltott a pedagógus pályáról, legalábbis a tanítóképzés területéről.

Ezzel a jászberényi képző igazgatójának és két pedagógusának a két forradalom alatti tevékenységét, s annak fegyelmi következményeit felidéző elbeszélésünk végére jutottunk. A hosszan idézett, egymással felelő források alapján olvasóink véleményt formálhatnak a történekről. Segítségükre még néhány – a korabeli képzők, s a jászberényi intézet jövője szempontjából relevánsnak tűnő – forrást, szempontot ajánlunk figyelmükbe.

Az igazgatóváltást, Pinkert Zsigmond elhelyezését hivatalosan 1921. szeptember 1-jén, a tanévnyitó tanári értekezleten jelentették be. Balázs Béla (1930-ig maradt az intézet élén) hosszú bemutatkozó beszédének több mozzanata is felidézést érdemel: részben a jászberényi társadalomhoz, városhoz, tanyavilághoz való viszony, részben az akkori rendkívüli nehézségek és azon belül a menekült pedagógusok (közalkalmazottak) helyzetét, s a „Csonka-Magyarországon” való beilleszkedésük lelki problémáit illetően.

„A nagy személyi változás, mely testületünkben bekövetkezett, mindnyájunk előtt ismert okokból eredt. A háborút... követő... nehézségek mellett nekünk itt még egy különös nehézséggel kellett küzdenünk: a társadalom, a vezetők ellenszenvével, legjobb esetben a közömbösségével. Ez az ellenszenv pár hónappal ezelőtt már abban a törekvésben fejeződött ki, hogy intézetünket a városból vigyék el. A háborús nehézségek között szervezett intézetünket egy oly csemetéhez tudom hasonlítani, mely sehogy sem tud megeredni, mivel a talaj nincs előkészítve, s a fácska gyökérzete hibás. A közoktatásügyi miniszter úr itt hagyott bennünket. ... Tehát gyökeret kell vernünk!

Ismerem az igentisztelt Kartársak múltját, gondolkozását. Akik itt maradtunk mindnyáján megjártuk a hazafiúi mártírság kálváriáját. Csupa menekült, lerongyosodott, testi és szellemi erőben is meggyengült emberek, egy tekintetben erősek vagyunk: magyarok vagyunk! Azok vagyunk még most is, mikor fizetésünkéből megélni nem tudunk. A hazafiság nálunk nem frázis, hanem egy szenvedéssel teli szent érzés. Érezzük azt, mikor cipőtlen és rosszul táplált gyermekeinket is magyarokká akarjuk nevelni. Érezzük, mikor nincstelen újabb reggelre virradunk. Érezzük, mikor cselédsorra jutott feleségeink szent türelmét látjuk. Érezzük, mikor kimerült agyunk a szebb, boldogabb jövő lázas álmait szövögeti. Jögnék van tehát az intézetünkkel szemben eddig bizalmatlan helyi társadalom megnyugtatóra kijelentem, hogy mi hazafiságból leckét senkitől nem kérünk, és el sem fogadunk!

Ne legyünk azonban naivok! Olyan helyi bajokon, melyek faji sajátságokból, évszázados hagyományokból és különös helyi felfogásokból erednek, egyszerre nem tudunk változtatni. A jászvárosi port a lelkekről egyszerre letörölni nem fogjuk, mert ezen nem por-törés, hanem egy általános kulturális nagytakarítás segíthet csak. Mi, akik cseh és román

72 MNL OL XIX-I-1 g-57-15513-1946. 129. d.

73 Császtvai I. 1961. 89-90.

74 Még a Tanay Antal által szervezett ünnepélyes búcsúztatását is megakadályozták. Kovács Ferencet és Vacek Bélát a diákok még elbúcsúztatták. (Császtvai I. 1961. 90.; Kopácsy B. et al. szerk. 1968. 13.)

megszállás alatt... régi helyeinken... megalkuvást, alacsony önzést nem ismerő jellemünk miatt, még a csehek és románok előtt is köztiszteletben álló egyének voltunk, akiket a saját fajtánkhoz tartozók égető könnyekkel búcsúztattak, az itteni nagyközönség szemében maradunk továbbra is szegény, részben hajléktalan, fekete kenyeret rágszáló jöttmentek, és érezni fogjuk, hogy egymásra vagyunk utalva. Ne feledjük, tőlünk megkívánják, hogy minta magyarok legyünk, mi azonban csak néhány őszinte barátot és testvért ismerünk fel e nagyvárosban.⁷⁵ ...

Ne a szenvedésektől agyonzaklatott, ideges, türelmetlen..., sokszor kellemetlen embert lássuk egymásban, hanem a világháború lesújtott áldozatait, a tisztviselői nyomor hőseit, az általános erkölcsi lezüllesztést, a múlt erkölcsének, az ezeréves Magyarország szent hagyományainak, a hazafiúi és polgári tisztesség, a modern józanság, az elfogulatlan valóságosság tiszteletreméltó hordozóit lássuk egymásban. Az ilyen felfogás erőt ad ahhoz is, hogy kifelé minden alkalommal... szolidaritást tanúsítsunk. Így fogunk imponálni, s így készítjük elő a lelkeket ama tudat befogadására, hogy a 6 osztályú tanítóképző kifejlesztésével,⁷⁶ a vármegye első, vezető tanintézete leszünk. Ezt a vezető szerepet már most meg kell alapoznunk azzal, hogy nemcsak a tanterem falai között végezzük el köteleességszerű munkánkat, de a város, a megye, sőt az egész Tiszamellék és Mátraalja társadalmi és kulturális életében, erőnköz és időnköz mérten, részt veszünk. ...

Csonka-Magyarországon a gazdasági súlypont a tanyavilágba helyeződött át. A tanyavilág fejlettebb gazdasági és öntudatosabb, önzetlenebb, a közre, a távoli szent célokra nézve áldozatkészebb társadalmi élete csak a fejlettebb kultúra következménye lehet. E kultúra legfőbb tényezője a tanyai iskola és a mellette kifejlesztendő tanyai központ. Ezekben pedig a mi tanítványaink lesznek hivatva nemzetmentő munkát céltudatosan és elszántan végezni. Olyan tanítókat kell nevelnünk, akik nem irtóznak a tanyai iskolától, hanem tapasztalatból tudják, hogy a tanyai tanító szorgalmával nagyon kedvező anyagi körülmények közé juthat és a magyar dicsőség feltámasztásáért sokat tehet. ... [T]együnk meg mindent a háború és a forradalom káros hatásainak a lehetőségig való ellensúlyozására. Meggyőződésem ugyan, hogy ez a mai generáció beteg, lelkiileg teljesen kigyógyítani nem lehet. Annál többet kell tennünk arra nézve, hogy egészséges nemzedék serdüljön fel munkánk és növendékeink nevelőmunkája nyomán. ... Ebben a munkában a meggyőzés, a megbocsátás, a szeretet lesz a legcélravezetőbb eszköz” - hangsúlyozta – a vonatkozó VKM rendeletekkel összhangban, a tanárként már egy ideje Jászberényben tevékenykedett, így a helyi viszonyokról tapasztalatokkal bíró – Balázs Béla.⁷⁷

A tanyavilágot segítő iskolai és közművelődési tevékenység szorgalmazásával az igazgató úr – nyilván a VKM ösztönzésére – a következő évtizedekre programot adott a jászberényi képzőnek,⁷⁸ s egyben magyarázatot is nyújtott arra, hogy a minisztérium vajon miért is ragasz-

75 Pl.: Friedvalszky Ferenc jászberényi polgármesterrel folytatott ígéretes tárgyalásaira utalt az igazgató úr.

76 Haller István 1920. augusztus 23-án 86377/1920. VIII. b. számú rendeletet adott ki a hat évfolyamú tanítóképzés bevezetéséről, melyet egyebek között azzal indokolt, hogy halaszthatatlan feladatának tartja a nemzet „keresztény erkölcsi és hazafias szellemben való megszilárdítását és a nép közműveltségének emelését. Ennek a kultúrfeladatnak nagy része... a népiskolai tanítóokra háramlék, ezért a jövő tanítói nemzedék megingathatatlan erkölcsi jellemének kialakításáról, valamint mélyebb tudományos és szakszerű kiműveléséről, különös figyelemmel a rá váró társadalmi és közgazdasági feladatokra... gondoskodni akarok” - deklarálta a miniszter. (Idézi: Donáth P. 2008/I. 366-367. Lásd továbbá: Gombos N. 2011. 40-41.)

77 MNL JNSZVL VIII. 52. Az 1921. szeptember 1-jei alakuló ülésén.

78 „Már 1923-ban bevonták a negyedéves növendékeket a tanyai iskolán kívüli népművelésbe. Téli hónapokban vasár- és ünnepnapon délutánoként tanári előkészítés és felügyelet mellett ismeretterjesztő előadásokat tartottak

kothatott ahhoz, hogy minden nehézség és a szükséges komoly anyagi áldozat (épület építése) ellenére, a Jászság fővárosában tartsa az intézetet. Ebből következtethet az is, hogy (egyebek között) miért is engedett a VKM a helyi társadalom – akkor az országos keresztény-nemzeti kurzussal összhangban álló – hangadó katolikus körei nyomásának.⁷⁹ A város, a vármegye együttműködése nélkül projekt megvalósíthatatlan lett volna. Ha ehhez néhány „tisztdozat” kell, ám legyen – gondolhatták, mikor megfelelő bizonyítékok híján is, Vacek Béla, majd Pinkert Zsigmond elhelyezése mellett döntöttek.

Szerepet játszott ebben a „természettudományos világnézetű”, túlságosan autonóm pedagógusoktól való szabadulás igénye, s persze a közszolgálati alkalmazottak létszámcsökkentésének gazdasági kényszere is. Valószínűleg Scherer Sándor sem szimpatizált igazgató kollégája ilyen nézeteivel, de – számunkra úgy tűnik, hogy Kovács Ferentől és Vacek Bélától eltérően – respektálta Pinkert Zsigmondot, s aligha akarhatta, hogy végleg elkerüljön a tanítóképzés területéről. Először csak írásbeli (tehát zártkörű) dorgálást javasolt vele szemben, majd a tanfelügyelői, főispáni, érseki nyomásra dorgálást és áthelyezést. Ám azt, hogy a természettudományi végzettségű kiváló pedagógus ne is taníthasson, s a rövidesen megszüntetett Tanszermúzeumba kerüljön, tőle függetlenül, a VKM Fegyelmi Tanácsa mondta ki. Majd a gazdasági konszolidáció kényszere vezetett a Tanszermúzeum felszámolásához, s a nagyarányú létszámcsökkentéshez. Így Pinkert Zsigmond s Vacek Béla – valószínűleg – a kedvezőtlen körülmények sajátos összjátékának (is) áldozatai lehettek.

Történetük ugyanakkor az akkori fegyelmi eljárások sajátosságaira is valamelyes fényt vet. Ezek célja nem a cáfolhatatlan igazság kiderítése, hanem a politikai konszolidáció, a helyi társadalmak megnyugtatása volt. S ehhez jött, mihez tartás végett: a tanácsköztársaság által deklarált (de idő hiányában kevésbé érvényesíthető), kirekesztő elvárásokkal szemben, az ellenforradalmi rendszerben nem kívánatosnak ítélt, – a pedagógusoknál ugyancsak a további alkalmazást kizárónak tartott – nézetek, magatartások demonstratív felmutatása, szankcionálása, kiküszöbölése.⁸⁰

Kiegészítette ezt, az eljárással kapcsolatos titoktartás kényszere. Az erre vonatkozó fenyegetés egyfelől védte az érintetteket az esetleges alaptalan rágalmak, a megalapozatlan vádak tovaterjedésétől. Másfelől viszont a cáfolataik, s az eljárással kapcsolatos kifogásaik is csak a fegyelmit folytató VKM fórumok felé voltak nyilváníthatók. Ám – mivel azok ellen bírósági jogorvoslatnak nem volt helye (legalábbis ilyen esetről nincs tudomásunk) – ez a közvéleményhez, sajtóhoz fordulásnak is elzárta az útját. Ezáltal teljesen ki voltak szolgáltatva a legalábbis problematikus, ideologikus fegyelmi eljárásnak, az érdemi, valóban független felülvizsgálat esélye nélkül.⁸¹ Ez a magyar történelemben a pedagógusokat (is) érintő, oly sokszor visszatérő eljárás mód,⁸² s a „soha, sehol, senkinek” korai 20. századi egyik megjelenési formája volt.

a tanítójelöltek a tanyai iskolákban (Peres, Meggyes, Hajta, Homok, Kormospart, Négyszállás stb.)” – olvashatjuk Tóth Gyula 50. évfordulós ünnepi beszédének írásos változatában. (Kopácsy B. et al. szerk. 1968. 13.)

79 További kutatásoknak kellene tisztázni, hogy vajon az intézetet létrehozó Apponyi Albertnek volt-e, s ha igen, milyen szerepe volt a történetek ilyen alakulásában?

80 A klerikusokat versus ateistákat, a marxista-leninista nézeteket (írásokat) nem ismerőket versus elismerőket a pedagógus pályáról eltávolítandónak ítéelő, egymást kölcsönösen kizáró, Magyarországon virulensnek mutató törekvések e korai megjelenési formáihoz lásd tanulmányunkat a Neveléstörténet 2019/1-2. számában!

81 1945 után ezt ellensúlyozta, a szinte mindenkinek biztosított, nem túl alapos vizsgálatokon alapuló rehabilitációs eljárások sora.

82 Lásd ehhez pl.: Donáth P. 2008/I. 372-377., 384., 387.; 2008/II. 34-39., 56-57., 69., 289-290., 302-304. stb.

Felhasznált irodalom:

- Benedek Sándor – Wirth István (1997): Nyolcvanéves az alma mater. Fejezetek a Jászberényi Tanítóképző Főiskola Történetéből. *Jáskunság*, 43. évf. (1997) 3-4. sz. 150-163.
- Benkóczy Emil (1928): *Pyrker első magyar tanítóképzője*. A Egri Érseki R. K. Tanítóképző centenáriuma. Eger, 1928.
- Császtvai István (1961): Tanay Antal (1890-1961). *Jáskunság*, 7. 2. sz. (1961. június) 89-90.
- Donáth Péter (2008/I.): *A magyar művelődés és a tanítóképzés történetéből, 1868–1958*. Trezor, Bp.
- Donáth Péter (2008/II.): *Oktatáspolitikai és tanítóképzési Magyarországon 1945-1960*. Trezor, Bp.
- Donáth Péter (2019/1-2.): *A tanítóképzés ügye a Magyarországi Tanácsköztársaság idején. Neveléstörténet*, 15. évf. 2019/1-2. sz. 7-52.
- Donáth Péter (2020): *Pedagógusok az 1918-1919. évi politikai forgószélben. Tanítóképzők a forradalmak, az idegen megszállás és az ellenforradalmi számonkérés idején*. Trezor Kiadó, Budapest
- Gombos Norbert (2011): *A közép- és felsőfokú tanítóképzés fejlődése Magyarországon – a korabeli központi tantervek tükrében*. SZTI GTK Tanárképző Intézet Kiadványai, Gödöllő, 2011.
- Jantsky Béla szerk. (1947): *A Jászberényi Állami Líceum és Tanítóképző Intézet évkönyve az 1946-1947. iskolai évről*. h. n. 1947.
- Kopácsy Béla (et al. szerk. 1968) – Horgosi Ödön – Simon András – Tóth Gyula szerk.: *Jubileumi Évkönyvünk. A Jászberényi Tanítóképző Intézet évkönyve 1965-1968*. Jászberény, 1969.
- Móczár Miklós szerk. (1918-30): *A Jászberényi M. Kir. Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző Intézet értesítője az 1918/19.-1929/30. iskolai évekről (2-13. tanév)*. Kovács és Baranyi Könyvnyomdája, Jászberény, 1931.
- Szabó Dezső (1920–1921) vezércikkei a *Virradatban*. (Szerk.: Szöcs Zoltán.) Szabó Dezső Emléktársaság, Bp. 1999.
- Varró Bernadett (szerk. 2017): *Eszterházy Károly Egyetem Jászberényi Campus 100 éves jubileumi évkönyv*. Jászberény
- Wirth István (2007): *Fejezetek a jászberényi tanítóképzés történetéből*. *Jászszági Évkönyv*, 2007. 181-188.

Gulyás András Zoltán:

KÖZÖSSÉGI RÉGÉSZET A JÁSZSÁGBAN

Bevezetés

Magyarországon az utóbbi években új lendületet kaptak a civilek bevonásával végzett fémkeresős kutatások. A jogszabályi keretekhez alkalmazkodva egyre több fémkeresős működik együtt a hazai múzeumokkal. A törvény értelmében a műszeres lelőhely-felderítés – vagyis a fémkeresőzés – engedélyköteles tevékenység¹, régészeti lelőhely érintettsége esetén pedig már feltárásnak minősül², amelyet kizárólag régész vezethet. A szabályok betartásával dolgozó civil kutatók így a hobbitevékenységük révén, szakmai irányítás mellett, gazdagítják a lelőhelyek nyilvántartását, és aktívan segítik a múzeumok munkáját.

Nyugat-európai mintát követve Magyarországon is meghonosodott a „közösségi régészet” fogalma, amelyet talán így lehet a legpontosabban megfogalmazni: „a közösségi régészet a kulturális örökség megismerése és megmentése céljából a civil szféra és a régész szakma képviselői által közösen végzett kutatói tevékenység.”³

A Jász Múzeumban 2016-ban, több mint hat évtized után ismét régész szakember kezdte meg tevékenységét. Az intézmény ekkor kapta meg a teljes Jászságot régészeti gyűjtőterületként, és ezzel párhuzamosan nyitotta újra addig zárt régészeti gyűjteményét. A múzeum mintegy 1161 km²-nyi területen – a térség 18 településének közigazgatási határain belül – jogosult régészeti kutatásokat folytatni.

Már a kezdetektől akadtak olyan hobbiakeresősök, akik keresték az együttműködés lehetőségét a múzeummal. Innen született az ötlet, hogy más hazai intézményekhez hasonlóan a Jász Múzeum is létrehozson egy közösségi régészeti csoportot. A többi magyarországi múzeumhoz hasonlóan⁴ mi is kidolgoztuk a részvétel szabályait, a terepi munka protokollját, és ezzel megszületett a Jászkakasok⁵ közössége.

A csoport létszáma évről évre bővült, mára mintegy 40 főt számlál. Nem mindannyian fémkeresős kutatók: van, aki a levegőből vizsgálja a tájat, más a felszínen található kerámiatöredékeket gyűjti, megint más a régi térképek segítségével próbálja az eltűnt településeket azonosítani. A közösség 18 tagja azonban kifejezetten fémkeresőt használ, közülük jelenleg 16 fő rendelkezik a múzeum által kiadott hivatalos engedéllyel.

A közösségi régészet kialakulása a Jász Múzeumban

Kezdeti kutatásaink legfontosabb célja a Jászság régészeti lelőhelyeinek feltérképezése volt. Elsősorban örökségvédelmi szempontból vizsgáltuk a gyűjtőterületet, igyekeztünk

1 2001/LXIV tv. 20/A § 1. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0100064.tv> 2025. 10. 05.

2 2001/LXIV tv. 20/A §. 4. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0100064.tv> 2025. 10. 05.

3 RÁ CZ 2019, 150

4 Ferenczi Múzeumi Centrum: (RÁ CZ 2019); Göcseji Múzeum (EKE – KLINGER 2024); Veszprémi Múzeum (PÉTERVÁRY-SZANYI 2023); Hansági Múzeum (CZUPPON et al. 2023); Gróf Eszterházy Károly Múzeum (PÉTERVÁRY 2021); Szent István Király Múzeum (SZÜCSI-KISS 2021).

5 Az elnevezést az egyik csoporttag, Mezei Róbert vetette fel, mivel a Jászkakasok azok, akik a Jászságban kikaparják a gyémánt félkrajcárt a földből.

minél több lelőhelyet azonosítani és dokumentálni. A fémkeresős kutatások eredményeként hamarosan nagyszámú régészeti korú fémtárgy került elő, amelyek számos, a korszak iránt érdeklődő szakember figyelmét is felkeltették.

Idővel a munka egyre szervezettebbé vált. Célzottan kezdtük vizsgálni a térséget: például Jancsik Balázs doktori kutatásához, valamint a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Régészeti Intézetével közösen a honfoglalás kori lelőhelyeket térképeztük fel. A mikrorégió Árpád-kori és középkori településhálózatának kutatása – amely jelen sorok szerzőjének is fő témája – további új helyszínekkel gazdagította a korszakra vonatkozó tudásunkat.

Külön figyelmet fordítottunk a Jászság római kori emlékeire is. Az itt előkerült, ritka leletek alapján egy új projekt indult a császárkori lelőhelyek feltárására, amelyhez a Magyar Nemzeti Múzeummal és az ELTE HTK-val tervezzük együttműködést. Az őskőkor és átmeneti kőkor emlékeit szintén a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Régészeti Intézete és az ELTE HTK Régészeti Intézetének munkatársaival közösen vizsgáljuk.

Átfogó célunk, hogy a Jászság régészeti örökségét lehetőségeinkhez mérten minél teljesebben feldolgozzuk, az eredményeket pedig a szakmai közösség és a nyilvánosság elé tárjuk.

Ehhez változatos módszereket alkalmazunk. A Jászkakasok nem kizárólag fémkeresővel dolgoznak: aktívan részt vesznek terepbejárásokon, ásatásokon, segítenek a leletek tisztításában és nyilvántartásba vételében. Csak az elmúlt években, a csoport közreműködésével, több mint 4000 pénzérme és 3000 egyéb fémelet került a múzeumba. Emellett a terepi munka szerves része a felszíni kerámialeletek gyűjtése is, hiszen ezek alapján pontosítható a lelőhelyek kora és kiterjedése.

A közösség tagjai emellett térképészeti, műholdas és légi kutatásokat is végeznek, ezzel is kiegészítve a múzeum tudományos munkáját.

Régészeti lelőhelyek kutatása régi térképeken és műholdfelvételeken

A Jászságban – ahogy másutt is – az emberi települések kialakulását erősen befolyásolta a természeti környezet: a vízközelség, illetve annak elkerülése, hogy az áradások elöntsék a lakóterületeket. Bár a térség nyugati és keleti peremén magasabb homokhátságok húzódnak, alapvetően mocsaras, lápos vidék jellemezte⁶. A Zagyva, a Tarna, a Galga és mellékfolyóik hatalmas, időszakosan vagy állandóan vízzel borított területeket hoztak létre.

Ezek a régi vízjárások és mocsarak kiválóan tanulmányozhatók a katonai felmérések térképein: az I. katonai felmérés⁷ (1782–1785) és a II. katonai felmérés⁸ (1819–1869) részletesen megörökítette a tájat a folyószabályozások és a lecsapolások előtt. Ugyanígy jól használhatók Mikovinyi Sámuel kéziratos térképei⁹ is. Az említett térképek pontosan mutatják a korabeli állapotokat. A mai kutatásokban a Google Earth és más műholdas programok is hasznos segítséget nyújtanak, különösen a belvizes területek azonosításában. Az állandó vízborítás miatt ezek a helyek nem számítanak lakott térnek, így régészeti lelőhely előfordulása kevésbé valószínű rajtuk.

6 FODOR 1942. 6.

7 <https://maps.arcanum.com/hu/map/firstsurvey-hungary/?layers=147&bbox=2114768.9296232606%2C602045.0.774443345%2C2129282.4103689087%2C6025428.7359104175> 2025. 10. 05.

8 <https://maps.arcanum.com/hu/map/secondsurvey-hungary/?layers=5&bbox=2105472.2760581365%2C60192.94.459054942%2C2134499.2375494326%2C6029250.381989087> 2025. 10. 05.

9 BENEDEFY 1976

A műholdképek azonban nemcsak a vízrajz rekonstruálására alkalmasak. Régészeti lelőhelyek felkutatására is használhatók, hiszen a földben rejtőző objektumok talajkitöltése eltér az altalaj összetételétől. Ez a különbség a növényzet fejlődésében is megmutatkozik: a tápanyagban gazdagabb talaj felett erőteljesebb a növekedés, míg például egy kőépület romjai fölött a gabona gyengébben fejlődik¹⁰. Ezek a különbségek egy szűk időszakban figyelhetők meg, még a trágyázás előtt, amikor a talaj tápanyag-egyenlőtlenségei jól kirajzolódnak¹¹.

Csőrsz-árok a kapuval. Műholdfotó, Hegyesi Viktor fotója

A Jászkakasok közül Hegyesi Viktor számítógép előtt végzett kutatásai során számos új lelőhelyet azonosított. Az ő munkájának köszönhetően sikerült beazonosítani a Kr. u. 3–4. században épült Csörsz-árok vonalát, valamint egy kapuját Jászdózsa határában. Emellett térképészeti és szakirodalmi kutatásai alapján a Jászság összes halomsíriját is feltérképezte, amelynek szakszerű publikációja előkészítés alatt áll.

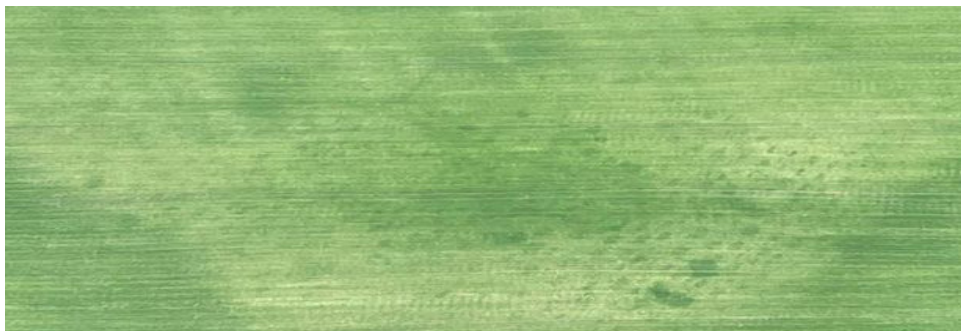
Régészeti kutatás a levegőből

A Jászkakasok tagjai között akad olyan is, aki a levegőből segíti a régészeti munkát. Fülöp Dániel például sárkányrepülővel járja a Jászságot, és tavaszi repülései során sorra veszi észre a gabonátáblákban kirajzolódó régészeti nyomokat. Az elmúlt években több mint nyolcvan lelőhelyet sikerült azonosítania, köztük számos, korábban ismeretlen római kori körárkos temetőt és települést, avar kori temetőt, valamint egy addig ismeretlen Árpád-kori templomos falut. A repüléseknek köszönhetően nemcsak egy-egy lelőhely pontos helyét tudtuk meghatározni, hanem bizonyos esetekben szinte teljes lelőhelytérképeket

¹⁰ CZAJLIK 2022, 6

¹¹ RENFREW-BAHN 1999, 77

rajzolhattunk fel a növényzet eltérései alapján. Különösen március–április környékén, még a nagyüzemi trágyázás előtt kedvezőek a körülmények, ekkor a régészeti objektumok jól kivehető mintázatokat hoznak létre a gabonában.

Avar kori temető a levegőből. Fülöp Dániel fotója.

Bár a sárkányrepülővel készített felvételek sokat segítenek, orthofotók előállítására kevésbé alkalmasak, mivel ezekhez függőleges, egyenletes repülés közben készített képekre van szükség. Erre viszont a drónok kiválóan megfelelnek. A Jászkakasok több tagja rendelkezik drónnal, amelyek nemcsak fényképeket, hanem GPS-koordinátákat is rögzítenek. Ez lehetővé teszi, hogy a térképen pontosan lokalizáljuk a régészeti objektumokat, és a terepen is nagy biztonsággal azonosítsuk őket.

Régészeti kutatások a földön

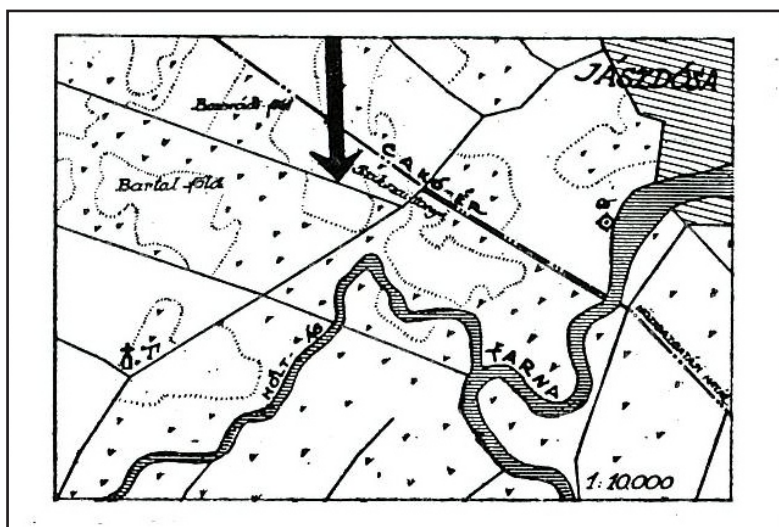
A levegőből és térképekről szerzett adatok rengeteg információt adnak egy-egy lelőhelyről, de ahhoz, hogy pontosan meghatározzuk annak korát és kiterjedését, elengedhetetlen a helyszíni vizsgálat. A Jászkakasok tagjai a Jász Múzeum szakembereivel együtt több alkalommal végeztek szisztematikus terepbejárásokat, kézi GPS segítségével rögzítve a leletek pontos helyét. Az így kapott pontokból kirajzolódó térképek jól mutatják a lelőhely intenzitását, míg a főként kerámiatöredékekből álló leletek a korszak meghatározásában segítenek.

A terepbejárások mellett rendszeresen sor kerül műszeres lelőhely-felderítésre is fémkeresők használatával. Az elmúlt évek egyik legfontosabb eredménye, hogy ezeknek a kutatásoknak köszönhetően számos jelentős lelőhely részlete vált ismertté.

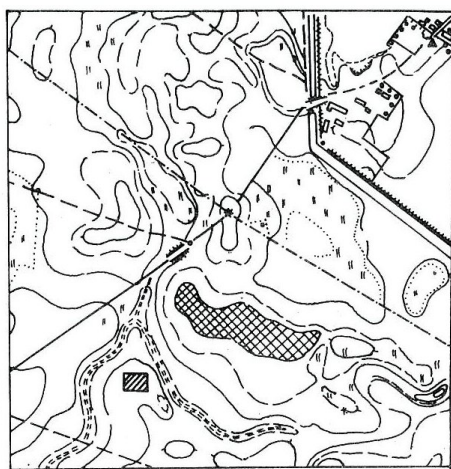
Jászberény – Négyzállás

A jász történelem iránt érdeklődők számára jól ismert a Jászberény–Négyzállás néven emlegetett régészeti lelőhely. Már az 1930-as években végeztek itt feltárásokat, amikor egy tanya épületének köveit kibányászták, és közben emberi csontok kerültek elő. Komáromy József és Porteleky (Prückler) József rövid kutatása során egy templom maradványait és a körülötte elhelyezkedő temetőt azonosították¹².

12 PRÜCKLER 1937; PRÜCKLER 1943; KOMÁROMY 1937

A középkori Négyzállás helye Prückler József térképén¹³

Négy évtizeddel később Selmeczi László folytatta a kutatásokat, és feltárta a Négyzállás I. templom és temető¹⁴, majd később a II. templom és temető¹⁵ területét is. Munkáit több alkalommal is publikálta,¹⁶ a lelőhely kutatásának történetét Kiss-Bíró Gyöngyvér foglalta össze doktori disszertációjában.¹⁷ Kutatásai során jász sírokat talált, és sikerült a középkori települést a két templom közé lokalizálnia.

A középkori Négyzállás helye Selmeczi László térképén¹⁸

13 PRÜCKLER 1937, 55

14 SELMECZI 1992

15 SELMECZI 2018

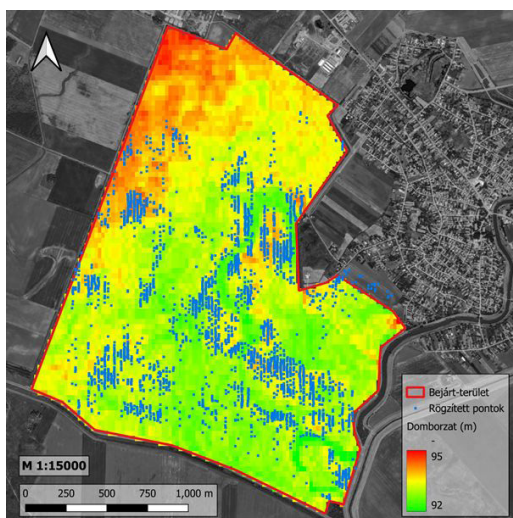
16 SELMECZI 1981, 1992; 1996A; 1996B; 2005; 2012, 10-16, 84-95; 2016, 2018

17 BÍRÓ 2021a, 64 – 71.

18 SELMECZI 1992, 3

A Jászkakasok körében régóta ismert volt a terület, ahonnan több száz érme és fémtárgy került a múzeumba. A beszolgáltatott tárgyakhoz tartozó GPS-koordináták azonban arra utaltak, hogy a középkori Négyszállás jóval nagyobb kiterjedésű volt, mint korábban gondolták. Ezért 2021–2022-ben a csoport tagjaival szisztematikus terepbejárást végeztünk. A boronált földfelszínről összegyűjtött kerámiatöredékek és azok pontos helyének rögzítése alapján sikerült meghatározni a lelőhely nagyságát és korszakát.

A négy héten át tartó munka során mintegy 2 km² területen gyűjtöttünk Árpád-kori és középkori kerámiákat. Az adatok alapján kijelenthetjük, hogy a korábbi feltételezéshez képest jóval kiterjedtebb volt a középkori település. Sőt, a terepbejárások és légitérészeti megfigyelések két újabb templom nyomaira is rámutattak. Így immár négy templom és a hozzájuk kapcsolódó „négy szállás” lokalizálása vált lehetővé¹⁹ – mindezt a közösségi régészet aktív közreműködésével²⁰.

A középkori négyszállás cseréptérképe. A kék pontok 1-1 kerámiatöredéket jelölnek. Elterjedésük alapján meg tudjuk határozni a lelőhely kiterjedését.

Jászjákóhalma – Kapitányrét

1996-ban Selmeczi László kisebb ásatást végzett Jászjákóhalma és Jászapáti között. Bár a kutatásról részletes közlés nem maradt fenn, az 1779-es Bedekovich-térképen „Százegyházaként” jelölt terület már önmagában arra utalt, hogy itt egykor település állhatott²¹.

A Jászkakasok terepbejárásai megerősítették ezt a feltételezést. A korábbi ásatástól

¹⁹ A terepbejárási eredményekről és a templomok kutatásáról 2022-ben, a XII. Jászkunság Kutatása konferencián számoltam be konferenciaelőadás keretében, illetve 2025-ben kerül nyomtatásba a kutatási eredményeket összegző dolgozatom. GULYÁS in press

²⁰ Itt szeretném megköszönni a résztvevő csoporttagoknak: Szabó Erika, Göblyös Szimoneta, Kaszab Zsolt és felesége Kaszabné Csikós Anikó, Mezei Róbert, Tóth Károly, Fekete Ferenc, Steuer István, Milák Imre Károly, Matók Viktor, Mészáros Imre, Idősebb Tóth Károlynak a segítségét.

²¹ TÖRÖCSIK 2004, 56; ÚJ NÉPLAP VII. ÉVF. 205. SZ. 12. (1996. SZEPTEMBER 3.)

nyugatra, mintegy fél kilométerre egy érmekincs került elő, amely többek között III. Béla (1172–1196) denárjaiból, Eberhard salzburgi püspök (1147–1164) pénzeiből, valamint III. Niképhorosz (1078–1081) bizánci császár electrum (arany–ezüst ötvözetű) tálkapénzeiből állt.

A lelet arra utal, hogy egy nagyobb kincs részlete került elő, amelyet a GPS-koordináták pontos rögzítésével dokumentáltunk. A tervek szerint 2025 tavaszán mentőfeltárás keretében vizsgáljuk meg a területet, hogy további adatokat szerezzünk a kincs elhelyezkedéséről és a környező településről. A megtalált érmék különlegessége révén a Jász Múzeum numizmatikai gyűjteménye értékes darabokkal gazdagodott²². A kincslelet egy része *III.*

*Niképhorosz császár tálkapénzei, Friesachi denárok, és III. Béla ezüstdenárjai.
Fotó: Steuer István*

Jászfényszaru – Ószőlők

2023 nyarán a Jászkakasok több, a 12. század első felére keltezhető érmét találtak a Jászfényszaru–Ószőlők lelőhely közelében. A terület nem ismeretlen számunkra: 2007-ben, a Samsung-gyár építése előtt, Kertész Róbert vezetésével folyt itt régészeti feltárás. Az eredményeket Kiss-Bíró Gyöngyvér foglalta össze doktori disszertációjában²³, illetve több szakcikkben²⁴. Kutatásai alapján a település a 11. században jött létre, és a 13. század végén, minden bizonnyal békés körülmények között szűnt meg, hiszen a tatárjárás pusztításának nyomait nem lehetett kimutatni²⁵.

²² Itt szeretném megköszönni a felfedezőknél: Steuer Istvánnak, Dr. Silimon-Várday Zoltánnak és Mezei Róbertnek az önzetlen segítségét.

²³ BÍRÓ 2021a.

²⁴ BÍRÓ 2013a, BÍRÓ 2013b, BÍRÓ 2014, BÍRÓ 2015a, BÍRÓ 2015b, BÍRÓ 2019, BÍRÓ 2021b, BÍRÓ et al 2014.

²⁵ BÍRÓ 2021, 313

Az újabb érmék a lelőhelytől északnyugatra kerültek elő. Itt 2024-ben két kisebb mentőfeltárást végeztünk, amelyek során több mint 200 darab, II. Istvánhoz vagy II. Vak Béla-hoz köthető névtelen denár került elő. Az érmék nagyobb területen szóródtak szét, épületnyomokat nem találtunk, csupán egy árokszakaszt, amelyből kerámia nem került elő.

A lelet különlegessége, hogy új fényt vet a település 12. századi történetére, és egyúttal a Jászfényszaru környékének középkori pénzforgalmát is gazdagítja.

Jászfényszaru – Ószőlők lelőhelyen talált denárok. Steuer István felvétele

Jászágó – Benedek-dűlő

Jászágó déli részén húzódik egy kelet–nyugati dűlőt, amelyet Benedek-dűlőnek neveznek. A helyi hagyomány szerint itt egykor bencés monostor állhatott²⁶, ám a területen korábban nem ismertünk régészeti lelőhelyet²⁷. A Jászkakasok több alkalommal is végeztek itt műszeres kutatást, és a vizsgálatok során különösen értékes leletek kerültek elő. Többek között Szent László korából származó ezüstdenárok, valamint Dukász Mihály (1071–1078) és III. Niképhorosz (1078–1081) bizánci császárok arany- és electrum tálkapénzei gazdagították a gyűjteményt.

A múzeum egy egynapos mentőfeltárást is végzett a helyszínen, amely során több mint kétszáz érmét sikerült felszínre hozni. A kincs elrejtését minden bizonnyal az 1091-es Krul fia Kapolcs féle kun betöréshez lehet kapcsolni²⁸, amelyről a források is említést tesznek. Hasonló korú kincs Hort mellett is előkerült, ami arra utal, hogy a betörő kunok egyik felvonulási útvonala a térségen haladhatott keresztül.

²⁶ PESTY 1978, 63

²⁷ Jászágói Árpád- és középkori lelőhelyeket Kiss-Bíró Gyöngyvér foglalta össze doktori értekezésében. KISS 2013a. 43 – 52.

²⁸ KOVÁCS 2022, 33.

A Jászágó – Benedek-dűlőn talált érmék. Fotó: Steuer István

Bár a feltételezett monostor maradványait egyelőre nem sikerült megtalálni, a kutatások eredményei alapján valószínű, hogy a területen állt a mai Pusztamonostor elődje²⁹, az Árpád-kori Pálmonostora³⁰.

Jászágó – Középkori Ágó

A középkorban elpusztult Jászágó lelőhelye régóta ismert a kutatás számára. Selmeczi László az 1990-es évek első felében több éven át végzett itt feltárásokat³¹. Munkája során napvilágra került a gótikus templom, a körülötte elhelyezkedő temető egy része, a temetőt övező árok, valamint a település néhány részlete is.

Az elmúlt években a Jász Kakasok a Jász Múzeummal közösen több terepbejárást és műszeres lelőhely-felderítést végeztek a területen. Az egyik vizsgálat során egy kis, körülhatárolható, mindössze 5×5 méteres területen több, a 16. század második felére keltezhető érem került elő³². Főként I. Ferdinánd (1526–1564), I. Miksa (1564–1576) és I. Rudolf (1576–1608) pénzei alkották a leletanyagot.

²⁹ Pusztamonostor elődje, az Árpád-kori Pálmonostora helyét több helyre is lokalizálta a kutatás. A helyiek a mai Pusztamonostor területén, Hild Viktor a Jászfényszaru melletti Barátok tava lelőhelyen vélte megtalálni kutatásai során, (STANCIK 1975, 189–192), Langó Péter a mai Szentlőrinc térségére lokalizálta. (KISS-BÍRÓ 2021a, 85. 526. lábjegyzet)

³⁰ A kincsletről Steuer István, a Jász Múzeum régésztechnikusa, a Jász Kakasok vezetője előadást tartott a VI. Fialat Numizmatikák Konferenciáján, Kalocsán 2024. november 12-én. Steuer István autodidakta módon bővítette numizmatikai ismeretét. Mára már több komoly publikáció is köthető a nevéhez: (STEUER 2021, STEUER 2022a, STEUER 2022b, STEUER 2024, STEUER – VIDA 2023.)

³¹ SELMECZI 1994, KISS 2013a. 47 – 51.

³² GULYÁS 2020. 233.

A középkori Jászágó területén talált érmék. Fotó: Steuer István

A több mint 150 darabból álló éremkincs záródátuma a 15 éves háború időszakára esik, amikor a középkori Ágó végleg elpusztult. Ez a lelet tehát közvetlen régészeti bizonyítékát adja a település pusztulásának, és egyúttal bepillantást enged a korszak történelmi eseményeibe is.

Friesachi dénárok Jászdózsa – Határ-dűlő lelőhelyről. Steuer István felvétele

Jászdózsa – Határ-dűlő

1994-ben Töröcsik István bejelentése nyomán a Damjanich János Múzeum régészei leletmentést végeztek Jászdózsa és Jászapáti határán, a Határ-dűlő közelében³³. A feltárás során egy korszóban elrejtve 3431 darab ezüstérmét találtak, amelyek 1235 és 1240 közé keltezhetők.

Az elmúlt években a Jászkakasok ismét visszatértek a helyszínre, és Töröcsik Istvánnal együttműködve további kutatásokat végeztek. Ennek eredményeként több mint 150 újabb friesachi dénár került elő a környékről.

A leletanyag jelentősége, hogy kiegészíti a már ismert, korábbi kincsleletet, és egyúttal gazdagítja ismereteinket a 13. századi pénzforgalomról a Jászság területén.

Jászjákóhalma – Béke Tsz. II. lelőhely

2018 tavaszán a Jászkakasok két tagja, Steuer István és Kubon Péter három darab honfoglalás kori veretet hozott be Jászjákóhalma mellől a Jász Múzeumba. Ez a lelet hívta életre az együttműködést a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Régészeti Intézetével, amelynek célja a Jászság honfoglalás kori lelőhelyeinek feltérképezése volt.

*Ezüsttausírozású kengyelpár in situ állapotban Jászjákóhalma Béket Tsz. II. 3. sírja.
Fotó: Jancsik Balázs*

Már az első közös kutatás során sikerült egy szétszántott temetőt lokalizálni. 2018 után további két alkalommal is folytattunk feltárást az egyetem régészeivel és dr. Türk Attilával. A munkák eredményeként egy félig elpusztult honfoglalás kori temető 18 sírját sikerült feltárni³⁴. Bár a korábbi szőlőművelés és az 1980-as években alkalmazott szőlőaláfordatási

33 POLGÁR 1997

34 DÖBRÖNTEY-DAVID ET AL 2022

technika a temető nagy részét elpusztította, a fennmaradt sírok értékes új adatokat szolgáltatottak a Jászság 10. századi történetéhez.

A feltárások egyik legjelentősebb lelete egy teljes, körte alakú, ezüstberakásos kenyelpár volt³⁵, valamint egy szablya, amelynek markolatán famaradványokat és az eredeti bőrbeforítás töredékeit is sikerült megfigyelni. A különleges szablyát jelenleg természettudományos vizsgálatoknak vetjük alá; nagy valószínűséggel rájabőrből készült a markolat borítása³⁶.

A Jászfákóhalma – Béke TSZ II. lelőhely kutatása továbbra is folytatódik, és várhatóan újabb fontos adatokkal gazdagítja a honfoglalás korának régészetét.

Jánoshida – Márkuspart

2021-ben Kerékgyártó Gyula, aki immár negyven éve járja a Jászságot és a Jászka-kasok tiszteletbeli tagja, egy addig ismeretlen Árpád-kori és vaskori lelőhelyre hívta fel a figyelmet. A műszeres kutatás során számos fémelet került elő, többek között avar kori tárgyak és egy középső rézkori aranyelet. Az avar aranytárgyak a 7–8. századra keltezhetőek, és többjük párhuzamba állítható az izraeli Caesareában talált bizánci kincs darabjaival.

A leletek arra utaltak, hogy a területen egy gazdag avar temető fekszik. Ennek tudatában a Jász Múzeum, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Régészeti Intézete és a HUNREN Régészeti Intézete közösen kezdte el a lelőhely részletes vizsgálatát.

Avar arany fonatos veret. Steuer István találat

Első lépésként az ELTE munkatársai magnetométeres felmérést végeztek, amely kimutatta, hogy a terület mintegy 3 hektáron régészeti objektumokat rejt. A műszeres kutatás

35 A lelőhely leleteit Jancsik Balázs szakdolgozatában feldolgozta (JANCSIK 2021. 22-37.)

36 DÖBRÖNTEY-DAVID ET AL. 2022, 6

temetkezési helyeket, árkokat és települési nyomokat jelzett. Ezután az ELTE hallgatói és a Jászkakasok közös terepbejárásokat tartottak, amelyek eredményei alapján sikerült elkülöníteni az avar temetőt az Árpád-kori és vaskori településmaradványoktól, valamint meghatározni a rézkori temető helyét is.

A közös ásatások során számos korszak emlékei kerültek elő: avar kori sírok, egy I. századi szarmata temető részlete, valamint újkőkori, bronzkori és Árpád-kori településnyomok. A legnagyobb visszhangot azonban egy 2022-ben feltárt római kori orvosi sír váltotta ki³⁷, amelyben a csontvázalattal együtt egy teljes sebészeti eszközkészletet találtunk. A szenci lelet világszerte ismertté vált, több nemzetközi sajtóorgánium is beszámolt róla.

A következő években további jelentős sírokat és objektumokat tártunk fel, köztük nagyméretű, sajnos kirabolt avar sírokat, egy római császárkori női temetkezést, valamint több településrészletet. A kutatás három ásatási idény után is folytatódik, és minden jel arra utal, hogy a lelőhely még sok értékes adattal szolgál a régészeti múlt megismeréséhez.

Digitális átállás

A közösségi régészeti csoportok Magyarország-szerte hatalmas mennyiségű terepi adatot gyűjtenek. Számos új lelőhely vált ismertté általuk, a már ismert helyek kiterjedését és keltezését pontosították, valamint több tízezer fémtárgy és kerámialelet került be a múzeumokba. A Jászkakasok munkája is olyan bőséges anyagot eredményezett, hogy a múzeum régészei alig tudták tartani a tempót.

A feldolgozás terhét tovább növelte a kötelező dokumentáció. A leletkísérőkön gyakran hiányos vagy olvashatatlan adatok szerepeltek, és az is problémát okozott, hogy a különböző terepi applikációk eltérő koordináta-rendszerben mentették el a GPS-pontokat, ami sok esetben adatvesztéshez vezetett.

Ennek megoldására a Jász Múzeum Hegyesi Viktor informatikus közreműködésével egy saját fejlesztésű mobilalkalmazást és szerveroldali rendszert hozott létre. Az applikáció lehetővé teszi, hogy a terepen rögzített adatokat a kutató azonnal a múzeum szerverére mentse. Az önkéntesek 2024 augusztusa óta használják a programot, és már több száz lelet került be ezen keresztül a gyűjteménybe.

Az új rendszer óriási előrelépést jelent: a régész valós időben követheti a terepi kutatásokat, a leletek adatait rögtön szűrheti és feldolgozhatja, a térképes megjelenítés pedig jóval egyszerűbbé vált. A fejlesztés nem zárult le, a Jászkakasok visszajelzései alapján folyamatosan tökéletesítjük a rendszert.

Összefoglalás

A modern régészetben ma már elképzelhetetlen a civilek közreműködése nélkül dolgozni³⁸. A Jászkakasok példája is azt mutatja, hogy az önkéntesek munkája óriási értéket képvisel: új lelőhelyeket fedeznek fel, pontosítják a már ismert területek kiterjedését és korát, és számtalan leletet juttatnak a múzeumba.

A műholdfelvételek és a légi régészet segítségével eddig ismeretlen lelőhelyek váltak láthatóvá, a drónoknak köszönhetően pedig részletes, georeferált temetőtérképek készülhetnek. Az új mobilapplikáció révén a frissen előkerült tárgyak adatai azonnal a múzeumba

37 GULYÁS – SAMU 2024

38 RACZKY ET AL. 2021; 243.

kerülnek, így a feldolgozás és rendszerezés sokkal gyorsabb és hatékonyabb.

A Jászkakasok közreműködésével a Jászság régészeti kutatása új dimenziót nyert. A közösségi munka eredményei nemcsak a helyi múlt megismerését gazdagítják, hanem országos és nemzetközi szinten is felhívják a figyelmet a térség értékeire. Elég csak a római kori sebészeti eszközkészlet felfedezésére gondolni, amely világszerte hírt adott a Jász Múzeum munkájáról.

A közös kutatások során új együttműködések jöttek létre több egyetem régészeti intézeteivel, a leletek és lelőhelyek feldolgozása pedig hozzájárult ahhoz, hogy a Jászság történelme egyre részletesebb képet mutasson.

A Jászkakasok ma is fáradhatatlanul kutatják a térséget a Jász Múzeummal karöltve, hogy mind teljesebben feltárjuk és megértsük a mikrorégió régészeti örökségét.

A Jász kakasok - Szabó Erika fotója ³⁹

39 Jászkakasok: Mezei Róbert, Tóth Alex, dr. Fekete Ferenc, Kerékgyártó Gyula, dr. Várday-Silimon Zoltán, Matók Viktor, Steuer István, Gulyás András Zoltán, Mészáros Imre, Kupor Zoltán, Herczeg István, Kaszab Zsolt, Hegyesi Viktor, Gyurcsik Attila, Tóth Károly, Id. Tóth Károly, Bartha Dániel. (A képen nem szerepelnek: Szabó Erika, Kaszabné Csikós Anikó, dr. Farkas Kristóf Vince, Fülöp Dániel, Kubon Péter.)

Irodalomjegyzék:

KISS-BÍRÓ Gyöngyvér

2021a. Az északnyugat Jászság 11 – 15. századi településtörténetének vázlata. Doktori (PhD)

értekezés Szeged, 2021.

DÖBRÖNTEY-DAVID et al.

2022. Döbrönte-David Szilvia – Türk Attila – Jancsik Balázs – Haramza Márk – Gulyás András Zoltán – Langó Péter: Adatok a szablyamarkolatok bevonásának kérdéséhez:

Jászság, Béke TSZ II. lelőhely 17. sír In: „Hadak útján” Fiatal népvándorlaskoros kutatók XXX. konferenciája, 2022 Székesfehérvár. Konferenciakötet, 2023. Megjelenés alatt.

FODOR Ferenc

1942. A Jászság életrajza Budapest, 1942

GULYÁS András Zoltán

2020. A jászok magyarországi beköltözésének problematikája és jászági beköltözésük vizsgálata új szemszögből. In: Barna Gábor (szerk.): Jászkunsági és kunszentmártoni tanulmányok. A XI. Jászkunság kutatása című konferencia előadásai. [Várostörténeti és néprajzi tanulmányok 19.] Kunszentmárton, 2020. 229–244.

GULYÁS András Zoltán – SAMU Levente

2024. Egy római orvos a Barbaricumban In: Határtalan Régészet Archeológiai Magazin IX. évf. (2024) 2. szám. 20-24.

JANCSIK Balázs

2021. Újabb régészeti adatok a Jászság 10 – 11. századi településtörténetéhez. Egyetemi szakdolgozat. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Régészet szak MA. Témavezető: dr. Türk Attila egyetemi adjunktus. Jászberény, 2021.

PESTY Frigyes

1978. Bognár Balázs (Szerk.): Pesty Frigyes kéziratos helyiségnévtárából: I. Jászkunság. Katona József Megyei Könyvtár és Vershegy Ferenc Megyei Könyvtár Kecskemét – Szolnok

1978.

PRÜCKLER József

1937. A négyszállási gyűrűlet In: Komáromy József (Szerk.): A jászberényi Jászmúzeum évkönyve 1937. 55 – 59. Jászberény, 1937.

RÁCZ Tibor Ákos

2019. Közösségi régészet Egy új kutatási eljárás születése Museumcafé 72. sz. (2019) 149–157.

SELMECZI László

1992. A négyszállási I. számú jász temető BTM Műhely 4. Budapest, 1992.

1994. A jász ősök nyomában Jászágon In: Pethő László (szerk.) Jászsági évkönyv (1994.) Jászberény, 1994. 55–65.

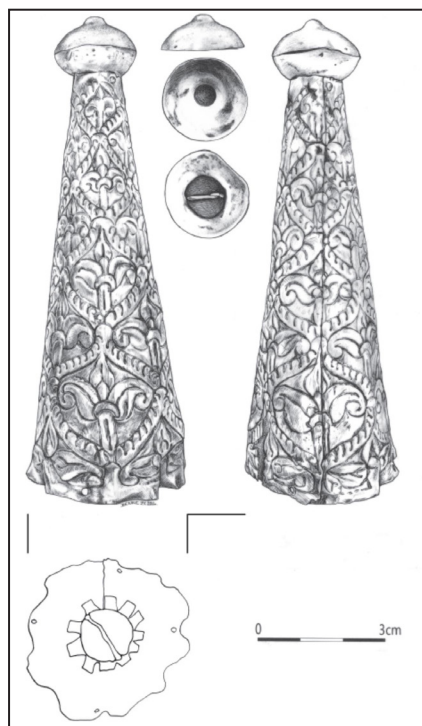
TÖRÖCSIK István

2004. Egy határkő a Jászságból In: Pethő László (Szerk.): Jászsági évkönyv 2004 Jászberény, 2004. 55 – 59.

Jancsik Balázs:

KÉT ÚJ LELŐHELY A JÁSZSÁGBÓL.

AVAGY ITT VOLTUNK, MIELŐTT ITT LETTÜNK VOLNA?

A jászberényi süvegcsúcs rajza, a lelőhelyet feldolgozó Fodor István 2018-as publikációjában

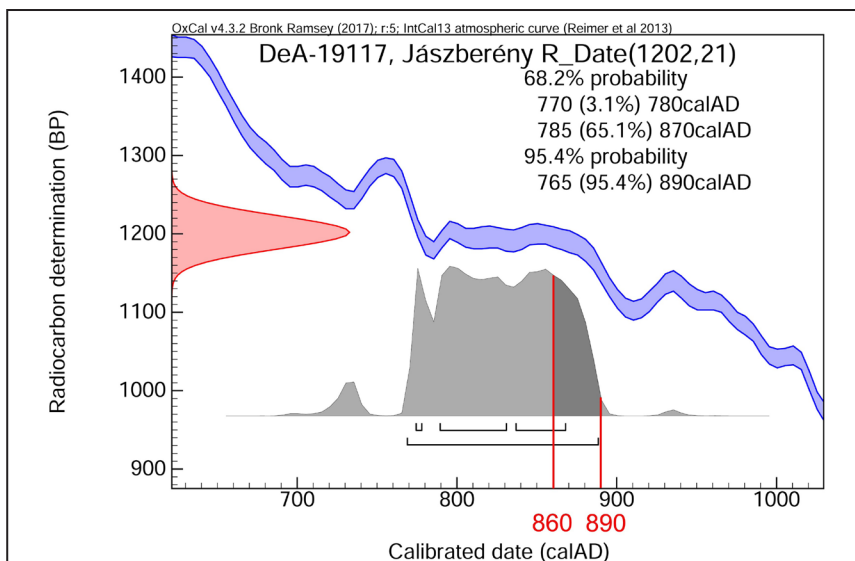
kivülisége miatt. Köztük volt ugyanis a Kárpát-medencéből ismert második süvegcsúcs lelet. Ez a kora középkor végén egy rendkívül ritka tárgytypus, melynek a Kárpát-medencéből csak egy párhuzamát ismerjük Beregszászról. Ezen a kettőn kívül még néhány darab ismert Skandináviából és az orosz területekről. Kutatócsoportunk több alkalommal

A régészetben szinte sohasem, vagy legalábbis nagyon ritkán történik akkora felfedezés, amikor egy lelet önmagában arra készíti a kutatókat, hogy pusztán annak hatására átírják a történelemkönyveket. A régészek napjainkban általában rengeteg leletet és lelőhelyet elemeznek egy-egy kutatás során, és ezen hatalmas adatbázisok mélyreható vizsgálatával jutnak sokkal kisebb ívű következtetésekre. A Jászság földje ugyanakkor ebből a szempontból sem tekinthető szokványos területnek, az érdeklődő közönség szinte minden évben hall arról, hogy szűkebb pátriánkban valamilyen szenzációs lelet előkerült. A magyar honfoglalás korával sincs ez másképp. Az utóbbi években öröndetes módon megsaporodtak az újonnan megismert lelőhelyek a Jászságban. És bár Árpád népének leggazdagabb temetői nem innen ismertek,¹ két lelőhely mégis a szakmabeliek nagy érdeklődésére tarthat számot, melyek alapján akár a magyar történelem menete is átírásra kerülhet. Ezt a két lelőhelyet szeretném bemutatni a Jászsági Évkönyv olvasóinak.²

2017-ben érdekes leletekkel gazdagodott a jászberényi Jász Múzeum gyűjteménye. A Jászberényt Nagykátával összekötő 31-es út melletti homokbányából egy honfoglalás kori leletegyüttes került be akkor a múzeumba. A szakértőknek egyből elállt a lélegzetük a leletanyag láttán rend-

1 A Felső-Tisza vidékén, azaz a mai Magyarország északkeleti csücskében tárták fel a legtöbb gazdag temetőt. Ebből kifolyólag a legtöbb kutató úgy gondolja, hogy a korai fejedelmi szállásterület, a hatalmi központ a 10. századi honfoglalás korában ott helyezkedhetett el.

2 Jelen cikkem a 2026. évi Tisicum folyóiratba leadott kéziratom (A Dnyepertől a Tiszáig. Két új honfoglalás kori lelőhely a Közép-Tisza vidékről. Tisicum 34 (2026) in print) átalakított, tudományos ismeretterjesztő formában megírt változata.

Jászberény-Alsómuszáj homokbánya 2. embertani anyagának radiokarbonos kormeghatározása. Az alsó szürke mező jelöli az elhalálozás valószínű idejét, az alsó skálán az évszámok láthatók. Jól látszik, hogy elenyészően kicsi annak az esélye, hogy az illető 890 után hunyt volna el.

kutatta a homokbányát, ahonnan a leletgyűttes előkerült, de sajnos újabb sírokat vagy leleteket nem találtunk. Az ott található honfoglalás kori temető vélhetően teljesen megsemmisült. A leletanyagot hivatalosan bemutattuk a Jász Múzeumban, Jászberény városa végérvényesen beivódott a korszakkal foglalkozó régészek tudatába, mint kiemelkedő lelőhely. A lelőhely leletanyagával kapcsolatos szenzációk azonban itt még nem értek véget.

A lelőhelyről a leletekkel együtt előkerült emberi csontanyag is, amely vélhetően két személyhez tartozott. Ezeket a maradványokat természettudományos vizsgálatra küldtük. A régészetben egyre szélesebb körben használják az ún. radiokarbonos kormeghatározást. Ennek segítségével az egykori élő szervezetekről viszonylag nagy pontossággal megállapítható, hogy mely időintervallumban hunytak el. A módszer a minden élő szervezetben megtalálható 14-es tömegszámú szénizotópok bomlásán alapul. A szervesanyag mintákban található mennyiségét megmérve a radioaktív bomlás törvényszerűségei alapján kiszámítható, hogy az adott élőlény (ember, állat stb.) mikor hunyt el. Felfedezésekor ez a módszer hatalmas segítséget jelentett a régészettudománynak, aminek egyik legkomolyabb (nem is mindig teljesíthető) feladata az adott leletek korának meghatározása.

A Jászberény mellett, honfoglalás kori leletanyaggal eltemetett két illető csontanyagát megvizsgálva két eltérő, de egymásnak nem ellentmondó eredmény született. Az egyik illető nagy (87,3%-os) valószínűséggel 800 és 970 között hunyt el. Ez teljesen átlagos értéknek tekinthető a honfoglalás kori sírokba elhantolt egyének esetében. A második illető értékei viszont meglepetést okoztak, ugyanis ő 95,4%-os valószínűséggel 765 és 890 közt hunyt el. Vagyis a honfoglalás általánosan elfogadott időpontja előtt őt már elhantolták itt az Alföldön.

A Jászfelsőszentgyörgy-Zagyván túl lelőhelyről előkerült dirhem

A jászok sok dolog miatt lehetnek büszkéek magukra. Ezek közül az egyik (bár laikusok számára kevésbé ismert) dolog, hogy a Jász Múzeum az egész országban egyedülállóan jól szervezett közösségi régészeti és önkéntes hálózattal rendelkezik, melynek a régész szakmán belül mindenki a csodájára jár. A közösségi régészet egyik tagjának jóvoltából ismertük meg a másik lelőhelyet Jászfelsőszentgyörgy mellett.

Jászfelsőszentgyörgy-Zagyván túl néven került elnevezésre a lelőhely, ahonnan 2020-ban egy ún. dirhemet, kora középkori muszlim ezüstpénzt hoztak be a Jász Múzeumba.

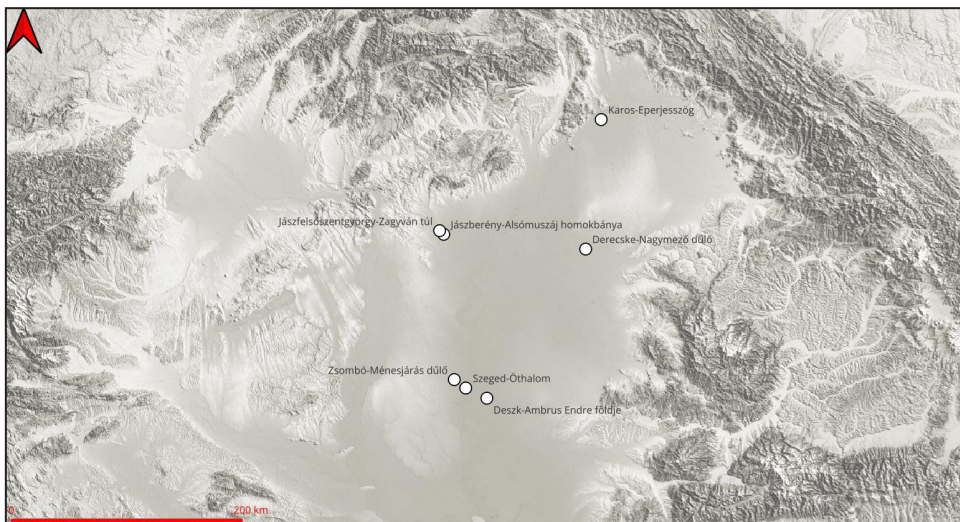
A lelőhelyen ezek után kutatócsoportunk ásatást végzett, de sajnos nem akadtunk korabeli objektumra, habár nem a teljes területet kutattuk át. Ezek az érmék a korban általánosan elterjedtek voltak. Az arab kereskedők számos helyen megfordultak Kelet- és Észak-Európában, de tőlük függetlenül is, ezek a pénzek magas ezüsttartalmuk miatt a nemzetközi kereskedelemben kedvelt fizetőeszközök voltak. Összehasonlításképp, manapság például a dollár vagy az euró tölt be hasonló szerepet. A magyar honfoglalás kori leletanyagból is ismerünk dirhemeket szép számmal. Ezek a fajta pénzek a Kárpát-medencében a honfoglaló magyarsággal jelentek meg tömegesen, tehát a jászfelsőszentgyörgyi pénzlelet – úgy néz ki – hogy a korai magyarokhoz köthető. Azonban mivel sok hasonló dirhemet ismerünk, önmagában ez a lelet (a süvegcsúccsal ellentétben) nem keltett akkora szenzációt. Legalábbis első ránézésre.

A pénzmért szakértővel megvizsgáltatva kiderült, hogy azt az Abbaszida dinasztia 10. kalifája, al-Mutawakkil ‘ala-llah verette a mai Irak területén található Szamarrában.

A mai érmékhez hasonlóan a verés éve is látható rajta, Kr. u. 851-ben verték. A többi Kárpát-medencei darabbal összevetve kiderült, hogy ez a legkorábbi ismert dirhemleletünk. Külföldi szakértőnek is megmutattuk a leletet, aki számunkra érdekes dolgokra világított rá. Ennek a kibocsátónak az érméi Kelet-Európában a 9. század végéig a földre

kerültek, csak nagyon ritkán találhatók meg olyan leletegyüttesekben, amelyeket a 10. századra lehet keltezni. Összegzésként valószínűsíthetjük tehát, hogy ez a dirhem olyan magyarokhoz köthető, akik még a 9. század második felében feltűntek itt a mai Jászságban, nagy eséllyel 895 előtt.

Van tehát két nagyon érdekes leletünk, amelyek (úgy néz ki) ellent mondanak annak, amit a magyarság történelméről már általános iskolában az elsők között megtanultunk. Úgy néz ki ezek alapján, a magyarság már a honfoglalás általánosan elfogadott időpontja, 895 előtt feltűnt a Kárpát-medencében. A kritikus, tudományos gondolkodás azonban óvatosságra kell, hogy intsen mindenkit, még akkor is, ha a saját nemzetünk történelmét egy elmélet, vagy egy újabb felfedezés pozitívabb, dicsőbb színben tünteti fel. Két adatból ilyen nagyívű következtetés levonása a történész részéről pedig egyenesen szakmaiatlan cselekedet lenne. Különösen azért is lenne szakmaiatlan, mert egyik leletet sem régész tárta fel, szakszerűen dokumentálva azt, ezért az úgynevezett adatminőségük, tudományos elemzésre való felhasználhatóságuk csekély.

Azon lelőhelyek elhelyezkedése a Kárpát-medencében, ahonnan (valószínűsíthetően) 895 előtt földbe került honfoglaló magyar leletanyag ismert

Érdeemes tehát megvizsgálni a többi, jellegzetesen korai magyar leletanyagú sírt is a Kárpát-medencében ebből a szempontból. Kutatócsoportunkkal áttekintettük ezeket a sírokat, és kutatásunk során a természettudományos vizsgálatokra alapoztunk.³ Ezen sírok átvizsgálása pedig úgy néz ki, hogy alátámasztja az előző bekezdésben foglaltakat: több olyan, természettudományos módszerrel keltezett, jellegzetesen magyar leletanyagú sírt

³ A honfoglalás kori tárgyak többsége ugyanis ilyen szűk időszakokon belül nehezen és problémásan keltezhető. És bár vannak szép számmal kivételek, a természettudományos keltezésekre való támaszkodás egy ilyen kutatásban indokolt.

ismerünk, amelyet nagy valószínűséggel 895 előtt ástak meg a Kárpát-medencében. A fent említett két járszági lelőhelyen kívül még Karos-Eperjesszög (11/III. sír), Derecske-Nagymező dülő (643. sír), Deszk-Ambrus Endre földje (10. sír), Szeged-Öthalom V. homokbánya (36, 124, 132, 237. sírok) és Zsombó-Ménészjárás dülő lelőhelyen tártak fel olyan sírokat, amelyek természettudományos, radiokarbonos datálása valószínűsíti, hogy még 895 előtt hunyt el a bennük nyugvó illető.

A lelőhelyek elhelyezkedése beszédes. Mindegyik ugyanis az Alföldön található, és a Tisza folyó tágabb körzetében. Ez a tény kulcsfontosságú a fent felsorolt lelőhelyek értelmezésében, ugyanis beleillik abba a geopolitikai képbe, ami a 9. században, a honfoglalás előtt fennállt a Kárpát-medencében. A magyarok előtt ugyanis az avarok éltek itt. A keleti, lovas nomád népként érkezett avarok a 6. század utolsó harmadától alapították itt meg az Avar Kaganátust, amely egészen a 9. század elejéig állt fenn, amikor a Nagy Károly vezette Frank Birodalom azt megsemmisítette. Ezt követően, a 9. században a magyarok honfoglalásáig a Kárpát-medence területén különböző államalakulatok osztoztak. A Dunántúl területén frank, attól északra pedig morva fennhatóság érvényesült. Erdély déli részére, és talán az Alföld déli részére is, a mai Belgrád (Nándorfehérvár) városáig bezárólag pedig a középkori bolgár állam terjesztette ki az uralmát. A Kárpát-medence keleti felének nagyobbik része, köztük az Alföld területének egy jelentős része is, azonban politikai értelemben egy senkiföldje volt. Ide egyik szomszédos államalakulat sem tudta (vagy nem akarta) kiterjeszteni a fennhatóságát, és a helyben maradt avar lakosság sem tudta magát olyan szinten megszervezni, hogy azt önálló politikai formációként értelmezhetnénk, a fent felsorolt frank, morva vagy bolgár állammal egy szinten.

Ezt használhatta ki az akkor Kelet-Európában, Etelközben lakó magyarság.⁴ Az Alföld egyedülálló lehetőség volt számukra, hogy egy új, ismeretlen, és jó természeti adottságokkal rendelkező területet kerítsenek birtokukba, ahol ráadásul számottevő ellenállásba sem ütközhetek (lévén nem egy már létező, jól megszervezett államalakulattól akartak területet elcsatolni). Az eddigi adatok számából kifolyólag azonban ez fokozatosan történhetett. Úgy tűnik, hogy eleinte kisebb számban kezdtek beszivárogni, megvetették itt a lábukat, majd nagyobb számban a század végétől kezdtek birtokba venni a Kárpát-medencét. A honfoglalást a kutatók eddig sem egy egyszeri eseményként értelmezték, amely 895-ben egy év alatt lezajlott, hanem egy időben elhúzódó folyamatként. Úgy tűnik, hogy ez a folyamat már a 9. században jóval korábban elkezdődött, mint eddig gondoltuk.

Írásom legvégén visszakanyarodok a cikk elején írottakhoz. A népszerű közmondás alapján kijelenthető, hogy nemcsak Isten, de a tudomány malmai is lassan örölnék. Az adatok gyűjtése és értelmezése, a régi elméletek felülvizsgálata és újak felállításuk sok időt vesz igénybe (az itt felsorolt korai magyar sírok jó része is évekkel ezelőtt került feltárássra). És a régészettudományban a szerencse is rendkívül nagy szerepet játszik. A nagy felfedezések nem mindennaposak. Vannak ugyanakkor ilyen nagyobb horderejű felfedezések, és mint ebben a cikkben is láthattuk, ezek nem is mindig aranykincsek megtalálását jelentik. Néha egy kevésbé izgalmas, egymagában álló ezüstpénnel, néha egy még kevésbé izgalmas embe-

⁴ Ma már konszenzus van mind a magyar, mind a nemzetközi tudományosságban, hogy az írott forrásokból ismert korábbi magyar szállásterület, Etelköz az ún. Szubbotci horizonttal azonosítható. Ez egy lelőhelycsoportot jelent, amely a mai Ukrajna középső részén és Moldovában található, azaz a Dnyeper és a Dnyeszter folyók tágabb körzetében. Ennek a 9. századra keltezhető lelőhelycsoport leletanyagának jó kapcsolatai vannak mind a 10. századi, honfoglalás kori Kárpát-medencei leletanyaggal, mind a Volga-Ural térségével.

ri csontdarab az, amiből szakszerű megvizsgálás után olyan következtetések vonhatók le, amelyek alapján át kell gondolni a történelemnek bizonyos részeit. Nevezhetjük ezeket is nagy felfedezésnek, ha arra készítetnek minket, hogy újra gondoljuk, amit eddig a múltból tudtunk vagy tudni véltünk.

Ez a két bemutatott lelet azonban nem egymagában áll. Több más sírt is tudunk erre, a 895 előtti időszakra keltezni. A Jászság fent bemutatott két lelőhelye azon kevés, de növekvő számú adatok sorát gazdagítja, amelyek arra utalnak, hogy a korai magyarság, ha nem is nagy számban, de már 895 előtt, a 9. században megjelent a Kárpát-medencében. Reményeink szerint a kutatás előrehaladtával még többet megtudunk majd történelmünk ezen korai, kulcsfontosságú szakaszáról.

Novák István:

A SZEKULARIZMUS HATÁSA AZ ERÉNYEK

20. SZÁZADI TÁRSADALMI VÁLTOZÁSAIRA

A három isteni erény a hit, remény és szeretet olyan értékek, amelyeket egyetlen emberi közösség sem nélkülözhet. A francia forradalom elindította majd a marxizmus és a hozzákapcsolódó ateista elméletek és gyakorlatok a 20. századra kidolgozták a szekularizmus eszméjét. Ha élesen szeretnénk fogalmazni, akkor azt mondhatnánk, hogy ezek az eszmék a hit isteni erényét tagadták meg. A tanulmány tézise, hogy a szekularizmus nem más, mint az isten nélküli vagy őt a társadalom szélére helyező gondolkodásmód. A Szentírás néhány helyére utalva teszünk kísérletet arra, hogy rámutassunk az ateizmus erényeket, főként a hitet romboló hatására.

Az Isten-nélküli 20. századot a Biblia alapján elemezzük:

- Az Isten ugyanis a világ teremtője (Izajás 40,28.). A 20. század ezt már nem állítja.
- A hit arról is szól, hogy Isten a történelem ura (Izajás 41,1-7.). A 20. században az ember akarja önző módon vezetni a történelmet.
- Pál apostol szerint Istenben való hit nélkülözhetetlen (Zsid 11,6.). A 20. században már nem ezt, hanem az emberbe vetett hit nélkülözhetetlenségét hangsúlyozzák.
- Jézus személyesen is felszólítja követőit, hogy higgyenek benne, legalább a cselekedetekért tegyék ezt (Jn 14,11.). A 20. században a hit erénye már nem a „jó” cselekedetekhez, hanem a hatalomhoz kötődik.
- Az Újszövetség kiemeli, hogy hit nélkül eltévedünk, és rossz úton járunk (1 Jn 5, 20.). A 20. század ennek megvalósulásáról szól.
- Azonban nekünk, erényes keresztényeknek a Szentírás alapján mégis esélyünk van a tökéletes boldogságra, hiszen ha a hitet megtartjuk, nem veszhetünk el (Jn 3, 16.).

1.2 Isten minden teremtmény mértéke

A szekularizmus nem csak arról szól, hogy a vallást és az államot válasszuk szét, hanem arról is, hogy a vallás hitbeli tanítást mindenképpen helyezzük az élet perifériájára, az erkölcsi értékek és az erények közül pedig alakítsunk ki egy új listát. Itt már nem érték a keresztény igazságosság, nem érték a mértékletesség, legfeljebb egészségügyi vagy szépsészeti okokból, itt egyetlen érték van, a fogyasztó ember, aki már más szemszögből látja a világot. Ehhez az Istent és a hitet el kell tenni láb alól és nem lehet hagyni, hogy ez érték legyen.

A vallásszabadság is ehhez a gondolathoz csatlakozott. Hiszen miközben a szekularizált világ meghirdette a vallásszabadság útját, ezzel együtt egyértelművé tette, hogy azt nem csak a vallások iránti tiszteletből teszi, hanem sokkal inkább a vallással ellentétes eszmék és erények propagálására is.

1.2.1. A katolikus egyház vallásszabadság fogalmának terrénuma

A II. Vatikáni Zsinatig a vallásszabadság kérdései főként politikai játszmák következtében formálódtak. A zsinat azonban új utat nyitott és egyrészt az ökumenizmus másrészt a dialógus kérdését következetesen képviselte. Mindezt egyrészt az egyházban másrészt az egyházon kívül, részben a teológia segítségével és részben az intézményi háttér kiépítésével tette meg. Az egyház a zsinat szellemében megmutatta, hogy mit értünk a vallásszabadság fogalmán. Ez merőben eltér a liberális illetve egyéb ideológiák által sokszor megfogalmazott vallásszabadság fogalmától, ahol egyszerűen az egyház politikai hatalmának háttérbe szorítását értették illetve értik rajta.¹ A vallásszabadság teológiaiilag a zsinat szerint a vallási közösségek szabad működésén alapul², másrészt a családban játszik szerepet³, harmadrészt meg kell határozni az állam hatalmi szerepét e kérdésben⁴ és a vallásszabadság korlátait is értelmezni kell.⁵

A vallásszabadság esetében ma több feladta van a teológiának, a jognak és a pedagógiának.⁶ A teológia feladata, hogy értékelje és megismerje az egyéb tudományágak szabadság fogalmát, majd képes legyen ezeket analóg módon interpretálni. A jog szerepe kettős: a világi jog az alkotmánytan alapján ma is keresi sajátos nézőpontok szerint azt, hogy meddig lehet szabadsága az egyes vallási közösségeknek és mennyire lehet az államnak értéktételeket mondani a vallási közösségek felett. A másik feladata az egyházi jognak van, itt ugyanis a kódexünk⁷ utat mutat arra, hogy milyen szabályok alapján működhet egy katolikus intézmény. Ennek viszont alapját megint csak a teológia adja. A pedagógia pedig mára egy sajátos tudomány lett. Az információ áradat és az új digitális alapokon álló generációk megjelenése ma számos olyan új kihívást tartogat, amire eddig nem figyeltünk kellőképpen oda. A vallásszabadság minden kérdése összefügg ma már a közösségi oldalakon megnyilvánuló véleményekkel, s annak olyan olvasatát adja, amely új kérdéseket vet fel.

2. Isten írja a történelem útjait⁸

2.1. A szekularizmus hatása a történelmi erényekre

1 Érdemes röviden kitekinteni az európai gyakorlatra a vallásszabadság valamint az állam és egyház kapcsolata miatt. Európában az egyik modellt Ausztria példáján szemlélhetjük, ahol egyértelmű a szétválasztás, mégis a történelmi példákat is ismerve, ez a szétválasztott kapcsolat mégis sok-sok szálon való kötődést jelent. A másik modell példájára Franciaországot hozhatjuk, ahol a nagy francia forradalom után a teljes elválasztás alakult ki. Ez egy teljesen semleges modell. A harmadikra példa Görögország vagy Anglia, ahol egyfajta államegyház működik. Kiténik ez Nagy-Britanniában, ahol az anglikán egyház feje a királynő. Vö. ANTALÓCZY, P., *A vallási közösségek jogállására vonatkozó európai és magyar szabályozás összehasonlító elemzése*, in *Jog, állam, politika V* (2013/5), 44. <http://dfk-online.sze.hu/images/J%C3%81P/2013/3/antal%C3%B3cZY.pdf> (a kutatás ideje: 2017. február 1.)

2 DH 4.

3 DH 5.

4 DH 6.

5 DH 7.

6 A három terület összekapcsolódása nem is olyan ritka. Koltay művében a bajor feszületügy vagy éppen a vallási jelképek iskolai használatáról értekeznek. Ezenkívül a vallásnyilvánosság kérdésével is foglalkozik. Vö. KOLTAY, A., *A vallások, az állam és a szólás szabadsága*, Századvég, Budapest 2016.

7 CIC 1983.

8 Izajás 41,1-7.

A magyar egyházi iskolák államosítása 1948. június 16-án történt: „Az országgyűlés 230:63 arányban megszavazta az 1948:XXXIII. törvénycikket a nem állami iskolák fenn tartásának átvételéről, vagyontárgyaik állami tulajdonba vételéről. A katolikus egyház részéről ez 3148 intézményt érintett.”⁹

Ez az esemény nem önállóan, hanem egy folyamat részeként értelmezhető. Az államosítás a kettéosztott nyugati és keleti világ szembenállásának egyik érdekes része. A nyugati országokban, például Franciaországban már korábban végbement egy sajátos egyházi tulajdon államosítás. A nyugati országokban azonban a 20. századra az egyházak működése és annak világi javakkal való biztosítása egy már lezárult folyamat volt. Ezzel szemben a magyar illetve a kelet-európai kommunista időszak államosítása már az ideológia harc másik színterét jelentették. Megítélésem, hogy sem a korábbi, sem a kommunista államosítás nem szolgálta az egyházak működését, ugyanakkor talán számos olyan helyzettől megmentette, amikor a vagyon miatt támadások érték. Mindez azonban nem teszi jogossá az ingatlanok és ingóságok elvételét, még akkor sem ha a hatalmon levők ezt jogszabályokkal bátyázták körül.

Egy neveléstörténeti tanulmány a következőt írja: „A baloldali politikai erők - elvileg - a meglévő pluralista iskolarendszer keretei között is elérhették volna céljukat. Ehhez azonban évekre, évtizedekre lett volna szükség. Ha a meglévő állami iskolarendszert fejlesztik tovább, a modern iskolák kiszoríthatták volna azokat a felekezeti iskolákat, amelyek nem bírnak lépést tartani a versenyben. Az állam ugyanis - felügyeleti joga révén - bezárhatja azokat az iskolákat, amelyek nem felelnek meg a megemelkedett követelményeknek. A polgári demokráciák többségében ezt a megoldást alkalmazzák.”¹⁰ Itt is látható, hogy nem az egyházi oktatással szemben megjelenő állami oktatás léte ellen szólt az egyházak szavának felemelése, hanem a jogtalanság és igazságtalanság ellen.

A tanulmány később ezt írja: „Jellemző Ortutay Gyula kultuszminiszter véleménye (1947 márciusától 1950 februárjáig volt a tárca birtokosa), amelyet már az államosítás után hangoztatott egy beszédében: '... az iskolaügy elsődrendű politikai és hatalmi ügy, az elemi oktatástól kezdve a felsőfokig, mert az elemi fokon is éppen úgy, mint az egyetemen arra tanítják a növendéket nyíltan vagy burkoltan, hogy az államhatalom különböző posztjain, a szellemi, gazdasági, politikai és egyéb irányító posztjain hogyan viselkedjék és vezesse a hatalom érdekében az ország népét... Az iskolaügyön keresztül az állami apparátusnak módja van, ha tetszik bármiféle eszmét begyakoroltatni, beidegeztetni...’”¹¹ Ez az idézet egyértelművé teszi, hogy az iskolák államosítása a szekularizmus egy olyan megnyilvánulása, amely nem csupán anyagi javakat államosít, hanem kifejezetten az egyházi eszme ellen tör.

A folyamat eredménye egyértelműen a társadalom átformálásához vezetett. A probléma lényegében abban a gondolatkörben fogalmazódott meg, hogy aki az egyház mellett áll az reakciós, akár szélsőjobboldali, aki az egyház ellen van, az baloldali és a haladás pártján van. Azonban a kérdés nem ilyen egyszerű ma sem és akkor sem. Az egyházak elvileg minden ember felé nyitottak, ugyanakkor azok ez erők, amelyek el akarják nyomni, nyilván nem támogatják sem a létét sem a működését.

9 Vö. <https://archivum.asztrik.hu/?q=oldal/1948-az-egyhazi-iskolak-allamositasa-szazezrek-a-katolikus-rendezvényeken>

10 Vö. PUKÁNSZKY BÉLA-NÉMETH ANDRÁS: *Neveléstörténet*. Nemzeti Tankönyvkiadó Rt. Budapest 1996. <http://magyar-irodalom.elte.hu/nevelestortenet/12.01.html>

11 Uo. idézi: ORTUTAY GYULA: *Művelődés és politika*. Budapest, 1949. 291-292.

3 A hit nélküli erény¹²

3.1. A magyar Alaptörvény és a hit erénye

Az Alaptörvény bevezető mondata Kölcsey Ferenc Himnuszának első sorát idézi. Azonban ezzel nemcsak idézi, hanem voksát a teizmus mellett teszi le, ami egyébként nem egyedülálló az európai alkotmányok sorában.¹³ Ezért joggal mondhatjuk, hogy így egyfajta pozitív diszkriminációt hoz létre a teista emberekkel szemben. Ez nem jelenti azt, hogy az ateista vagy közömbös magyar állampolgárok másodrendűek lennének, hanem azt, hogy a keresztény-zsidó kultúrkör alapján az európai hagyományoknak megfelelően keletkezett az Alaptörvény. Minden politikai kurzus választ magának ugyanis egy meggyőződést, egy szellemiséget, ami mintegy meghatározza azt a legfőbb törvényt, az alkotmányt, hazánkban az Alaptörvényt, amely valóban alapot készít a további jogalkotáshoz és ezzel együtt az alkotmány fejlődéséhez, változásához. Az Alaptörvény egy fontos mondata így szól: „Elismerjük a kereszténység nemzetmegtartó szerepét. Becsüljük országunk különböző vallási hagyományait.”¹⁴ Érdemes ezzel a gondolattal foglalkoznunk. Egy a középkorban olykor megjelenő gondolat az újkorban egy jelentős paradigmaváltozást hozott. Ez a gondolat arról szól, hogy az államnak semlegesnek kell lenni. A liberalizmus felfogása is ezt tükrözi jórészt. Ugyanakkor a híres milánói ediktum szabad vallásgyakorlatot biztosított a keresztényeknek is, majd később a kereszténység államvallás lett Európában.¹⁵ Ma is erősen jelenlévő „eszme, ideológia” még akkor is, ha fokozatosan egy-egy területen, illetve országban veszít jelentőségéből az újkori, már említett paradigmaváltás következtében. A hazai és jelenleg hatályos Alaptörvény megfogalmazása a kereszténységet teszi „államvallássá”, ami természetesen csak részben igaz, hiszen a „bevett egyházak” csoportja ettől tágabb még az új törvény alapján is. Mindenképpen láthatjuk azonban, hogy az Alaptörvény „keresztény” fogalma egyfajta politikai ideológia. Ennek alapján fel kell fedoznünk egy alapvető különbséget: az Alaptörvény nem elsősorban vallási fogalomként, hanem eszmei és szellemi elvként tekint a kereszténységre, szemben a keresztény közösségek fogalomfelfogásával, amely nem eszmeiként hanem életformaként definiálja az egész hitet és annak gyakorlati megnyilvánulását.

¹² Zsid 11, 6.

¹³ Vö. SZILVAY GERGELY: *Isten és az egyház az európai alkotmányokban*.

<http://www.magyarokurir.hu/hirek/isten-es-egyhazi-az-europai-alkotmanyokban/>

¹⁴ Alaptörvény: Nemzeti hitvallás

¹⁵ Arra a kérdésre, hogy tulajdonképpen mikortól államvallás a kereszténység, nehéz egyértelmű választ adni. Egyes szerzők szerint Nagy Theodosius Cunctos Populos rendelete alapján lett államvallás a kereszténység. SÁRY PÁL egyik tanulmányában ezt cáfolja. „Téves tehát az az elterjedt nézet, amely szerint a thesszalonikéi rendelet a pogány vallással szemben a kereszténységet nyilvánította államvallássá. A császár az edictumában nem a pogányság és a kereszténység, hanem a kereszténységen belül a katolikus és az arianus irányzat közül választotta ki azt a vallási irányzatot, melyet hivatalosan követni kívánt, s melynek követését a keresztény alattvalói számára kötelezővé tette.” Vö. SÁRY PÁL: *Nagy Theodosius „Cunctos Populos” kezdetű rendeletének elemzése*. Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica, Tomus XXX/1. (2012) 154.

http://www.matarka.hu/koz/ISSN_0866-6032/tomus_30_1_2012/ISSN_0866-6032_tomus_30_1_2012_147-160.pdf

4. *A hit az erény igazi biztosítéka*¹⁶

A keresztyén ember a nevelés és növekedés által a tettekben mutatja meg, hogy a hite erényes életre vezeti őt. Ebben segíthet például az egyházi köznevelés.

4.1. *A köznevelési intézmények, mint az igaz hit megmutatói*

Most térjünk ki az egyházi szerepvállalásra és annak hatására a köznevelés terén. A köznevelési intézmények az egyházi élet ma leginkább jelentős területének számítanak. A vallásszabadság először is arra való készséget jelent, hogy a vallási közösségek tanításukat megfelelő módon, helyen és időben elmondhassák; hiszen az a cél, hogy hallható módon jelenjen meg a tanítás. Egyházunk szemszögéből, a vallásszabadság ettől sokkal több. Jelenti először is azt a szubsztanciát, hogy a köznevelésben jogunk legyen arra, hogy azokat a diákokat elérjük, akik nyitottak a hit meghallására. Ez csak úgy történhet meg, ha vannak olyan intézményeink, ahol nincs szükség a visszavonulásra, hanem az adott keretek között egy élő egyház működhet az iskola falai között. Krisztus tanítása egyértelmű: „Tegyétek tanítványommá az összes népeket!”¹⁷ A zsinat optimistán tekintett a jövő felé, amikor azt állította: „Közismert tény, hogy napjainkban az emberek megkívánják, hogy a vallást magánéletükben és nyilvánosan is szabadon megvallhassák, sőt a vallásszabadságot már a legtöbb állam alkotmánya polgári jognak nyilvánítja, s nemzetközi okmányok ünnepélyesen elismerik.”¹⁸ A zsinati atyák örömmel tekintettek e jelenségre. Ugyanakkor mára látjuk, hogy a vallásszabadság „divatja” sok esetben pont a keresztyén felekezeteket mintha kihagyná a pozitív szemléletből. A köznevelés ugyanakkor egy olyan terület, ahol előtérbe kerül Krisztus egyháza és a hit megélésének lehetősége. Ezt a jogot a hazai jogszabályok is garantálják, de ettől is fontosabb, hogy egyházunknak olyan távlati nyíltak a katolikus intézmények által, hogy a hallásból eredő hitet itt valóban meghallhatja mindenki.

5. *Az örök élet reménye*¹⁹

Bár a semlegesség elvét sokan vallják hazánkban és Európában egyaránt, a teológusok egyre inkább rádöbbennek a mai nyugati multikulturalizmus, globalizáció és vallási „túlkínálat” miatt, hogy új lényegi elemekkel kell kiegészíteni a vallásszabadság elvét, hiszen enélkül elveszhet a hit és a többi erény is. A manapság megjelenő „multireligioizmus” miatt például Ausztriában komoly kérdésként jelenik meg, hogy a vallások, ezen belül is az iszlám hozzátartozik-e a mindennapokhoz? E kérdésre választ adva egyébként a vallásszabadság kérdését is érinti feleletünk.²⁰ A szekularizált világ a vallásszabadság alatt a szétválasztást értette és érti. A teológia világa, a legtöbb és legjelentősebb vallások szerint azonban arra utal, hogy a vallásszabadságnak nem az az értelme, hogy szabadon távol lehetek a vallástól, hanem hogy az értelemszerűen összetartozik a mindennapi élettel. Ha másért nem, manapság az iszlám jelenléte és kitartása előhozza a vallásszabadság keresz-

¹⁶ Jn 14,11.

¹⁷ Mt 28,19.

¹⁸ DH 15.

¹⁹ 1 Jn 5,20.

²⁰ Vö. NOWAK, R., - KOCINA, E., *Gehört der Islam zu Österreich?*, Molden, Wien 2018.

tény értelmezését újra. Amikor a nyugati iskolákban a vallásokról beszélnek, akkor egyre erősebben szólnak az iszlám miatt a vallás jelenlétéről. A németországi iskolákban már külön képzés és külön teológiai ismeret átadása szükséges az iszlámizmus miatt.²¹ Ennek tükröképe lehet a hazai teológia új szempontjainak a kidolgozása. Egyrészt a hitoktatás nem elégedhet meg a saját hitigazságunk megtanításával, sőt ez a minimum szintet sem jelenti. Az egyházak mindemellett azonban keresik a kapcsolatot a szekularizált világban mindazokkal, akik nem ellenségként, hanem megismerhető barátként tekintenek ráink. A vallásszabadság a tolerancia és a másik megismerésére tett kísérletet is jelenti, de ez csak akkor eredményes, ha nem a saját hit illetve vallás elhagyására biztat.²² Sokszor megkísért a gondolat, hogy a vallás magánügy. Azonban tudjuk, hogy a keresztény egyházak felfogása szerint ez egy olyan közügy, amely a mindennapi életben erősen befolyásolja az életformákat és a szemléletet. Winfried Kretschmann politikus 2013-ban tartott előadásában a privát szférához tartozónak mondta a vallásosságot ugyanakkor azt elismerte, hogy a vallásosság aktív gyakorlatot feltételez, és aktív megélését jelenti a hitnek.²³

6. Az erényes élet a szeretetben objektiválódik²⁴

A szekularizmus elfelejtette a legfontosabb emberi értéket, a szeretetet akkor, amikor a hittel együtt ezt is a magánszféra részévé tette. Az Isten azonban ennek ellenére ma is megszólít és felszólít a hit, remény és szeretet megélésére, hogy általa újra erényes keresztények legyünk. Ennek alapja az igaz szeretet megjelenése a társadalmi dimenziókban.

A szeretet nem pusztán érzelem, hanem cselekvő elköteleződés a másik ember javára, különösen nehéz helyzetben lévő emberek iránt. A keresztény ember küldetése, hogy ezt az isteni szeretetet képviselje a közéletben, a családban, a munkában, és a közösségek formálásában. Így válik a hit nemcsak magánügyggyé, hanem építő erővé a társadalom számára is, amely képes irgalommal, igazságossággal és megbékéléssel válaszolni a kor kihívásaira.

21 Vö. BRUCKERMANN, J. F., - JUNG, K., *Islamizmus in der Schule, Handlungsoptionen für Pädagoginnen und Pädagogen*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2017.

22 Érdekes tanulmányt olvashatunk a Frielingsdorf szerkesztésében megjelent kötetben. Az egyik tanulmány a barátságot hozza példának a személyes hit kibontakozásával kapcsolatban. Állíthatjuk, hogy a barátságunk a vallásszabadság kérdésében is nagy szerep jut, katolikus iskoláink ennek is lehetőséget biztosíthatnak, akár az ökumenizmus alapján akár a dialógusra való képesség szerint. Vö. FRIELINGSDORE, K., (Hg.) *Entfaltung der Persönlichkeit im Glauben*, Grünwald, Mainz 1996. 139-149.

23 Vö. KRETSCHMANN, W., *Aktive Religionsfreiheit*, 2012. december 13-án elhangzott előadás a Berliini Katolikus Akadémián. (a kutatás ideje: 2019. március 14.) <https://www.herder.de/cig/zeitgeschehen/2013/01-06-2013/privatsache-religion-aktive-religionsfreiheit/>

24 Jn 3, 16.

Tokai Attila:

ALGÉRIAI DIÁKOK JÁSZBERÉNYBEN

A Magyarországon tanuló algériai diákok tapasztalatai alig vizsgált terület, melyet csak komplex látásmóddal, illetve a kategorikus besorolásokon felülemelkedve érdemes kutatni. A korabeli napisajtó cikkei, illetve az egykori tanárokkal és diákokkal készített oral history interjúk hasznos források, ezt kiegészíti az MNL Országos Levéltárában található TESCO iratanyag. Szerencsés eset, hogy a jászberényi iskolában fennmaradt egy „TESCO Algírok” feliratú mappa a szakképzésre vonatkozó értékes dokumentumokkal.¹ A tanulmány fókuszában két kérdés áll. A külföldi diákok jelenléte közép-európai államszocialista társadalmi beágyazottságban milyen mikrofolyamatokat indított el Jászberényben; illetve milyen globálisnak mondható kihívásokkal szembesült a szakképzés? Tanulmányomban az algériai osztályok mindennapjait mutatom be mikrotörténeti perspektívából, reflektálva a szocialista Magyarország társadalmi közegére.

Történelmi áttekintés

Magyarország 1955. december 20-án vált az ENSZ tagjává, de 1963-ig az ún. „magyar kérdés” hátráltatta a szocialista blokkon kívüli országokkal való kapcsolatfelvételt.² 1962. szeptember 25-én Ferhát Abbász kikiáltotta az Algériai Demokratikus és Népi Köztársaságot, majd beiktatták a kormányt Ben Bella vezetésével, viszont az eviani egyezmény alapján a korábbi gyarmattartó Franciaország is befolyással rendelkezett.³ Algéria területe 2 millió 381 ezer km², az 1970-es évek elején 13 millió fős lakossággal. A nagyobb városok lakossága ekkor: Algír (1,2 - 1,5 millió), Oran (1,5-2 millió), Constantine (300 ezer) és Annába (200 ezer).⁴

A keleti blokk országainak érdeklődését a gyarmati sorból felszabaduló afrikai és ázsiai országok felé a hidegháborús szovjet geopolitikai érdek is motiválta, melynek fontos eleme a hitelek nyújtása, szakértők küldése, illetve a fejlődő világ diákjainak szakképzése volt. A Szovjetunió kínálta a legnagyobb segítséget, de a többi ország, – köztük Magyarország –, is igyekezett kivenni ebből a részét. 1965-ben kereskedelmi egyezményt kötött hazánk Algériával.⁵ 1964. november 1-én Kállai Gyula kormány-, párt-, illetve KISZ-tagokból álló delegációja megtekintette az algériai felszabadító háború tízéves évfordulójára rendezett

1 Ezúton fejezem ki köszönetemet Bencsik Ferenc nyugdíjas igazgatóhelyettesnek a kutatáshoz nyújtott segítségéért.

2 Békés Csaba 2019: Enyhülés és emancipáció: Magyarország a szovjet blokk és a nemzetközi politika, 1944-1991. Osiris Kiadó – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest. 193.

3 Lengyel István 1982: Algéria hármass forradalma. Kossuth Könyvkiadó, Budapest. 82.; J. Nagy László 1987: Mit kell tudni Algériáról? Kossuth Könyvkiadó, Budapest. 48.

4 Kádár István 1973: Felsőfokú oktatás a fejlődésben lévő országokban. Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége Fejlődésben lévő országok műszaki és tudományos kérdéseivel foglalkozó Bizottsága 7. számú kiadványa. Válogatás a Bizottság rendezésében elhangzott előadásokból. Budapest, 25-43. 28.

5 Zsombor Bódy 2021: Opening up to the „Third World” or Taking a Detour to the „West”? The Hungarian Presence in Algeria from the 1960s to the 1980s. *HistGlob Working Paper 4*, MTA-SZTE-ELTE History of Globalization Research Group, Szeged-Budapest, 3-34. 14.

ünnepséget, találkozott Ben Bella elnökkel, és több megállapodást írt alá.⁶ 1965. június 19-én vértelen puccsal megbuktatták az elnököt, a hatalom birtokosa Huári Bumedienné lett, de ez nem befolyásolta az államközi kapcsolatokat.⁷ 1968-ban az utolsó francia egységek is elhagyták Algériát, felavatták az első nemzeti kőolajvezetékét, majd államosították 11 külföldi tulajdonban lévő vas-, cink-, réz- és ólombányát.⁸

Dinamikusan fejlődött a műszak-tudományos és kulturális kooperáció, illetve a szakminisztériumok közötti kapcsolat is.⁹ Magyarország úgy tekintett az észak-afrikai országokra, mint a magyar technológiaexport egyik lehetséges felvevőpiacára, melyet Algéria a szénhidrogénekből származó bevételéből finanszírozni is tudott.¹⁰ A TESCO Nemzetközi Műszaki-Tudományos Együttműködési Iroda¹¹ 1962-ben alakult, melynek célja a technológiai együttműködés, az ösztöndíjasfogadás, valamint a szakértőküldés koordinálása volt.¹² A sajtó-és propagandakapcsolatok is bővültek, 1978-ban megállapodás született a két újságírószövetség, illetve a rádiók és televíziók között.¹³

Algériai ösztöndíjasok fogadása

Az 1970-es években a fejlődő országokból Magyarországra utazó személyek többsége egyetemi, posztgraduális vagy technikus tanulmányokra érkezett.¹⁴ Ennek jogi hátterét az 1966-ban aláírt Műszaki-Tudományos Együttműködési (MTE) Megállapodás, illetve az 1967-es Munkaprogram képezte.¹⁵ Az előbbi keretében 1970. szeptemberében először érkezett 47 fő technikus tanulmányokra Békéscsabára és Pécsre. Az 1973-ban aláírt újabb MTE Megállapodás alapján 1974. március 15-én érkezett 97 ösztöndíjas, de különböző okok miatt (betegség, családi problémák) heten hazautaztak.¹⁶

6 Dániel Solymári – István Tarrósy 2025: Hungarian Diplomacy towards Africa: Forging Bilateral Relations in the 1960s and 1970s. *Modern Africa: Politics, History and Society*. 13. évf. 1. sz. 135-160. 150. <https://doi.org/10.26806/modafr.v13i1.255>

7 Richard I. Lawless 1980: *Algeria*. Clio Press, Oxford. 28.

8 Árkus István 1984: *Forró kontinens forró évei*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest. 133-134.

9 Nagy Georgina 2017: A független Algéria első évtizede és a magyar kapcsolat, 1962 – 1971. (Doktori disszertáció). SZTE Történelemtudományi Doktori Iskola, Szeged. 87. <https://doi.org/10.14232/phd.3429>

10 Bódy Zsombor 2022: Az algériai Olimpiai Stadion átadása: Magyarország a harmadik világ piaciért vívott versenyben. Laczó Ferenc – Varga Bálint (szerk.): *Magyarország globális története 1869-2022*. Corvina Kiadó, Budapest. 333-337. 334.

11 A TESCO (International Technical and Scientific Cooperation and Trading Office) magyar alapítású, a Külkereskedelmi Minisztériumhoz tartozó vállalat volt, fő profilja a tudományos és technológiai együttműködés koordinálása, kiemelten a fejlődő országokkal való kapcsolatépítés (szakértőküldés, ösztöndíjasfogadás) volt. Túlélte a rendszerváltást, és privatizáció útján TESCO Consulting Kft-ként működött egészen 2017-ig, amikor a Cégbíróság csődeljárással felszámolta. Utolsó vezérigazgatója Pados László. A cégről bővebben: <http://www.tescoconsulting.hu>

12 István Tarrósy – Péter Morenth 2013: Global Opening for Hungary: A New Beginning for Hungarian Africa Policy? *African Studies Quarterly*, 14. évf. 1-2. sz. 77-96. 80-81.

13 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) M-KS 288. f. 32.a MSZMP KB Külügyi Osztálya iratai, 1956-1989. 19. ó. e. Algéria, Magyar – algériai kapcsolatok, 1981. január 19.

14 Apor Péter 2017: Szocialista migráció, posztkolonializmus és szolidaritás: Magyarország és az Európán kívüli migráció. *antro-pólus*, 2. évf. 2. sz. 26.

15 MNL OL XXIX. G.21.a TESCO Nemzetközi Műszaki Tudományos Együttműködési Iroda iratai, 1962-2016. 67. cs. Algéria, 1979-90.

16 MNL OL XXIX. G.21.a TESCO Nemzetközi Műszaki Tudományos Együttműködési Iroda iratai, 1962-2016.

1. táblázat: Az 1974-ben érkezett algériai diákok megoszlása¹⁷

Toldi Miklós Élelmiszeripari Szakközépiskola (Nagykőrös)	28 fő
Erősáramú Szakközépiskola (Jászberény)	17 fő
Tóth Kálmán Vízügyi Szakközépiskola (Baja)	19 fő
Pécsi múzeumi előkészítő tanfolyam	8 fő
Vegyipari Szakközépiskola (Debrecen)	9 fő
Cipőipari Szakközépiskola (Martfű)	9 fő
Összesen	90 fő

1974-ben összesen 164 technikus tanult szakmát; de előre nem látott pénzügyi gondok merültek fel az étkeztetésükben.¹⁸ Az 1976-77-es tanévre a magyar fél ismét 50 helyet biztosított, így 1976. decemberében 30 új hallgató érkezett. Az 1977-78-as tanévre a 113 helyen felül a kiemelt jelentőségű élelmiszeripar és az építőipar területén további 20-20, posztgraduális továbbképzésben tíz főnek ajánlott fel az állam ösztöndíját. Az 1978-79-es Munkaprogram 1979-re 184 fő fogadását írta elő, de az 1980/81-es tanévre már csak 62 hely maradt. 1979-ben összesen 230, egy évvel később pedig már 243 algériai tanult szakmunkás, technikus és posztgraduális képzésben. Az 1980-as évek közepétől már nem érkeztek újabb ösztöndíjasok.¹⁹

Az oktatás Jászberényben

A továbbiakban a Jászberényben tanuló algériai diákok életét mutatom be, kiemelve, hogy a kádári puha diktatúra évei hogyan realizálódtak helyi kontextusban. Az Erősáramú Szakközépiskolában²⁰ középfokú villamosgép- és készülékgyártó szakmát tanult három algériai osztály az 1970-es években. Rác István²¹ igazgató megérezte, hogy ebből az in-

67. cs. Algéria, 1967-1975.

17 MNL OL XXIX. G.21.a 67.cs. Algéria, 1967-1975.

18 MNL OL XXIX.G.21.a TESCO Nemzetközi Műszaki Tudományos Együttműködési Iroda iratai, 1962-2016. 67.cs. Algéria, 1967-1975.

19 MNL OL XXIX.G.21.a TESCO Nemzetközi Műszaki Tudományos Együttműködési Iroda iratai, 1962-2016. 67. cs. Algéria, 1979-90.

20 Az iskola 2012 óta egyházi fenntartásban működik, mai neve Szent József Katolikus Elektronikai Technikum, Gimnázium és Kollégium. Korábbi neve Liska József Erősáramú Szakközépiskola, Gimnázium és Kollégium. Eredetileg a középfokú Tanítóképző Intézet gimnáziuma volt, amely 1959-ben külön igazgatás alá került, és kiköltözött az intézményből. 1962-ben felvette Kállai Éva nevét, fizika-kémia tagozatot is működtetett; majd 1963-ban került mai helyére a Rákóczi u. 13. szám alá. A gimnáziumi osztályok mellett beindult a mezőgazdasági (szőlész-borász) szakközépiskolai képzés, 1969-től pedig az intézmény fő profilja az erősáramú szakképzés lett. Erősáramú Szakközépiskola néven működött tovább, majd 1985-től Liska József műegyetemi tanár nevét vette fel. Interjú Bakki Árpádné nyugdíjas igazgatóhelyetessel, 2025. 08. 21.

21 Rác István (1931-2008) Törökszentmiklóson géplakatos szakmát szerzett, leérettségizett, majd a debreceni

tezmény anyagilag profitálhat; ezért mint szolgáltató szerződést kötött a képzést koordináló TESCO irodával, így az 1972/73-as tanévtől 14 algériai hallgató az erősáramú tagozat III. évfolyamán folytathatta Budapesten megkezdett tanulmányait. Ebben szerepe volt annak is, hogy Rácz István jó kapcsolatot ápolt a külföldi diákok képzését szervező Kohó- és Gépipari (KGM) Minisztériummal, amely nem volt megelégedve a Budapesten tanuló osztály tudásszintjével, illetve az oktatási módszerekkel. Ezek a diákok elég rossz indítást kaptak, csak 17-től 20 óráig jártak be, szinte alig foglalkoztak velük. Magyar nyelvtudásuk is meglehetősen hiányos volt; ezért a KGM Minisztérium felkérte Rácz Istvánt, hogy vegye át őket. Jászberényben elméleti és gyakorlati tudásukat utólagosan fel tudták hozni a kellő szintre.²² Az iskola vállalta, hogy nyolc helyiséget ad használatba: két tantermet (41,2 m² és 31 m²), egy előteret (91,7 m²), három műhelyt, illetve egy mellékhelyiséget. A lakhatást, az óraadó pedagógusok díját, a fűtést, a világítást, illetve egyéb kiadásokat a TESCO finanszírozta.²³ A szállás az elején kollégiumban, majd IBUSZ lakásokban történt a város különböző részein.

Az ösztöndíj 1973-ban 1500 Ft/hó, 1975-től pedig már 1800 Ft/hó,²⁴ melyet két részletben fizettek²⁵ Akit vállalat küldött tanulni, az ösztöndíjon felül továbbra is kapta az otthoni fizetését egy bankszámlán²⁶ 1973. november 16-án átadták a 14 és fél millió forint költséggel felépült 204 személyes, háromszintes kollégiumot, földszintjén 156 m² alapterületű klubteremmel, orvosi rendelővel és három betegszobával. A Hazafias Népfront Budapesti Bizottságának ifjúsági klubja 250 ezer forint értékű társadalmi munkával járult hozzá az építési munkához, és 500 kötetes könyvtárat is adományozott²⁷ Az első emeleten szállásolták el az algériai diákokat, külön szárnyon a 107-113-as számmal ellátott, 4-6 fős szobákban. A délelőttöket bent töltötték a kollégiumban vagy a városban, hiszen rájuk nem vonatkozott a házirend. Külön volt zuhanyzó, mosdó, mosóhelyiség és élelmiszertároló²⁸

A diákok első benyomásai:

„Amikor megérkeztünk, nem tudtuk, hogy mi vár ránk, bedobtak a mély vízbe. Az életmód, a kultúra és az étkezés is szokatlan volt. A legfurcsább az időjárás, nem tudtuk, hogy itt ilyen hideg van télen (mínusz 5-6 fok), csak zakó volt nálunk. Hó is volt, játszottunk.

Kossuth Lajos Tudományegyetemen végzett matematika-fizika szakon. 1961-től 1981-ig igazgatóként állt az iskola élén, ő vezette be az erősáramú képzést. 1980 körül egy baleset okozása miatt kollégiumi nevelőtanárrá minősítették át, majd nem sokkal később távozott az iskolából. Lásd Buschmann Éva (2009): Rácz István. A Liska József Erősáramú Szakközépiskola, Gimnázium és Kollégium Jubileumi Évkönyve 50 (1959-2009). Liska József Erősáramú Szakközépiskola, Gimnázium és Kollégium, Jászberény. 37-38.

22 Interjú Helmich Józseffel (az iskola tanára 1973-77 között), 2025. 08. 21.

23 Algírok mappja: Szerződés a TESCO Nemzetközi Műszaki-Tudományos Együttműködési Iroda és az Erősáramú Szakközépiskola között külföldi hallgatók oktatására az 1972/1973-as tanévre. 1972. október 23.

24 Interjú Bencsik Ferencsel, 2024. 07. 08.

25 Az igazolatlan levonásból adódó összeget az ösztöndíjasok közös kiadásra fordíthatták, amely nem haladhatta meg a 300 Ft/fő költséget. Lásd Algírok mappja: Megállapodás II. Ösztöndíjasok elszállásolása tárgyában. 1975. január 5.

26 Algírok mappja: Megállapodás I. Intézeti helyiségek tárgyában a 130/1970 /M.K.14./ M.M. számú utasítás alapján. 1975. január 5., Interjú Remili Alival, 2024. 08. 23.

27 Átadták az új szakközépiskolai kollégiumot Jászberényben. Szolnok Megyei Néplap, 24. évf. 265. sz. 1973. november 13. 1.

28 Interjú Bencsik Ferencsel, 2025. 08.02.

A kollégiumban zsírosan főztek, sokszor disznóhúst, és a csirke fejét és lábát is belefőzték, ami nagyon furcsa. Nehéz volt megszokni, hogy a fiúk és lányok együtt vannak, nem elválasztva, mint nálunk. Elmész egy presszóba, ahol ihasz és lányokkal ismerkedhetsz.”²⁹

Interjúalanyom elmondása szerint furcsa látványt keltett az algériai diákok népviseletbe öltözött csoportja, amint bokáig érő nemezruhában és csúcsos sapkában álltak az iskola folyosóján; három hét múlva viszont már teljesen európai öltözetet hordtak. Nem ízlett nekik a menzán kínált zsíros étel, inkább kuszkuszt készítettek maguknak, ehhez az alapanyagokat otthonról hozták. Hatalmas élmény volt, amikor először láttak életükben havazást; nem értették, hogy mi ez, azt hitték, hogy „manna” hull az égből. Aznap nem is lehetett tanítani, mert csupán ezzel voltak elfoglalva.

A kollégiumba 22 óráig haza kellett érní, de hétvégeként általában bulizni mentek a Pannónia Presszóba, így előfordult, hogy csak hajnalban szállingóztak vissza, ilyenkor már csengetni kellett. Egyszer 3 óra 30 perckor folyamatosan nyomták a csengőt. Az éjszakai ügyeletes tanár kinézett; hárman álltak kint, ezért úgy gondolta, még vár, és ha már többen várnak, akkor lemegy és beengedi őket. Egyszer csak elhallgatott a csengetés. Reggel 6 óra körül nézett le, addigra viszont már ott áll az egész csapat a lépcsőn. Később elpanaszolták ezt a kínos incidenst az igazgatóhelyettesnek, Rác István igazgató pedig számonkérte a nevelőtanárt, hogy miért nem tudtak a gyerekek bejönni a kollégiumba. Kiderült, hogy hirtelen azért hallgatott el a csengő, mert folyamatosan rátámaszkodva nyomták, így a nagy terheléstől letört a nyele.³⁰

Az első nehézséget a magyar nyelvvel való ismerkedés jelentette. A hat hónapos nyelvi képzés heti 45 órában a francia nyelv közvetítésével történt. 1974. március 15-én kötött az iskola szerződést a nyugdíjas Simon András francia-magyar szakos pedagógussal heti nyolc óra megtartására, aki az irodalmat tanította. Ha nem értettek a diákok valamit, átváltott franciára, de adatközlőim szerint sokat mesélt és unalmasan magyarázott. Mellette a Szolnokról bejáró 30 év körüli Boros Gyula heti 15 óra elméleti és 10 gyakorlati órát vállalt.³¹ Boros inkább a nyelvtant tanította, amit gyorsított tempóban kellett átvenni, hiszen összesen hat hónapos volt a nyelvi képzés. Remili Ali, a ma is Jászberényben élő egykori diák szerint nagyon nehéz a magyar nyelv, éjjel-nappal tanulniuk kellett:

„Nem voltunk bezárkózva, mint a katonák. Fél évig csak a nyelvet tanultuk a tanfolyamon, de közben jártunk mindenhova, és mindenhol találkoztunk lányokkal. Van gimnázium és Tanítóképző. Az algír gyerekek nem szívbjajosak, meg merték szólítani őket bárhol. Azzal kezdtük, hogy szia, aztán kézzel-lábbal próbáltunk szót érteni velük. Akkor még Jászberényben volt élet, voltak emberek, sok presszó sok helyen. A helyiek tudták, hogy ilyen fiatal külföldiek tanulnak itt, és sokat segített a nyelvtanulásban, hogy beszélgettünk velük. Látszott később a különbség a nyelvtudásban is, aki nem csajozott, nem tanulta meg annyira.”

Az új hatások eredményeképp átalakult a diákok életstílusa, a helyi lakossággal kialakult komplex kölcsönhatások nyomán kibontakozott számukra egy ismeretlen világ. Jászberényben senki sem beszélt franciául vagy angolul, ezért gyakran kézzel-lábbal mutogattak. Tojásvásárláskor például valaki utánozta a tyúkot, hogy „kot, kot, kot”, aztán a

29 Interjú Remili Alival, 2025. 08.02.

30 Interjú Helmich Józseffel, 2025. 08.21.

31 Az elméletigényes órák után 50 forint, míg a gyakorlatigényes órák után 30 forint óradíjat biztosított a TESCO. Lásd Algírok mappá: Megbízási szerződés. Simon András. Boros Gyula. 1974. március 15.; Interjú Remili Alival, 2025. 07.25.

fenekén mutatta, hogy ott jön ki a tojás. Az Algériai Nagykövetség munkatársai egyszer megkérdezték a diákokat, hogy van-e valami problémájuk, de csak az ösztöndíjra panaszkodtak.³² A TESCO 1975. augusztus 11-i levele az „Algériai ösztöndíjasok kötelező orvosi vizsgálata” címet viselte, melyben az Egészségügyi Minisztérium kérésére a diákok szabadságról való visszatérése után kötelezővé tette a laborvizsgálatot, amit ki is kellett egészíteni koleraszéklet-vizsgálattal. Nyomatékosan kérte a TESCO, hogy ezután minden elutazás utáni visszaérkezést követően ismételjék meg. Tájékoztatásul megküldték a diákok vérkép eredményeit, illetve a Wassermann, a vizelet, illetve a bakteriológiai és parazitológiai leleteket.³³

Erősáramú szakmai képzés

A szakmát komplex módon tanulták három tanév alatt³⁴ A délelőtt szabad volt, délután 14 órakor kezdődött a tanítás, ami 19 óráig tartott. Az interjúk során világossá vált, hogy a szakmai tárgyak mindenkinek könnyebben mentek, különösen, ha sokat kellett rajzolni. Pozitív élménynek számított a matematika, az elektrotechnika, a fizika és kémia tantárgyak tanulása, ahol sok volt a képlet. A tanár felírta a példát a táblára, elmagyarázta; nekik csak le kellett írni. Ezzel szemben nehéz volt összeegyeztetni technológiából tanult sok elméleti szöveget és vázlatot, amit mind be kellett magolniuk. Ugyanazt tanulták, mint a magyar diákok, viszont nem volt orosz nyelvoktatás, illetve a KISZ rendezvényei alól is felmentést kaptak.³⁵ Egykori technológiatanárunk így emlékszik rájuk:

„Én az 1972-73-as tanévben tanítottam az első algériai csoportot. Felnőtt, 25-35 éves egészséges férfiak voltak, torzonborz megjelenésükkel feltűnést keltettek a városban. Tudtam velük bánni. Akkor fejeztem be az egyetemet, így megértettem a fiatalokat, de ha kellett fegyelmet is tartottam. A képzés alapszintű volt, hiszen talán általános iskolai, vagy valamilyen szakmai alapképzetségük volt; és nehezen értették a magyar nyelvű magyarázatot. Ezenkívül semmilyen útmutatást nem kaptunk, hogy mit kell nekik oktatni, így főleg alapozó tárgyakat tanítottunk. Az újonnan, gimnáziumból átszervezett szakközépiskola rártartó tanári kara, meg a kötött tanterv, az előírt követelmények elsajátítását feltétlen beléjük akarta verni!”³⁶

Jászberényben újdonságnak számított a 18-20 észak-afrikai megjelenése. Az első turnus szolid, visszafogott és laza társaság volt, de nem éppen érdekelte őket az ismeretanyag, és nem ütötték meg a szokásos tudásszintet. A sportolásba lehetett őket inkább bevonni, ezzel szemben a délutáni és esti órák nem voltak túl hatékonyak, már csak az osztály heterogenitása és nyelvi problémáik miatt is. Adatközlőm elmondása szerint a diákok jelenléte szociológiai szempontból is egyfajta „egzotikus felfrissülést” jelentett a jászberényi mindennapok számára.³⁷

32 Interjú Remili Alival, 2025. 08.02.

33 Algírok mappá: Derzsi Sándor kereskedelmi igazgató és Szalma Béla osztályvezető-helyettes levele RácZ István igazgató részére, 1975. augusztus 11.

34 Algériai diákokkal Jászberényben: A tudásért keményen meg kell dolgozni. Szolnok Megyei Néplap, 27. évf. 25. sz. 1976. január 30. 5.

35 Interjú Remili Alival, 2024. 08. 23.

36 Interjú Gergen Istvánnal (az iskola tanára 1972-74 között), 2025. 08.13.

37 Uo.

Lógás is előfordult egyeseknél, amit Rác István igazgató úgy próbált büntetni, hogy a mulasztott napokra megvonta az ösztöndíjat. Mikor ezt a TESCO iroda megtudta, 1975. szeptember 22-i keltezéssel Derzsi Sándor kereskedelmi igazgató és Mózer József osztályvezető levélben hívták fel a figyelmét, hogy államközi megállapodások szerint az ösztöndíjasok magyarországi tartózkodásuk minden napjára jogosultak ösztöndíjra, ezért a hiányzásokat ne pénzlevonással büntesse, folyamodjon más fegyelmezési eszközökhöz.³⁸

A véleménykülönbség kicsúcsosodását jelentette az iskolavezetés és a TESCO között az a furcsa helyzet, hogy a Rác István által felterjesztett költségvetést a központban erősen túlárazottnak tartották; arra hivatkozva, hogy más iskolákban minimális összeget számítottak fel terembérletért és karbantartásért. A rendelkezésre álló dokumentumok alapján megállapítható, hogy két osztályvizsga lebonyolítására a TESCO mindössze 2160 forintot tartott reálisnak az Erősáramú Szakközépiskola által kért 5670 forint helyett. Az oktatás költségeire pedig 12.000 forint helyett a felét³⁹

2. táblázat: Az egyes tantárgyak heti óraszama az 1973/74-es tanévben ⁴⁰

Szakrajz	2 óra
Technológia (villamos ipar)	3 óra
Matematika	5 óra
Villamos gépek	2 óra
Villamos készülékek	3 óra
Villamos művek	2 óra
Automatika	3 óra
Üzemgazdaságtan	1 óra
Villamos mérések (gépi)	3 óra
Szakmai gyakorlat	12 óra
Összes óra	36 óra

A pedagógusok óriási erőfeszítésének és áldozatos munkájának eredményeképp bontakozott ki a diákok szakmai tudása. A 45 perces órák között tízperces szünet, a harmadik után pedig 20 perces nagyszünet. A tanárok névsora: Bakki Árpád (fizika, villamos mérés), Pecsényánszky Sándor (elektrotechnika, villamos gépek), Lóczi Mária⁴¹ (szakrajz), Gergen István (technológia), Helmich József (technológia, villamos mérés), Barta László (gépelemek), Rác István (matematika), Harangozó Károly⁴² (villamos mérés). A gyakorlati órák

38 Algírok mappa: Derzsi Sándor kereskedelmi igazgató és Mózer József osztályvezető levele Rác István igazgató részére, 1975. szeptember 22.

39 Algírok mappa: Derzsi Sándor kereskedelmi igazgató és Szalma Béla osztályvezető-helyettes levele Rác István igazgató részére, 1975. július 18.

40 Algírok mappa: Erősáramú Szakközépiskola önköltséges tanfolyama heti óratervei beosztása, 1973. szeptember 10.

41 Az 1975/76. tanévtől Budapestre ment tanítani, dolgozott többek között a Szigeti György Műszaki Szakközépiskolában is. Férje Gergen István az iparban helyezkedett el. Interjú Bencsik Ferencsel, 2025. 08.02.

42 Fizika-kémia szakos tanár, 1972-től az elsők között kezdett elektrotechnikát tanítani Bakki Árpáddal együtt,

csütörtökönként zajlottak a tanműhelyben,⁴³ a szakmai gyakorlatot vezető tanárok névsora: Krizsán István (tekerceslés)⁴⁴, Rigó Lehel (gépi forgácsolás), Palotai Károly (tekerceslés), Sándor László (műhelyfőnök, villamos mérés), Kohári József (kézi forgácsolás, hegesztés, forrasztás), Szabó László (villamos mérés). A tanműhelyben három, maximum 12 fős csoportban, balesetvédelmi szempontból két szakoktató irányítása mellett 14 hetes ciklusokban sajátították el a tekerceslést, a berendezések szerelését, illetve a melegüzemi gyakorlatokat.

A könyvek árát számla és a tanulók által aláírt átvételi elismervény ellenében a TESCO Iroda az iskolának átutalta, így a diákok ingyenesen kapták. A használt tankönyvek: Erősáramú anyagismeret és gyártástechnológia, Villamos készülékek, Villamos művek, Irányítástechnika, Üzemgazdaságtan, Villamos mérések, Elektrotechnika.⁴⁵ A szakmai tantárgyak mellett heti két órában Nagy Piroska magyar-latin-könyvtár szakos pedagógus „Nyelvi képzés” elnevezésű óráján gyakorolták a helyes magyar beszédet, Bakki Árpádné igazgatóhelyettes pedig „Magyar kultúrtörténet” néven átfogón mutatta be a diákoknak a magyar szellemi élet kiválóságait. Volt olyan diák, aki tudta, hogy Bartók Béla a magyar mellett arab népdalokat is gyűjtött, illetve, hogy Liszt Ferenc is magyar volt. Ezenkívül a magyar hangképzést is gyakoroltatni kellett a diákokkal, hiszen ez többüknek is elég nehezen ment.⁴⁶

3. táblázat: Az egyes tantárgyak heti óraszámja az 1976/77-es tanévben (2. és 3. csoport)⁴⁷

Gazdasági földrajz	2 óra
Műszaki rajz	3 óra
Elektrotechnika	5 óra
Matematika	6 óra
Fizika	4 óra
Nyelvi képzés	2 óra
Gépészeti ismeretek	4 óra
Technológia	4 óra
Szakmai gyakorlat	6 óra
Villamos műszerek és mérések	3 óra
Gyakorlatok	9 óra
Összes óra	39 óra

amikor még nem voltak villamosmérnök oktatók az iskolában. Interjú Bencsik Ferencsel, 2025. 08.02.

43 Ekkoriban hét tanműhelye volt az iskolának: állórésztekerceselő, forgórésztekerceselő, villanyszerelő, lakatos, melegüzemi, gépiforgácsoló, és két villamos mérőterem (alapfokú és erősáramú). Emellett a fizika és kémia előadótermekben is volt lehetőség alapfokú mérésekre. Interjú Bencsik Ferencsel, 2025. 08.02.

44 Gépésztechnikus, villanyszerelő, elektroműszerész, szakoktató. Róla nevezték el egykori tanműhelyét.

45 Algírok mappja: Erősáramú Szakközépiskola önköltséges tanfolyama heti óratervi beosztása, 1973. szeptember 10.

46 Interjú Bakki Árpádné nyugdíjas igazgatóhelyetessel 2025. 08. 21.

47 Algírok mappja: Erősáramú Szakközépiskola önköltséges tanfolyama heti óratervi beosztása II/A, 1976. augusztus

A második csoport diákjai 1974. márciusában érkeztek zürichi és genfi átszállással a Swiss Air légitársaság gépével. A Ferihegyi Repülőtéren a TESCO franciául tudó képviselője várta őket, majd busszal Jászberénybe szállították a csoportot, melynek tagjait három állami vállalat (SONELGAZ, SONELEC, és SONIPEC) küldte tanulni.⁴⁸ A nyelvi vizsgát egy ismeretlen tanárokból álló bizottság előtt kellett letenni, volt írásbeli és szóbeli része, de összességében nem volt nehéz. Interjúalanyom szerint sorban álltak a diákok, egyenként léptek be a terembe, hogy számot adjanak tudásukról. A két legjobb, Abellache Abderrahmane és Remili Ali kapott egy ingyenes repülőjegyet Algírba. Nyárra mindenki hazautazott, majd szeptemberben tértek vissza.

Cherifati Ali Mahmoud az osztály vezetője a kulturális programok szervezéséért is felelős volt. Több diáknak volt már előképzettsége, de olyan is akadt, aki gimnáziumba járt Algériában. Mindössze egy tanuló volt, aki rendszeresen lógott, a városban található számos szórakozási lehetőség miatt, így megbukott és egy csak évvel később végzett.⁴⁹ Juhász Ferenc ének-zene szakos tanár 1974-es iskolai tanmenete szerint tanulniuk kellett a diákoknak arab és magyar népdalokat, arab népi hangszerek használatát, illetve arab és magyar beatzenét. Ennek érdekében egy speciális kéthúros népi hangszert (gombri) is kért Algírból.⁵⁰

Nyáron mindenki otthon nyaralt, ekkor a küldő céghez is benéztek, ahol átvették a következő tanévre a repülőjegyet. Az otthoni ismerősök sokszor kérdezték, hogy milyen Magyarországon az élet, milyenek az ételek? A diákok válasza erre: „jól élünk, a magyar nyelv nehéz, de a magyar lányok nagyon szépek.” Ilyenkor hozzáférhettek a céges bankszámlához is, - ahol gyűlt az otthoni fizetésük-, és kivehettek bármennyi pénzt, amit valutában Jászberénybe hozhattak. Ebből jutott bulizásra, utazásra vagy használt nyugati autó vásárlására. Sokan Franciaországban vettek Renault és Pegeout gépkocsikat, és a jogosítványt is Magyarországon tették le.⁵¹

Algériai diákok budapesti kiránduláson ⁵²

48 SONELGAZ (Argaz Mouloud, Remili Ali, Kebache Said, Bentalla Omar, Abdellache Aberrahmane, Sakhraoui Abdellah, Bouzouina Belhadj); SONELEC (Brahmi Djamel, Cheriti Mustapha Kamel, Derrar Ahmed, Cherifati Ali-Mahmoud, Taibi Zoubir, Abbas Mouloud, Boudjelaba Makhlof); SONIPEC (Saada Ramdane, Akrouf Ali)

49 Interjú Remili Alival, 2025. 08.02.

50 Algírok mappá: A Jászberényi Erősáramú Szakközépiskola algír csoportjának zenei munkaterve, 1974. december 2.

51 Interjú Remili Alival, 2025. 07.30.

52 Nagy Piroska magyar-latin-könyvtár szakos pedagógus hagyatéka

A hazánkban tanuló külföldiek helyzete jelentős mértékben foglalkoztatta a sajtót. A Szolnok Megyei Néplap riportere 1972-ben meginterjúvolta az első és a második csoport diákjait, akiknek nyilatkozataikból sok mindent megtudhat az olvasó társadalmi háttérükről. Mélyebb kritikai vizsgálathoz kevés; nem tudhatjuk, hogy melyek a pártállami sajtó megszűrt közlései; viszont a szocialista életszínvonalat, modernitást és jóléletet igyekeztek kidomborítani. Bendjaballah Slimane 22 esztendő fiatalember, a 14 tagú első algériai diákcsoport vezetője így nyilatkozott meglepően tiszta magyarsággal:

„Mint diáknak feladatom becsülettel tanulni, mint diákvezető tolmácsolni társaim kéréseit, észrevételeit, panaszait. Nincs nehéz dolgom, mert a tanulásban mindenki segít, kérni valónk alig akad, mindent megkapunk, amire szükségünk van. Véleményünket figyelembe veszik a tanárok, az igazgató, panaszainkat is biztosan meghallgatnák, ha lenne, de eddig nem volt.”

Guezlane Abdelkrim Algírban kezdte el a technikumot, majd másfél év után Budapesten folytatta tanulmányait. A göndörhajú fiatalember mindent megfontol és komolyan gondol:

„Budapesten könnyebb volt tanulni, mint Algírban, Jászberényben pedig könnyebb, mint Budapesten. Nagyra értékelem az itteni jó tanítási módszereket, a heti 12 órás gyakorlati foglalkozást egy olyan korszerűen felszerelt iskolában, mint ez a jászberényi intézet. Mindennap érzem, hogy többet tudok, mint tegnap, és egyre jobban megértem azt, amit tanítanak nekem. Annak a legjobban örülök, hogy itt Jászberényben csodát tettek velem, megtanítottak arra, hogy milyen örömet jelent az ember számára a jól végzett munka, a tanulás.”

Rezig Abdelmalik (Kamel) már családos ember. Budapesten nősült, felesége magyar lány, és van egy 15 hónapos kisfiúk is. Fontosnak tartja megjegyezni a korabeli újságcikk, hogy melyik tantárgy a legnehezebb. Erre gondolkodás nélkül úgy válaszolt a megkérdezett:

„Tanrendünket úgy állították össze, hogy már az elején megértettük, amit tanulunk, arra egyformán szükségünk lesz. Ha befejezem ezt a két évet, tovább akarok tanulni az Eötvös Loránd Tudományegyetemen.”⁵³

A második csoport két nagyon komoly tagja is nyilatkozott, akik az egész osztályt is motiválták. Mindketten nők voltak, először közös albérletben laktak, majd miután megérkeztek a feleségeik Algériából, külön költöztek. Ők nem jártak a többiekkel bulizni, és saját magukra főztek.⁵⁴ Sakhraoui Abdellah „erősen tört” magyarsággal mesélte, hogy Algírban született, felesége ott él, de ő Franciaországban vendégmunkásként dolgozott. Kiemelte a korszerű jászberényi tanműhelyt. Számára a nyelvtanulás volt nehéz, mert kevésnek tartotta a hat hónapos intenzív képzést, és szerette volna megtanulni az irodalmi nyelvet is. Kebache Said nő, felesége Zhor, illetve két göndör hajú kislányuk, Linda és Kerima is Jászberényben éltek, a gyerekek a pelyhesparti óvodába jártak. Saidnak felnőttként nehezebb a magyar nyelvtanulás, de az iskolában megkapott minden segítséget. Vágya, hogy továbbtanuljon, és otthon taníthasson egy hasonló szakközépiskolában.⁵⁵

Voltak olyan algériai diákok, akiket nagyon érdekelt a helyi társadalom, főleg az, hogy mennyivel másabban élnek Magyarországon az emberek, mint náluk. Hárman egyszer

53 Algériai diákok között Jászberényben. Szolnok Megyei Néplap, 23. évf. 271. sz. 1972. november 17. 7

54 Interjú Remili Alival, 2025. 07.30.

55 Algériai diákokkal Jászberényben: A tudásért keményen meg kell dolgozni. Szolnok Megyei Néplap, 27. évf. 25. sz. 1976. január 30. 5. Felesége és két kislánya az első év elvégzése után érkeztek hozzá Jászberénybe. A feleség először háztartásbeliként unatkozott, ezért munkát vállalt a Hűtőgépgyárban, ahol egész jól megtanult magyarul. Interjú Senhaji Edittel, 2025. 08. 07.

meglátogatták Bakki Árpádné igazgatóhelyettést és elektrotechnikát tanító férjét is otthonukban. Mindketten tanították őket az iskolában, és a diákok kíváncsiak voltak, hogy milyenek ők magánemberként.⁵⁶ 1975-ben újjáalakult az Algériai Diákszövetség jászberényi csoportja, és a helyi diákok közül ketten a tagjai lettek. A TESCO adott támogatást is rendezvények szervezésére.⁵⁷ A pedagógusok minden évben jellemzést írtak a diákokról, melyek ritka forrásnak számítanak:

„Jó képességű, a felkészülésben kínosan pontos, de túlzottan aprólékos. Órákon aktív, nem törődik bele, ha valamit nem ért, nagyon törekszik a jó érdemjegy elérésére. Véleményét nyíltan megmondja, és érzékenyen reagál a személyét érintő megjegyzésekre, illetve tettekre. Könnyen indulatba jön, és ekkor meggondolatlan lépésre is hajlamos. Lehiggadva azonban korrigálja tettét, amennyiben helytelennek tartja. Tanulmányi eredménye néhány tizedet csökkent, szorgalma az előző évhez képest lassult. Nagyon érdekli az őt körülvevő magyar környezet, az emberek élete, és egymáshoz való viszonyulása. Nagyon sok tapasztalatot gyűjtött a különböző országokban való tartózkodása során, és ez kritikus szemléletének kialakulásában nagy szerepet kapott. A csoport tagjaira hatni képes.”

„Jó nyelvi készségű, és rendkívül szorgalmasan, lelkiismeretesen és kitartóan tanul. Gyors gondolkodása, valamint lassú nyelvi kifejező készsége miatt kissé akadozva beszél. Elsőben a B csoportban a legjobb tanulók között szerepelt, és ez hajtotta is a tanulásban. Másodikban a két csoport összekerült, így lekerült a középmezőnybe, azonban nagyon igyekszik, hogy a jobbak közé kerülhessen, ami látszik a második féléves eredményein is. Emberi tulajdonságairól csak dicsérettel lehet szólni. Tanáraival szemben tisztelettudó, nagyon szerény, talán kicsit visszahúzódó. Jó közösségi ember, segítőkész, társai kedvelik. Szorgalmasan járt órákra, a műszaki dolgok az elmélettel érdeklik.”

„Jó képességű, szorgalma az előző évhez képest romlott. Így tanulmányi eredménye is gyengébb. Érzékeny, könnyen indulatba jön, nem tud uralkodni mindig magán. Sokat dolgozik a közösségért, jó szervező és irányító. Az események megítélésében vannak túlkapásai. Gyomorfekélye van, ezért magának főz. Megjelenése megnyerő, külseje gondozott. Véleményét minden körülmények között elmondja, a következményekkel nem számol. Figyelemmel kíséri a közösség problémáit, és igen jól meglátja az azokat okozó belső és külső erőket is. A csoport nagyrészt hat, ezért alkalmas a közösséget összetartó, szervezőmunka végzésére. Ezt a munkát szereti is, és becsülettel végzi, bár ez a tanulmányi eredményében némi visszaesést okozott.”⁵⁸

A 27 fős harmadik algériai osztály 1975-ben érkezett. Nagy létszámuk és eltérő előzetes tudásuk miatt két csoportban (A és B) tanultak, majd az első év után, 1976. szeptemberétől összevonták őket, miután ismeretekben is hasonló szintre kerültek.⁵⁹ Interjúalanyom szerint a hozzáállásuk felettébb ellentmondásos volt; hiszen a tanulást sem vették komolyan, sok fiatal volt köztük, akik főleg szórakozni jöttek, vagy a Nyugat-Európába tartó útjuk állo-

56 Interjú Bakki Árpádné nyugdíjas igazgatóhelyettessel, 2025. 08. 21.

57 Cherifati Ali-Mahmoud lett a diákszövetség helyi vezetője és Derrar Ahmed a segítője. Interjú Remili Alival, 2025. 08.02.

58 Algírok mappja: Az algériai diákok jellemzése.

59 A magánszállásokért a TESCO havonta 900 forint térítési díjat fizetett, ebből 700 forintot a szállásadónak, 200 forint a bérjellegű kiadás.

másaként tekintettek Magyarországra⁶⁰ A jelenleg Spanyolországban élő Mokdad Laoues⁶¹ így emlékszik vissza a jászberényi tanulmányokra:

„Akkor úgy volt, hogy 1975 januárban érkezünk Magyarországra huszonheten, és akkor kezdtünk magyar nyelvet tanulni. Fél év volt a nyelvtanulás, aztán nyári szünet. Szeptemberben kezdtük rendesen tanulni az elektromechanikát, és az összes tanulmány négyéves volt. 1979-ben végeztünk.”⁶²

Szabadidő és szórakozás

A diákok sokat mozogtak a városban, megismerték a jászberényi társadalmat, rendszeres vendégei voltak az éttermeknek és presszókknak. Remili Ali, egykori diák így emlékszik az akkori szórakozási lehetőségekre:

„Nagy világ volt akkor, a kis Jászberényben! 19 óra után, amikor végeztünk az iskolával, akkor kezdődött az élet, a négy-öt presszó hétköznaponként éjfélig nyitva volt. Tanítás után mentünk bulizni, de nem mindenki, mert volt, aki mindig otthon volt. Sokat jártunk a Lehel Étterembe, ahol minden este élőzene volt. A Pannónia Bárban minden héten egyszer volt diszkó. A hordóalakú bejárátú Borozó nevű pincehelyiségben borozni lehetett, de felül étterem része volt Arany Ponty néven. A Tanítóképzőn is volt hetente diszkó a nagyteremben, az algír fiúknak nagy sikere volt. Törzshelyünk a Kőhídi Presszó volt, ahol zongorista zenélt. Színes volt a városban a kulturális élet, voltak kulturális csoportok, kispályás focibajnokság. Sokat zenéltünk, néptáncot is előadtunk, meg sportoltunk is. Hétfvégén jó időben mentünk a strandra, meccset néztünk vagy a barátnőnkkel csináltunk közös programot. Rácز István igazgató tudta, hogy a diákok a Pannóniába járnak, ezért 22 óra után mindig hazazavarta őket.”⁶³

A diákok szignifikáns részévé váltak Jászberény életének, ennek hátterét érdemes jobban megvilágítani. Az együttélésre helyi interjúalanyaim eltérő módon emlékeznek, egyesek szerint nagyon baráti volt a kapcsolat, mások hangsúlyozták, hogy adódtak konfliktusok. Általában azokat kedvelték, akik szerényebbek voltak, nem pedig akik csak szórakoztak. Belső ellentét is előfordult az arab és kabil származásúak között.⁶⁴ Az egyik diák egyszer elvágta Akrouf Ali nyakát egy üveggel, szinte hajszálon múlt, hogy nem lett komoly baja. Maradt viszont egy csúnya heg a nyakán, amit utólag meg kellett műteni, de ő csak Párizsban magánklinikán engedte ezt, mert nem bízott a magyar egészségügyben. A műtét költségét a balesetet okozó diáknak kellett megtéríteni.⁶⁵ A vendéglátóság jól tudták, hogy kinek szabad hitelbe adni, és kinek nem, hiszen ismerték őket annyira. Ilyenkor felírta a vezető, hogy majd kifizeti, ha megkapja az ösztöndíját. Mindig pontosan fizettek, nem éltek vissza a helyzettel. Sokat jártak a Pannónia Presszóba, ahol főleg koktélokot ittak, de a sört és a pálinkát is szerették.⁶⁶

60 Interjú Remili Alival, 2025. 07.30.

61 Mokdad Laoues mezőtúri feleségét a Jászberényi Tanítóképző diszkójában ismerte meg. Végzés után követte feleségét Mezőtúrra, ahol a közelmúltig éltek, majd Spanyolországba költöztek. Interjú Senhaji Edittel, 2025. 08.07.

62 Interjú Mokdad Laouessel, 2024. 11. 5.

63 Interjú Remili Alival, 2024. 08. 23.

64 Interjú Bencsik Ferencsel, 2025. 08.02.

65 Interjú Helmich Józseffel, 2025. 08. 21.

66 Interjú Senhaji Edittel, 2025. 08.07.; Interjú Helmich Józseffel, 2025. 08.22.

Szenzitív terület volt, hogy az algériaiak „jobban tudtak csajozni”, és ehhez társult még, hogy egyesek anyagilag el voltak engedve. Ennek egyik látványos megnyilvánulása, hogy akkoriban alig lehetett farmert kapni, de ők Franciaországból hozták. Interjúalanyaim úgy magyarázták ezt, hogy a társadalmi és vallási környezet miatt otthon nem lehetett inni vagy járni egy lánnyal, így nem sok lehetőség adódik szórakozásra, csak a tengerpart és a mozi. Magyarországon teljesen szabad világ volt akkoriban. Ha a fiatalnak van egy kis pénze és egzotikus, a lányok odavannak érte.⁶⁷ Más adatközlők szerint „pénzzel el voltak látva ezek a srácok, nyilván fejesek gyerekei” lehettek, sokszor a kollégium ablakából füttyögtek a lányokra. Egyesek szerint olyan volt ez, mint Pesten a „digózás” jelensége.

*A második jászberényi csoport 1974-1978*⁶⁸

Többször került sor összetűzésre a lányok miatt, akik jobban kedvelték az algériai fiúkat, sőt még középkorú hölgy is szeretettel fogadta őket.⁶⁹ Érdekes képet kaphatunk az egykori szemtanúk elbeszéléseiből utcai verekedésekről, vagy a Petőfi-szobornál vívott „utolsó algír-magyar háborúról.” A Kőhídi Presszóban, a törzhelyükön gyakran megfordult a rendőrség, és általában védelmükben avatkozott be. Előfordultak garázdaság miatti bírósági perek, de ezek a legrosszabb esetben is kiutasítással végződtek⁷⁰ Ez teret enged többféle találgatásnak; az viszont kétségtelen, hogy Rác István igazgató befolyásos ember révén jelentős kapcsolati hálójával rendelkezett, és kínosan ügyelt arra, nehogy az államközi kapcsolatok kárt szenvedjenek. Jó viszonyt ápolt a rendőrkapitánysággal, és mindig elin-

⁶⁷ Interjú Remili Alival, 2024. 08. 02.

⁶⁸ Nagy Piroska magyar-latin-könyvtár szakos pedagógus hagyatéka

⁶⁹ Tokai Attila 2024: Algériai diákok magyar szakközépiskolákban. Korall Társadalomtörténeti Folyóirat, 25.évf. 98. sz. 80-103. 99.

⁷⁰ Interjú Holló Istvánnal, Nagy Károlynéval és Nemes Istvánnal, akik a jászberényi Facebook csoportban nyújtottak tájékoztatást, 2024. 08. 16.

tézte, ha volt valamilyen probléma. A fentiekben bemutatott példák alapján úgy gondolom, hogy a helyiekkel való viszony sokszor ellentmondásos lehetett, a lokális társadalom pedig privilegizált helyzetű elemekként tekintett a diákokra, és gyakran szembesült az eltérő kultúra kihívásaival.⁷¹

Rácz István presztízskérdésnek tekintette, hogy iskolájában külföldiek tanulnak. Ez kiválóan tetten érhető abban, hogy írásban kérelmezte a Moziüzemi Vállalat Igazgatóját, hogy 1977. február 26-án a diákok 15-től 17 óráig nyilvánosan vetíthessék az „Algíri csata” című filmet. A moziterem bérleti díját és a költséget az iskola kifizette, a filmet pedig a TESCO küldte az archív filmtárból kölcsönözve.⁷²

Néhány diákból alakítottak egy kis zenei együttest is, ahol Abellache Abderrahmane és Saade Ramdane énekelt, Khedar Ahmed gitározott, és Laoues Mokded profi módon dobolt. Arab zenét játszottak, és az iskolai ünnepeken is felléptek. Szerveztek néptáncsoportot, akik magyar zenére táncoltak. Kispályás futballcsapatuk az „Algériai diákok” szombatonként a városi bajnokságban meccset játszott.⁷³ A március 15-i iskolanapon hatalmas szurkolást csaptak, amikor az „Algériai csapat” a „Mostani Diákokkal”, a „Régi Diákokkal” és a szolnoki Kilián György Repülő Műszaki Főiskola hallgatóival játszott.⁷⁴

1977. január 21-i keltezéssel a Jászberényben tanuló Algériai Diákok Bizottsága levelet írt az iskola igazgatójának kifogásolva az IBUSZ lakásokban kialakított szállást. Az olvasó a levél elején érdekes leírást kaphat a korszak albérleti viszonyairól. Január 12-én ellenőrzésképpen megnézték a lakásokat, és tapasztalták, hogy sok helyen nem kielégítő a fűtés és a szobák tisztasága. Ez paradox módon oda vezetett, hogy véleményük szerint az IBUSZ vezetője tehető felelőssé, mert nem járt el körültekintően a szállás kiválasztásában. Balla Béla Szél u. 9. sz. alatti lakásában egerek is előfordultak, kicsi a tanulóasztal, nincs fürdőszoba, és hideg van. Két diák november 2-án új albérletbe költözött, de az IBUSZ az új tulajdonossal nem rendezte a novemberi albérlet árát. A forrás egyben azt is sejteti, hogy a diákok reménykedtek, hogy az igazgató közbelépésére javulni fog a helyzet. Nem tudjuk mi lett a dolog folytatása, a levél hátoldalán kézírással az alábbi megjegyzés olvasható: „Mizsei Jánossal a diákok elszállásolását 1977. jan.14-én megbeszéltem. Jászberény, 1977. jan. 24.”⁷⁵

Kedves szokása volt az algériai diákoknak, hogy tanáruknak otthonról küldtek képeslapot a nyári szünetben, illetve még az iskola elvégzése után is. Khedar Ahmed 1977. március 23-án kelt lapján azt írta Helmich József tanárnak, hogy Mokhtari Mohameddel találkozott, ő adta meg a címét. Szomorú, hogy a pedagógus már nem fogja őket tanítani a következő tanévben. Ahogyan fogalmaz: „Nagyon sajnálom. Mindenki is sajnálja. Rossz tanév lesz nekünk, kezdődött rosszul. Már a matek tanárnővel nem tudunk milyen meglepetés lesz még.” Majd gyorsan rátér a nyári élményekre: „Itt gyorsan telik az idő, és nem soká vissza kell menni Jászberény felé. Három képzős lány van, Zerraré, Beddaré és Khenoué. Jól érzik magukat itt. Biztos többen is lesznek jövő nyáron.”

71 Interjú Remili Alival, 2025. 07.25.

72 Algírok mappá: Rácz István igazgató levele a Moziüzemi Vállalat igazgatójához. 1977. február 18.

73 Interjú Remili Alival, 2025. 07.25.

74 Interjú Bencsik Ferencsel, 2025.08.02.

75 Algírok mappá: A Jászberényben Tanuló Algériai Diákok Bizottságának levele Rácz István igazgatónak, 1977. január 21.

Maiza El-Mamoun már a végzés után küldött képeslapokat: „A legszebb idő elmúlt! Már realista lenni kell. Én nem dolgozom, még tanulok, azt hiszem megszoktam a diák életével.” Egy másik képeslapon már arról ír, hogy tanítani kezdett: „Én jól vagyok, gimiben tanítok a biológiát. Igen, nagyon fárasztó, főleg a 18 éves gyerekekkel. Itt nálunk meleg van, az emberek a tengerparton vannak sokan, nem is lehet mozdulni annyira nagy tömeg van. Találkoztam Dzsammel és a feleségével, már van nekik egy lánya.”⁷⁶

A jászberényi Skála nagyáruház igazgatójának, Szórád Károlynak a lánya, Judit is az egyik korábban itt tanuló algériai diákhöz ment feleségül, és egy kis településen éltek Algír mellett. Az igazgató megkérte a TRANSELEKTRO Magyar Külkereskedelmi Vállalat kiküldetésében az Algíri Nemzetközi Vásárra induló Kaszab Árpád mérnököt, hogy ha már ügyis kiutazik, akkor vigyen ki egy ajándéksomagot a lányának. Algírban a kiállításon odajött a férj egy barátjával a standjukhoz, majd kocsival elvitték magukhoz, ahol nagy családi vacsora várta a magyar kiküldöttet, a lány pedig nagyon örült a meglepetésnek. Nagycsaládként éltek itt, egy kis kétszobás házban laktak, amit odaépítettek a szülői házhoz. Két-három órát töltött náluk a kiküldött, akit nagyon kedvesen fogadtak. A magyar lánynak erős honvágya volt, hiszen mint egy aranyketrecben úgy élt, otthon volt egész nap és háztartásbeliként dolgozott. A férj szülei is kérdezték, hogy milyen az élet Magyarországon, nagyon csodálkoztak sok dolgon. Amikor a szülők visszavonultak, a férj óvatosan elővette az eldugott sört a kamrából, és vidáman söröztek tovább. A szüleinek ugyanis nem volt szabad megtudniuk, hogy alkalmanként fogyasztanak alkoholt, hiszen nagyon szigorúan ragaszkodtak a vallási szabályokhoz.⁷⁷

Jászberényben előfordultak kisebb-nagyobb garázdaságok is. Derrar Ahmed tanuló 1974. december 8-án a Pannónia Presszóban ittasan összevitatkozott Mészáros József és Piroska Miklós jászberényi lakosokkal. Mészáros az ütéseit többszöri ellökéssel kivédte; Derrar ekkor a közeli asztalhoz ment, ahonnan a poharat felvette, és az áldozat felé hajította. Közben a rendőrjárőr intézkedett, de a diák ismételten Mészárosra támadt, megütni viszont már nem tudta. Az 1968. évi I. tv. 93. §. 1. bekezdése szerint garázdaság bűncselekmény miatt a rendőrség feljelentése alapján 1000 forint pénzbírságra ítélték, amit 15 napos határidővel kellett megtérítenie. Enyhítő körülményként vette figyelembe Banka László rendőrőrnagy, hogy Derrar megbánást tanúsított, illetve szociális helyzete sem volt a legjobb. Felhívta viszont arra a figyelmét, hogy ha a jövőben hasonló garázdaság bűncselekményt követ el, a törvény értelmében elzárásra ítélik.⁷⁸

Történt egy súlyos baleset, amikor Omár⁷⁹ az egyik diák fekete Peugeot-jával egy 17 éves fiút és három tanítóképzős lányt akart a szolnoki Pelikán Szálloda bájrába fuvarozni. Jásztelek felé a várost elhagyva, a híd után egy teherautó pótkocsija meghibásodott, ezért a sofőr úgy döntött, hogy segítséget kér. Ekkor még világos volt, kihelyezte az elakadás-

76 Algériai diákok képeslapjai, Helmich József gyűjteménye

77 Interjú Kaszab Árpáddal, 2025. 10. 14.

78 Algírok mappa: Határozat: Városi és Járási Rendőrkapitányság, mint I. fokú szabálysértési hatóság, 1975. január 6.

79 Omár Koléa városból származott, ahol katonai iskolát végzett, de sokat járt Franciaországba, rokonai is ott éltek. Kb. 30 éves lehetett, amikor elkezdte a képzést Jászberényben, állítólag protekcióval érkezett. Nagyon nem ment neki a magyar nyelv, valószínűleg azért, mert már elég idős volt, amikor kezdte tanulni. Másfél év után abbahagyta az iskolát, majd hazatért Algériába magyar feleségével, és sokáig egy kis boltot vezettek. Közben elváltak, a felesége a fiukkal visszaköltözött Magyarországra. Omár továbbra is vezette a boltot, de nyaranta gyakran visszajárt Jászberénybe bulizni. Interjú Senhaji Edittel, 2025. 08. 07.

jelző háromszöget, de közben besötétedett, és a háromszöget ellopták. Ekkor hirtelen nagy sebességgel érkezett Omár, de szemből is feltűnt egy jármű, melynek erős fényszórója zavarta az észlelést, így későn vették észre az álló pótkocsit. Omár teljes erővel beletaposott a fékbe, az autó 50 méteres fékutat tett meg, mégis frontálisan ütközött, és egy lány kivételével mindannyian életüket veszítették. Ügyelve a jó államközi kapcsolatokra, az újságban egy négy soros hírrel intézték el, hogy Omár részegen vezetett. A féknyom még több, mint egy évig látható volt, sokáig egy útmenti kereszt emlékeztetett a tragédia helyszínére.⁸⁰

A vizsgák

Jelentős megmérettetésnek számítottak a rendszeres évvégi osztályvizsgák, az érettségi, illetve a technikusminősítő. Az első csoport 1973. június 14-én gépelemek, matematika és technológiából, másnap pedig villamos gépek és általános géptan tantárgyakból vizsgázott⁸¹ A 14 diákból nyolcan buktak meg, számukra a javítóvizsgát szeptember 5-én és 17-én tartották. Azért két alkalommal, mert először teljesen felkészületlenül jelentek meg, és az iskola nem szerette volna, ha csupa elégtelen osztályzattal zárják a vizsgát. A második javítóvizsgán a nyolc diák közül ketten, Akli Ouad és Noureddin Tessa matematikából ismét megbukott. Az iskolai rendtartás 64.§-ának 14.pontja alapján ilyen esetben újabb javítóvizsga nem tehető, ezért Rácz István igazgató 1973. október 1-én kelt levélben kérdezte a TESCO Irodát, hogy különleges elbírálás alapján engedélyezzenek-e számukra egy újabb lehetőséget⁸² Egykori tanáruk szerint az iskolai alapok hiánya is közrejátszott a gyenge szereplésükben:

„Messze nem érték el az itthoni tudásszintet, egy jó bulinak tekintették a két évet, amellyel egy heterogén, hiányos alapképzettséggel rendelkező felnőtt társaság volt. A matek, a fizika, a kémia, a magyar nyelv, a szakmai nyelv és a szaktárgyak mind-mind nehezen mentek. Központilag elő volt írva, hogy meg kell csinálni a képzést, mert jelentősen emelte az iskola ázsióját, és jó kereseti lehetőség is volt az óraadó tanároknak. Megbuktatni, elégtelen minősítéssel zárni a képzést nem volt ezért ildomos.”⁸³

A második csoport osztályvizsgáján 1977. június 27-én öttagú bizottság előtt kellett számot adni technológiából, illetve villamos gépek és villamos berendezések tantárgyakból. A bizottság elnöke Szücs Gyula, a szolnoki Pálfy János Műszeripari Szakközépiskola igazgatója, a társelnök Kovács István.⁸⁴ Tagja volt a bizottságnak Rácz István, az Erő-sáramú Szakközépiskola igazgatója, Pecsényánszky Sándor műszaki igazgatóhelyettes, a villamos gépek tantárgy oktatója, és Hlavaeska Andrásné a technológia és a villamos berendezések tanára. Rácz István igazgató, miután köszöntötte a bizottság tagjait, elmondta,

80 Interjú Holló Istvánnal, aki a jászberényi Facebook csoportban nyújtott információt, 2024. 08. 14.

81 Algírok mappa: Rácz István igazgató levele a Kohó-és Gépipari Minisztérium Személyzeti és Oktatási Főosztályához, 1973. május 15-én.

82 Algírok mappa: Rácz István levele Első József osztályvezetőhöz, 1973. június 15.; Rácz István levele a TESCO Nemzetközi Műszaki-Tudományos Együttműködési Irodához, 1973. október 1.

83 Interjú Gergen Istvánnal, 2025. 08. 13.

84 A társelnök a vizsgabizottság olyan tagja volt, aki szakmailag is értett a témához, az elnök lehetett közismereti szakos is. Kovács István villamosmérnök a Kohó-és Gépipari Minisztérium Oktatási Osztályán dolgozott, a szakképzésért felelt, és főleg pedagógiai kérdésekkel foglalkozott. Sokszor jött a jászberényi iskola vizsgáira társelnökként. Interjú Benesik Ferencsel, 2025. 08.02.

hogy a SZÉV-től⁸⁵ való eltérés miatt ezek a tanulók szeptemberre fognak írásbeli érettségi vizsgát tenni. Most az osztályvizsga után hazamehetnek, majd augusztus elejére kell visszajönniük. Ez az egy hónap lesz a felkészülési idő az írásbeli vizsgákra. A szóbeli érettségi vizsgára októberben kerül sor. Úgy érzi, az osztály a kezdetektől tisztességesen dolgozott, munkájuk az előző és az utánuk következő csoportnál jobb. Az eddigi tapasztalatok alapján mindig felkészülten jelentek meg, és bármely magyar esti tagozatos osztállyal felvehetnék a versenyt. A vizsgatantárgyak sorrendje: 1. Technológia, 2. Villamos gépek, 3. Villamos berendezések. A vizsga menete szerint az első csoportban hét tanuló jött be, utána folyamatosan váltották egymást. Az elnök kérte a vizsgázókat a nyugodt és magabiztos szereplésre, majd a vizsga lefolytatása után a bizottság megállapította az osztályzatokat. Összesen megjelent 17 tanuló, eredményes vizsgát tett 16 fő, javítóvizsgára mehet egy fő, évisméltó nem volt.

1. táblázat: A második algériai osztály vizsgaeredményei⁸⁶

Érdemjegyek	Technológia	Villamos gépek	Villamos berendezések
jeles	3	5	7
jó	9	5	8
közepes	3	5	-
elégséges	2	1	2
elégtelen	-	1	-

A vizsgaelnök kiemelte, hogy a hallgatók magatartása fegyelmezett volt, ismereteiket bátran és jó magyarsággal adták elő. Különösen feltűnt rajzolási készségük, és a műszaki szakkifejezések pontos használata. Kiemelkedő volt Cheriti Mustapha Kamel⁸⁷, aki mindhárom felelete során kitűnő táblai ábrákkal és vázlatokkal tette teljessé feleletét. A 17 hallgató közül egyedül Bentalla Omár nem érte el a megfelelő szintet villamos gépek tantárgyból, ezért elégtelen osztályzatot kapott. Pecsényánszky Sándor hozzátette, hogy a hallgatók viszonylag tudnak, de egy-két témában túl lexikális a tudásuk, a vizsgára az anyagot tételszerűen és nem összefüggéseiben tanulták meg. Az érettségien annyival lesz rosszabb, hogy évközben kevés gyakorló példát oldanak meg. Rácز István kiemelte, hogy nagyon izgultak, és teljesíteni akartak, az ajtó előtt sorban álltak, és minél előbb szerettek

⁸⁵ Szakközépiskolai Érettségi Vizsgaszabályzat

⁸⁶ Algírok mappá: Jegyzőkönyv, 1977. június 27-én az algériai 4. osztály tanulóinak vizsgabizottság előtti vizsgájáról

⁸⁷ Művészi tehetsége volt, ezért tudott olyan jól műszaki rajzokat is készíteni. Rajta kívül Brahmí Djamel-Eddine rendelkezett művészi hajlammal, aki portrékat is tudott rajzolni, és később elvégezte az egyik műszaki főiskolát Magyarországon, majd sokáig franciatanárként dolgozott egy szolnoki gimnáziumban. Interjú Remili Alival, 2025.07. 25.

volna bejutni.⁸⁸ Egyetlen kivétel Bentalla Omár, aki visszaadta a tételét. Összességében a vizsgán a hangulat kellemes volt, az anyagot tudták, fegyelmezetten viselkedtek, persze a maguk módján. Az elnök ezután kihirdette az eredményeket, gratulált a sikeres vizsgázóknak, és kellemes pihenést kívánt a bizottság tagjainak.⁸⁹

A második algériai osztály 1977. szeptemberében szakközépiskolai írásbeli, októberben pedig szóbeli, valamint gyakorlati érettségi vizsgát tett matematikából, technológiából, villamos gépek és berendezések tantárgyból, illetve szakmai gyakorlatból. Ez a bizonyítvány középfokú szakmai végzettséget igénylő munkák végzésére képesített, illetve felsőoktatási intézményekbe jelentkezésre is jogosított. A technikusminősítő vizsgát 1978-ban tették le, március 22-én állított ki erről bizonyítványt az Erősáramú Szakközépiskola mellett működő Állami Technikusminősítő Bizottság, ezzel villamosgép- és készülékgyártó technikus végzettséget szereztek.⁹⁰

1978. január 11-én vizsgázott a harmadik csoport technológiából, villamos gépek és villamos berendezések tantárgyból. A bizottság elnöke Balog János, társelnöke Kovács István, tagjai Rácz István igazgató, Pecsényánszky Sándor műszaki igazgatóhelyettes, a villamos gépek tantárgy oktatója, Doma Bálint, a villamos berendezések tanára, Barta László a technológia tanára és Csizsár Sándorné osztályfőnök, matematikatanár, egyben a vizsga jegyzője. Az igazgató elmondta, hogy ezek a diákok 1975 januárjában érkeztek, majd a nyelvi képzés után rövidített erősáramú szakmai képzésben részesültek. Ez egy „izgulós” társaság, de nagy szorgalommal készültek a vizsgára. Az előző években történt, hogy az egyik tanuló csillagos ötöst, a másik csak ötöst kapott valamely tantárgyból, és ez verekedést váltott ki közöttük.

A vizsgán összesen 20 hallgató jelent meg, mindegyikük eredményes vizsgát tett, évismétlő nem volt. Kovács István társelnök szerint a villamosipari technológia feleletek nagy nehézséget jelentettek, hiszen sok fogalmat és az ehhez tartozó terminológiát kellett összekapcsolniuk. Vázlatrajzaik gyengén sikerültek, átlaguk technológia tantárgyból 3,3. A villamos gépek és berendezések tantárgyból sikeresen birkóztak meg a tekercselési rajzok készítésével, itt nem okozott problémát a szaknyelv, a vektorábrákat a legtöbb jelölt jól elmagyarázta. A vizsgarész átlaga 3,75, ami igen jó eredmény. A villamos berendezések tantárgyból is problémát okozott a szaknyelvi kifejezések használata, de vázlatrajzaik elfogadhatók voltak néhány kivételtől eltekintve. A tantárgy átlaga 3,2.

Pecsényánszky Sándor kiemelte, hogy a leggyengébb a két évismétlő volt, akik több anyagrészt kihagytak, a tekercselési vázlatot viszont jól megcsinálták. Általában a tanulók kifejező képessége gyengébb, és beszédkészségük nehézkes. A tanárok már annak is örülnek, ha megértik az órai magyarázatot. A műszaki tantárgyakból kevesebb a szöveges rész, így az oktatók inkább a rajzolási és ábrázolási feladatokra fordítottak lényegesen több figyelmet.⁹¹

88 Ennek oka, hogy minél előbb szerettek volna túlesni rajta, és átmenni a vizsgán.

89 Algírok mappá: Jegyzőkönyv, 1977. június 27-én az algériai 4. osztály tanulóinak vizsgabizottság előtti vizsgájáról

90 Remili Ali érettségi bizonyítványa és technikus oklevele

91 Algírok mappá: Jegyzőkönyv, 1978. január 11-én az algériai 3. osztály tanulóinak vizsgabizottság előtti vizsgájáról

Összegzés

Jelen tanulmány kaleidoszkópszerűen mutatja be a Jászberényben tanult három algériai osztály mindennapjait. A kutatás során összegezett tapasztalatok szerint a szocialista „ideológiai sorsközösség” ellenére a helyi hagyományok erősen éltek, és több esetben konfliktushoz vezettek. A diákok jelenléte Jászberénynek egyfajta „interkulturális dimenziót” adott, a két kultúra találkozását azonban nehezítette az eltérő szociokulturális háttér, illetve számos előítélet. A kádári puha diktatúra kontextusában csak kevesek számára volt elérhető a „nyugatias életforma”, ami sokak szemében irigységet szült. A diszkriminatív sztereotípiák sok esetben még ma is jelen vannak a lakosság körében.

A szakképzés számára is jelentős kihívásnak számított külföldieknek magyar nyelven szakmát oktatni. A vizsgaeredmények is azt mutatják, hogy a nyelvtudástól függetlenül rajzos és gyakorlati feladatok mentek könnyebben. A végzett diákoknak elvileg hét évet kellett otthon dolgozniuk, volt, aki később másik országba költözött (Franciaország, Spanyolország, Kanada); kevesen maradtak Magyarországon. Jelenleg Jászberényben két egykori diák él, illetve egy harmadik társuk Szolnokon; gyermekeik már a magyar társadalomba asszimilálódtak.

Az iskolában végzett Argaz Mouloud lánya gimnáziumi osztályban, és ide jár jelenleg informatika tagozatra Remili Ali unokája is. Az Algériában élők esetében máig fennmaradt a valamilyen mértékű magyar nyelvtudás, illetve a nosztalgia jászberényi diákeveik iránt. Írásom tanulsága, hogy szükség lenne a fejlődő világból érkezett egykori diákokkal mélyinterjúk készítésére, a technikumokban fellelhető relikviák összegyűjtésére, illetve a fényképanyag digitalizálására.

Eredményes vizsgát tett algériai diákok ⁹²

1. csoport (1972-74) Az első két évfolyamot még Budapesten végezték (1970-72), Villamosgép- és berendezési technikus vizsga (1974): Abdelmalik Rezig, Abderrahmane Hammadi, Abderrazah Titah, Akli Duad, Omar Azzouz, Farid Debih, Goulam Reduane, Guezlane Ahdelkrim, Mustapha Arab, Oumoussa Cherif, Slimane Bendjaballah

2. csoport (1974-78) Osztályfőnök: Rácz István, Érettségi vizsga (1977), Villamosgép- és berendezési technikus vizsga (1978): Abbas Mouloud, Abellache Abderrahmane, Akrouf Ali, Argaz Mouloud, Boudjelaba Makhlof, Bouzouina Belhadj, Brahmi Djamel-Eddine, Cherifati Ali-Mahmoud, Cheriti Mustapha Kamel, Derrar Ahmed, Ke-bache Said, Remili Ali, Saada Ramdane, Sakhraoui Abdellah, Taibi Zoubir

3.csoport (1975-79) Osztályfőnök: Csiszár Sándorné, Érettségi vizsga (1978), Villamosgép- és berendezési technikus vizsga (1979): Ait-Ouhamou Ameziane, Azouaou Abdelmadjid, Beddar Mohamed, Bentalla Omar, Berreikia Miloud, Boudra Hassene, Brahimi Mokhtar, Chaouadi Omar, Drici Said, Khedar Ahmed, Khenenou Abdelkrime, Khiter Aissa, Lakehal Embarek, Laoues Mokdad, Maiza El-Mamoun, Matmati Abdelkader, Mokhtari Mohamed, Rebbach Lamouri, Talaoubrid Mohamed, Zerrar Said

⁹²A Liska József Erősáramú Szakközépiskola, Gimnázium és Kollégium Jubileumi Évkönyve 50 (1959-2009). Liska József Erősáramú Szakközépiskola, Gimnázium és Kollégium, Jászberény. 208.

A harmadik jászberényi csoport tablója, 1975-79⁹³

⁹³ Bencsik Ferenc tulajdona

Vincze János Farkas:

JÁSZAPÁTI VÁROS HATÁRÁNAK FELOSZTÁSI TÉRKÉPE 1808-BÓL

Bevezető

A Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Vármegyei Levéltára őrzi Jászapáti város 1808-as, határfelosztási térképét. Különlegességét az adja, hogy a felmérés előkészítésétől egészen a térkép átadásáig rendelkezésre állnak információk, így a korabeli földmérés és térképezés folyamatába nyújt betekintést.

A „Privilegiált Jász APÁTI Várassa határja fel osztásának a szerent való KÉPE a mint az 1808-ik Esztbenn fel osztatott” című térképet idősebb Bedekovich Lőrinc, ahogyan önmagát a térképmellékletben jellemezte: „a Szabad Jász, és két Kunn Kerületek hites Ingenieur-je” készítette. Az egyetlen szelvényből álló földabrosz, a fizikai méreteit tekintve, 833x652 mm-es. A geometra által megadott méretarány estében a 90 bécsi öl 117 mm-t tesz ki.¹

Bedekovich kutatások

Az idősebb Bedekovich Lőrinc térképeinek értékét mutatja, hogy már 1910-ben Bartalos Gyula a Csörsz árok kutatása kapcsán is felhasználta őket.² Különösen fontos az általa rögzített Bedekovich-térképek megemlítése, mivel 1942-ben Fodor Ferenc már az alábbiakat jegyezte fel: „Egyes szerzők [itt Bartalos Gyulát is érti - VJF] a Jászságból még néhány kéziratos térképet idéznek, amelyeket azonban ma már nem lehet megtalálni.”³ A már 1942-ben nem található három térkép 1791-ben készült. A „Possessionis Fény szaru. Acvrata Delineatio Jasigiae Vtrivsqe Cvmaniae” és a „Terreni Jákohalmiensis et Dozsaiensis” egyértelműen egyeznek Fodor és Bartalos közlésében, míg a Fodor által „Delineatio Possessionis Jákóhalma” címmel közölt térkép Bartalosnál valószínűleg a „Possessionis Jákóhalma” címet viselte.⁴

A mérnök munkássága iránt a két világháború között is élénk érdeklődés mutatkozott. Egyik „felfedezője,” aki a mérnök nevét talán jobban elterjesztette a tudományos közéletben, Fodor Ferenc volt, mint írta „Bedekovich Lőrinc neve eddig ismeretlen volt a magyar kartográfia történetében.”⁵ Fodor a Bedekovich életrajzot nem tárhatta fel teljesen. A mérnök életére vonatkozó adatait az általa készített térképekről gyűjtötte be. 1933-ra 16 Bedekovich-térkép került feltárássra. Már e 16 példány alapján megállapította Fodor, hogy „a XVIII. sz. egyik legjobb magyar kartográfusa volt, akinek munkáit nemzeti szempontból is meg kell becsülnünk.”⁶ A feltárt térképek közül tízet a vármegyei levéltárban,

1 HU-MNL-JNSZVL-XV.1.a.-T.36.

2 Bartalos 1910, 109–112.

3 Fodor 1942, 500.

4 Bartalos 1910, 109., 111. és Fodor 1942, 500.

5 Fodor 1933, 207.

6 Fodor 1933, 210.

egy-et-egyét pedig a jászalsószentgyörgyi, jászárokszallási, jászberényi és jászjákóhalmi levéltárban talált, míg további egy-egy példány a jászberényi főgimnáziumban volt letétként, valamint a jákóhalmi község háza falára kifüggesztve. E térképek között a jelen munkában tárgyalt földabrosz nem került felsorolásra!⁷ Fodor Ferenc érdeklődése Bedekovich munkássága iránt nem lankadt és 1935-re további három térképet talált, amelyek immár nem a Jászságból kerültek elő. Kettőt az egri levéltárban, egyet pedig a Földművelésügyi Minisztérium Vízrajzi Intézeténél talált meg.⁸ Már ekkor felhívta a figyelmet arra, hogy további Bedekovich-térképek lappanghatnak még.⁹ Kiskunhalas helytörténetírója, Nagy Szeder István reflektált 1936-ban Fodor két tanulmányára. Egyrészt életrajzi pontosítást tett, mivel Fodor idősebb és ifjabb Bedekovich Lőrincet özszemosta. Nagy Szeder felhívta a figyelmet arra is, hogy apa és fia olykor közösen is dolgozott. Példaként Halas és Majsza közti 1818-as határpert hozta fel, ahol a majsai részt az idősebb, a halasi részt a fiatalabb Bedekovich készítette. Továbbá felhívta a figyelmet arra, hogy Kiskunhalas levéltárában is található térképek az idősebb Bedekovichtól.¹⁰ Fodor Ferenc máig megkerülhetetlen monográfiájában állapította meg, hogy a Jászságról készült 1735-ös Mikovinyi térképpel ellentétben Bedekovich térképei alapján derült ki, hogy Apáti, Berény, Árokszallás, Jáköhalm, Kisér, Ladány kertes települések voltak.¹¹ A „Jászság életrajza”-hoz rengeteg térképet is felhasznált forrásul Fodor. Településenként felsorolta, melyeket használt fel. Jászapáti esetében az 1808-as határtérképet nem ismerte még 1942-ben Fodor.¹² Fodor Ferenc kutatásaival egyidőben további Bedekovich-térképek is előkerültek. Metzner Károly (1933-tól Mezösi Károly) 1932-ben közölte az addig ismeretlen térképet Kiskunfélegyházáról, valamint Csólyos–Pálos és Kiszállás vitás határrészeiről. E munkákat Kiskunfélegyháza levéltárában találta meg.¹³ E térképet az ezredfordulón Bánkiné Molnár Erzsébet közlése alapján a Kiskun Múzeum őrzi.¹⁴ 1943-ban Komáromy József is foglalkozott az idősebb mérnök munkásságával. Bedekovich egy helyszínrajzát a szárazmalmokról szóló munkájához használta fel,¹⁵ de ismertette a mérnök kéziratos művét, amely a jászkunok történetéről is szól.¹⁶

A második világháború után 1967-ben Sugár István gyűjtötte össze Eger város térképeit. Ezek között talált az egri levéltárban kettő, az egri Dobó István Múzeumban pedig egy térképet.¹⁷ 1976-ban a Jász múzeum akkori igazgatója, Tóth János adta ki a mérnök Jász kunszágról szóló verses leírását. E művében 55 Bedekovich-térképet közölt,¹⁸ ám ezek közül több, az ifjabb Lőrincchez köthető.¹⁹ 1978-ban Hrenkó Pál a térképdíszítő rajzokról készített tanulmányában tért ki Bedekovich munkásságára és némi életrajzi adatot is kö-

7 Fodor 1933, 210–211.

8 Fodor 1935, 257–260.

9 Fodor 1935, 267.

10 Nagy Szeder 1936, 94–95.

11 Bánkiné Molnár 2005, 246.

12 Fodor 1942, 497.

13 Metzner 1932, 24.

14 Bánkiné Molnár 2000, 26.

15 Komáromy 1943b, 149.

16 Komáromy 1943a.

17 Sugár 1967, 128., 142.

18 Tóth 1986.

19 Dóka 2006, 125.

zölt. Mint lejegyezte, ekkor már mintegy 90 térkép volt ismert a mérnöktől Antal Árpád levéltárigazgató jóvoltából. Kutatásai során az Országos Levéltárban is talált Bedekovich-műveket, valamint 1978-ban újabb három került elő a szolnoki levéltárból.²⁰ Ami Antal Árpád kutatását illeti, a Jász-Nagykun-Szolnok Vármegyére vonatkozó kéziratos térképek felkutatása során Hajdú-Bihar, Heves, Bács-Kiskun, Pest vármegyei levéltárakat, valamint a kiskunfélegyházi, kiskunhalasi, nagykőrösi, kecskeméti városi levéltárakat vette górcső alá.²¹ Ami a mintegy 90 Bedekovich térképet illeti, a szám túlzó, ugyanis Antal Árpád jegyzékében csak 48 térkép esetében²² jegyezte fel.²³ A települési levéltárakban 1944-ig meglévő térképek jegyzéke szerint Jászsószentgyörgyön és Jászárokszálláson 1-1, Jászberényben pedig 3 térkép volt az idősebb Bedekovich Lőrincétől.²⁴ Nemes Gerzson vízmérnökként elsősorban a Jászság, Tarna és Zagyva vízügyének történetével foglalkozott, amely kapcsán támaszkodott Bedekovich munkáira is.²⁵ Azonban 1984-ben és 1987-ben kifejezetten a mérnök életútjával is foglalkozott.²⁶ 1985-ben pedig friss felfedezésről számolt be Bedekovich munkásságával kapcsolatban: „A Szolnok megyei Levéltárban napjainkban vált ismeretessé a fiatal kerületi mérnök által 1781/82-ben igényelt mérnöki műszerek árjegyzéke, valamint az 1792 93-ban ténylegesen használt, s leltárba vett műszerek jegyzéke.”²⁷ Nemes 1984-ben Hrenkó adatát, miszerint több mint 90 térkép ismert a mérnöktől, kiegészítette azzal, hogy ezek 1779 és 1817 között keletkeztek.²⁸ A honismereti mozgalom fellendülésével, majd a rendszerváltás utáni helytörténetkutatások megszorodásával a mikrotörténeti kutatásokban is jelentős szerepet kaptak idősebb Bedekovich térképei.

A rendszerváltást követően az 1993-ban megalakult Bedekovich Lőrinc Népfőiskolai Társaság karolta fel és ápolta tovább a Bedekovich család, szűkebben pedig az idősebb és fiatalabb Bedekovich Lőrinc emlékét. A napjainkban is aktív és működő Társaság rendszeresen népszerűsíti és viszi hírét a két Bedekovich munkásságának.²⁹ 2001-ben, majd 2003-ban Sugárné Koncsek Aranka a két Bedekovich életrajzát részletesen vázolta.³⁰ 2002-ben Székely Domonkos írt rövid életrajzi cikket az idősebb Bedekovich születésének 250. évfordulójára.³¹ Dóka Klára 2006-ban a Bedekovich-életművet a Magyar Országos Levéltár irattállományból előkerült hat térkép alapján vizsgálta.³²

A 2010-es évektől újabb lendületet vett a Bedekovichok munkásságának és életének kutatása, valamint annak népszerűsítése. A kutatásokban jelentős ugrást jelentett 2011-ben Farkas Kristóf Vince által írt szakdolgozat, amely nemcsak az idősebb és ifjabb Bedeko-

20 Hrenkó 1978, 446–448.

21 Antal 1974, 20.

22 A szolnoki levéltárban őrzött Bedekovich-térképek sorszáma az Antal-féle jegyzékben: 11., 17., 21., 41., 61., 62., 80., 88., 110., 112., 117., 121., 122., 132., 136., 146., 172., 173., 174., 179., 186., 187., 195., 199., 200., 201., 202., 211., 214., 215., 216., 224., 227., 246., 248., 262., 284., 298., 299., 300., 301. Más intézményekben őrzött Bedekovich-térképek sorszáma: 32., 50., 66., 67., 68., 113., 170.

23 Antal 1974, 203.

24 Az Antal-féle jegyzék III. részében a 2., 14., 16., 17., 18. sorszámuak.

25 Horváth 2020a, 281.

26 Nemes 1984. és Nemes 1987.

27 Nemes 1985, 9–10.

28 Nemes 1984, 276.

29 <https://www.bedekovich.hu/oldal/tortenetunk> (megtekintve: 2025.08.06.)

30 Sugárné Koncsek 2001, 313–324., Sugárné Koncsek 2003, 41–44.

31 Székely 2002, 27–28.

32 Dóka 2006.

vich Lőrinc életéről és munkásságáról, hanem a Bedekovichok alkotásainak feltárásáról is szólt. Antal Árpád kéziratos térképekről szóló katalógusa után ez volt az első munka, amely igyekezett az eddig feltárt és feltételezett Bedekovich-műveket leírni.³³ 2011-ben Farkas Kristóf Vince 60 térképről, 18 név nélküli vázlatról, további 16 lappangó térképről tudott, amelyek az idősebb Bedekovichhoz köthetők.³⁴ A Bedekovich család horvátországi gyökereivel, azon belül is a temerini ágával foglalkozott behatóan Ternovác Bálint.³⁵ A Bedekovich-művek és életrajz kutatásában jelentős szerepet vett ki Horváth Gergő levéltáros is. 2016-ban a már ismert térképek sora a Fényszaru melletti hid és környékének ábrázolásával, valamint a Mérgespuszta határkimérésének felvételével bővült.³⁶ Horváth 2020-ra 27 új, eddig lappangó Bedekovich-művet tárt fel, amelyeket kifejezetten a Jászkun Kerület iratanyagából gyűjtött.³⁷ Mindamellett további más levéltári iratok között is található, amelyre szintén Horváth Gergő hívta fel a figyelmet. Ilyen eset a kisújszállási nagykunház terve is.³⁸ 2023-ra közel 100 Bedekovich-alkotás vált ismerté.³⁹ Legutóbb pedig 2024-ben Farkas Kristóf Vince ismertette a Bedekovich családfát elsősorban az idősebb Bedekovich Lőrinc életére és munkásságára fókuszálva.⁴⁰

A Jászkunság határain túl is jelentős tevékenységet fejtett ki. Többek között 1785-ben Balla Antallal mellé a jászkun alkapitány kirendelte, hogy közösen dolgozzanak a Tisza térképezésén, amelyet Abádtól Paládcsig végeztek el. Bedekovich a tiszai munkán 85 napot dolgozott.⁴¹ 1793-ban valószínűleg részt vett a Balla Antal által vezetett nagyméretű lecsapolási munkálatban, amely a Dömsöd és Kunszentmiklós közötti Kolon-tónál zajlott. Vélhetően Bedekovich a dömsödi holtágat mérte fel.⁴² 1795–1796-ban pedig a Nagy-Sárrét lecsapolása kapcsán vett részt a több vármegyét és törvényhatóságot érintő tárgyalásokon.⁴³

Jelen munkának nem célja a Bedekovich életrajz, valamint a kiemelkedő munkásságának taglalása. Mindezek jelentősége már a Bedekovich kutatásokból is kirajzolódik.

A földmérési munkálatok

A jászapáti határ újrafelosztása már 1804 elején felmerült. A lakosság panasolta, hogy némely sessio⁴⁴ földek a földosztáskor hibásan lettek kimérve. Némely földek 2/16 sessioval⁴⁵ is nagyobbak voltak, holott egyenlő méretűeket kellett volna kimérni. Ráadásul sokaknak szikes vagy vízállásos területre mérték ki a földjeiket, így azok rossz minőségűek

³³ Farkas 2011.

³⁴ Farkas 2011, 33.

³⁵ Ternovác 2015.

³⁶ Horváth 2016a, 2.

³⁷ Horváth 2020a. és Horváth 2020b.

³⁸ Horváth 2016b.

³⁹ Horváth 2023.

⁴⁰ Farkas 2024.

⁴¹ Sugár 1989, 41–42.

⁴² Kóhegyi – Rózsa 1998, 157.

⁴³ Dunka – Fejér – Papp 2003, 56.

⁴⁴ Bogdán István a gyalogföld mértékegység meghatározása során foglalkozott a sessioval is. Jászapáti és Jászladányon eltérő méretet jelentettek. Apáti az egész sessio föld 400 forint váltású földet jelentett. Az 1 forintos föld 235 négyszögölt tett ki, így a 400 forintos, vagyis egész telkes föld 94 000 négyszögölt, azaz 58 hektárt és 1200 négyszögölt. (Bogdán 1990. 276.)

⁴⁵ 4,23 hektár

vagy hasznavehetetlenek voltak. A város a panaszok hatására kijelölte a tanácsból Borbás Istvánt és Balajthy Antalt, hogy a lakosokkal együtt vizsgálják meg a földeket.⁴⁶ Végül a földek felmérésre kiküldöttel valószínűleg nem jártak sikerrel, mert 1804 októberében újabb küldötteket küldtek ki a földek felosztására. Ekkor már Antal József főbíró, Vágó Ferenc és Borbás István tanácsbeliek mentek ki 6-6 lakossal. A város tanácsa útmutatása szerint úgy düllözzék fel a határt, ahogy korábban szokásban volt, vagyis „odalvást a Városnak.”⁴⁷

Immáron id. Bedekovich Lőrinc közreműködésével vett új lendületet a földosztás 1807 tavaszán. Az 1807. április 4-i tanácsülés az új földosztást már igyekezett részletesebben szabályozni. Ennek fényében:

1.) A birtokosoknak az utolsó földosztás óta örökösen vásárolt földjeit a meglévő birtokai mellé mérjék ki.

2.) A zálogföldek a tulajdonosok földje mellett mérjék ki.

3.) A zálogföldek, ha nincs tulajdonosa, akkor a feltételes tulajdonosok megegyezése szerint az aktuális zálogbirtokos földje mellett mérjék ki.

4.) Akinek az utolsó földosztás során a zálogföldjét a zálogbirtokos földje mellé mérték, ha csak önként ebben az állapotban nem hagyják, akkor az eredeti tulajdonos földje mellé mérjék ki.⁴⁸

E feladat elvégzésére április 25-én küldöttséget neveztek ki.⁴⁹

1807. május 4-én már id. Bedekovich Lőrinc mérnök jelenlétében folytatták a földosztást. A földmérő mérnökkel egyetértésben, 8 pontban határozták meg az újra osztás feltételeit.

1.) A pást⁵⁰ maradjon érintetlen, abból senki földjéhez ne vegyenek el. (1. ábra)

2.) A már Bedekovich által kijelölt dűlők jóváhagyásra kerültek.

3.) A kimérés után történjen majd a földek minőségére való osztályozása.

4.) A sessiok egyenlők kell legyenek.

5.) Az ugarföldek mindenkinek 4 egyenlő méretűnek kell lennie.

6.) A ladányi, kiséri, mihálytelki, alattyáni utak 4, az alsószentgyörgyi út pedig 12 öl széles kell legyen. (2. és 5. ábra)

7.) Az alsószentgyörgyi út a régi helyén kerüljön kialakításra úgy, hogy a kiosztott parcellák ne keresztezzék az utat. (2. ábra)

8.) A konvenciók földeken túl ki kell mérni 4 darabokban 85 3/8 sessio földet a kántornak, harangozónak, sírásónak és molnárnak. Ehhez használják fel a volt jegyzői, kántori, sírásói és harangozói földeket is.⁵¹

Május 9-én kijelölték a küldöttséget az ugarföldek osztására is. A tanács részéről Balajthy Antal, Kiss Márton, Kótzka József és Király Mihály tanácsstagok, a lakosság részéről a Kisjárásból: Szép Nagy Mihály, Szabari István, Bugyi Albert, Sóti Albert, az Alvégből: Rusvay István, Rusvay Pál, Birkás Márton, Birkás József, a Felvégből: Kiss János, ifj. Vágó Ferenc, Tajthy Márton és Bóti Imre került kirendelésre.⁵²

46 HU-MNL-JNSZVL-V.800. Tanácsülési jegyzőkönyv (továbbiakban: Tanácsül. jkv.) 1804. február 25. 198. p. 73. sz.

47 HU-MNL-JNSZVL-V.800. Tanácsül. jkv. 1804. október 27. 335. p. 423. sz.

48 HU-MNL-JNSZVL-V.800. Tanácsül. jkv. 1807. április 4. 349-350. p. 132. sz.

49 HU-MNL-JNSZVL-V.800. Tanácsül. jkv. 1807. április 25. 365. p. 173. sz.

50 Alacsony, sűrű fűvel benőtt hely, legelő.

51 HU-MNL-JNSZVL-V.800. Tanácsül. jkv. 1807. május 4. 382-383. p. 219. sz.

52 HU-MNL-JNSZVL-V.800. Tanácsül. jkv. 1807. május 9. 394-395. p. 248. sz.

1807. szeptember 19-i tanácsülésre Bedekovich már elvégezte a rétföldek „kiszagatását”. E tanácsülés elrendelte szeptember 21-ére a rétföldek birtokosok közötti felosztását.⁵³ (3. és 5. ábra)

A május 4-i tanácsülésen a 4. pontban meghatározott, egyenlő sessiók szerinti osztás nem sikerült a Varjason. November 21-én küldöttséget rendeltek ki a „Földmérő Úr által hibáson köztök fel osztott” sessióföldek kiigazítására. A tanács határozata szerint Bedekovich jelenlétében kell majd a módosításokat elvégezni.⁵⁴ (3. ábra)

Újabb munkálatokra csak 1808 márciusának végén került sor. A felső nyomás ugarföldjeit hat részre osztották, amelyből öt egyenlő, míg a hatodik a „kaszálni való székes földekbül” került kiosztásra és úgy, amennyit éppen kiad. Megerősítették az előző évi május 4-i határozat 2. pontját, így a dülőkön nem lehetett módosítani.⁵⁵ Ez a munkálat azonban igencsak lassan haladt, ugyanis május elejéig csak az 5 egyenlő föld kimérése történt meg. Május 7-én jelölték ki azt a járasonkénti 4 lakost, akik a hatodik „leg alább való földek” kijelölését végzik. Szintén ezen tanácsülés alkalmával állapították meg több út méretét. Ez alapján az egri országos út 12, a tarnaörsi és a hevesi 6-6, az erki és nagyállási út 3-3 öl, míg az úgynevezett „Dinyék utya” 2 öl szélesre lett meghatározva.⁵⁶ (4. ábra)

A földek osztása kapcsán meghatározták, hogy egyenlő mértékben és egyenlő minőségben kell azokat kiosztani a birtokosok között. „Mind a jó, mind az alább való, mind pedig a leg rószzabb földekben egyenlően részesülők.”⁵⁷ Amennyiben valakinek panasa volt, úgy a települési bíróság járt el az ügyben és a tanács kezdeményezte az újraosztást.

A felső nyomás felosztása június 2-ára készült el Bedekovich által.⁵⁸ Augusztus közepére a földmérés költségeit (1092 forint) bemutatta a tanács. Ez alapján meghatározták, hogy minden birtokostól egy sessiót 12 forint 48 krajcáron, 1/16 sessiót pedig 48 krajcáron számítanak és szedik be. Összesen 86 gazda volt érintett.⁵⁹

A két nyomás szántóföldjeinek osztásával augusztus 24-ére végeztek. Ezt követően a járulékföldekre került sor. A járulékföldek közül a kenderföldek osztásából ki kellett hagyni a dülöket, valamint a „Csont székek”-et.⁶⁰ (1. ábra)

Ami a káposztaföldeket illeti, azt a jákóhalmi útnál a töltés melletti vízenyős fenékben jelölték ki, azonban a tanácsülésen a lakosság alacsony részvétele miatt bővebben nem tudtak a káposztaföldekről egyeztetni.⁶¹ (5. ábra)

A térkép elkészítése és az elszámolás

1808 novemberében a földmérő id. Bedekovich Lőrinc megjelent Apáti tanácsánál és bejelentette, hogy teljesen elvégezte a földosztást. Hogyan dolgozhatott a kor térképésze? Erről Bedekovich számolt be a városi tanácsnak: „nem is egyébb hátra a Mappa el készite-

53 HU-MNL-JNSZVL-V.800. Tanácsül. jkv. 1807. szeptember 19. 4. p. 342. sz.

54 HU-MNL-JNSZVL-V.800. Tanácsül. jkv. 1807. november 21. 23. p. 385. sz.

55 HU-MNL-JNSZVL-V.800. Tanácsül. jkv. 1808. március 26. 72. p. 70. sz.

56 HU-MNL-JNSZVL-V.800. Tanácsül. jkv. 1808. május 7. 94. p. 125. sz.

57 HU-MNL-JNSZVL-V.800. Tanácsül. jkv. 1808. május 16. 99. p. 138. sz.

58 HU-MNL-JNSZVL-V.800. Tanácsül. jkv. 1808. június 2. 107. p. 155. sz.

59 HU-MNL-JNSZVL-V.800. Tanácsül. jkv. 1808. augusztus 10. 148. p. 243. sz.

60 HU-MNL-JNSZVL-V.800. Tanácsül. jkv. 1808. augusztus 24. 150. p. 248. sz.

61 HU-MNL-JNSZVL-V.800. Tanácsül. jkv. 1808. augusztus 24. 150. p. 250. sz.

senik mellyett mivel téli üress napjaiban szokótt készíteni a Télen meg tsinállya.”⁶²

Az elkészült térkép átadására 1809. február 11-én került sor, vagyis majdnem három hónap alatt készült el művével. Mint a februári bejegyzésből kiderül, nem csak a város határának alsó és felső nyomásán lévő szántóföldeket, hanem a hevesiványi kenderföldeket is felmérte és térképre vitte. Az elkészült térképet Bedekovich bemutatta, a város pedig saját levéltárába helyezte el.⁶³ Meg kell jegyezni, hogy a tanácsülésen a hevesiványi kenderföldek térképezését is megemlítették, azonban a bejegyzésben mindvégig egyetlen térképről volt szó és erre vonatkozó térkép eddig nem is került elő a levéltári iratanyagból.

Szerencsére az 1807–1808-as földmérés elszámolása is fennmaradt, így részletes betekintést nyújt a munka költségeibe. Bedekovich díjazása a megalkudott 1000 forint volt. E kialkudott fizetését négy részletben kapta meg. 300 rhénus forintot 1807. május 23-án, további 500 rhénus forintot pedig 1808. január 28-án. Július 14-én 50, november 19-én, vagyis a térkép átadásának napján pedig 140 forintot.⁶⁴

Ezen felül, a mellette összesen 48 napot napszámban dolgozó Bagi Jánosnak, naponta 20 krajcár fizetéssel 16 forintot fizetett a város. A réten 13, az ugaron pedig 44 napot eltöltő Dobóczky Ferencnek előbbiért 21, utóbbiért 24 krajcáros napidíjjal 22 forint 9 krajcárt fizetett a tanács. Kvártélyozásért pedig Megyes Ferencnek 23 forint 57 krajcárt fizettek ki. Tárgyi kiadás is mutatkozott. Így földmérőláncért 30 forintot kellett fizetni.⁶⁵

Ki a valódi készítő?

A fentiek alapján evidensnek tűnik, hogy idősebb Bedekovich Lőrinc. Azonban, amire Horváth Gergő is felhívta figyelmem,⁶⁶ a térkép bal alsó sarkában olvasható az apróbetűs felirat: „Opera Laurentii Bedekovich Junior[is]”, vagyis ifjabb Bedekovich Lőrinc munkája.

A földmérési munkálatokat egyértelműen az apa végezte. E munkákban a fia nem vett részt, az elszámolásban, ahol még a napszámosok neve is szerepel, a fia nem került feltüntetésre. Itt szükséges ismét a Bedekovich kutatásokhoz fordulni. A két világháború között idősebb Bedekovich foglalkoztatta a kutatókat. 1945 után a részletes jegyzéket készítő Tóth János nem tett különbséget a munkák között. Különbséget már tett, de bizonyos esetekben pontatlanul jegyezte fel Antal Árpád is, melyik mű, kihez köthető. A két Bedekovich munkásságának elkülönítése az ezredforduló után vált lényegesebbé a kutatók számára.

Az 1800-as évek közepétől apa és fia rendszeresen együtt dolgozott, mígnem az ifjabb Lőrinc 1815-ben szerezte meg mérnöki diplomáját.⁶⁷ A munkamegosztás menete jelenleg még tisztázatlan közöttük, további kutatások adhatnak erre választ.⁶⁸ Jelen térkép estében azonban inkább úgy tűnik, hogy a munka dandárját az apa, míg esetleg a térkép végleges elkészítését a fia végezte, ám ez jelenleg szintén nem bizonyítható.

62 HU-MNL-JNSZVL-V.800. Tanácsül. jkv. 1808. november 19.195. p. 361. sz.

63 HU-MNL-JNSZVL-V.800. Tanácsül. jkv. 1809. február 11. 272. p. 58. sz.

64 HU-MNL-JNSZVL-V.800. Capsa 42. Fasc. 32. Nr. 28.

65 HU-MNL-JNSZVL-V.800. Capsa 42. Fasc. 32. Nr. 21. – Földmérésre tett Költségek előadása

66 Ez úton is köszönöm jelentős segítségét és útmutatását Horváth Gergőnek.

67 Horváth 2020b, 11.

68 Horváth 2020a, 282.

Összegzés

Idősebb Bedekovich Lőrinc életműve lassan egy évszázada foglalkoztatja a kutatókat. Gazdag és precíz munkavégzése, valamint részletes és esztétikus művei hasznosak a földrajz-, néprajz- és történelemtudomány számára egyaránt.

Míg a kutatók az elkészült műveit használják fel munkáikhoz, addig egy-egy munka elkészülési folyamata kevésbé foglalkoztatta a kutatókat. A feltárt források alapján kirajzolódik az a hosszadalmas munkafolyamat, amely a földmérő felfogadásától egészen az elszámolásig és a térkép átadásáig tartott. A munkálatokban személyesen is részt vett, azokat koordinálta, a terepet bejárta, behatóan ismerte. Tudása az általa készített informatív térképeken tükröződik.

Talán jelen munka segít betekintést nyerni abba, hogy az idősebb Bedekovich Lőrinc hosszú mérnöki pályája során elkészített munkáit nem septiben, hanem gondos odafigyeléssel készítette.

Levéltári források:

HU-MNL-JNSZVL (Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Vármegyei Levéltára)

HU-MNL-JNSZVL-XV.1.a. – Kéziratos térképek.

HU-MNL-JNSZVL-V.800. – Jászapáti város iratai.

Felhasznált irodalom:

Antal 1974: Antal Árpád: A Szolnok Megyei Levéltár kéziratos térképeinek katalógusa 1867-ig. Szolnok, 1974.

Bánkiné Molnár 2000: Bánkiné Molnár Erzsébet: Redemptusok. Gazdaság és életmód Kis-kunfélegyházán a redempció első évszázadában. Debrecen, 2000.

Bánkiné Molnár 2005: Bánkiné Molnár Erzsébet: A jászkun autonómia. (Déalföldi évszázadok 22.) Szeged, 2005.

Bartalos 1910: Bartalos Gyula: Magyarország önállásának és függetlenségének kivívása 1074 és 1075-ben. A Csörszárkok, mint haditényezőknek felhasználása által. Eger, 1910.

Bogdán 1990: Bogdán István: Magyarországi hossz- és földmértékek 1601-1874. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990.

Dóka 2006: Dóka Klára: Jászok és kunok a magyarok között. Ünnepi kötet Bánkiné Molnár Erzsébet tiszteletére. (szerk. Bathó Edit – Ujváry Zoltán). Jászberény, 2006. 125-134.

Dunka – Fejér – Papp 2003: Dunka Sándor – Fejér László – Papp Ferenc: A Közép-Tiszán túl vízi története. Budapest, 2003.

Farkas 2011: Farkas Kristóf Vince: Mérnökök a magyar polgárosodás hőskorában: A két Bedekovich élete és munkássága. Jászfényszaru, 2011. lelőhelye: HU-MNL-JNSZVL Szakkönyvtár, Szakdolgozatok gyűjteménye, 831. sz.

Farkas 2024: Farkas Kristóf Vince: A Jászkun kerület első földmérője. In. Családfa. Családtörténeti Magazin. 2024. 1. sz. 15–22.

Fodor 1933: Fodor Ferenc: Bedekovich Lőrinc, egy XVIII. századbéli magyar térképész. In. Térképészeti Közlöny 1933. 3–4. sz. 207–211.

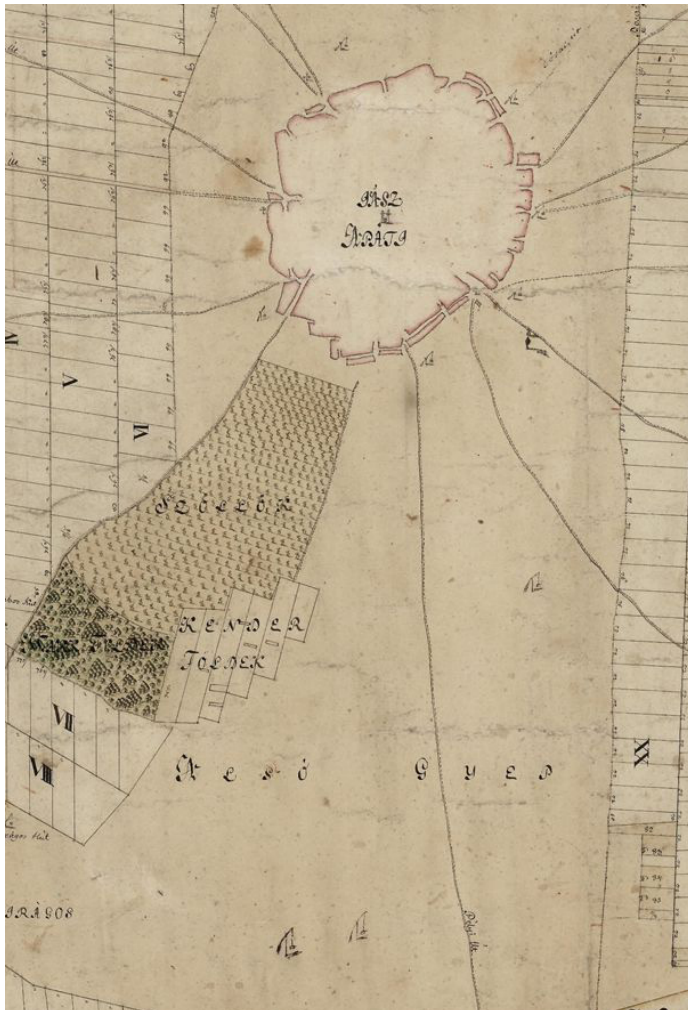
Fodor 1935: Fodor Ferenc: Bedekovich Lőrinc gazdasági és települési térképei a XVIII.

- századból. Térképészeti Közlöny 1935. 3–4. sz. 257–267.
- Fodor 1942: Fodor Ferenc: A Jászság életrajza. Budapest, 1942.
- Hrenkó 1978: Hrenkó Pál: Térképi díszítőrajzok, szakmatörténeti adalékok. In. Geodézia és kartográfia. 1978. 6. sz. 441–451.
- Horváth 2020a: Horváth Gergő: Id. Bedekovich Lőrinc újabb munkái az MNL Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltárában. In. Zounuk – A Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára Évkönyve 34. (szerk. Csöngé Attila – Pozsgai Erika – Szabóné Maslowski Madlen). Szolnok, 2020. 281–300.
- Horváth 2016a: Horváth Gergő: Két újabb térképpel gazdagodott Bedekovich Lőrinc szakmai hagyatéka. In. Redemptio 2016. 2. sz. 2–3.
- Horváth 2016b: Horváth Gergő: Márciusi hónap dokumentuma. Bedekovich Lőrinc „az építendő Nagy Kun ház eránt való gondolattya”. Online: https://mnl.gov.hu/mnl/jnszml/hirek/marciusi_honap_dokumentuma_1
- Horváth 2020b: Id. komori Bedekovich Lőrinc főmérnök emlékezete. In. Catastrum 2020. 1. sz. 3–16.
- Horváth 2023: Horváth Gergő: Emlékezés id. Bedekovich Lőrincre, a Jászkunság első főmérnökére. Októberi hónap dokumentuma. Online: https://mnl.gov.hu/mnl/jnszml/hirek/emlekezés_id_bedekovich_lorinc_a_jaszkunsag_első_fomernokere
- Komáromy 1943a: Komáromy József: Bedekovich Lőrinc kéziratos jász-kún története. In. A Jász Múzeum Évkönyve 1938-1943. (szerk. Komáromy József). Budapest, 1943. 190-195.
- Komáromy 1943b: Szárazmalmok helye régi jászberényi térképeken. In. A Jász Múzeum Évkönyve 1938-1943. (szerk. Komáromy József). Budapest, 1943. 146-151.
- Kőhegyi – Rózsa 1998: Kőhegyi Mihály – Rózsa Gábor: „A’ Tiszát a’ Dunával öszve kaptsoló tsatorna, mellynek helyét nem tsak...”. In. Múzeumi kutatások Bács-Kiskun megyében 1997. (szerk. Romsics Imre – Wicker Erika). Kalocsa, 1998. 153–164.
- Metzner 1932: Metzner Károly: Kiskunfélegyháza határtörténete. In. A Kiskunfélegyházi M. Kir. Állami Tanítóképző-Intézet Értesítője 1931/1932. iskolai évről. (szerk. Rónai Sándor). Kiskunfélegyháza, 1932. 3–24.
- Nagy Szeder 1936: Nagy Szeder István: Két Bedekovich Lőrincz nevű mérnöke és térképésze volt a Jászkun-Kerületeknek. In. Térképészeti Közlöny 1936. 1-2. sz. 94–95.
- Nemes 1984: Nemes Gerzson: Bedekovich Lőrinc a Jászkunság első vízépítő mérnöke. In. Vízügyi Közlemények 1984. 2. füzet. 269–278.
- Nemes 1985: Nemes Gerzson: Bedekovich Lőrinc geometra mérnöki műszerei. In. Hidrológiai Tájékoztató (szerk. Vitális György) Budapest, 1985. 9–10.
- Nemes 1987: Nemes Gerzson: Újabb adatok Bedekovich Lőrinc életrajzához. In. Vízügyi Közlemények 1987. 4. füzet. 654–657.
- Sugár 1967: Sugár István: Eger város térképei. In. Agria – Az Egri Múzeum Évkönyve 5. (szerk. Bakó Ferenc) Eger, 1967. 125-160.
- Sugár 1989: Sugár István: A Közép-Tisza két kéziratos térképe. (1790, 1845.) Eger, 1989.
- Sugárné Koncsek 2001: Sugárné Koncsek Aranka: A két Bedekovich. In. A Jász Múzeum Évkönyve 1975-2000. (szerk. Hortiné dr. Bathó Edit – Kiss Erika). Jászberény, 2001. 313–324.
- Sugárné Koncsek 2003: Sugárné Koncsek Aranka: Jász történelmi arcképcsarnok. Második, bővített kiadás. Jászberény, 2003.

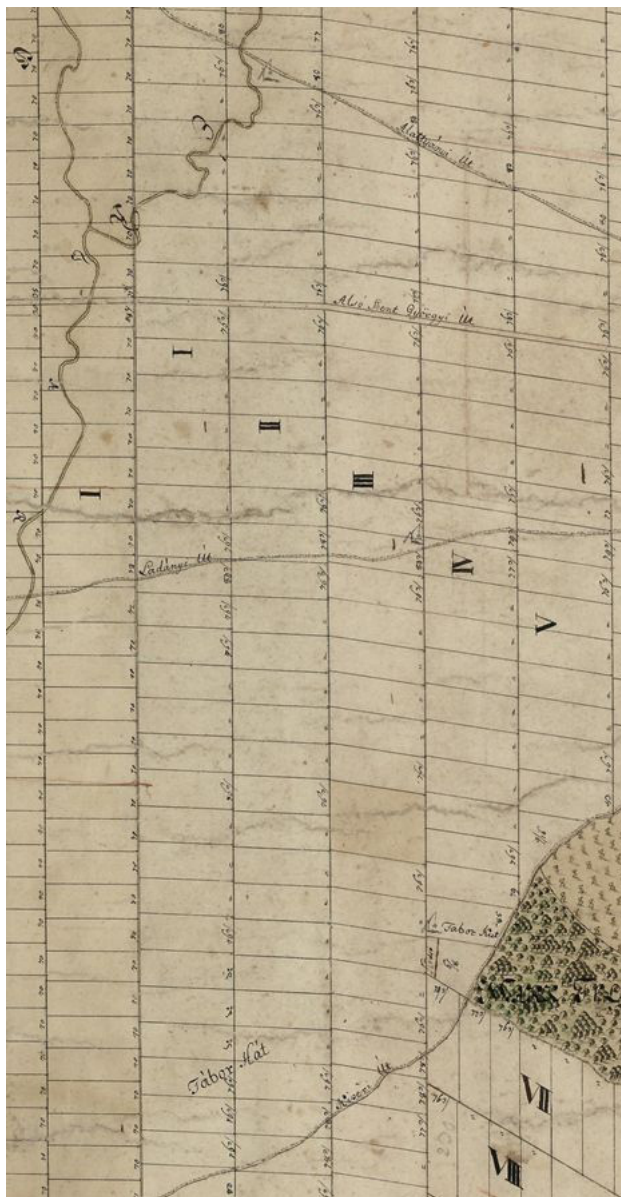
Székely 2002: Székely Domonkos: 250 éve született id. Bedekovich Lőrinc. In. Geodézia és Kartográfia. 2002. 2. sz. 27–28.

Ternovác 2015: Ternovác Bálint: A komori Bedekovich család története, különös tekintettel a család temerini vonatkozású ágára. In. Bácsország. 2015. 3. sz. 62–65.

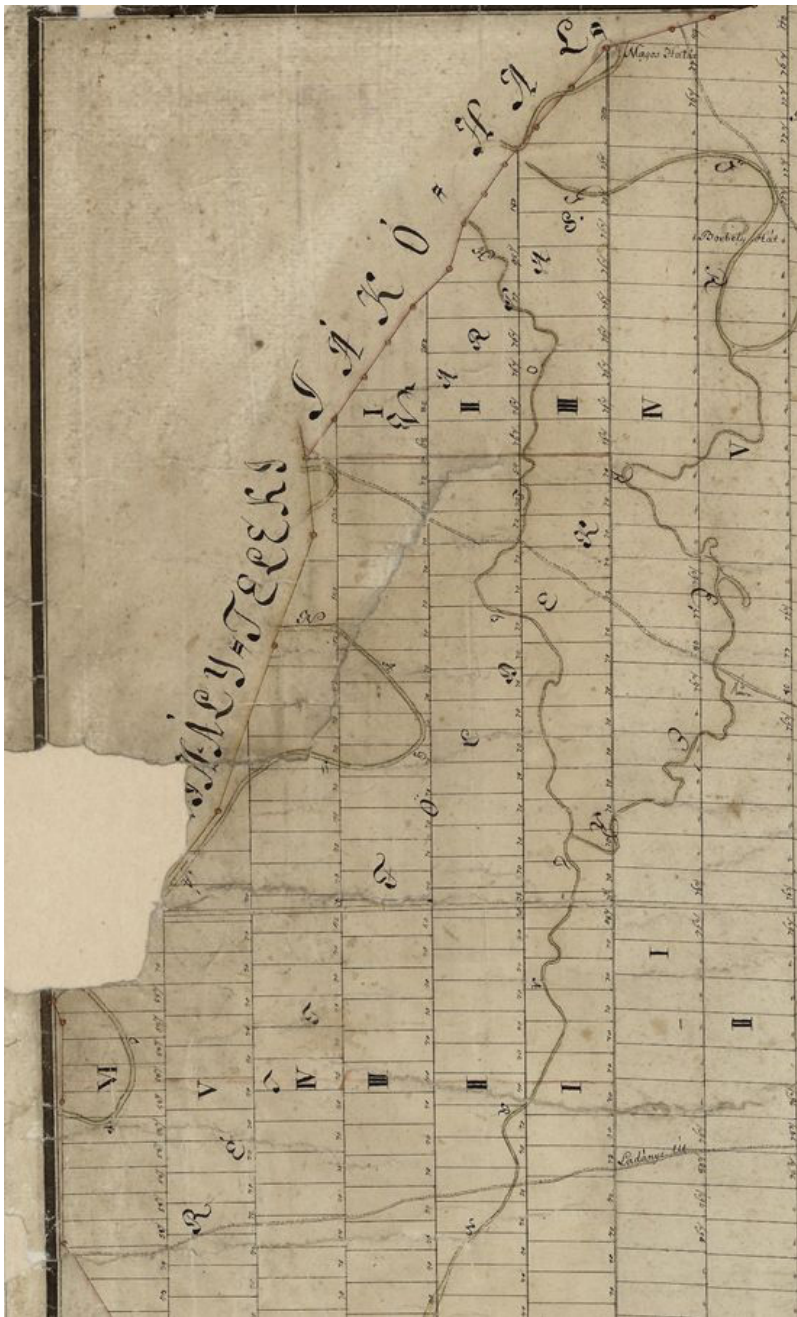
Tóth 1976: Tóth János: A Jászkunság helyzete a XVIII. század végén. Jászberény, 1976.

1. ábra A várostól keletre, a pélyi út szeli át az Alsó Gyepet. A pélyi út és a kiséri út között a szőlők, kenderföldek és makkföldek.

2. ábra. A térképrészleten az alattyáni, alsószentgyörgyi, ladányi és kiséri út.
Jól kivehető az alsószentgyörgyi méretbeli eltérése, valamint az,
hogy az utat parcellák nem keresztezik.

3. ábra. A térképészleten láthatók a rétföldek, a Varjas, valamint a ladányi út.

4. ábra. Felirátozva olvasható az erki, az egri, a „dimnyés út” és a hevesi út.
A 2.ábrához hasonlóan jól kivehető az utak méretbeli különbsége.

5. ábra. A részlet jelentős részén a felsőgyep látható, valamint a gyepet a szántóföldektől elválasztó jákóhalmi út. Jól kivehető a „gát”, amely kíséri az utat.

Kárpáti Márta:

A TYÚKPEREK IDEJE LEJÁRT, INKÁBB EGYEZZÜNK MEG!

– beszélgetés Barazutti Lászlóval –

A jog nem csupán paragrafusok rendszere – hanem emberek történetei, döntések súlya és a közösség iránti felelősség. Dr. Barazutti László jászberényi ügyvédként több évtizede képviseli mindezt a gyakorlatban. Interjúnkban nemcsak a jogászi hivatás szakmai oldaláról beszélgettünk vele, hanem arról is, hogyan formálja a vidéki praxis a jog iránti bizalmat, milyen kihívásokkal jár az ügyvédi munka egy kisebb városban, és hogyan változott az ügyfelek jogtudatossága az elmúlt években.

Barazutti doktor személyes hangvételű válaszaiban kirajzolódik egy olyan jogászi pálya, amelyben az emberi kapcsolatok, a helyi közösség ismerete és a szakmai elhivatottság egyaránt fontos szerepet kapnak. Az interjú betekintést nyújt abba, hogyan lehet a jogot nemcsak alkalmazni, hanem érteni és érezni is – akár Jászberényben, akár bárhol máshol.

– A szülőhely és az a közeg, ahol az ember mindennapjait éli meghatározó. Ön honnan indult élete útján, és hogyan vált berényi ügyvéddé?

– Jászberényi vagyok, bár ahogy szoktuk mondani, én az itt maradt kategóriába tartozok, mert 1988-ban kerültem a városba. Azt megelőzően Újszászon és Szolnokon éltem az életemet. Egy véletlen folytán jöttem ide, 1988-ban, amikor befejeztem a jogi egyetemem. Helyem volt egyébként a szolnoki ügyvédi munkaközösségben, de úgy hozta a sors, hogy kaptam egy értesítést a Kamarától, mehetek Karcagra, Mezőtúrra, Törökszentmiklósrá vagy Jászberénybe, de Szolnokra egyelőre nem.

És én Jászberényt választottam, mert végül is jász vagyok, hiszen Újszász is a Jászság része, sok szállal kapcsolódott és kapcsolódik a Jászsághoz. Tehát idekerültem ügyvédjelöltként 1988 májusától kezdődően, majd bő két évig voltam ügyvédjelölt a jászberényi ügyvédi Munkaközösségben, ahol Balázs József kollégám vezette a munkaközösséget. Egy jó kis műhely volt ez annak idején is, még akkor is, ha olyan régen volt. Ezek után 1990. október 1-jétől lettem ügyvéd, és azóta töretlenül és folyamatosan végzem ezt a munkát.

– *Nem bánja, hogy ilyen kisvárosban tudott kiteljesedni?*

– Meggyőződésem szerint a Nagy Teremtő mindent jól intéz a világban. A Nagy Teremtő által az én szempontomból kiválóan került a sors fonala megfonásra, mert több évtized távlatában utólag visszatekintve azt mondom, mindig jól éreztem magam Jászberényben, nagyszerű, hogy így alakult. Szolnokon szakmailag sem tudtam volna úgy kiteljesedni, mint ahogyan itt a Jászságban, ahol a pályám legelején, amikor még egészen fiatal srác voltam, akkor is nagyon-nagyon szép munkákat sikerült kapnom. A sors úgy hozta, hogy a Jászságnak például a talán második részvénytársaságát már én alapítottam, azután arra ráépült a telekommunikációnak a privatizációja, aminek az eredménye a Jásztel Rt. lett, melynek külsős ügyvédje voltam a megalakulásától egészen addig, amíg el nem adták a svájci és a holland tulajdonosok. Ez egy szép start volt. Nyilván sokat segített benne, hogy már fiatal ügyvédként jól beszéltem németül és angolul. Emellett már akkoriban is foglalkoztam a pályám során ingatlanokkal, ami az egyik kedvenc területem volt, és maradt. Kedvelem az ingatlanokkal kapcsolatos mindennemű ügyletet; adásvételi szerződéseket, lízingszerződéseket, bérleti szerződéseket. Ezeknek a speciális, úgynevezett nehéz konstrukciós változatait szeretem megoldani, tehát nem csak az, amikor egy eladó eladja, egy vevő megveszi, még csak nem is az, hogy mondjuk hitelt felvesz hozzá, hanem az ennél komolyabb, bonyolultabb ügyletek hoznak számomra valódi szakmai kihívást.

Gazdasági joggal foglalkoztam, vállalkozásoknak végeztem és végzem a jogi tevékenységet. Tehát alapvetően az én ügyvédi tevékenységemnek a fajsúlyos részei az a cégekhez, vállalkozásokhoz kapcsolódó mindenféle ügyvédi feladat. Amikor jó a gazdasági helyzet, akkor a vásárlások, szerződések, ha nem annyira kedvező, akkor a fizetéseképtelenségből adódó problémák, csődhelyzetek, felszámolások jogi kezelése.

– *Még egy pillanatra az időben visszakanyarodva a rendszerváltás körüli korszakra, azért a privatizáció nagy kihívás lehetett, hiszen előtte erre nem volt példa. Akkoriban, kezdő ügyvédként hogy ugrotta ezt az akadályt meg?*

– Abban a szerencsés helyzetben voltam, ahogy említettem, 1988-ban végeztem, és az 1988. évi VI. törvény volt az első modernkori gazdasági társaságokról szóló törvény Magyarországon, amit mi tervezetben már tanultunk. Tehát senki nem tudta, hiába voltak akkor ilyen tapasztalt kollégák, mint mondjuk a mostani jómagam, már így a pályám derekán. Hiába, ők sem tudták, nem ismerték a törvényt, ez egy teljesen új dolog volt. Mint ahogy a privatizációt sem tudta jobban egy 30-as, egy 40-es, vagy egy 50-es éveiben lévő kolléga sem, mert ebben nem volt, előtte nem lehetett gyakorlata. Minden új dolognak az a nagyszerű varázsa, hogyha az ember azzal a hittel és akarattal megy neki, hogy megoldom, akkor megoldja. Akkor megkeresi hozzá a szükséges háttérinformációkat, jelen esetben jogszabályokat. Mindig segítőkész emberekkel voltam körbevéve. A jász embernek azt a tulajdonságát én mindig szeretem kiemelni, hogy szorgalmasak, találékonyak és nagyon jó problémamegoldó képességgel rendelkeznek.

A segítőkészségnek sem vagyunk túlságosan híján. Hála a Jóistennek, és mindig találtam olyan embereket, akik kis csoportokat tudtak maguk köré gyűjteni azért, hogy egy-egy projektet eredményre vigyenek. Ez egy nagyon-nagyon fontos dolog volt. Ugyanígy történt

a privatizációnál. Annak is volt egy Papp Zoltán nevezetű motorja, aki hitte, hogy megcsinálja és megcsinálta ezt a privatizációt. Azért 1990-es évek elején Jászságból elindulva azt mondani, hogy hozok én ide olyan tőkéseket, akik azt mondják majd, hogy ebben mekkora üzletet látnak, nem volt kockázatmentes, de ő ezt elérte. Ebből a szempontból én mindenféleképpen kiemelném azt, ahogy Jászfényszaru volt—időközben lemondott- Polgármester, Györiné dr. Czeglédi Márta dolgozott. Ha figyelembe vesszük azt, hogy Jászfényszaru hol volt 30 (harminc) évvel ezelőtt, és hol van most, megértjük mit vitt véghez a város vezetője, aki mindig hangsúlyozta, hogy amit a Város elért, az nem csupán az Ő, hanem a munkáját team-ként segítő kiscsapat érdeme is. Ennek is a kulcsa, a lényege, esszenciája az az, hogy összefogni, kitartóan dolgozni és megpróbálni eredményt elérni. Jászfényszaru városának a jogi tevékenységét huszoneve ellátom, és ez egy nagyon-nagyon szép kihívás volt mindenkor szakmailag. Ezért a Polgármester Asszony nevét százszor aláhúzva tenném ide, mert ő eklatáns példája ennek a fent említett jellegű gondolkodásnak, cselekedetnek és együttműködésnek.

– A privatizáció, a fényszarui munka úgy tűnik, ezek meghatározó mérföldkövek. Jelenleg mi az, ami szakmailag megmozgatja, mi az, ami nagy kihívást jelent napjainkban?

A munkámban alapvetően Jászfényszaru ott lesz továbbra is. Egyébként pedig azt mondom, hogy változóak a feladatok. Vannak a nagy mérföldkövek, meg mellette a kicsik, de mindig mindennek van egy hullámválsága az életben. Azt hiszem és vallom, hogy szinuszgörbeszerűen megy előre minden az életben. Szoktam mondani, hogy addig, ameddig a szinuszgörbe amplitúdója nem túl nagy, minden rendben van. Kicsit fentebb, kicsit lentebb, de azért rendben van. De mindig akadnak kihívások. Hol ilyen jellegű, hol olyan jellegű, de mindig, jön valami újabb nagyobb feladat, amit meg kell oldani. Számomra az is egy kihívás egyébként, hogy a fiamat, – aki alig több mint egy éve lett ügyvéd, – segíteni támogatni. Öröm, amikor kérdezi, hogy apa, te ezt hogy látod? Aztán ez is hullámválszik, és van, amikor én mondom, hogy te, mint most fiatalon végzett, aki az elméletben már nagyon jó, a gyakorlatot meg majd most gyűjti hozzá... Te hogy látod?

– *Ha már úgyis megemlítettük az ifjúságot, akkor témába vágó a kérdés: Lát nagy különbséget a felfogások között az ügyvédi munkában a mostani generáció és az Ön idejében végzetek között.*

– Igen, de csak abban a mértékben, amely mértékben az én véleményem szerint a világ rendje megkívánja azt, hogy másként gondolkodjon és másként cselekedjen egy következő generáció. Nagy baj lenne egyébként, ha a következő generáció ugyanúgy gondolkodna, és ugyanúgy tenne, mint ahogy mondjuk mi tettük 30 évvel vagy 40 évvel ezelőtt. Persze nagy különbség van, teljesen más kihívásokkal találkozhatnak ők. Akkor, amikor a mi voltunk pályakezdők, sok embertől hallottuk azt, hogy jaj, ezek a fiatalok semmire nem alkalmasak, mi lesz velük... A mi őseink is láthattak ilyet, hogy jaj, Istenem, mi lesz ebből a Lacikából, meg Janikából, meg Tomikából. De ahogy haladunk előre az életúton, és ahogy találkozunk a kihívásokkal, és megoldjuk a kihívásokat, mindig erősödünk és idomulunk és alakulunk, és nagyjából olyanok lesznek ők is 60 évesen, mint amilyen az én generációm most. Persze, ha belegondolunk abba, hogy az idő mennyire felgyorsult, akkor látjuk

milyen más helyzetben van ez a generáció. Ez alatt értve azt, hogy a változások mennyivel gyorsabban következnek be, mint ahogyan a korábbiakban bekövetkeztek. Harminc-negyven évvel ezelőtt a világ sokkal lassúbb volt. Mi nem foglalkoztunk állandóan a kütyükkel, nem is voltak. Hogy a pszichére, az elmére milyen hatása van, a kommunikációt mennyire változtatja meg az, hogy úgy ébrednek és úgy fekszenek, a kezükben a kis okos készülék, nem tudjuk, de erre is azt mondom, hogy ki fogja forni magát.

– *Ha rátértünk a digitális világ témájára, akkor szinte kínálja magát a következő kérdés. Nem tart attól, hogy az ügyvédek munkáját átveszi a mesterséges intelligencia?*

– Sokat beszélnek arról, hogy a mesterséges intelligencia széleskörű alkalmazása majd szükségtelenné teszi az ügyvédi munkát, a könyvelői munkát sok egyéb munkakör mellett. Én több okból kifolyólag sem félek ettől. Az egyik az, hogy az én generációmat ez már aligha fogja érinteni. A másik pedig az, hogy úgy gondolom, a mesterséges intelligencia azt a fajta kommunikációt, amit mi végzünk, soha nem tudja átvenni, és soha nem tudja pótolni. Nagyon jó lesz egyébként az, hogy majd bizonyos szerződéseket elkészít a mesterséges intelligencia, hogy bizonyos papírozható problémákat megoldja a mesterséges intelligencia. De azért azt nem szabad elfelejteni, hogy test és lélek vagyunk. És a psziché, a lélek az mindig igényt fog tartani arra, hogy beszéljünk, oldjuk meg a problémát közösen. Nem véletlen, hogy a mai világban óriási számban vannak pszichológusok, és nagyon nagy számban szükségesek. Lassan, ahogy én látom, a beszélgetés szintű kommunikáció azért sajnos háttérbe szorul. Háttérbe szorul, de mindig lesz szükség lesz a személyes beszélgetésre. Mert ugye manapság inkább digitális beszélgetés van, de én azt nem tartom valódi beszélgetésnek. Én úgy gondolom, hogy a beszélgetés az, amit két ember közvetlenül, élő szóval folytat egymással. És erre szükség van. És ez is a jogász feladat egy része, ha a magánemberek részére nyújtandó szolgáltatásról beszélünk.

– *Tehát az ügyvéd az pszichológus is?*

– Egy kicsit. Azt szoktam mondani, hogy egy jó ügyvéd, az egy kicsit pszichológus, Ugyanis meg kell, hogy értsük az emberi viták mögött felsejlő lelki tényezőt. A pszichés tényezőt ki kell fejteni, és a mesterséges intelligencia véleményem szerint erre nem lesz képes, mert nem ember emberrel kommunikál majd. Nem lesz képes arra az ember, hogy a mesterséges intelligenciának megnyíljon. Egyébként szoktam mondani, annyi a tapasztalatom, hogy ha egyszer abba hagyom az ügyvédi tevékenységet, akkor ide, ebbe az ügyvédi irodába lehet jönni hozzám beszélgetni.. Tényleg úgy látom, hogy az embereknek nagyon nagy szükségük lenne arra, hogy beszéljessenek.

– *Ezek szerint az ügyvédi tevékenységben is van helye az érzelmeknek?*

– Én úgy gondolom, hogy igen, az élet minden területén. Érzelmek nélkül a mesterséges intelligencia tud majd megoldásokat adni. A robotok tudnak majd érzelmek nélkül működni, de amennyiben háttérbe szorítják az emberi kapcsolatokat és érzelmeket, úgy az én szememben az egy szomorú világ lesz. Tehát ott, ahol érzelmek nélkül, földi körül-

mények között, én rosszul érezném magam. Jártam egyszer egy járműgyártó csarnokban, és csodáltam is, meg sajnáltam is az ottani munkát. Ahogy a brutális, hatalmas robotkarok dolgoznak és komoly értéket hoznak létre, de nincs mögötte semmi érzélem. Tehát én azt mondom, hogy bennünket, embereket a kommunikáció és az érzelmek tettek emberekké. Ha ez elmúlna, akkor vége lenne annak a világnak, amit én megismertem, meg amit élek.

– Említette, az ön fia is ügyvéd lett. Ez a foglalkozás egy hosszabb családi hagyományban gyökeredzik? A felmenői közül is volt ügyvéd, vagy jogász, mi vitte erre a pályára?

– Felmenőim között nem volt jogász. Igazából, amikor 18 éves voltam, és már abszolút a pályaválasztás előtt álltam akkor beszélgettünk egyszer édesapámmal az élet dolgairól, és ő úgy fogalmazta meg, hogy nem baj, ha elvégzed a jogi egyetemet, ha ez téged érdekel. Én egyébként első körben kereskedő szerettem volna lenni, egy kereskedelmi és vendéglátóipari főiskolára szerettem volna menni. Mindig mélyen humán beállítottságú voltam, ezért javasolta édesapám inkább a jogászi pályát. Gimnáziumban a szolnoki Versey György Gimnáziumba jártam, matematika-fizika szakosított tantervet csináltam. Tehát ez adta azt az indítást, hogy én kereskedelmi és vendéglátóiparira menjek, de mélyen magamban mégis a humán érdeklődést éreztem, és ezt fogalmaztuk meg az édesapámmal történő beszélgetés során. Azt mondta, a jogász elsősorban az emberek gondolkodását próbálja megfogni, az emberi cselekedetek indítékát próbálja megérteni a jog, ezért legalább nagyjából lesz egy rálátásod arra, hogy az embertársaid hogyan, miként működnek. Fiatalként érdeklődést keltett bennem ez a gondolat, nagyban inspirált a pályaválasztásom során.

– Szellemileg azt gondolom megterhelő a jogászlét, mivel tölti a szabadidejét, mi az, amiben ki tud kapcsolódni, fel tud töltekezni?

– Nyilván az életem egy meghatározó részében a szabadidőt a gyermeknevelésre fordítottam, bár minden bizonnyal a fiamnak nagy hiánya volt ezen a területen, mindig elfoglalt voltam, kevés időm jutott arra, hogy rá és a családra elegendő időt fordítsak. Ettől függetlenül egyébként nagyon sokat sportoltam, de nyilvánvalóan nem profi szinten, nem versenyszerűen, inkább úgy, hogy a szabadidőt arra fordítottam, hogy kerékpároztam, úsztam, túráztam, amiket mai napig egyébként szívesen végzek, mert nagyon-nagyon jó hatása van a mozgásnak. Nyilvánvalóan a szellemi tevékenységet valahogy kompenzálni kell, és ez nagyszerű lehetőség. Nagy szerencsénk, hogy itt van a Mátra a közelben, mert ha éppen egy olyan farszto napom van, nyári napokon még délután 3 óraker is bepattanok az autóba, és azt mondom, hogy csinálok egy gyors Mátrafüred-Mátraháza túrát például. Ez az egyik kedvencem.

Ezen kívül a szolnoki Rotary Club Egyesületnek vagyok tagja már nagyon régen. A világszervezet kereteiben működő club feladata segíteni az elesetteknek, szükséglet látóknak. Ezt a munkát próbálok lelkiismeretesen művelni szabadidőmben. Hetente van egy klubülésünk és évente számos jótékonyági rendezvényünk, ahol rászorulóknak gyűjtünk.

– Ha visszatekint így az előző évtizedekre, van olyan ügy, amire nagyon szívesen emlékszik, ami valami okból kiemelkedik a többi közül?

– Olyan, amit nagyon-nagyon kiemelnék, az a Jászfényszaru ott végzett, az ottani iparfejlesztéshez kapcsolódó munkák. Emlékezetes amikor egy-egy új befektető érkezéséhez kapcsolódóan végig kellett tárgyalni egy ingatlanvásárlást, amikor megvásárolták az új gyárnak az alapját képező területet. Tehát Jászfényszaruhoz köthetően számos ilyen volt, de ugyanúgy az említett privatizáció is nagyon szép időszak volt. Most is van két olyan adásvételi szerződés, ami nem hétköznapi, és ezekben is szívesen dolgozom. Kihívást jelent hogyan oldjuk meg adott esetben jogász kollégákkal, még ha ellenérdekű jogász kollégákkal is együtt gondolkodva. Annak mindig hangsúlyt adtam, hogyha lehet, akkor többen gondolkodjunk együtt. Nem vagyok egy pereskedő Ügyvéd, de valamikor az elején rengeteg perem volt. Az utóbbi időben mindig azt mondom, hogy mielőtt valaki pereskedni megy, előtte jöjjön el, ülünk le, és próbáljanak az érintett Felek a kerek asztalomnál megegyezni. Intelligens emberek között mindig van lehetőség a megegyezésre és a megállapodásra. Én azt mondom, hogy bennem azok az ügyek maradnak meg a leginkább, ahol az elején óriási érzelmek, – megint az érzelmek – indulatok feszültek egymásnak, és közreműködhettem abban, hogy elvegyem az élet, ha úgy tetszik ennek az ügynek, és azt mondani, hogy rendben, megegyeztünk, te is engedsz, én is engedek, egyezzünk meg, állapodjunk meg. Meggyőződésem szerint az ügyfél számára ez mindig jó. Szoktam mondani, hogy én ügyvéd vagyok, nekem ez a munkám, de annak, aki ügyfélként idejön a pénzét is, az idejét is és legfőképpen az idegenergiáját szeretném kímélni. Sokszor az első indulatban nem vagyunk tisztában azzal, hogyha az indulatainknak engedünk, abban az esetben az a pereskedés során mennyi idegenergiát fog felemészteni. Én mindig örülök, amikor ezt belátják és elfogadják.

– *Ahogy beszélgetésünk elején mesélte, annak idején könnyen befogadták a jászok. Milyen szerepe van az ügyvédnek a közösség életében, illetve a közéletben?*

– Tényleg azt gondolom, hogy nagyon-nagyon jól befogadott a kis ügyvédi munkaközösség is, a város és a Jászság is. Kiváló emberi kapcsolatokat sikerült kiépíteni, de, hogy a közéletben részt vegyek, talán inkább azt mondom magamról, hogy ebből a szempontból introvertált vagyok. Nem voltak ilyen jellegű vágyaim. A munkám mindig olyan mértékben lekötött, – talán ennek is szerepe volt benne –, nem is volt igazából lehetőségem arra, hogy aktívan részt vegyek a közéletben. De ettől függetlenül azt mondom, hogy a jogász kollégáknak, ügyvéd kollégáknak talán jobban részt kellene venniük a közéletben annál, mint ahogyan ez mondjuk itt a mi városunkban, Jászberényben történik. Azt csak zárójelben mondom egyébként, hogy érdekes dolog ez, talán a közélet is tart az ügyvédektől.

– *A jászberényiek mennyire jogtudatos állampolgárok? Tisztában vannak a jogaikkal? Szeretnek pereskedni, vagy inkább megoldják egymás között?*

– Én azt látom, hogy a jász ember, – egyébként szülőhelyem Újszász is jász terület, tehát a jászok kemény emberek. Akaratos emberek, nagy az önérvényesítő képesség, a saját akarat érvényesítésének a képessége. Nem szeret a jász ember engedni a saját elképzeléséből. Ugyanakkor e vonatkozásban is nagyot változott a világ, én úgy látom. Meglátásom szerint a pályámon, – most már a jelöltséggel együtt 37 év –, azért a tyúkperek száma,

össességében egyébként a perek száma is lecsökkent. Mindig sok-sok tényező hat oda, hogy ott járunk egyén szintjén is, meg közösség szintjén is, ahol éppen vagyunk. Lehet, hogy gazdasági okai is vannak, mert azért valljuk be, drága a pereskedés. Én azt látom, hogy általánosságban megfogalmazva, egyre inkább hajlanak az emberek arra, hogyha meg lehet egyezni, egyezzünk meg. És ez egy jó dolog. Intézzük el a peren kívül, beszéljünk! Újra előjön a kommunikáció fontossága. Beszéljünk egyet, megismerem a véleményedet, te megismered az én véleményemet, és akkor inkább egyezzünk meg. Szoktam mondani az ügyfeleimnek, hogy a béke érdekében inkább engedje el. Nyilván ügyérték függvényében engedjen el pár ezret, vagy pár százezret, vagy pár milliót, de higgye el, hogy visszakapja az élettől abban, hogy megegyezett, lezárta egy ügyet. Tudjuk azt, egyébként, hogy az emberre hogyan hat ha napi szinten vita van az életében. Aki peres ügybe keveredik, az hetekkel a tárgyalás előtt már biztos, hogy idegeskedik, feszültségben él. Aki jogvita ügyet tárgyalások eredményeként elért egyezséggel zár le, időt, idegenergiát és nemutolsó sorban pénzt spórol..

Buschman Éva:

„ÉLETTÖRTÉNET – EGY JÁSZBERÉNYI JOGÁSZ EMLÉKEI”

– interjú Knorr Jánossal –

Knorr János apja férfi szabó volt, édesanyja háztartásbeli, senki nem volt ügyvéd a családjában, két lánya sem viszi tovább ezt a pályát, más életutat választottak. Édesapja a munkájáért soha nem kért pénzt előre. Ha vittek neki egy szövetet, először meggyűrte, és ha nem találta jónak, jelezte a megrendelőnek, hogy erre az anyagra nem érdemes a munkadíjat ráköltetni, talán hozzon jobb szövetet. Ő maga is ilyen volt: ha úgy látta, hogy egy ügyet nem tud megnyerni, el sem vállalta, senki hozzá fordulót nem ringatott „hiú reményekbe”. Ebből persze voltak összetűzésesei, amikor azt kérdezték: „Milyen ügyvéd maga, ha a saját ügyvédem is azt mondja, nincs igazam, akkor hogyan lesz nekem igazam?” Ez az igaz szó csak hosszú távon térült meg.

Szeretettel ajánlom a Knorr Jánossal készült interjút...

– *Hogyan lett Önből ügyvéd? Mennyire volt tudatos ez a választás?*

– Amikor pályakezdő voltam, Jászberényben mindössze hat ügyvéd dolgozott. Ma már közel harmincan vannak, ami szerintem túl sok egy ekkora városnak: van, aki kétségbeesetten keresi a megbízásokat, másnak pedig annyi ügy jut, hogy alig bírja.

Az én utam eredetileg nem is erre vezetett. A Lehel Vezér Gimnáziumban érettségiztem, és akkoriban igazi álmodozó, költői alkat voltam. Az iskolarádiót szerkesztettem, verseket írtam, amelyek megjelentek az iskolai újságban és volt, hogy Sztankay István és Moór Marianna szavalták a Kossuth Rádióban. Magyar tanárom, Kiss Gyula biztatott, hogy legyek újságíró vagy tanár, ezért jelentkeztem a Debreceni Egyetem magyar–német szakára. Nem vettek fel, így egy évet várnom kellett a továbbtanulással.

Ez az év azonban mindent megváltoztatott. A bíróságra kerültem dolgozni, ahol kezdetben csak „pecsételtem”. A telexkönyvben sokat tanultam Hubai Páltól az akkori vezetőtől – például, hogy mi az a szolgalmi jog, ami nem a szorgalommal azonos. Sok ügyvéd fordult meg ott, és az egyikük egyszer megkérdezte: „Miért nem leszel jogász?” Addig nem is gondoltam ilyesmire, hiszen fogalmam sem volt, mivel foglalkozik pontosan egy jogász. De mivel magyarból és történelemből kellett felvételizni, és mindkettő jól ment,

Az aktív években...tárgyaláson.

végül megpróbáltam. A szegedi és a pécsi jogi karra tizenötszörös volt a túljelentkezés, és mindenki oda jelentkezett ahová előző évben fél százalékkal kevesebben jelentkeztek.

Én fordítva cselekedtem, és Pécsre jelentkeztem. Levelező tagozatra vettek fel, mivel már volt munkahelyem. Közben a bíróságról áthívtak az ügyvédi munkaközösségbe. Az ügyvédek azt tanácsolták, maradjak levelezőn, így mellette dolgozhatok is. „Ilyen dologd soha nem lesz: tanulhatsz is és dolgozhatsz is egyszerre!”. Ma már tudom, hogy jobb lett volna nappali tagozatra átjelentkezni, kimaradt az egyetemi évek szépsége az életemből. De annyi előnye volt, hogy valóban hamarabb elsajátítottam a gyakorlati tudást.

– *Az ügyvédi munkaközösségben tett először tapasztalatra szert? Megtetszett Önnek ez a terület végülis?*

– Igen. Az ügyvédi munkaközösségben mindenfélét csináltam. Volt, hogy szerződéseket írtam, máskor ügyeket intéztem. Egyszer Bakondi Béla, a munkaközösség vezetője megkért, hogy szerezzek valakit, aki megjavítja az eltört esernyőjét. Nem találtam senkit, így nekiálltam és magam javítottam meg az ernyőt. Egy hét múlva behívott az irodájába, elővett a pénztárcájából egy ötvenest, és azt mondta: „Remekül szuperál az esernyő.” Igazán meglepett, milyen kevés a „munkadíj”, de rájöttem, hogy - bármilyen fukar ember volt - maga módján ezzel is elismerte a szorgalmamat. Talán ez volt az első igazi „szakmai” sikerem..

– *Milyen volt akkoriban egy „ügyvédbojtár” sorsa?*

– Nem volt könnyű időszak. Olajkályhával fűtöttünk, nekünk kellett behordani hozzá az olajat és cipelni a boltból a géppapírt. És persze ha valamelyik principálisom megszomjazott a szomszéd italboltból kellett hozni egy pohár szódavizet 20 fillérért. Igen „felemelő feladatok” voltak.

Később a Hűtőgépgyárból kerestek meg, hogy menjek oda dolgozni. Először tiltakoztam, mert ügyvéd akartam lenni. De a gyár akkori vezérigazgatója, Gorjanc Ignác, azt mondta: „A jász gyereknek a Hűtőgépgyárban a helye.” Még abban is segített, hogy lakást kapjak. Így kezdődött a gyári pályafutásom 1975-ben. Gyakornokként indultam, majd jogi előadó, jogtanácsos, osztályvezető, később jogi főosztályvezető lettem. A hűtőgépgyári időszak 1990-ig tartott az életemben.

– *Hogyan emlékszik a Hűtőgépgyár fénykorára? Milyen volt ott dolgozni?*

– A gyár hatalmas lehetőségeket adott. Bejártam szinte egész Európát, hiszen a Lehel Hűtőgépgyár termékei a világ minden tájára eljutottak.

A Hűtőgépgyár mindenhová szállított hűtőt, az igaz azonban, hogy „Lehel” néven egyet sem adtunk el, csak külföldi márkanevek alatt. Gorjanc Ignác csepeli munkás volt, idejött Jászberénybe gyárigazgatónak, először hadiüzemként kezdték működtetni a gyárat, légvédelmi hüvelyeket készítettek, a neve: Fémnyomó- és Lemezárugyár volt. Végül világszínvonalú céget hozott létre.

Később az 1960-as években kezdtük a hűtőszekrényeket gyártani, és kialakult ott „profitcenter”: abszorpciós, kompresszoros hűtőszekrények, fagyasztók, áruházi hűtőpultok és borhűtők, erőművek nagy hőcserélői, radiátorok, söröshordók, alumínium kannák, szóda és habszifonok (ez utóbbiak a hadiipari technológiát polgári célra hasznosítva) majd a klímaberendezések.

Vezérigazgatónk fejébe vette, hogy önálló exportjogot akarunk. Nem volt Magyarországon olyan cég, amely megkerülte volna a külkereskedelmi vállalatokat. Ahhoz kellett a külkereskedelmi jogtanácsos. Külön képesítést igényelt, újabb három év tanulással a jogi szakvizsga után. Létrehoztuk a gyáron belül a „Lehelex” – külkereskedelmi vállalatot. Bekerültem ezzel egy olyan „körbe”, ahol nagy nevek voltak, a dollár és német márka közeli világba. A kis falusi jogtanácsos, oda bekerülve egyáltalán nem illett a képbe, és persze haragudtak, hogy árbevételt vesztek emiatt. Ez már egy egészen más világ volt: a nagy nemzetközi üzletek világa. Több licenst vásároltunk (pl. Tyler, Bosch,) és vegyes vállalatot alapítottunk Frankfurtban.

Aztán jött a privatizáció, a gyár kft.-vé alakult és 1990-ben eladták a svéd Electroluxnak. Abban az időszakban a politikai cél az volt, hogy mindent privatizáljanak, és Magyarországon piacgazdaság legyen. Ekkor Gorjanc már nem élt, és halálával - ahogy az akkori egyik szolnoki ügyész megfogalmazta - a „jászkun szociál-feudum földesúr nélkül maradt.” A magántulajdonba adás, magánosítás volt a cél, és az Electrolux már korábban kinézte magának a jászberényi gyárat, akinek az adózott eredménye az utolsó évben is 890 millió volt, azt mondták „azért kell eladni mert veszteséges lesz”, ez nem volt igaz, sőt egyeduralgó volt mind a termékei, mind a befizetett adó szempontjából is.

Én ellenjegyeztem a szerződést az Állami Vagyonügynökség vezetője mellett – bár nem volt szívemnek tetsző feladat, hiszen szerettem a munkahelyemet. Az Electrolux vé-

gül teljesen átalakította, emberek százait bocsátották el, és kiszervezték a feladatokat. Nekem sem maradt ott jövőm, többen eljöttünk.

Kijöttem én is a bizonytalan magánpiacra. Nagyon tartottam ettől, szokatlan volt számomra és nagyon meg is viselt.

Az Electrolux 2 milliárdot fizetett a gyárért a piacaival együtt, ők nagyon jól jártak, mi nem. A magyar állam nagyon olcsón adta el. Volt olyan termékcsoport aminek a gyártását a svéd tulajdonos 5 milliárdért adta el.

– *Mi történt ezek után?*

– Először jogtanácsosi munkaközösség tagjaként, majd később ügyvédként próbáltam megállni a saját lábamon. Egy darab tűzőgéppel kezdtem a „magánkorszakot”. Akkor nagyon megijedtem, hogy mi lesz velem, ki fog engem bármilyen üggyel is megbízni, honnan fognak hallani rólam, a tartalékaimat ekkorra feléltem. A „Ladamba” már nem tudtam tankolni. Senki nem keresett, kétségbeejtő helyzet volt ez az 1990-es években.

Az első időszakban családommal alig tudtunk megélni, de aztán váratlanul rám találtak a megbízók, többnyire a gazdasági társaságok. Először az olasz kis- és középvállalkozások szövetségének elnöke keresett meg, Pordenone-ból, a Zanussi székhelyéről, amelyet akkor 5 éve vásárolt meg az Elektrolux, majd sorra jöttek a magyar cégek is. Gazdasági és társasági joggal foglalkoztam, büntetőügyeket nem vállaltam. Innen kezdve a hozzám fordulókat „megbízónak” és nem „ügyfélnek” neveztem és ehhez végig ragaszkodtam is.

Ha annak idején az ügyvédeknel maradok, és nem megyek el a Hűtőgépgyárba, akkor szerződéseket, végrendeleteket, polgári és házassági pereket, klasszikus magánjogot csináltam volna, de így tisztán belecseppentem a gazdasági jogba. Jelentős gazdasági társaságok és egyéni vállalkozások kezdtek indulni abban az időben. Közel egy év alatt 16 tartós megbízóm lett.

Egyre több cég kezdett el rólam hallani, és kérdezni, hogy van-e még kapacitásom, tudnám-e még az ő cégük tartós jogi képviselését ellátni, de a kapacitásom ekkorra már elérte a felső határát.

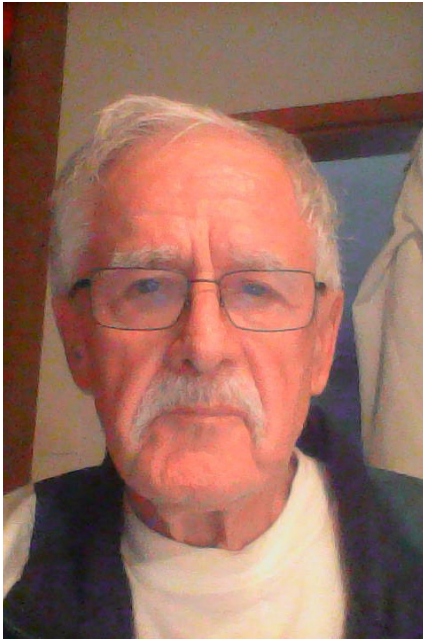
Heves megyei, jászsági, fővárosi cégek, önkormányzatok, kórházak, fuvarozó cégek, mind az ügyfeleim között voltak. Ekkor már vettem fel magam mellé kollégákat. Bővítettem az apparátusomat. Előbb egyéni ügyvédként, később Knorr és Társai Ügyvédi Irodaként.

Az Aprítógépgyár megbízóm egy külön történet. Első tartós megbízóm volt, akkor még állami vállalatként. Később ők is döntési helyzetbe kerültek. Zúzó-, törő- és osztályozó gépek, földmunkagépek gyártása volt a fő profiljuk.

Kezdetben nagyon jól ment a vállalat, aztán lépést kellett tartani a versenytársakkal.

A fejlesztéshez azonban, hitelt nem kapott a gyár, így a vevőként jelentkező Ruukki finn céggel a gyár vezetése tárgyalásokat kezdett. Először komolytalannak tündek. Sokan mondták: „a hűtőt a külföldieknek eladták, bezzeg az aprító még mindig magyar”.

Családi vállalat volt az Aprítógépgyár, mindenki mindenkit ismert. Nos, végül vállaltuk, hogy eladjuk a finnnek az időközben a magánosítás jegyében már részvénytársasággá alakított céget. Ahhoz, hogy mindezt menedzselni tudjuk tulajdonosi programra volt szükség, a dolgozók kaptak E-hitelt, amiből a dolgozók a résztulajdonosi programnak köszönhetően az állami vállalat 36 százalékát meg tudták szerezni, 15 százalékra pedig a

Képek napjainkból...

vezetői csoportnak „kellett a pénzt hozni otthonról” és nagy összegű hitelt felvennie, hogy a társaság többségi 51 százaléka forgalomképes legyen.

Sajnos úgy alakult, hogy a legértékesebb embereket, akiknek az egész piac a fejükben volt, elküldték. A Ruukki céget nem ismerték külföldön, nem mondott a nevük semmit a gépgyártás területén. Öt évig veszteséges volt a Ruukki Hungary Zrt.

Az én jogi képviseletemet nem mondták fel - nem is értettem miért, de még több évig elláttam hazai jogi képviseletüket. A gyár ma Fortaco Zrt. néven működik, alig maradt benne finn tulajdon. Viszont még mindig működik, az Electroluxnak viszont lassan az utolsó üzeme is bezár. Előbb Nyíregyházára, majd Romániába vitték a gyártást és szép lassan kivonulnak Magyarországról.

– *Sok ügyvédjelöltet „kitanított”?*

– Az évek során huszonkilenc jogi előadó, ügyvédjelölt tanult mellettem. Közülük többen sokkal sikeresebbek lettek mint én. De ez így van rendjén, a tanítvány túltesz a mesterén. 2022. február 28-án betegségem miatt lemondtam kamarai tagságomról és pályám itt véget ért. Úgy érzem, amit lehetett, jogi életpályám során mindent megtettem, sok megbízót segítettem, több szomorú korszakot éltem meg, de sok értékes tanulságot hordozott számomra ez az életút.

– *Milyen ügyre emlékszik szívesen, amit kiemelne?*

– Közel ötven év gyakorlatából szinte lehetetlen egyet kiválasztani, De a két jászberényi nagyvállalat privatizációja mély nyomokat hagyott bennem. Nagyon sok tanulságos jogi feladat adódott ezek során.

Ha konkrét jogvitára gondolok, talán az a per volt emlékezetes amikor a Balaton Tapolcai Y házak mindegyikében kilyukadtak az alumínium „Radal” típusú radiátorok. Hatalmas volt a perérték, mivel a mintegy 240 lakás összes radiátorát ki kellett cserélni a megbízóm költségére. Nyilván az első ítélet szerint rossz volt hegesztés. Hét évig tartott a per sok-sok szakértő bevonásával a legfelsőbb bíróság ötös tanácsáig, mire bebizonyítottuk, hogy a fűtőmű nem a megfelelő Ph érték mellett üzemeltette a házakat. A műszaki tanulság pedig, hogy a lúgos víz oldja az alumíniumot, úgy, mint az ammónia a rezet.

Vagyis a trisóval kezelt fűtővizet (amely az acél radiátoroknak kedvező) nem szabad lett volna közvetlenül a házakba vezetni, a tervezőnek lépcsőházanként, un. hőcserélőt kellett volna beterveznie. Így aztán a tervező vállalat vesztett a perben, neki kellett a költségeket viselni. Megbízóm a Hűtőgépgyár nem lett pervesztes.

Nyilván az olvasó számára mindez nem olyan érdekesítő, mint egy bünygyi jogeset. de az én munkám ilyen volt.

– *Mostanában mivel telnek a napjai?*

– Mozgásomban ma már korlátozott vagyok, ezért sok időm van olvasni, filmeket nézni, időnként színházba járni, de nagyon hiányzik a manualitás, ami mindig pihentetett a nagy feszültséggel járó jogviták után. Nyilván kézműves őseim öröksége volt, hogy nagy ügyességgel mindent meg tudtam csinálni. Ez a látásmód a műszaki tartalmú perekben nagy előnyt jelentett számomra.

Unokáim külföldön élnek, de nagy örömet jelent, ha ritkán, de találkozhatom velük.

– *Mit üzen a jövő ügyvédjelöltjeinek?*

– Amikor új friss diplomás került hozzám, mindig azzal fogadtam őket: Ez itt nem az életpálya kezdete, hanem az egyetem folytatása! Ott ugyan felvértették őket az állam- és jogelméleti tudással, de a szakmát, a gyakorlatot itt kell megtanulni és ez a három év a szakvizsgáig - amikor ők is ügyvédek lesznek - nehéz lesz, de ezt az utat végig kell járni. Bár a mai digitális világban nem vastag fekete jogszabály gyűjteményekből kell dolgozni, segít a számítógépes jogtár, és ma már persze nem kell 20 literes kannákban fűtő olajat behordani az irodába, hogy meleg legyen. :-)

Amit üzenek nekik, a jogszabályok ismerete mellett fontos a türelem és a részletek alapos megismerése. Nagy világmegváltó ötlet és nagy tehetség kevés, minden ügyet meg kell tanulni, hogy sikeres legyen a szerződés vagy a perbeli jogi képviselés. Az elbizakodottság, a felületesség nem vezet jóra.

Kárpáti Márta:

EGY JÁSZBERÉNYI JOGÁSZ A BORROMINI PALOTÁBAN

A jászberényi születésű Lantos Krisztina neve az elmúlt közel két évben egyet jelentett a Római Magyar Akadémia kulturális jelenlétének megújításával. Beszélgetésünket vezetői posztjáról való leköszönésének hetére időzítettük, így lehetőség nyílt arra, hogy visszatekintsünk római munkásságára, és felidézzük, milyen kihívásokkal, sikerekkel és személyes élményekkel járt az intézmény irányítása. Őszintén mesélt hivatásáról, küldetéséről és arról, mit jelentett számára a magyar kultúra képviselése az örök városban.

– *Minden út Rómába vezet – tartja a régi bölcsélet. A te utad hogyan vezetett az „Örök városba”?*

– Én azt tapasztalom, hogy a sors kerekei valahol mindig összehangoltan dolgoznak annak érdekében, hogy végül rávezessék az embert a saját útjára. Én annak idején önkormányzati képviselőként kezdtem a jászberényi közéleti pályámat az ifjúsági és a sportbizottság és az ügyrendi bizottság tagjaként. Első feladataink egyike volt, hogy megkerestük a Gerevich családot, és híres jász elődünknek, Gerevich Aladárnak – Fenyvesi Máté bácsi vezetésével – csináltattunk egy emléktáblát, és egy utcát is elneveztünk 7-szeres olimpiai bajnok vívónkról. Harminc év után érdekes fordulat az életemben az, hogy Gerevich Aladárnak a nagybátyja, Gerevich Tibor alapította azt a Római Akadémiát, ahol én az elmúlt időszakot töltöttem. Említésre méltó az, hogy a Gerevich család hányféle területen tudott a tehetségével, a szorgalmával, illetve ezzel a jász öntudattal előre menni, maradandót alkotni a világban. Ez a fajta jász gondolkodás, akár a munkabírás, akár a munkamorál területén meghatározta őket. Római felkészülésem során számomra fantasztikus meglepetés volt felfedezni ebben is a jászberényi szálat, az összekötő kapcsot, hiszen „közös szálnak éreztem azt is, hogy a Gerevich család rengeteget tesz, tett a tehetségekért és én magam is sokáig dolgoztam a tehetséggondozásban.

– *Mielőtt rákanyarodnánk a római útra, egy pillanatra tekintsünk vissza a meghatározó iskolaévekre. Kik inspiráltak, terelgettek leginkább?*

– A Gyakorló általános iskolába jártam, majd a középiskolát a Lehel Vezér Gimnáziumban végeztem, ahol Csörgő Terézia volt az osztályfőnököm, aki rettenetesen sok min-

denre megtanított bennünket, és nagyon odafigyelt arra, hogy megálljuk a helyünket majd a nagy betűs ÉLET-ben gyakorlati szempontból is. Terike, illetve a családom biztatására jelentkeztem jogásznak, és végeztem el a Miskolci Állam és Jogtudományi Egyetemet. A jogi pálya arra jó, hogy ha az ember, nem kifejezetten a szakmát gyakorolja, akkor is rendelkezik egy olyan rendszerszemlélettel, amely tudására alapozva bárhol az életben meg tudja állni a helyét. Egy jogász nem attól nagyon jó, hogy kívülről tudja a jogszabályokat, hanem attól, hogy tudja, mit és hol keressen, egészséges igazságérzettel rendelkezik és hogy tudja milyen, a gyakorlati életben hasznos tanácsot adjon. Tehát tud rendszerben gondolkodni. Nekem ez nagyon sokat segített egész életemben, függetlenül attól, hogy azért azután még több iskolát végigjártam, de ez a fajta rendszerben való gondolkodás, és egy kicsit a nőkre jellemző pragmatikus agy szerintem nagyon sokat jelentett. Azért is érzem fontosnak hangsúlyozni ezt, mert nagyon sok helyen első nőként, vagy legfiatalabb vezetőként dolgoztam. Ilyen a Római Magyar Akadémia is, melyet Gerevich Tibor 1927-ben vásárolt meg, és azóta nem volt női igazgató.

– Az önkormányzati munkádban is együtt állt ez a két meghatározó tényező; a fiatalság és a pragmatikus jogászai gondolkodást megfűszerező emocionális női attitűd. Ráadásul abban az időben egy meghatározó történelmi időszakban lehettél jelen a politikai életben alig húsz évesen.

– Ott is a legfiatalabb voltam, sőt én úgy tudom – bár ebben nem vagyok teljesen biztos, de úgy tudom, hogy a legfiatalabb önkormányzati képviselő voltam az egész országban. És valóban, az ember minden egyes pillanatban úgy érezte, hogy a történelem része. Tényleg úgy emlékszem vissza, hogy ez egy nagyon pozitív, intenzív, nagyon reményteli időszak volt. Sokat jelentettek a jogi tanulmányaim, akár az alkotmányjogban, akár az önkormányzatiságban. Szinte egyszerre tanultam és alkalmaztam a gyakorlatban az ismereteimet. Még a szakdolgozatomat is az önkormányzati törvényből írtam, mert annyira érdekes volt mindez akkor nekem. Emlékszem, hogy benne volt az levegőben a felszabadultság, a remény, a tenni akarás, meg a pozitív szemlélet. Benne volt a helyi ügyek mellett a nemzetköziség is, hiszen akkor keltek életre az önkormányzat testvérvárosi kapcsolatai. Benne volt a közös Európa, az európaiság is. Az első uniós pályázatot is mi csináltuk Vechtával közösen. Tulajdonképpen tőlük tanultuk meg, hogy mit jelent uniós pályázatot írni. Rettenetesen sok mindent elsajátítottunk itt Jászberényben kicsiben, amit később országos szinten is megtapasztalhattam. A kormánynak dolgozva egy önkormányzat tűnhet kisebbnek, de tulajdonképpen minden ugyanarról szól. Ugyanazok a kérdések, ugyanúgy működik a költségvetés, ugyanaz a felelősség, csak lényegesen nagyobbak a számok.

Visszatérve a visszaemlékezésben a helyi közélet alakulására, az önkormányzatban az első időszakban még nem léteztek frakciók. Igaz, lehetett úgy körülbelül érezni, hogy ki miért, milyen érdek mentén mondja a véleményét, de nekem úgy tűnt, hogy a személyes konfliktuson, érdekeken túl mindenkinek a város volt az első. Nagyon nagy élmény volt, hogy voltak közöttünk olyanok, akik a régi Kisgazdapártból jöttek, és még azokat az értékeket hozták magukkal, egy kicsit a történelem régi lapjait képviselték. Mellettük voltunk mi, a Fiatalkor Demokraták. Mondhatom azt, hogy akkor volt a Fidesznek az az „ősorszaka”, amikor nagyon föl lehetett nézni a 22 országgyűlési képviselőre. Az önkormányzatban ez

egy teljesen más szemléletet hozott, mint korábban. Egy egész városnak a működését megismerni, elsajátítani a jogi rendszerét, működését és közben olyan filozofikus gondolatokat átvenni a gyakorlatba, hogy ha a régi rendszerben valakinek ennyi joga volt, akkor most nekünk vajon több, vagy kevesebb jogunk van... Pusztán attól, hogy megtörténik a rendszerváltás, szabad-e többet megengednünk magunknak, vagy éppen kevesebbet szabad? Hol vannak a demokrácia határai? Nagyon jó iskola volt, főleg arra, hogy ne felejtsem el, hogy honnan jöttem.

– A politikai szférában történő munkálkodásod mellett a másik vonal, ami Rómába vezet: a vallásosság. Tudom, hogy gyakorló hívő családból származol, és a Vatikán mellett, a katolikus vallás szívében, szintén nagyon közel kerültél a hithez.

– Abból a szempontból nagyon szerencsés vagyok, hogy egyrészt van egy nagyon vallásos családom, erős értékrenddel, de nálunk a hit nem kényszer volt. Tehát én későn lettem elsóáldozó, későn lettem bérmálkozó, és így azt lehet mondani, hogy minden meghatározó hitbéli lépést a saját akaratomból tettem meg. Közben végignéztem, vagy végighallgattam a történeteket. Olyanokat például, hogy a szüleimnek miként kellett titokban összeházasodni Isten színe előtt. Volt egyházi esküvő, csak éppen hajnali hatkor, hogy ne tudják meg. Volt templomba járás, de nem ott, ahol laktak, hanem máshol.

Ha mindezekre visszagondolok és manapság hallgatom a külföldieket, hogy ők hogyan képzeli el akár a szocializmust, akár a kommunizmust, akkor a megtapasztalt valóság és az általuk elképzelt idealizált kép elég távol áll egymástól. Az olaszok, talán azért, mert egy nagyon szolidáris, együttérző társadalom, nagyon elfogadóak a baloldali nézetekkel szemben. Meglepődnek amikor elmesélem nekik azt a sztorit, amikor a nyolcvanas évek végén, már a rendszerváltás küszöbén, majdnem kirúgtak a gimnáziumból. 56-ról kellett írni egy TDK dolgozatot és hát én komolyan vettem a feladatot, megkérdeztem a keresztpapámat, hogy mi volt itt akkoriban. És azt írtam le, amit elmesélt. Azért az nem aratott osztatlan elismerést. Egyébként a becsületére legyen mondva mindenkinek, én ebből semmit nem vettem észre. Évekkel később kérdezte meg tőlem Balogh tanár úr, hogy végül is miért nem kerültem át Árokszállásra.

– Ne menjünk el amellet sem, hogy idén szent év van, és maga az akadémia épülete is ezer szállal kötődik a kereszténységhez.

– Az nagyon fontos dolog, hogy az ingatlan, ahol a Római Magyar Akadémiát vezetem, ugyanabban az ingatlanban van ahol a Pápai Magyar Intézet is. Itt tulajdonképpen a vallás és a kultúra 100 éve együtt él. Ezen a helyen rettenetes és csodálatos dolgok is történtek: a háború alatt zsidókat mentett itt az egyház, míg a kommunizmus alatt ki akarták rakni a papokat innen, levették a Mária képet az épület homlokzatáról... Törő András rektor úrral – a Pápai Magyar Intézet igazgatóját rektornak hívják – mondhatjuk azt, közösen vezettük ezt a házat, még akkor is, ha én voltam a teljes háznak az igazgatója, ő meg csak egy emeletnek. De az az emelet az egyik legerősebb pillérünk: a hit pillére. Az, hogy ez a ház megmaradhatott, az annak köszönhető, hogy az egyháznak tulajdona volt benne így mindig meghiúsult, amikor pénzé akarták tenni.

– *A házban már Gerevich idejében is markánsan megjelent az egyház és a művészetek kapcsolata.*

– Figyelemre méltó, hogy ez is mennyire Jászberényhez és a Gerevicsekhez kötött engem. Tényleg nincsenek véletlenek. Gerevich Tibornak, amikor megvette ezt az épületet az volt az álma, hogy a Rómába kikerkező művészek ott tölthetnek fél évet, egy évet, két évet, ki mennyit, és itt alkotnak, majd hazatérve összekötő kapcsok maradnak az olasz és a magyar kultúra között. Gerevich Tibor kifejezetten közreműködött abban, hogy az egyház vagy más mecénás, akár az akkori olasz király, akár az akkori államfő, vásároljanak ezektől a művészektől képeket. Milyen érdekes, például, hogy a szentandrászi templom festője, Aba-Novák Vilmos vagy a munkára eredetileg felkért szolnoki Chiovini Ferenc is római ösztöndíjas volt a Gerevich Tibor időszak alatt. Ezek az egyházi megrendelések, ez az egyházi és művészeti kapcsolat azt eredményezte, hogy egyrészt az olasz művészetet magukba szívva ezek az emberek inspirációhoz és nem utolsósorban megélhetéshez jutottak, ugyanakkor az egyház gyönyörű művészeti alkotásokkal gazdagodott általuk. A mi házunk is tele van ezeknek a művészeknek az alkotásaival.

– *Mesélj kérlek az olvasóknak az épületről. Hogyan képzeljük el ezt a magyar tulajdonú kultúrpalotát?*

– A házunk egy Borromini palota. Olyan épület, amit Borromini, – Bernini kortársa –, épített át reneszánszból barokk palotává, a magyar állam egyik legdrágább, szerintem a legértékesebb külföldi ingatlana. Tulajdonképpen az olasz művészettörténetnek is, és az egyetemes építéstörténetnek is az egyik legfontosabb épülete. Ennek a gyönyörű palotának a története reneszánsz palotaként kezdődött, abban az időben amikor a toszkán nemesek elkezdtek főlvándorolni Rómába, és ott különféle házakat, villákat építettek. Ezt a házat az egyik toszkán család építtette, és aztán vándorolt kézzel a kézre. A leghíresebb tulajdonosa a Falconieri család lett, és ezért a mai napig is úgy ismerik, hogy Palazzo Falconieri, Falconieri Palota. Ez egy nagyon fontos, ikonikus épület, a Via Giulia-n, amely az első nagy sugárútja volt Rómának. A mi házunk a Via Giulia egy számot viseli, és abban az időszakban ez azt jelentette, hogy ez volt az első ház a Via Julián. Ha Rómában járnak nagyon érdemes ezt a házat megnézni. Az igazgatóságom alatt vezettük be azt, hogy a palota nyitva áll mindenki számára. Egy kis békés, boldog, ünnepekkel, csodákkal teli Magyarország Róma szívében.

– *Ez azt jelenti, hogy az akadémia az ösztöndíjasokon kívül is nyitva áll bárki számára?*

– Azt szoktuk mondani a kollégáimmal, hogy ez minden magyar otthona. Különböző programokkal várják az érdeklődőket. A szent évben különösen gyönyörű kiállítások vannak, úgy, hogy itt a kultúra és a hit együtt képviselteti magát, Egy magánműgyűjtőnek, Dobos Máténak nem lehetünk elég hálásak. Ő egy olyan vidéki ember, aki tudja vagy érzi, hogy a kulturális javakat vissza kell adni a köznek. Fantasztikus gyűjteménye van a római ösztöndíjasoknak a képeiből, mint Hatvani, vagy Chiovini, akár Molnár C. Pál, Aba-Novák, Keserű Ilona, tehát a legnagyobb nevek. Ebből a gyűjteményből egy 600 mil-

liós kiállítási anyagot átadott nekünk térítésmentes használatra, bemutatásra, melyet több mint két hónapig, márciustól május végéig láthatott a római közönség. Érdemes támogatni ezt a mecenatúrát. Sokan a magyarok közül csak ott, Rómában láthatták ezeket a képeket, hiszen ezek magángyűjteményben vannak. De nagyon érdekes, hogy vannak képek Rómában, – ezt is a kollégáim egy magyar művészettörténésznek a nyomán kutatva fedezték fel, – Csók Istvántól, Aba-Nováktól, Molnár C. Páltól, de grafikai művek is, olyanok, amelyek soha nem voltak Magyarországon kiállítva. Mindez annak köszönhető, hogy Gerevich Tibor abban is nagyon jó volt, hogy kiállításokat szervezett ezeknek a magyar művészeknek, melyeket meglátogatott az olasz király, vagy az olasz államfő, aki például 44 képet megvett. Ezek a képek egy raktárban pihentek, és most fedeztük fel őket. Mindezek mellé találtunk egy másik olasz múzeumban még 17 alkotást. Tulajdonképpen van hetven, a magyar művészeti örökségnek részét képező mű, amit sose láttunk Magyarországon. Most azon dolgozunk, hogy ezeket haza lehessen hozni, és akár Budapesten, akár Debrecenben megtekinthetők legyenek. Úgyhogy ez tulajdonképpen kimeríthetetlen tárháza az egyház és a kultúra együttműködésének. Ugye a szent évet is azzal a logóval hirdették meg, hogy a remény zarándokai, a kultúra és a hit találkozása. Erről szól ez a szentév. A szentévben rengeteg programunk van, koncertek, kiállítások.

– *Ferenc pápa halála is a szent év emlékezetes, szomorú eseménye volt.*

– Ferenc pápa temetésén közösen vettünk részt kormányfőkkel, államfővel, bíboros úrral, rektor úrral. Végigkövettük a konklávét is. Ezen időszak alatt megtanulhattuk Erdő Péter bíboros úrtól, hogyan viselkedik egy egyházi, igazi államférfi, hogy kell nekünk segítenünk őt. Egyik legszebb időszak volt az életemben, amit bíboros úr mellett tölthettem a konklávét megelőző időszakban. Fantasztikus élmény volt látni, amikor bíboros úr hazatért a konklávéről, mennyire örült ő is ennek a fogadtatásnak, mennyire elégedett volt ezzel a választással. Aztán ott voltunk a Szentatyának a beiktatásán is. Tehát, ez egy nagyon hihetetlen szép időszaka volt az életemnek, történelmi pillanatokot élhettem át. És pláne úgy, hogy engem ebben mindenki segített; a kollégáim a minisztériumból, a családom, amely mindig mellettem áll.

– *Érdekes, hogy jogásként indultál, de aztán egész más területen találtad meg szakmai önmagad.*

– Igen, de végül minden mindennel összefügg és kapcsolatba hozható. De nagyon komolyan mondom, hogy szerintem ez a munkamorál, amit mi itt megtanulunk a Jászságban, az nagyon sokat hozzátesz mindehhez.

– *A pályád egy nagyon szép ívet mutat, amelynek egyik csúcsa lehet a római munka. Hogy történt a kinevezés? Meglepetés volt vagy ez egy nagyon is tudatos és előre látható folyamat állomása?*

– Mondhatjuk azt, hogy én mindig valahova odakerültem és azt tapasztalat útján meg kellett tanulnom. Az ügyek fontossága, a sok munka, az ebben rejlő szenvedélyünk, a

csapat munkája a tehetséggondozásban eltöltött közel 10 évem, – amit részben önkéntesként, részben meg már munkavállalóként, vezetőként töltöttem el –, az azt eredményezte, hogy azok a programok, amelyeket mi képviseltünk, nagyon jelentős programokká váltak. Kezdetekkor az egész világon egyedülálló, tudományos háttérrel megalapozott Nemzeti Tehetség Program, számos szereplőnek; a civil szektornak, a kormányzati szektornak, a pedagógusoknak, az akadémiai tudásnak egy hihetetlen szerencsés összeállása volt. Ebben a programban egy meghatározó, helyes és nagyon fontos pedagógiai elemet képviseltünk az egyének és közösségek támogatására. Ez egy olyan versenyelőnyt jelenthetett, ami keveseknek van meg. Hozzánk ennek kapcsán nagyon sokan jöttek el hazai és külföldi kulturális, oktatási miniszterek konferenciákra, szakmai napokra, hogy megismerjék, hogyan működik mindez. Amikor megcsináltuk a Stipendium Peregrinum ösztöndíj programot, az megint egy világraszóló projekt volt, és nagyon szerettük. Abban olyan híres emberek voltak az instruktor társaim mint Szilágyi Áron, – akinek egyébként Gerevich Aladárnak az unokája volt az egyik edzője, – akár mint Miklósa Erika, aki hihetetlen elánal vetette bele magát a tehetséggondozásba, akár Balázs János. Sorolhatnám még Novák Katalint, Novák Pétert, akik a civil szektorból, de Windisch Lászlót, aki most az ÁSZ-nak az elnöke, vagy Győri Enikőt, aki egy nagykövet volt Madridban. Tényleg olyan társakkal találkoztam, akik személye emelte ezt a programot. Tehát rólam, vagy az általam vezetett programokról sokan tudtak. Van olyan tehetségazonosító programunk, ahol ötödikes korban ki lehet szűrni azt, hogy ki az, aki a korosztályában kiemelkedő tehetség bármiben. Vannak olyan alprogramjaink, ahol ezt lehet tovább vezetni, miben tudja ő a legjobbat kihozni magából. Van olyan programunk, ami elismeri a tehetséggondozó önkormányzatokat, életműdíjjal jutalmazza a tehetséggondozó pedagógusokat. Óriási büszkeség, hogy Csörgő Teréziának én adhattam át, illetve én konferálhattam fel az életműdíját, melyet az akkori miniszter adott át. Érdekes a jászságiaknak is elgondolkodni azon, hogy a tehetséges gyerekeink jelentik a jövőt, így fontos, hogy minden területen támogassuk ennek a tehetségnek a kibontakoztatását.

Visszakanyarodva a pályámra, mindez azt jelentette, hogy híre ment annak a munkabírásnak és eredményorientáltságnak ahogy az én csapatom dolgozott. Mindezek nyomán Csák János miniszter úr fölkért arra, hogy vállaljam el ezt a feladatot, majd Hankó Balázs miniszter úr is megerősített engem a feladatvégzésben olyannyira, hogy a szent évben miniszter úr az éves keretünknek a kétszeresét még pluszban odaadta azért, hogy szentévi programokat valósítsunk meg.

– *Egyértelmű volt, hogy igent mondasz erre a szép, de ugyanakkor kihívásokkal tüzdelte felkérésre?*

– Magyarországnak 24 országban 26 helyen van kulturális intézete, ahol a magyar kultúrát képviseljük külföldön. Még Klebelsberg Kunó indította el ezt az egész programot, a Collegium Hungaricumok hálózatát. Azért, ha belegondolunk abba, hogy a magyar kultúrát képviselhetem Rómában, ha hezitáltam is ösztönösen egy kicsit, de kimondva egy pillanatot sem voltak kétségeim. Róma azon túl, hogy Európa szíve és a katolikus egyház fellegetvára, magyar államiságunk bölcsője is. Belépünk a Szent Péter Bazilikába, és a magyar művészek alkotásai ott vannak lenni a magyar kápolnában. Kevés olyan nemzet van,

amelynek nemzeti kápolnája van, és talán a miénk a legnagyobb nemzeti kápolna. Kevés olyan nemzet van, aki rendszeresen tart nemzeti nyelven misét, mi azok vagyunk, akik minden kedden magyar nyelvű misét tartunk a Szent Péter Bazilika altemplomában, a saját kápolnánkban. Azért ez óriási dolog.

– *És ezeken a miséken megjelentek a magyar hívek is?*

– Igen, persze. Főleg most a szent évben. Valahogy ezek a misék mindig különlegesek, hiszen itt nem egy állandó közösség vesz részt a szentmisén, hanem mindig mások, akik vágnak a Szent Péterben a magyar szóra, ezért ezek a misék mindig különlegesek. Legutóbb például egy olyan misén voltam, ahol hét fiatal, tavaly Egerben felszentelt pap koncelebrált. Nálunk, a Palotában is jártak ezek az akkor még kispapok a felszentelés előtt is. Volt, hogy olyan misét tartott a Rektor úr, ahol összesen más helyről is érkezve összesen 10 pap koncelebrált. A héten a mi egri egyházmegyénkből voltak vendégek, ami kiemelt örömet okozott nekem.

Tehát a Rómában megjelenő államiságunkról tovább fűzve a gondolatmenetet: Amikor elhatározták, hogy átépítik a Szent Péter Bazilikát, akkor azt a Szent István Zarándokházat, amit még valóban Szent István alapított, le kellett bontani. Tulajdonképpen ennek is köszönhetjük erős vatikáni, római jelenlétünket, hogy ezt nem felejtette el a vatikáni emlékezet. A Vatikánban, a már nem látogatható területen Szent István emléktábla jelzi, hogy ott állt a régi zarándokház. Egyébként még abból a szempontból is van jászsági kötődés, hogy van egy szintén a rektor úr irányítása alatt a Pápai Magyar Intézethez tartozó Szent István zarándokház ma is. A Szent István Ház tulajdonképpen abból a pénzből épült, amit egy jászsági nő, egy angol nemes örököse adományozott a Szent István Alapítványnak. És milyen érdekes az élet, most ennek az alapítványnak a kuratóriumi tagja vagyok.

– *Mindebből úgy tűnik egy nagyon eleven, liktető kulturális élet folyik ma is az ősi falak között.*

– Az volt a célkitűzésünk, hogy teljes valójában mutassuk meg magyarságunkat a kultúra és a tudomány sodró lendületében. Ez egy nagyon fontos célkitűzésünk volt. Az általunk szervezett események nagyon sokrétűen mutatnak be minket, magyarokat, mely kiterjednek például a Mindszenty emlékmisén, Bódi Mária Magdolna boldoggá avatási konferenciáján, a pannonhalmi Osztás című kiállításban, vagy akár sportmeccsen, amely során találkozott XIV. Leó pápával a magyar cigány fociválogatott. A magyar kultúra képvisellete tulajdonképpen arról szól, hogy teljességében mutassuk meg kik is vagyunk. A legmagasabb szinten képviseltessük azokat a művészeti ágakat, tudományos területeket, amelyekben jók vagyunk. Stratégiai szinten működünk együtt a Magyar Művészeti Akadémiával, amelynek tagjai nagy része római ösztöndíjas volt valaha. Koncertet, kiállításokat szerveznek, illetve hoztak kortárs szakrális kiállítást is hozzánk. Ez utóbbi egy gyönyörű reflexió volt arra, hogy ez a római ösztöndíj hagyománya nem szakadt meg, ma is élő kapcsolódási pont. A kulturális alap jóvoltából ma is minden évben 8 kiváló művész jöhet ki Rómába egy hónap időtartamra. Érdekes, hogy léteznek olyan képek, amelyek annak idején ezeket a művészeti szállásokat örökítették meg az egykori ösztöndíjasok.

– Ma is szinte ugyanazt a szobát foglalhatják el a hallgatók, mint amiben például Aba-Novák lakott.

– *Az szempont nálad, hogy figyelmet kapjanak a jászsági kötődésű művészek is?*

– Én nagyon szeretném. Nálam például az irodában ki volt állítva a jászsági díszpolgári ruhám, illetve a falamat az egykori jánoshidai kastélyt ábrázoló kép díszítette. Érdekes, hogy a festményről a köztársasági elnök úr intézeti látogatásakor ráismert Jánoshidára, ugyanis katonaként a falu környékén szedett cukorrépát. A szép ruhára pedig szinte mindenki érdeklődéssel tekintett és egy pillanat alatt már a jász öntudat, a közösségek és a hit ereje, az értékeink, a magyarságunk legnemesebb része volt a téma.

– *Az olaszokat egyébként érdekli a magyar kultúra? Mi az a stratégia, amellyel megnyílik a kíváncsiságuk felénk?*

– Olyan nem létezik, hogy valakit ne érdekelne a kultúránk. Csak jól kell felkelteni a kíváncsiságot. Az olaszok például csak a legmagasabb színvonalat fogadják el. Rómában rendkívüli nagy a verseny e téren, hiszen szinte minden ország képviselteti magát. Az olaszok nagyon kíváncsiak és ha azt látják, hogy valaki őszintén, szenvedéllyel, a legmagasabb szintű tudással felvértezve hozza el a kultúrát akkor nagyon nyitottak a befogadásra. Hozzáteszem, egy kétezzer éves kulturális örökséggel versenyezni rendkívül nehéz feladat. A mi stratégiánk az volt, hogy kitértük a két nemzet kulturális keresztszétének legmeghatározóbb pontjait. Így fókuszáltunk például Liszt Ferencre, aki élt Rómában és Albánban találta meg az egyházi zenéhez kötődését. Az olaszok nagyon szeretik a kortárs zenét is. Ha például Ligetit játszunk, jó értelemben szinte megőrülnek. Mindezekon túl Bartókot és Kodályt is nagyon szeretik és ismerik. Ehhez persze meg kell találni azt a személyt, aki a műveiket kiválóan játssza. A magyar zenészek lelken és mentalitásuk hálóján átszűrve ez a zene még inkább érthetővé válik számukra is. A zenén túl még közös kapcsolódási pont a sport, ezen belül is leginkább a foci, a vívás és a vízilabda. A sportolóinkról szóló filmvetítéseken, könyvbemutatókon telt ház volt nem csak Rómában, de Nápolyban is. Említhetnék művészeket vagy egyéb szakmák képviselőit is, akik Olaszországban ezzel a fent említett munkamorállal dolgozva elismert személyek lettek. A filmes Szabó Istvánt, Tarr Bélát, Koltay Lajost sztárként tisztelik. A magyar kreativitást nagyon értékelik itt, ahol értik és elismerik a művészetet. Azt hiszem az elmúlt időszakban érdekessé, élővé és meghatározóvá tettük a hazánkat Európa kulturális palettáján Rómában és még nincs vége. Amikor Gerevich álmodott, akkor talán nem is gondolta, hogy 100 év múlva majd irányítuk tekinünk rá. Boldog vagyok, hogy az álmait újraálmodva ismét irányba állítottuk a hajót.

Buschman Éva:

FOLYAMATOS FEJLESZTÉSEL, SZAKMAI ELHIVATOTTSÁGGAL A RÁSZORULTAKÉRT

– betekintés egy jászberényi alapítvány életébe –

Az élet nem válogat, mindegy, hogy gazdag, vagy szegény családról van szó, de élnek velünk, közöttünk fogyatékkal élő gyermekek, fiatalok, felnőttek, idősek, autisták, down szindrómások... Akiknél öröm, ha a társadalom befogadja, egyként kezeli őket a többiekkel. Velük is mindenről beszélgetni kell, sőt...újra fel kell magukat fedezni, megismerni, a testüket, lelküket. Ők is tudnak szerelemesek lenni, ha kell dühösek, csalódottak, vagy a boldogságtól szárnyalók. Léteznek sikertörténetek is, amikor életük ki tud teljesedni és célba érnek.

Igyekszünk ezt az oldalt is bemutatni, a következő interjúban, amelyet a jászberényi „Helyet” Alapítvány kuratóriumi elnökével Gáspár-Szanyi Krisztinával, szakmai vezetőjével Gáspár Csabával és Buda Sándorral intézményvezetővel készítettem, aki az egyik szolgáltatási egységüket, intézményüket vezeti és jogászként is közreműködik az alapítvány munkájában.

– *A jászberényi „Helyet” Alapítvány tízéves múltja tekint vissza. Hogyan látjátok, miért volt szükség létrehozására, hiányt pótol?*

– *Gáspár Csaba:* Az alapítvány gondolata abból indult, hogy a jászberényi önkormányzat egy Komplex Telepprogram nevű projektet valósított meg évekkal ezelőtt. A programot egy külső konzorciumi partner szervezte, én pedig az önkormányzat szociális szolgáltatási részének szakmai vezetőjeként vettem benne részt. A munka során több kollégámmal együtt észrevettük, hogy nincs olyan helyi civil szervezet, amely partnereként kapcsolódni tudna az önkormányzathoz, és segítené uniós projektek megvalósításában.

Az önkormányzat ellátja ugyan a kötelező alap- és szakellátásokat, de ha valamilyen célzott területet akart volna fejleszteni, nem volt, akire támaszkodhatott volna. Innen született meg az ötlet: hozzunk létre egy helyi szervezetet, amely képes ezeket a fejlesztéseket megvalósítani, és támogatni tudja az önkormányzat munkáját. Az akkori városvezetés támogatta a kezdeményezést, így az alapítvány konzorciumi partnereként már az első projektben is részfeladatokat vállalhatott. Így jött létre a „Helyet” Alapítvány, amely ma már több szolgáltatással működik.

Ezt követően egy újabb Komplex Telepprogram indult, amelynek célcsoportját a helyi szegregátumokban élő lakosság alkotta. Ekkor kezdődtek a nagyobb programok „alapkő-letételei”: a Magyar Élelmiszerbank Egyesület helyi partnerszervezeteként elindult az élelmiszermentés.

Volt időszak, amikor 500 embernek tudtunk rendszeresen élelmiszert osztani – persze mindig az adományok mennyiségétől függően. 2017-ben értük el a legmagasabb létszámot.

*Színes programokon is részt vesznek az érdeklődők,
ahonnan élményekkel telve térnek haza.*

Ma körülbelül 350 fő az, akinek alapvető élelmiszer-adományokkal tudunk segíteni, a nagyobb áruházakból érkező felajánlások közvetítésével. Rendszeres élelmiszerosztó pontokat működtetünk, amelyek a hátrányos helyzetű emberek mindennapjait jelentősen megkönnyítik.

– A működésről mi mondható el?

– Buda Sándor: Szolgáltatásaink között megtalálható: támogatott lakhatás értelmi fogyatékosokkal élő és autisták számára, támogató szolgálat (személyi segítség, szállítás), nappali ellátás (értelmi fogyatékosokkal élő és autisták számára), tanoda működtetése hátrányos helyzetű gyermekek számára, élelmiszermentés, házi segítségnyújtás idősek számára, közösségi pszichiátriai ellátás.

Az alapítvány égisze alatt működő, általam vezetett intézmény nappali ellátást nyújt, ahol fiatal felnőttekkel foglalkozunk. „Vissza A Jövőbe Alapszolgáltatási Központ” nevet viseli, működtetünk egy másik nappali ellátást is, amelynek „Albatrosz Fogyatékkal Élők Nappali Ellátása” a neve, Utasi Hajnalka vezetésével.

Szociális intézményként működünk, annyi különbséggel, hogy civil fenntartásban.

Az általam vezetett intézménybe – amely a Riszner sétányon található - középsúlyos fogyatékkal élő fiatalokat fogadunk. Jogszabály szerint már 3 éves kortól lehetőség lenne a gyermekek elhelyezésére, de erre elsősorban nyáron kerül sor, amikor az iskolák és óvodák zárva tartanak, és a szülők számára nem megoldott a felügyelet.

Ilyenkortúbb gyermek érkezik hozzánk, mivel a nyári táborokat nem minden család tudja megfizetni. Nálunk a felügyelet és a foglalkozások ingyenesek, napi rendszerességgel elérhetőek. A mindennapokban azonban leginkább 18 és 50 év közötti ellátottjaink

vannak. Engedélyezett férőhelyszámunk 30 fő. A nappali ellátások mellett működtetünk három bentlakásos ellátást -támogatott lakhatást- is, ahol értelmi fogyatékos felnőttek élnek. Ezek közül egy intézmény 24 órás felügyeletet és teljes körű gondozást biztosít. Ez nemcsak a mindennapi szükségletek kielégítését jelenti – étkezést, tisztálkodást, orvosi ellátást –, hanem azt is, hogy igyekszünk szeretetteljes, családias légkört teremteni.

Gáspár Csaba: Vannak olyan lakóink, akiknek esetleg már nincs élő hozzátartozója, vagy ha van is, a család valamilyen okból nem tudja vállalni a folyamatos gondozást. Számukra az otthon jelenti a biztonságot, a stabilitást és a közösséget. Fontosnak tartjuk, hogy mindenki a képességeihez mérten aktív szerepet vállalhasson a mindennapi életben. Aki tud, segít a ház körüli teendőknél, a konyhai előkészületeknél, vagy éppen a közösségi programok szervezésében.

Gáspár-Szanyi Krisztina: Az intézményben sokszor alakulnak ki barátságok, kisebb közösségek, amelyek szintén erősítik az otthonosság érzését. Amikor valaki bekerül hozzánk, arra törekszünk, hogy minél hamarabb be tudjon illeszkedni, és otthon érezze magát.

– *Mennyire tudnak rólatok?*

– *Gáspár Csaba:* A köztudatban sajnos még nem vagyunk elég ismertek, így a hozzánk fordulóknak száma változó.

Büszkék vagyunk kollégáink munkájára, mivel többen is érkeznek nagy szakmai múltal rendelkező országos szervezetek ajánlására hivatkozva, de egyre többen érkeznek személyes kapcsolatokon keresztül vagy a helyi és országos médiából hallanak rólunk.

– *Hogyan telik egy nap az intézményekben?*

– *Gáspár Csaba:* A nappali ellátásban képességfejlesztő és szinten tartó foglalkozásokat tartunk. Ez nem iskola. Az iskolában megtanított alapokat már nem ismétljük, hanem azokat igyekszünk szinten tartani, és kisebb fejlesztésekkel kiegészíteni. Tapasztalataink szerint, amit 20 éves korukig nem sikerült a fiataloknak megtanítani, azt később már nem is nagyon lehet. Nálunk tehát nem iskolarendszerű oktatás zajlik, hanem a mindennapi élethez szükséges készségek megerősítése.

Az egyik bentlakásos otthonban 24 órás felügyelet van, de aki szeretne, és úgy látjuk biztonsággal elhagyhatja az otthont ideig-óráig, lehetőséget biztosítunk erre neki. De van olyan ellátásunk is, ahol a segítők csak a nap bizonyos időszakában vannak jelen. Itt nyilván jó öngondoskodás-képességgel rendelkező fiatalok élnek, akik már elsajátították a nagyobb önállósághoz szükséges ismereteket.

– *Milyen az igénybe vevők összetétele, nem és korosztály szerint?*

– *Gáspár-Szanyi Krisztina:* Vegyes intézmény vagyunk, női, férfi ellátottakkal. A korosztály tekintetében 18 évestől 50 évesekig.

– *Hogyan látod a hozzátok fordulóknak helyzetét?*

– *Gáspár Csaba*: Ezek a fiatalok többnyire hosszú ideig a családban élnek. Korábban nem nagyon volt lehetőségük bentlakásos intézményekben elhelyezkedni, ma viszont már „kinyílt a világ”: többféle szolgáltatás áll rendelkezésre. Nem mindig az a legjobb megoldás, ha a gyermek egész életét a szülő mellett, otthon tölti. Sokszor előfordul, hogy a szülők túlgondozzák őket: mindent megcsinálnak helyettük, így a fiatalnak nincs lehetősége megtapasztalni az önállóságot. Pedig a fejlődésükhöz, önálló életre való felkészülésükhöz ez elengedhetetlen lenne. Gyakori, hogy a szülő úgy gondolja, „hamarabb végzek, ha én megcsinálom”, és ezzel megfosztja gyermekét a tanulási, gyakorlási lehetőségtől. Ezeknél a fiataloknál más típusú képességeket kell fenntartani és fejleszteni, mint az egészséges társaiknál.

A foglalkozások, a hasznos időtöltés a mindennapok része.

A 2000-es években született generáció számára azonban már több lehetőség adott: a gyerekek és szüleik is többféle támogatáshoz juthatnak. Nagyon fontos, hogy ezek a fiatalok részt vehessenek a társadalmi integrációban, hiszen a cél az, hogy a lehető legnagyobb önállóságot élhessék meg. Ez akár olyan mindennapi dolgokat is jelenthet, mint a moziba járás, az intézményből való szabad kimozdulás, vagy akár a munkavállalás. Volt már példa arra is, hogy egy ellátottunk akkreditált foglalkoztatónál dolgozott – számunkra ez az egyik legfontosabb cél: hogy ezek a fiatalok belépjenek a munka világába. Gyakran azonban a szülők erre nem is gondolnak, és inkább „gyermekszerepben” hagyják felnőtt gyermeküket. Pedig gondolni kell arra, hogy a kisgyermekből egyszer felnőtt lesz, és akkor is meg kell oldani a lakhatását, a foglalkoztatását, az ellátását.

Jászberény ebből a szempontból szerencsés helyzetben van. Működik itt a Maci Alapítványi Óvoda, a Pedagógiai Szakszolgálat, ahol korai fejlesztést kaphatnak a gyermekek, és mi, a „Helyet!” Alapítvány is itt vagyunk. Az igazság az, hogy a munkahelyek többsé-

A közös élmények fontosak...

ge sokféle testi problémával élő munkavállalót képes befogadni – például cukorbetegket vagy mozgásszervi betegséggel élőket –, de az értelmi fogyatékkal élők esetében még mindig kevés a valódi lehetőség. Pedig ezzel a helyzettel is foglalkozni kell.

– *Mennyire együttműködőek a családok?*

– *Gáspár Csaba:* Többségében nagyon is. Sokféle élethelyzettel találkozunk: van olyan szülő, aki tehetős, akár milliárdos is, de gyermeke értelmi fogyatékkal él. Máskor pedig olyan családokkal dolgozunk, ahol a szülő szó szerint egy autóban él, és az „minden vagyona”. A sorsok tehát rendkívül sokfélék.

– *Gáspár-Szanyi Krisztina:* Szoros kapcsolatban állunk a családokkal: a bentlakásos otthon lakói hazamehetnek, a szülők bármikor meglátogathatják őket, így a családi kötelek nem szakadnak meg. Többségében vidékről érkeznek hozzánk – például Kecskemétről, Vácra, Harsányból –, de hamar megtalálják a helyüket nálunk.

– *Gáspár Csaba:* Nekünk nemcsak a fiatalokkal van feladatunk, hanem a családjaikkal is. Sokszor legalább annyi támogatásra szorul a szülő, mint maga a gyermek. Előfordul, hogy este nyolckor keres meg minket egy aggódó szülő a kérdéseivel – ilyenkor igyekszünk lelki támaszt nyújtani, és megnyugtatni őt.

Folyamatos a szülőkkal a kapcsolattartás. Alapvető, hogy a közösen lefektetett célokat betartsuk. A különböző szituációkat megfelelő módon kezeljük, ezt is megbeszéljük adott esetben közösen. Amit mi célként elértünk, hagyják meg a szülők. Tartsák ők is fontosnak a gyermek önállóságát. Amikor hazaviszik a bentlakásos otthonból a fiatal néhány napra, az általános tapasztalat az, hogy vágnak hozzánk vissza. Érzik, hogy ez valóban az ő otthon-

A közös ünneplés, születésnap, névnap megünneplése, szintén közösségi élményt ad.

nuk már. Fontos, hogy a közösen meghozott szabályokat minden fél betartsa. Sajnos azért volt olyan család, akivel ezt nem tudtuk megtenni és szerződést kellett bontani.

Fontos azonban arra is gondolni, hogy a szülőknek sokszor saját élethelyzetükben is nehézségeik adódnak. Ha eddig otthon ápolták a gyermeküket, és emiatt támogatást kaptak, nagy törést jelenthet, amikor a gyermeket intézménybe kell engedniük. Ilyenkor sokszor kétségbeesnek: hogyan fognak most megélni, hiszen nincs munkatapasztalatuk, 20–30 évig kizárólag a gyermekükkel foglalkoztak. Nekik is szükségük van útmutatásra, támogatásra.

– *Miből tartjátok fent az intézményhálózatot?*

– *Gáspár Csaba:* Állami normatívából, adományokból és az egyes szolgáltatásoknál a térítési díjből tartjuk fent intézményeinket.

– *Vannak-e „sikertörténetek” és pozitív példák, amelyeket megosztanátok?*

– *Gáspár Csaba:* Mindennapi munkánk során rengeteg nehézséggel találkozunk, de ezek mellett mindig vannak olyan történetek, amelyek erőt adnak és visszaigazolják, hogy van értelme a munkánknak. Ezek a sikerek sokszor nem látványosak a kívüllág számára, de az érintetteknek és családjaiknak óriási jelentőséggel bírnak.

Volt például egy fiatal, aki súlyos szorongással és önbizalomhiánnyal érkezett hozzánk. Eleinte szinte egy szót sem szolt, nem vett részt a közös foglalkozásokon, és minden kapcsolatot kerülni próbált. Hosszú hónapok munkájával, rengeteg türelemmel és apró lépé-

sekkel azonban sikerült elérni, hogy ma már aktív résztvevője a közösségi életnek: szívesen segít a társainak, és néha még előadásban is vállal szerepet. Ez számára és számunkra is hatalmas eredmény.

Egy másik történetünk egy autizmussal élő fiatalhoz kötődik, aki sokáig képtelen volt kapcsolatot teremteni másokkal. Amióta rendszeresen részt vesz foglalkozásainkon, megtanult bizonyos helyzetekben alkalmazkodni, és ma már képes rövid beszélgetésekre, sőt, baráti kötődések kialakítására is. A szülei szerint az otthoni életük is sokkal könnyebb lett, hiszen gyermekük kiegyensúlyozottabb és nyitottabb.

Vannak, akik nálunk szereztek olyan alapvető készségeket, amelyekkel később a munka világában is meg tudták állni a helyüket. Volt ellátottunk, aki az intézményben tanulta meg az önálló közlekedést és a mindennapi feladatok ellátását, és ma már egy védett munkahelyen dolgozik. Az ilyen sikerek mutatják meg legjobban, hogy a fejlesztés, a kitartás és a közösségi támogatás valódi változást hozhat.

Volt például olyan ellátott, aki egy nehéz környezetből, szociális elszigeteltségből került hozzánk, és egy év alatt sikerült beillesztenünk a többségi társadalomba: munkát talált, és megtapasztalhatta, milyen nőként élni – fodrászhoz járni, önmagára figyelni. Egy másik fiatal három éven keresztül nem hagyta el a házát, de kollégáink kitartó munkájának köszönhetően végül ez a gát is leomlott. A munkatársainknak nagy elismerés ezekért.

Buda Sándor: Azonban nemcsak az egyéni előrelépések, hanem a közösségi élmények is nagyon fontosak. Sokszor ezért szervezünk közös programokat, ünnepeket, kirándulásokat, ahol az ellátottak megtapasztalhatják az összetartozás érzését. Ilyenkor nemcsak kikapcsolódnak, hanem olyan élményeket szereznek, amelyek hosszú távon erősítik önbizalmukat és társas kapcsolataikat.

Számunkra minden apró siker értékes: egy új barátság, egy önállóan elintézett ügy, egy nyilvános szereplés vagy akár egy mosoly, amely azt üzeni, hogy a fiatal biztonságban érzi magát. Ezek a pillanatok adják a munkánk igazi értelmét, és ezekből merítünk erőt a mindennapok kihívásaihoz.

– *Milyen forrásból értesültök azokról, akiknek szükségük van segítségre?*

– *Buda Sándor:* Nem mi értesülünk róluk, hanem ők keresnek meg általában személyes kapcsolatok mentén vagy valamelyik partnerszerveztünk ajánlása nyomán: a jászberényi kórház pszichológusaitól, családsegítő központtól.

A különböző szolgáltatásaitokban a dolgozók bizonyára kapcsolatban vannak egymással, a fejlesztésben, gondozásban, gondok, tapasztalatok megbeszélésében.

Buda Sándor: A szakmai team összedolgozik. Egy fiatal nem ugyanúgy viselkedik a támogatott lakhatásban, mint mondjuk a nappali ellátásban. A helyzetet komplexen kezeljük. A szolgáltatásaink munkatársai folyamatos kapcsolatban vannak egymással: közösen próbálunk természetes közösséget kialakítani a fiatalok számára.

Gáspár-Szanyi Krisztina: Az iskolarendszerből való kikerülés után jönnek a nehézségek: segítenünk kell őket a munkába állásban, az elhelyezkedésben. Volt olyan fiatalunk, akit pár hónapra sikerült elhelyezni egy nagyobb áruházban vagy a postán, más udvarosként dolgozott. A környéken ismerték, figyeltek rá, ha gond volt, rögtön jelezték. Szép eredmény, hogy volt olyan ellátottunk is, aki ma már önállóan jár moziba – Budapesten

ez például nem lett volna lehetséges számára. A mindennapi élet minden területén segítjük őket. Beszélgetünk velük a párkapcsolatokról, az intimitásról, a családásokról és sikerekről is, hiszen ezeket ugyanúgy megélik, csak nem biztos, hogy képesek úgy feldolgozni, mint mások. Pszichológus közreműködésével ebben is támogatást nyújtunk.

Nagy hangsúlyt fektetünk az egészségmegőrzésre is: a prevencióra, az egészséges táplálkozásra, a sportra. A fiatalok részt vehetnek úszásban, jógában, hangtálerápiában – mindenki abban, amihez kedvet érez. Volt olyan is, aki innen kikerülve önálló életet kezdett, de a szülőknek ilyenkor is nagyon fontos, hogy ne engedjék el teljesen a gyermekük kezét.

Gáspár Csaba: Sokan hiányosságokkal érkeznek: például nincs kialakult testsémájuk, nem tudják, hogyan kell megmosni a hajukat, vagy akár egyszerű mozdulatokat végrehajtani. Ezeket meg kell nekik mutatni. Ami otthon vagy az iskolában kimaradt, azt nálunk pótoljuk. Előny, hogy a szolgáltatásaink munkatársai mindig együttműködnek. Ha például a sofőrünk észreveszi, hogy az egyik fiatalnak rossz a kedve, azonnal jelzi a nappali ellátás munkatársainak, hogy ők is felkészülhessenek, hogyan közelítsenek felé aznap. Ez a holisztikus szemlélet jellemzi a munkánkat: minden mindennel összefügg.

A fiatalok nagyon kötődnek hozzánk, és egymáshoz is. Tanulnak egymástól, érzékenyek a másokra, segítőkészek, és rendkívül őszinték. Ha az egyikük például kimegy kezét mosni, gyakran a többiek is követik. Éppen ezért nagyon fontos, hogy a közösségben mindig a jó minták erősödjenek meg, mert azt veszik át a leggyorsabban.

– *Hogyan látjátok a családok helyzetét és társadalmi integrációját?*

– *Buda Sándor:* Sajnos azt tapasztaljuk, hogy a hozzánk járó fiatalok szülei közül sokan maguk is nehéz körülmények között élnek. Nem ritka, hogy az egyik vagy mindkét szülő munkanélküli, vagy csak alkalmi munkából próbálja fenntartani a családot. Ez természetesen nagyban megnehezíti a fogyatékkal élő gyermekük ellátását, fejlesztését is. Az idő múlásával gyakran az történik, hogy a szülők belefáradnak, kimerülnek, és egyre kevésbé tudják biztosítani a megfelelő támogatást.

Éppen ezért intézményünk egyik legfontosabb feladata az, hogy ne csak a fogyatékkal élő fiatalokat támogassuk, hanem a családjaikat is. Sokat beszélgetünk a szülőkkel, igyekszünk tanácsokat adni, segítünk ügyeket intézni, vagy éppen lelki támaszt nyújtunk. Ha a család erősebb, stabilabb, az a fiatal életminőségére is azonnal kihat.

A társadalmi integráció szintén kiemelt célunk. Arra törekszünk, hogy a hozzánk járó fiatalok ne szigetelődjenek el, hanem minél több kapcsolódási lehetőségük legyen a „többségi” társadalomhoz. Ezért szervezünk közös programokat, ünnepségeket, kulturális eseményeket, ahol más közösségek tagjai is részt vehetnek. Ezekon az alkalmakon láthatóvá válik, hogy a fogyatékkal élő emberek értékes tagjai a közösségnek, akik ugyanúgy tudnak örülni, szerepelni, alkotni, mint bárki más.

– *Melyek a jövőbeli tervek és célok?*

– *Buda Sándor:* Az alapítvány számára a jövő legfontosabb célja, hogy továbbra is minél több érintett és család számára nyújtsunk valódi, személyre szabott segítséget. Tovább szeretnénk fejleszteni szolgáltatásainkat, hogy mindenki megtalálhassa a számára legmeg-

felelőbb ellátást, legyen szó nappali foglalkoztatásról, támogatott lakhatásról, közösségi programokról vagy bentlakásos ellátásról.

Különösen fontos számunkra a társadalmi integráció erősítése. Célunk, hogy a fiatalok minél önállóbbak legyenek, és képesek legyenek aktívan részt venni a közösségi életben, akár a munka világában is.

– *Gáspár Csaba*: Szeretnénk több partnerrel együttműködni – vállalkozásokkal, intézményekkel, civil szervezetekkel –, hogy minél szélesebb körben nyíljon lehetőség számunkra a gyakorlati tapasztalatszerzésre, a munkavállalásra és a társadalmi beilleszkedésre.

Fontos, hogy a jövőben is folyamatosan fejlesszük az intézményben dolgozó szakemberek képességeit, hogy minél magasabb színvonalon tudjuk biztosítani a gondozást, a fejlesztést és a lelki támogatást. Szeretnénk még több kreatív és terápiás lehetőséget nyújtani a fiataloknak: sport, művészet, zene, pszichológiai és relaxációs programok mind hozzájárulnak ahhoz, hogy egészséges, kiegyensúlyozott és elégedett életet élhessenek.

– *Gáspár-Szanyi Krisztina*: Az alapítvány számára továbbra is kiemelt cél a családok támogatása. Tudjuk, hogy a fiatalok jóléte szorosan összefügg a családjuk helyzetével. Ezért a jövőben is biztosítani kívánjuk a folyamatos kapcsolattartást, a tanácsadást és a lelki támaszt, hogy a családok ne érezzék egyedül magukat a mindennapi kihívásokkal szemben.

– *Gáspár Csaba*: Összességében a „Helyet” Alapítvány célja, hogy minden fiatal és család megtapasztalhassa az önállóság, a biztonság és a közösség erejét. Arra törekszünk, hogy az intézményünk ne csak egy hely legyen, ahol ellátást kapnak, hanem valódi otthon, ahol lehetőség nyílik a fejlődésre, az önállóságra, és ahol mindenki megtalálhatja a helyét a társadalomban. Ezzel a szemlélettel, a folyamatos fejlesztéssel és a szakmai elhivatottsággal szeretnénk tovább írni az alapítvány sikeres történetét a következő években is.

Buschman Éva:

A CÉLJAINK MUTATJÁK AZ UTAT

– beszélgetés Kaszás Mátéval –

Nyitottabb, derűsebb, magabiztosabb, mint valaha. Egykor visszahúzódó, zárkózott és pesszimista volt, ma azonban mosolyogva beszél a jövőről. Kaszás Máté története arról szól, hogy az ember bármilyen nehéz indulás után is rátalálhat a saját útjára – ha hisz magában, és talál valamit, ami célt ad az életének.

Máté autizmus spektrumzavarral él, de ma már nem teherként, hanem adottságként tekint rá – hiszen az, aki őt ismeri, egy kedves, figyelmes és kitartó fiatalembert lát. Mindennapjaihoz sokat ad mentora, Hajdu Dénes Balázs, a Helyet Alapítvány szociális munkása, akivel évek óta együtt dolgoznak. Máté életében a sport, különösen az íjászat, kulcsszerepet játszik: erőt, fegyelmet, és végül világbajnoki címet is adott neki.

Egy szép őszi délután találkoztunk a Helyet Alapítvány Riszner sétányon található nappali ellátó központjánál. Máté és mentora már a kapuban vártak – mosolyogva, nyitottan, ahogy egy igazi győzteshez illik.

– Máté, kérlek, mutakozz be az olvasóknak!

– Kaszás Máté vagyok, 1996. április 9-én születtem Szolnokon. Édesanyámmal élek, ő és a nagyszüleim neveltek fel, mert édesapám korán elhagyott minket. Nagypámat tizenhét éve veszítettem el, nagymamámat pedig tavaly. Testvérem nincs, így mi ketten maradtunk édesanyámmal – ő az én legnagyobb támaszom.

– Hogyan derült ki, hogy autizmus spektrumzavarral élsz?

– Ma már nyíltan beszélek róla, de fél évvel ezelőtt talán még nem mertem volna. Az áttörést a világbajnoki címem hozta meg, – onnantól kezdve büszkén vállalom önmagam.

Koraszülöttként, hat hónapra születtem, és kisgyermekként két agyvérzést is kaptam. Ahogy nőttem, éreztem, hogy más vagyok, és a környezetem is érzékelte ezt. Sokáig nem kaptam hivatalos diagnózist, – az orvosok attól tartottak, „megbélyegeznének” velem. Csak évek múltán, újabb vizsgálatok után írták le hivatalosan: autizmus spektrumzavarral élek.

A sport kikapcsol, koncentrációt igényel és önbizalmat ad.

Kamaszként nehezen viseltem ezt. A gimnáziumban gyakran kiközösítettek, nehezen találtam a helyem, nem voltak barátaim. Az általános iskolás évek viszont kedves emlékek maradtak, ott elfogadóbb volt a közeg. Később egy OKJ-s képzést is elvégeztem, ahol újra megtapasztaltam, milyen jó érzés közösséghez tartozni.

– Hogyan alakult az életed a diagnosztikus után?

– Őszintén? Rosszul. Három és fél évig mély depresszióban voltam. Bezárkóztam, sötét szobában töltöttem a napjaimat, a redőnyt sem húztam fel. Bár voltak kisebb munkáim – például könyvtárban önkénteskedtem, szórólapoztam –, egyik sem adott valódi örömet.

A családom és a környezetem tehetetlenül nézte, ahogy leépülök. Gyógyszereket szedtem, de semmi sem változott. Egy ponton éreztem, hogy valamit tenni kell, – hogy nem élhetek így tovább.

Az első munkahelyem pont itt a Helyet Alapítványnál volt, kisegítő rakodómunkás voltam. A stresszel, az időnkénti kapkodással nem tudtam azonosulni, mit kezdeni, egyáltalán nem volt rám jó hatással. Ekkor éreztem először, hogy valamit tenni kell, hogy meg tudja nyugodni.

Elindultunk ismét vizsgálatokra, neurológusokhoz jártunk, különböző szakértőket kerestünk fel. A folyamat során mondták ki tulajdonképp, hogy igenis érintett vagyok az autizmus spektrumzavarral. Ekkor már írásba is kaptam erről diagnózist és egy „kék kártya” is járt mindezek mellé... Ez volt a rövid története ennek.

– Egy napod hogyan telt akkor?

– Felkeltem délben, megebédeltem, majd kicsit laptopoztam, majd visszafeküdtem. Tipikus depressziós tüneteket produkáltam. Néha ugyan az udvarra kimentem fekvőtámaszozni, de az utcára ki sem tettem a lábam.

– Hogyan tudtál ebből „kibillenni”, mi segített végül?

– Az íjászat, amely 2009-ben került az életembe. És munkát is találtam időközben. 2022-ben Jászfényszarura látogattunk el egy versenyre, édesanyám mondta, hogy hallotta leszázalékolt munkatársakat keres egy cég. Egyik jó barátom is ott dolgozott, ezért megpró-

báltam. Négy, később nyolc órában dolgoztam ott, tehát lett egy napi rutinom, mindennapi céljaim. Egy munkahelyem, ahová rendszeresen be kellett járnom, és ott volt az íjászat, amit mindig is nagyon szerettem. Itt dolgoztak többen is olyanok, mint én, tehát könnyen be is tudtam illeszkedni. Ezek a történések „rángattak” ki a gödörből tulajdonképpen.

– *Hogyan látod magad, jelenleg hogyan megy a beilleszkedés, az emberek felé nyitásod?*

– Sokkal jobb már, mint korábban.

– *Az íjászat hogyan került tehát az életedbe 2009-ben?*

– Gyermekkorom óta vonz a természet, a harcművészet és a hagyomány. Osztálykiránduláson voltunk, lehettem hetedikes, ha jól emlékszem. Először az íjással akkor találkoztam. Az egyik jász dózsai osztálytársaméknál nyársaltunk, és ezen alkalommal találkoztam a jász dózsai íjásokkal, láttuk őket és lehetett lőni is segítségükkel. Ez már akkor elindított bennem egy érdeklődést, amely megadta az alapját annak, hogy ma világbajnoki címmel büszkélkedhetek és az életem részévé vált, immár felnőttként.

A kirándulásból hazaérve mondtam otthon, hogy íjász akarok lenni, persze először nem vettem komolyan, de addig „hajtottam”, mígnem kaptam az egyik karácsonyra egy szkíta íjat három szál vesszővel.

Ekkortól elkezdődött a „lázás” készülődés, kartonpapírra kezdtem el lőni, napi három órát gyakoroltam odahaza, a kertünk hátsó udvarán.

Ez 2010-2012 között volt, majd kerestünk egy közösséget, ahol már többedmagammal „lövöldözhettem”.

Ezzel a csapattal először a jászfelsőszentgyörgyi, úgynevezett katonák földjén gyakoroltunk, majd később a jászberényi Szent Klára Otthon udvarán kaptunk helyet, ahová vasárnaponként jártunk. Akkor még csak baráti körként működtünk nyolc-tíz taggal, ami 2013-ra felduzzadt húsz főre, és megalakítottuk a Lehel Kürt Íjászai Sportegyesületet. YouTube-videókból tanultam a mozdulatokat. Versenyekre jártunk, rendezvényeken vettünk részt. Céliövő íjászat, örömjászat volt, amit végeztünk. „Edzőnk” nem volt, egymást treníroztuk. Nekem az örömjászat ment a legjobban, nagy szenvedéllyel, akaraterővel csináltam.

A távlövészettel 2021-ben ismerkedtem meg közelebbről, amikor Zagyvarékaszon részt vettem egy világrekorder tradicionális íjász előadásán. Ez az élmény annyira inspirált, hogy én is elkezdtem a távlövészetet gyakorolni. Két év szorgalmas edzés után 2023-ban és 2024-ben országos és nemzeti bajnoki ezüstérmeket szereztem.

Rá egy évre a barátom mondta, hogy induljunk a távlövő országos bajnokságon. Innen már ezüstérmemmel távoztam 2023-ban, Ópusztaszeren történt mindez. A versenyt a Magyar Íjásszövetség rendezte. Ott ismerkedtünk meg egy adácsi fiatalemberrel, aki a mentorunk, edzőnk lett később.

– *Mire tanít téged ez a sport?*

– Önbizalmat ad, kitarást, szorgalmat. Illetve, ami nagyon fontos számomra, az ősök és a múlt tisztelete. Köszönhetem ennek a sportnak az új barátaimat, egy jó közösséget.

Büszkén az eredményekkel...

– És jött a világbajnoki cím is, igaz? Mesélnél egy kicsit a világbajnokságról?

– Szívesen, hiszen életem élménye volt. Először az volt a terv, hogy Malajziában rendezik meg, de nagyon költséges lett volna. Végül itt Magyarországon, Gyulán valósult meg. Erre nagyon készültünk, súlyzós edzésekkel, egyéb sportfeladatokkal, hogy az erőnlét is meglegyen hozzá. Bevallom, kétszer is fel akartam adni, hogy ez nekem nem fog menni, de a mentorom, a családom, a barátaim tarották bennem a lelket, nem engedték, hogy „megfutamodjam”. Végülis, nem adtam fel, és milyen jól tettem...

Mindennap ment a felkészülés, munka után. Én úgynevezett 80 fontos íjjal lövök, 1 font fél kg.

Majd eljött a világbajnokság napja, amely több napos rendezvény volt. Távlövésben indultam. A készülődés és az odaút alatt még ideges voltam, viszont ott már teljesen meg tudtam nyugodni. A stressz helyett mindenki a nyugalom kerekedett felül.

Nagy volt a részvételi arány hiszen 210 versenyző mérte össze tudását, 32 országból.

Két kategóriában indultam, világbajnok lettem. Amikor ezt közölték, legalább negyedórát el sem akartam hinni. A család és támogatóim is nagyon örültek a sikereimnek.

Tehát ez volt életem legnagyobb eredménye 2025-ben, amikor világbajnoki arany- és ezüstérmét nyertem távlövő íjászatban. Legfrissebb érdemem a történelmi íjász országos bajnokságon született, ahol magyar bajnoki arany- és ezüstérmét szereztem, és az elmúlt évben öt minősítési szintet értem el.

Számomra azonban nemcsak az elismerések számítanak. Autizmus spektrumzavarral élek, ami sokszor olyan érzés, mintha a rajtnál plusz terhet kapnék. Mégis, hiszem, hogy kitartással, szorgalommal és hittel bárki elérheti a céljait – akár nehezített pályán is.

Mindig büszkén képviselem Jászberényt, hiszen az íjászathoz nemcsak cél kell, hanem otthon is, ahonnan elindulhatunk.

– *Ajánlanád-e a másoknak is ezt a sportot?*

– Igen, mindenképp, szívesen mesélek róla bárkinek, és ajánlom is. Szép sportnak tartom.

– *Jelenleg hogyan telnek a napjaid?*

– Élelmiszer boltban dolgozom, itt Jászberényben. És nagyon örülök, hogy az elért eredményeimnek otthon és a munkahelyen is örülnek.

– *A Helyet Alapítvánnyal hogyan kerültél ismét kapcsolatba, hányszor jársz a nappali foglalkozásra, amely náluk működik?*

– Ahogyan említettem is, korábban dolgoztam náluk, később pedig az egyik projektjük kapcsán kerültem ismét ide, két-három évvel ezelőtt, amelyben autisták vettek részt. Itt ismerkedtem meg mentorommal, Hajdu Dénes Balázssal, aki időközben a barátom lett. Dénessel hetente találkozunk, ő támogat, beszélgetünk, mentorál engem. Rendszeresen tartjuk a kapcsolatot.

– *Az eddigi közös munkátokat hogyan látod?*

– A barátkozás, a kapcsolatok kialakítása, ápolása sokkal könnyebben megy mostmár ennek köszönhetően. Dénes ebben is próbál engem erősíteni.

Egy közös projektben is gondolkozunk. Egy olyan előadást szeretnénk szervezni, amelyben azt mutatjuk meg az érdeklődőknek, hogy minden nehézségen túl lehet lenni kellő akarattal, elszántsággal. Beszelnék benne az életemről, a mélységekről, a megélt magasságokról, siker-kudarcc együtteséről. Fontos az elfogadás, a másik ember tisztelte, ami szintén központi szerepet kapna ebben a közös előadásban. Reméljük, sikerül kivitelezni, bár az a tapasztalat, hogy az embereket nehéz kimozdítani, megszólítani bizonyos témákban.

– *Tervek a sportban?*

– Jövőre Törökországban, Isztambulban lesz verseny, szeretnék kijutni, részt venni benne. Örülök, hogy autizmusom ellenére is ilyen szép eredményt tudtam elérni, Közép-Európában nemigen találni ilyet ebben a sportágban. Rendszeresek a gyakorlások, szinten kell tartani a tudást.

– *Milyen üzeneted van a hozzád hasonló problémával küzdők számára?*

– Legyen napi rutin, ne home office, hanem fontos a közösségbe járás, támogató közeg, család, barátok. Pici célok is elegendőek, pl. hetente olvasás, sportolás, séta, bicajozás. Elérhetőek eredmények az autizmussal élők számára is, ezért szeretnénk az említett motivációs előadást is megvalósítani. Nem szabad feladni álmainkat, céljainkat!

Ménkú János:

(*Ménkú Andrea dolgozatának felhasználásával*)

AZ ELHURCOLT HUSZONHÁROM

A Jászfelsőszentgyörgyről málenkij robotra elhurcoltak szomorú története

Személyes érintettségem a témával kapcsolatban

A történelemlkönyveket a győztesek írják, de a megírt történelem sohasem azonos a megélt történelemmel. Mások megélt történelmét csak mély empátiával folytatott beszélgetések során lehet megismerni.

39 éven keresztül művelődésszervezőként szolgáltam a település közösségét Jászfelsőszentgyörgyön. Volt alkalmam beszélgetni, történeteket hallgatni, vagyis a megélt történelem számos változatát megismerni. Éreztem, hogy a huszonnegyedik órában vagyunk. Ha nem kerülnek lejegyzésre az elhangzottak, akkor egy idő után mindez feledésbe merül. Fontosnak tartottam, hogy ezeket tovább örökítsük.

Ma már természetes, hogy beszélhetünk és megemlékezhetünk nemzetünk nagy tragédiájáról, a málenkij robotról. De nem volt ez mindig így. Generációk nőttek fel úgy, hogy az elhurcoltakat említeni sem volt szabad, így aztán sokan nem is tudtak a tragikus történésekről. Ezek közé a sokak közé tartoztam én is. Aztán egyre többet lehetett hallani az eltitkolt múltból. Lassan megérett bennem a felismerés, hogy amit eddig tanultunk, annak sok esetben pont az ellenkezője igaz. Fiatalemberként becsapva éreztem magam, keserűség, düh harag tombolt bennem, ugyanakkor éreztem valamiféle megtisztulást is. A rendszerváltás után aztán több megemlékezést szerveztem a témában, kezdeményeztem és 2016-ban megszerveztem az emléktábla-avatást is. Lásd: 1. sz. melléklet

Ezekon – és egyéb – megemlékezéseken sokszor feljegyeztem az idősek által elmondottakat. Az elhurcoltak névsora egyik visszaemlékezőnek sem volt a birtokában. Volt, aki egy-két névre emlékezett, voltak, akik ötöt-hatot is felsoroltak, de a teljes névsor nem állt rendelkezésre. A levéltári dokumentumok hadifogolyként említik a málenkij robotra hurcoltakat, így innen nem lehetséges a beazonosításuk. Ezért váltak nagy jelentőségűvé az élő források, a visszaemlékezések. Az elhurcoltak névsora kutatásaim során sem állt össze teljesen, de elmondható, hogy ez az eddigi legpontosabb névsor az elhurcoltakról. A kutatás ugyan még nem befejezett, de meggyőződésem, hogy értékes alapot nyújthat mások további kutatásaihoz.

Egy külön fejezet a szovjet katonák kegyetlenkedéseiről szól, ugyanis a szovjet csapatok bevonulásakor elkövetett erőszakos cselekedetekről is sok információhoz jutottam. Fontosnak tartom, hogy ezek is megjelenjenek írásomban.

Az adatközlők lassan nyíltak meg. A leszármazottakban még mindig él egyfajta félelem. Beszélgettem olyan hozzátartozóval, aki elmondta, hogy ő már négy rendszerváltást élt át. Kérte, hogy ne említsem a nevét.

Az adatgyűjtés során feltárt neveket, történeteket szeretném tehát összegezni rövid írásomban.

1. sz. melléklet: Emléktábla avatás, 2016.

A szovjet megszállás és katonáik kegyetlenkedései

Falunk idős polgárai az oroszok bevonulásáról azt mesélték, hogy a falu területén nem voltak harcok (kinn, a határban igen). Ennek ellenére sok ember halálát okozták, sok ember becsületébe gázoltak bele.

1944. november 15-én hajnalban a németek elhagyták a falut, átkeltek a Zagyván, és a hidakat felrobbantották.¹ Az oroszokat a bevonulásuk reggelén a községháza udvarán már várta a kommunista érzelműek egy csoportja. Ezek az emberek eddig hatósági megfigyelés alatt álltak, bizonyos időnként jelentkezniük kellett a községi főjegyzőnél, Mihálovics Rezsőnél. Ezen a reggelen átvették a hatalmat. A főjegyzőt a kanólbába zárták és napokig ott tartották. Amikor az oroszok megérkeztek, tudatták velük, hogy ők az új rendszer hívei, a régi rendszer emberét pedig elfogták.

Az adatközlők elmondták, hogy az oroszok itt is erőszakoskodtak a nőikkel, ezért a férfiak közül néhányan összefogtak, éjszaka járőröztek, hogy együtt próbáljanak védelmet nyújtani.² A járőr csapat segítségére sietett egy megtámadott nőnek. Levéltári adatok is megerősítik, miszerint 1944. november 23-án közülük Nagy Istvánt és Hegedűs Sándort lelőtték az oroszok, Kovács Sándort pedig úgy megsebesítették, hogy pár nap múlva, november 27-én a kórházban meghalt.

Volt, hogy a nők félelmükben a borbély, Balogh István pincéjébe bújva rejtőzködtek. Igen ám, de az oroszok gyakran jártak ehhez a borbélyhoz; ő ennek ellenére megengedte az asszonyoknak, hogy ott rejtőzködjenek. Megeskette őket, hogy még a levegőt is halkan

¹ Forrás: Szijártó Menyhérttel készített interjú (hangfelvétel). Készítette: Ménkü János, 2010. november 12.

A szerző magángyűjteménye

² Forrás: Rimóczi Andrással és Thuróczy Györggyel készített interjú (hangfelvétel). Készítette: Ménkü János, 2014. A szerző magángyűjteménye

A vörösa hadsereg által elcsallított egyén személyi adatai.

/A Pögyv. számú 11. évfolyamú Bácsfőhadparancsnokság 1945. március 18-án kelt 26. sz. számú adatlapja./

1. Sorszám.....
2. Vegetek és kezesztető..... Rimóczi Balázs
3. Születési év és hely.....
4. Lakhely.....
5. Hasonlóság.....
6. Állampolgárság.....
7. Foglalkozás és munkahely.....
8. Társadalmi helyzet/ipari végzettség, egyéb, anyagi helyzet, családi állapot, gyermekek száma, vallás.....
9. Családi állapota/élettárs, gyermekek száma.....
10. Vagyonai helyzete/nyilvánlagos vagyon.....
11. Melyik pártba tartozik?..... Magyar Nemzeti Párt
12. Volt-e partizán alakulat tagja? Hányszor, mikor vett részt ilyen harcokban?..... nem
13. Milyen katonai alakulatban szolgált, és volt-e rangja és beosztása?.....
14. Mikor és milyen parancsmódot hívta be katonai szolgálatra?.....
15. Szolgált-e a Szovjet Hadseregben, ha igen, volt-e rangja és beosztása?..... nem
16. Mikor és hogyan vették át a kezét a katonák?.....
17. A közelében, milyen körülményben vett részt?.....
18. Hogyan és mikor vették át a kezét a katonák?.....

Megjegyzések:.....

1060

2. sz. melléklet: Rimóczi Balázs „kérdőíve”

véssel agyonlőtte a lóháton távolodó férfit. A Koncsik család három férfi tagja halt meg.

A Detki-tanyánál egy orosz katona zabrált, vagy erőszakoskodott. Ott is harc alakult ki életre-halára. A család férfi tagjai összefogtak és vagyonuk, becsületük és életük védelmében félholtra verték az erőszakoskodót. Azt hitték, hogy meghalt, de mint kiderült, észhez tért és elmenekült, majd segítséget hívott. Így aztán az oroszok bosszút álltak; úgy tudjuk, hogy Detki Istvánt megölték.³

A málenkij robotra szánt férfiak összegyűjtése

Az idősek úgy mesélik, hogy amikor bejöttek az oroszok, a legelső dolguk az volt, hogy összeszedjék a katonakorú férfiakat, akiket a községháza udvarán gyűjtöttek össze. A falubeliek 23 elhurcolt emberről tudnak, de hogy kik voltak azok, azt senki sem írta össze pontosan.

Bonyolította a kutatást, hogy sok olyan hadifogoly is volt, akik szintén szovjet fogáságban raboskodtak munkatáborokban, és az adatközlők sokszor nem tudtak különbséget

vegyék. Thuróczy György szerint Balogh István is benne volt a robotra összegyűjtöttek között, de őt elengedték, mert kellett az oroszoknak a borbély.

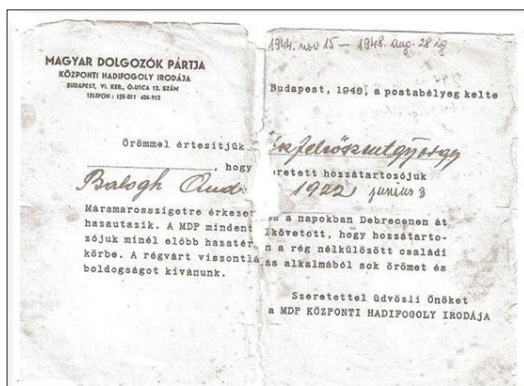
Egy másik esetben több orosz katona egy asszonnyal erőszakoskodott az egyik Koncsik-tanyán. Három Koncsik-tanya volt egymás mellett, a család a jajveszékést hallva a megtámadott védelmére kelt. Harc alakult ki köztük és az oroszok közül ketten életüket veszítették, a többit elkergették. Így aztán a család három férfi tagjának bujdosnia kellett, mert felismerhették őket. Levéltári adatok szerint 1944. november 17-én a boszszúra éhes orosz katonának az egyik tanyán lecsaptak rájuk, az 53 éves Koncsik Istvánt és a 19 éves Koncsik Pált megölték. Ifj. Koncsik Istvánt megsebesítették, de neki az ablakon keresztül sikerült elmenekülnie. Sebesülten bujdosott a környéken. 1944. november 25-én az egyik orosz a Répás-tanya (bögrecsárda) ablakából kitekintve felismerte, amikor elhaladt az úton. Kiment és puskájával egy lö-

³ Magyar Nemzeti Levéltár. Online adatbázisok. Második világháborús Jász-Nagykun-Szolnok megyei veszteséglista, hozzáférés: 2025. szeptember 1., <https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu>

tenni a málenkij robotra elhurcoltak, és a hadifogolyként fogságba esettek között, de néha még a munkaszolgálatosokkal is összekeverték őket.

Az összegyűjtött adatokból azt sikerült megállapítanom, hogy az elhurcoltak összegyűjtésének dátuma 1944. november 15. A legtöbb visszaemlékező és minden levéltári adat ezt igazolja. A Fegyverszüneti Ellenőrző Bizottság 1945. március 18-án kelt 26. sz. rendelete alapján elkészített „kérdőívek” kitöltésével és lakóhelyükön történő leadásával a hozzátartozók kérhettek segítséget a II. világháború alatt eltűntek hollétének megállapításához. A Magyar Nemzeti Levéltár Online Adatbázisa több olyan „kérdőívet” őriz, melyeken az elhurcolás dátuma 1944. november 15. Az egyiket Rimóczi Balázs felesége töltötte ki. A dokumentumon szerepel az is, hogy „otthonából vitték el”, tehát nem lehet hadifogoly. Lásd: 2. sz. melléklet

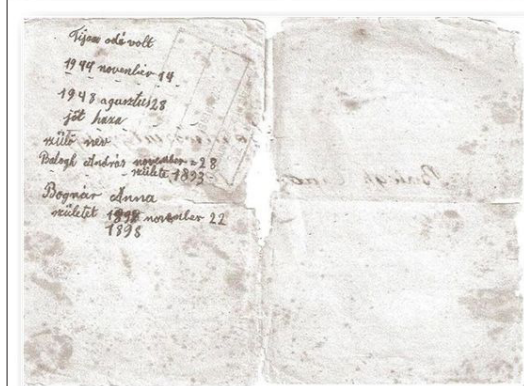
Ugyanakkor 1944. november 14-re utaló adatok is felmerültek. Két édesanya is rögzítette az elhurcolás dátumát. Balogh András édesanyja fia fogságba kerülésének dátumát feljegyezte az MDP Központi Hadifogoly Irodája által kapott levélre, melyben fia szabadulásáról értesítették. Az előlapra 1944. november 15-ét írt, a hátlapjára viszont 1944.

november 14-ét. Lásd: 3. sz. melléklet

Thuróczy György is őriz egy családi emléket. Egyik rokonát, Sándor Imrét elvitték málenkij robotra. Az édesanyja felírt elhurcolt fia egyik fényképére egy dátumot. Ez a dátum szintén 1944. november 14. Lásd: 4. sz. melléklet

Szijaártó Menyhért, aki tanúja volt az összegyűjtésnek, – sőt az összegyűjtöttek közt volt egy ideig – biztosan állítja, hogy 1944. november 15-én szerdán reggel 5 órakor jöttek be az oroszok, és még aznap reggel kiadták a parancsot a hadköteles férfiak összegyűjtésére.⁴ Víg Vendelt bízták meg a feladattal, ő tudott oroszul. Azt a parancsot kapták, hogy a község katonakorú lakosságát tereljék a községháza udvarába. A megszállók közülük válogattak ki egy csoportot, akiknek azt mondták, hogy a Zagyván felrobbantott hidat kell majd újraépíteniük. Nos, ennek a csoportnak egész más sors jutott, őket vitték ki málenkij robotra. Az elszállításukat követően mint hadifoglyokat kezelték őket, azokat is, akik még nem is voltak katonák.

3. sz. melléklet: Az MDP értesítő levele Balogh András várható hazatéréséről.

4 Forrás: Szijaártó Menyhértsel készített interjú (hangfelvétel). Készítette: Ménkü János, 2010. november 12. A szerző magángyűjteménye

4. sz. melléklet: Sándor Imre fotója és a fotó hátoldala a dátummal.
Sajnos nem tért haza, hősi halált halt a táborban.

Egy másik szemtanú, Fodor Mihály szerint a kisbíró is kidobolta, hogy minden katonakorúnak jelentkeznie kell, mert különben megtorlásban részesül.⁵

Szijártó Menyhért tehát benne állt abban a csoportban, amelyet az oroszok kiválasztottak a munkálatokra. 17 éves sem volt 1944 novemberében, és amikor a tanácsoló udvarán felsorakoztak; az oroszok vezetője felismerte, hogy ez az ember nem megfelelő a számára, hisz túl fiatal. Neki katonakorú emberek kellene. Ezért aztán őt kilökték a sorból, és helyére berántották Juhász Józsefet. Ő egyike volt azoknak, akik többé nem tértek vissza. Így menekült meg az egyik, és jutott pusztulásra a másik. Menyhért bácsi egyébként idős kort élt meg, 95 éves korában halt meg. Lásd: 5. sz. melléklet

Egy másik történet szerint néhány asszony könyörgött az oroszoknak, hogy engedjék szabadon a Pilár-háznál fogva tartott hozzátartozójukat, Magyar Andrást.⁶ Mutogatták, hogy „azt az embert” engedjék el. A pap is közbenjárt az érdekében. Az oroszok megelégtették a sok könyörgést, és kirántották Gedei Sándort, a szabót (Selyem urat), mert azt hitték, hogy az asszonyok őrá mutatnak. Így maradt életben Gedei szabó, és veszett oda Magyar András.

Mészárosné Ervinné szerint Jászfelsőszentgyörgyön is dolgoztatták az összegyűjtött embereket, kukoricaszárakat kellett pakolniuk. Finta Gábor udvarán ráakadtak egy német katonára, aki a kukoricaszárak között rejtőzött el. Az oroszok természetesen egyből letartóztatták és elszállították.

Ifj. Radics Ferencnek úgy mesélte a nagyapja – ifj. Csámpai József –, hogy a község-háza udvarából a hidat mentek újjáépíteni, és az éjszakát a mai lőtér épületében (Thuró-

5 Forrás: Fodor Mihállyal készített interjú (hangfelvétel). Készítette: Ménkü János. A szerző magánygyűjteménye

6 Forrás: Rimóczi Andrásval és Thuróczy Györggyel készített interjú (hangfelvétel). Készítette: Ménkü János, 2014. A szerző magánygyűjteménye

czy-tanya) töltötték, innen vitték őket aztán Nagykátára.

Volt úgy, hogy valóban helyi munkákra gyűjtöttek be munkaerőt.⁷ Amikor már mindenütt oroszok voltak, egyszer csak egy felfegyverzett magyar alakulat jelent meg az első világháborús emlékműnél. Ott pihentek magyar egyenruhában, talpig fegyverben. A szentgyörgyiek mondták nekik, hogy itt már bent vannak az oroszok és ha itt találják őket, akkor abból nagy bajuk lehet. De ők azt válaszolták, hogy az oroszokkal harcoltak Pest ostrománál, és Jászberényben kapnak tőlük igazolást arról, hogy leszerelhetnek. Igen ám, de az oroszok igazolás helyett foglyul ejtették őket. Kicsit szabadabban mozoghattak, mint a hadifoglyok, kiadták őket munkára. Szentgyörgyön a felrobbantott fahidakat építették újjá, illetve egy utcát is építettek. Sokan már nem tudják, de ezt az utcát ezért hívják azóta is Tüzér utcának. Úgy tudjuk, hogy később szabadon engedték őket.

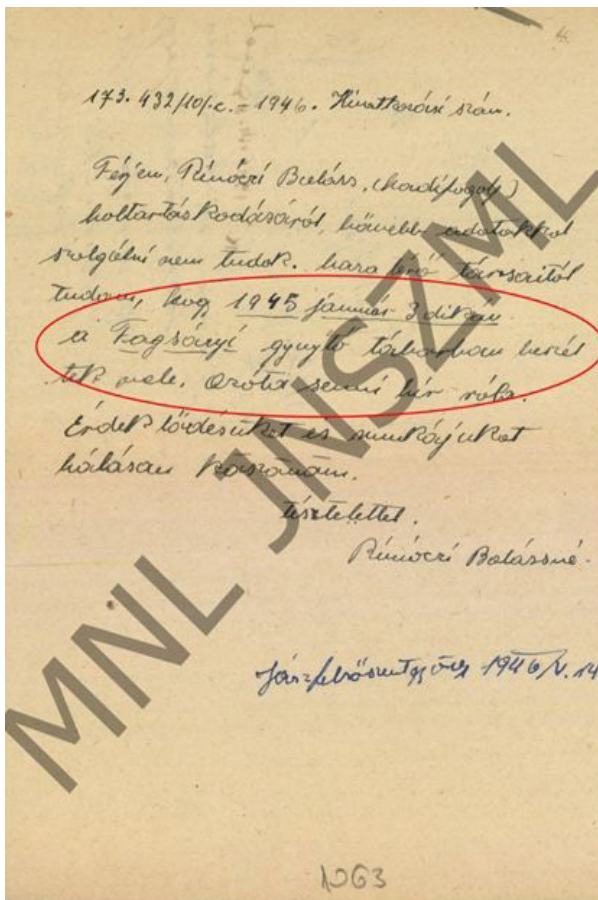
5. sz. melléklet: Szijártó Menyhért a 2010-es megemlékezésen.

Néhányan megszöktek

A visszaemlékezők szerint néhányan megszöktek, de különbözőképpen mesélnek arról, hogy erre melyik településen került sor. Az összegyűjtöttek egy éjszakát (van olyan, aki szerint többet) a Pilár-házban töltöttek. Természetesen sokak fejében megfordult a szökés gondolata, de mindig voltak olyanok, akik meggyőzték őket, hogy ne tegyék, mert ha megszöknének és elkapják őket, akkor halál várt volna rájuk. Így azzal biztatták magukat, hogy úgyis csak egy-két napig kell dolgozniuk. Tévedtek...Sokan úgy tudják, hogy két ember még Jászfelsőszentgyörgyön megszökött, Toldi Miklós és id. Csámpai József. Ifj. Toldi Miklós úgy mesélte, hogy édesapja még a Pilár-házban kikéredzkedett WC-re, majd átugrott a kerítésen. Mások úgy mesélik, hogy ekkor vele volt id. Csámpai József is, akinek szintén sikerült elszaladnia.

Mészárosné Bóta Piroska – de Rimóczi András is – ezt a történetet Nagykátához köti. Szerintük az oroszok Nagykátán Hunyadi Sándort bízták meg azzal, hogy őrizze a foglyokat. Ezt egyébként mások is megerősítették. Meghagyták neki, hogy ha egy is megszökik, megölik őt. Ezután az oroszok mind berúgtak. Ott vita alakult ki a foglyok között, hogy szökjenek-e, vagy sem. Aztán – mivel szökés esetén Hunyadi Sándort minden bizonnyal előkerítették volna és kivégezték volna – úgy döntöttek, hogy maradnak, de az említett két személy mégis csak megszökött. Thuróczy György szerint mindez Egreskátán történt. Rimóczi András szerint Toldi Miklóssal ekkor Radics Béla (Bileg) szökött meg.

⁷ Forrás: Tóth Sándorral készített interjú (hangfelvétel). Készítette: Ménkü János, 2014. A szerző magángyűjteménye

6. sz. melléklet: Rimóczi Balázsné levele, mellyel közvetett módon igazolható, hogy férje a foksányi táborban együtt volt az elhurcoltakkal.

összegyűjtötték az embereket málenkij robotra, ahová – a leszármazottak elbeszélései szerint – ifj. Csámpai Józsefet és édesapját is begyűjtötték.

Turjányi László is megszökött. Lánya, Balogh Imréné úgy meséli, hogy Jászberényben a mai könyvtár épülete utáni utcában a sor végén ment, az egyik sarkon lemaradt a csoporttól, egy nyitott kapun bement egy udvarra és ott húzta meg magát, majd hazajött. Hívta a barátját, Juhász Józsefet is, akinek a felesége várandós volt, de ő nem mert lemaradni. Ez az információ további kutatást igényel, mert senki sem említi, hogy az elhurcoltak Jászberényben jártak volna, de elvetni sem szabad, mert Balogh Imréné nagyon részletesen beszélt el a történetet amit Balogh Márton is megerősített.

Csámpaiéktól két főt gyűjtötték össze, a már említett id. Csámpai Józsefet és fiát ifj. Csámpai Józsefet.⁸ Az apa tehát megszökött, a fiú viszont maradt a fogságban. Ő végigszenvedte a nehéz megpróbáltatásokat kint, Dnyepropetrovszkban és hazatért. Ifj. Csámpai József életének ezen szakasza egyébként bővelkedett fordulatokban. A II. világháborúban bátran harcolt, sikeresen kilőtt több tankot is, ezért vitézségi érmet szerzett Horthy Miklóstól („Vitéz” volt a ragadványneve is). Mikor megszületett a gyermeke –, aki felnőttként nevet változtatott, ma Fehér Józsefnek hívják – kérte, hogy szereljék le, és a vitézségi érdemeire hivatkozva hazatérhetett. Kis idő múlva a faluban sok cigány származású embert összeszedtek munkaszolgálatra, köztük ifj. Csámpai Józsefet is. Vácra vitték őket, ahol sikerült neki bebizonyítania, hogy ő már kapott egy vitézségi érmet Horthytól, amiért egyszer már elengedték, így újra hazatérhetett. Nem sokkal később aztán az oroszok a fent leírtak szerint

⁸ Adatközlők: Radics Ferencné Csámpai Erzsébet, Fehér József születési név Csámpai József, és ifj. Radics Ferenc Jászfelsőszentgyörgy 2014.

Négy évig tartó „kis munka” Dnyepropetrovszkban

Az összegyűjtött embereket a foksányi gyűjtőtáborba vitték. A negyvenezer főt befogadni képes gyűjtőtáborban hírhedten rosszak voltak a körülmények. Levéltári dokumentum szól arról, hogy a hazatért málenkij robotosoktól a hozzátartozók úgy tudták, hogy 1945. január 3-án a foksányi gyűjtőtáborban még beszélgettek Rimóczi Balázssal, de azóta nincs róla hír.⁹ Lásd: 6. sz. melléklet Itt valószínűleg több irányba terelték őket, de az is lehetséges, hogy néhányan már ott meghaltak.

Sokan Dnyepropetrovszkba kerültek (ma Ukrajna, Dnyipro).¹⁰ Akik szerencsésen hazatértek, azok mind itt raboskodtak. A visszaemlékező hozzátartozók a filmekből és dokumentumregényekből ismert, már-már elviselhetetlen állapotokról meséltek. Zsúfolt vagonokban szállították őket. Amikor egy-egy állomásnál újabb rabokat akartak berakni, akkor két katona felment és botokkal ütni kezdték a foglyokat, így csináltak nekik helyet. A vagonokban nem volt WC; mint az állatokat, úgy szállították őket.

Arammal körbevett táborba kerültek, borzasztó körülmények között éltek. Pajtaszerű, fedett építményben aludtak, ahol szalmát tettek maguk alá. Mezőgazdasági munkát végeztek. Az utolsó évben a városban is dolgoztak. Leleményesnek kellett lenni, csak úgy maradhattak életben. Takács Lászlóné mesélte, hogy édesapja, Balogh András, amikor kesztyűt osztottak, ő többször is beállt a sorba, és neki akkor is volt kesztyűje, mikor a többieké már elhasználódott. Még másoknak is adott belőle. Amikor ősszel a földeken prizmába rakott cukorrépa összefagyott, akkor ők belülről kiszedték és megették a terményt. Kívül a fagyos váz volt, belül meg már semmi.

Az orosz örök is éheztek; ha meglátták, elvették tőlük a lopott terményt és ők ették meg. Sokan mondogatták, hogy ami moslékot most otthon a malac kítúr a vályúból, az milyen jól esne itt a táborban. Amikor már csalánt tudtak szedni, annak is örültek, mert csalánlevelet tudtak belőle készíteni.

Nagyon hideg volt. Balogh András bácsi, miután hazajött, sohasem fázott, mindig csak egy pólóban vagy ingben járt.

Bizonyos időnként lehetett „levelet” küldeni. Inkább csak amolyan képeslapszerű „üzenőlapok” voltak ezek. A kézírásból kiderül, hogy egy írnok címezte meg a leveleket. A tábort csak egy szám jelezte; hogy hol vannak és hogyan nyomorognak, arra még csak utalni sem volt szabad.

A vizet is forralni kellett, mert szennyezett volt. Petó Elemér forralatlan vizet ivott és meghalt. Érzéstelenítés nélkül műtöttek; ha sikerült egy kis vodkát szerezni (nem volt könnyű), akkor az érzéstelenített valamennyire.

Rimóczi András apósát, Ördög Jánost is elhurcolták, sajnos nem is jött vissza. Lásd: 7. sz. melléklet Ördög János édesanyjának nagyon szomorú sors jutott, mert férje, id. Ördög János az I. világháborúban veszítette életét, fia, ifj. Ördög János pedig a málenkij robot áldozata lett. Amikor elhurcolták, kislánya, Ördög Piroska, (Rimóczi András későbbi felesége) akkor még karon ülő kislány volt.

9 Forrás: Magyar Nemzeti Levéltár online adatbázisa, Második világháborús Jász-Nagykun-Szolnok megyei veszteséglista, hozzáférés: 2025. szeptember 1., <https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu>

10 Forrás: Ménkú Andrea pályamunkájának felhasználásával: „Őseink nyomában” területi honismereti pályázat 2014, felkészítő tanár: Gálíkné Nagy Erzsébet

Molnár Józsefet nagyon megverték. Lásd: 8. sz. melléklet Puskatussal olyan erősen fejbe vágták, hogy majdnem meghalt. Bűne csupán annyi volt, hogy lehajolt egy eldobott gyümöleshéjért – némelyek szerint csupán egy eldobott krumplihéjért –, és az őr puskatussal fejbe vágta. Ő nem is épült fel teljesen, ezért hazaengedték. Itthon néhány év múlva meghalt.

A táborban aratott a halál. Bóta Sándor mesélte a lányának, hogy hosszú sorokban voltak a pricscek. Egyik reggel csak hárman keltek fel abból a sorból, amelyikben ő aludt.

A többiek aznap éjjel meghaltak.

Amikor tifusz- vagy vérhas járvány volt, akkor kaptak kevéske gyógyszert, de nem volt elég. Ilyenkor, amikor a betegeket számolták, a halottakat a fekhelyükön hagyták, és az ő gyógyszeradagjukat is bevették.

Tóth Sándor nagybátyja – szintén Tóth Sándor – katona volt. Amikor alakulatával Hatvan környékére értek, szétlőtték őket. Ekkor elhatározta, hogy hazajön. Jászdózsánál átkelt a Tarnán, de akkor szovjet fogságba került. A Mezőtúri Gyűjtőtáborba vitték. A fogságban találkozott a málenkij robotra tartó szentgyörgyiekkel, úgymond hozzájuk csapódott. Sajnos a tarnai átkelés során megfázott és Dnyepropetrovszkban meghalt. Ő hadifogolyként esett fogságba. Lásd: 9. sz. melléklet

„Ha túléled, HALLGASS!”

A túlélőket 1948-ban engedték szabadon. Máramaros-szigetnél megállt velük a vonat, és ott fürödhettek is. Van, aki úgy meséli, hogy ott néhány napot eltöltöttek, felkészítették őket a szabad életre. Felhívták a figyelmüket arra, hogy vigyázzanak, mert otthon mindenki kínálgatni fogja őket, jobbnál-jobb ételekkel, de tudjanak róla, hogy ha hirtelen, sokat esznek, akkor meghalhatnak.

Azt is a lelkükre kötötték, hogy soha, senkinek ne beszéljenek arról, hogy hol voltak, mit csináltak, mert különben újra ott találhatják magukat. Ezt a tanácsot be is tartották.

Molnár József is a hazatértek között volt. Ő az, akit puskatussal megütöttek és sohasem épült fel teljesen. Őt rokkantságára való tekintettel engedték haza.

Bóta Sándor – lánya, Mészáros Ervinné Bóta Piroska elbeszélése szerint – 38 kilósan tért haza, az állában elfagytak a csontok és a lába is tönkrement.

Takács Lászlóné úgy meséli, hogy édesapja, Balogh András, ifj. Csámpai Józseffel és még egy szentlőrincikáti férfival együtt jött haza a fogságból. Amikor a hozzátartozók mentek a vonat elé, Szentgyörgy és Jászberény között az egyik bögrecsárdából vidám

7. sz. melléklet: A málenkij robotra elhurcolt Ördög János feleségével Rimóczi Piroskával és kisfiukkal, Jánoskával. Hősi halált halt a fogságban.

énekszó hallatszott, a három ember ott mulatott. Ifj. Csámpai József lánya, Radics Ferencné (Csámpai Ilona) is így mesélte. Takács Lászlóné őriz egy emléket, nevezetesen egy kanalat, amelyet édesapja csinált a fogságban. Hazahozta, és a család ezt azóta őrzi. (Az utolsó évben a városban dolgoztak, valószínűleg ott készítette egy üzemben.)

A falu egyik lakója, Török Sándor egy gunyoros stílusú verset írt az oroszok ténykedéséről. A nép „megzenésítette”. Egy akkori sláger dallamára énekelgették. A népdalkör egyik próbája után Tóth Sándor elénekelte, a szövegét pedig Ménkú Andrea feljegyezte.

A dal utolsó versszaka a málenkij robotra elhurcoltakról szól.

Csendes a falu, megperdül a dob,
Robotra indulnak a fázó csapatok.
Davaj, davaj, szól a szoldát,
Csikorgatja a fogát.
Markolja pisztolyát,
Markolja pisztolyát.

Ez a vers szájról szájra terjedt, leírni nem volt szabad, csak szűk körben énekelgették, de az is nagy bátorságnak számított.

A magyar népet a XX. században mint valami bűnbakot állították a világ népei elé. Saját szenvedéseiről beszélnie sem volt szabad. De ki tilthatja meg a megsebzett állatnak, hogy fájdalmában üvöltjön? Senki! És mégis, egy megsebzett népnek hallgatnia kellett (sok esetben ma is kell) a fájdalmairól, nehogy a bűnök elkövetőinek érzékeny füleit megsértse.

Pontosabb adatok:

A faluban úgy emlegetik, hogy huszonhárom embert hurcoltak el az oroszok. Arra viszont eddig senki sem adott választ, hogy ez a huszonhárom fő a tanácsháza udvarából elhurcoltak száma, vagy a faluból Dnyepropetrovszkba elhurcoltak száma. A kettő nem egyezhet, hiszen útközben többen megszöktek.

Kutatásom során eddig ismertté vált adatok szerint:

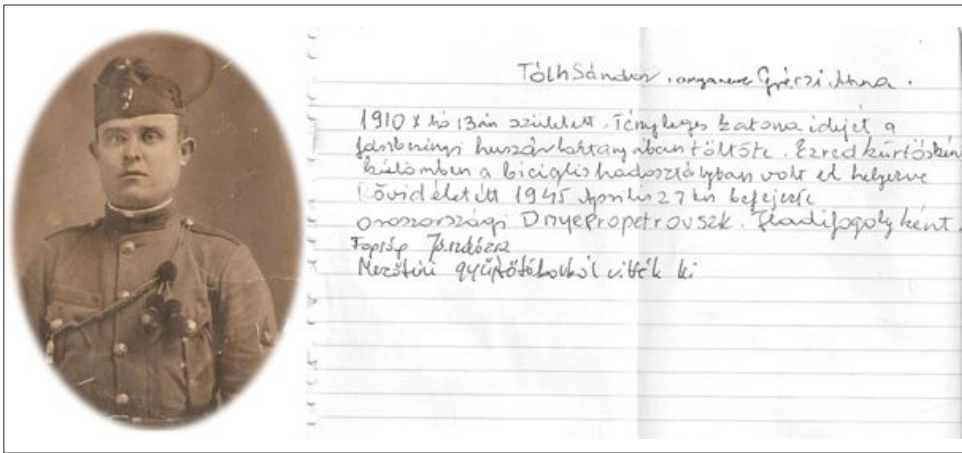
- A faluban összegyűjtöttek száma 28 fő.
- 4 fő megszökött
- 3 főt elengedtek

A hazatértek száma viszont a kutatásom szerint nem három, hanem 4 fő.

Hangsúlyozni szeretném, hogy az alábbi lista a további kutatások során változhat. Mindezenre az adatközlők elbeszélései alapján az alábbiak szerint lehet nevekben és számokban összegezni ezt a szomorú történetet. (Feltüntettem az adott személyekre vonatkozó forrásokat is.)

8. sz. melléklet: A málenkij robotra elhurcolt Molnár József fotója. Nagy betegén tért haza.

9. sz. melléklet: A málenkij robotosokkal együtt raboskodó Tóth Sándor fotója és lánya megemlékező sorai. Hadifogolyként került fogságba, ahol hősi halált halt.

A Jászfelsőszentgyörgyön, 1944. november 15-én sorba állított 28 fő:

Hazatért 4 fő:

1. Balogh András,
 - Másodlagos élőforrás: a lánya, Takács Lászlóné és mások
2. Bóta Sándor
 - Másodlagos élőforrás a lánya: Mészárosné Bóta Piroska és mások.
3. ifj. Csámpai József,
 - Másodlagos élőforrások: a fia, Fehér József (születési neve Csámpai József),
 - lánya, Radics Ferencné Csámpai Ilona, unokája Radics Ferenc,
 - illetve Takács Lászlóné ¹¹
4. Molnár József,
 - Másodlagos élőforrások: ifj. Molnár József, illetve a menyé,
 - Molnár Józsefné és mások

Akik idegenben hősi halált haltak, 17 fő:

1. Erdődi Simon
 - Többen megerősítették.
2. Fejős János
 - Többen megerősítették.
3. Fodor Sándor
 - Fodor Mihály elsődleges élőforrás

¹¹ Forrás: Takács Lászlónéval készített interjú (hangfelvétel). Készítette: Ménkü János, 2014. A szerző magángyűjteménye

4. Gulyás Sándor
 - Szijártó Menyhért elsődleges előforrás, Csontos Lászlóné másodlagos előforrás
 - Levéltári anyag: Magyar Nemzeti Levéltár Online Adatbázisa¹²
5. Hunyadi Sándor
 - Szijártó Menyhért elsődleges előforrás, Csontos Lászlóné
 - másodlagos előforrás és mások
6. Juhász József
 - Szijártó Menyhért elsődleges előforrás, Csontos Lászlóné másodlagos előforrás
7. Laczkó János
 - Szijártó Menyhért elsődleges előforrás
8. Magyar András
 - Thuróczy György másodlagos előforrás
9. Ördög János
 - Szijártó Menyhért elsődleges előforrás, Rimóczi Andrásné l.n.
 - Ördög Piroska másodlagos előforrás és Csontos Lászlóné másodlagos előforrás
10. Pető Elemér
 - Csontos Lászlóné másodlagos előforrás
11. Rimóczi Balázs
 - Szijártó Menyhért elsődleges előforrás, Rimóczi András másodlagos előforrás
 - Levéltári anyag: Magyar Nemzeti Levéltár Online Adatbázisa¹³
12. Sándor Imre
 - Thuróczy György másodlagos előforrás
13. Soós Lajos,
 - Többen említették.
14. Szijártó József
 - Szijártó Menyhért elsődleges előforrás
15. Tóth Imre
 - Többen említették.
16. Tóth János,
 - Többen említették.
 - Levéltári anyag: Magyar Nemzeti Levéltár Online Adatbázisa¹⁴
17. Turjányi Mihály
 - Lánya, Bálint Lászlóné l.n. Turjányi Anna másodlagos előforrás,
 - Csontos Lászlóné másodlagos előforrás, Szijártó Menyhért elsődleges előforrás

12 Forrás: Magyar Nemzeti Levéltár. Online adatbázisok. Elérhető: <https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu> [Letöltés ideje: 2025. szeptember 1.] Tartalmaz egy bejegyzést, mely bizonyítja, hogy civilként vitték el: „A saját lakásáról, szüleitől” vitték el.

13 Forrás: Magyar Nemzeti Levéltár. Online adatbázisok. Elérhető: <https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu> [Letöltés ideje: 2025. szeptember 1.] Tartalmaz egy bejegyzést, mely megerősíti az elhurcolás időpontját és azt, hogy civilként vitték el: „1944. november 15-én mint civilt vitték el.”

14 Forrás: Magyar Nemzeti Levéltár. Online adatbázisok. Elérhető: <https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu> [Letöltés ideje: 2025. szeptember 1.] Tartalmaz egy bejegyzést, mely megerősíti, hogy munkára vitték el: „Munkára vitték és nem jött vissza.”

Megszökött 4 fő:

1. id. Csámpai József
 - másodlagos élőforrások Radics Ferencné Csámpai Ilona, Fehér József
 - (születési neve Csámpai József)
2. Radics Béla (Bileg)
 - másodlagos élőforrás Rimóczi András
3. Toldi Miklós
 - másodlagos élőforrás ifj. Toldi Miklós
4. Turjányi László
 - másodlagos élőforrás Balogh Imréné és Balogh Márton

Elengedtek 3 főt:

1. Gedei Sándor
 - Thuróczy György másodlagos élőforrás
2. Szijártó Menyhért
 - Szijártó Menyhért elsődleges élőforrás
3. Balogh István
 - Turjányi Istvánné I.n. Balogh Jolán másodlagos élőforrás, Rimóczi András
 - másodlagos élőforrás
 - Böjtös (Bötös?) János neve is felmerült, mint az elhurcoltak egyike.¹⁵ (Nem tudunk róla, hogy túlélte volna.) Viszont a nevét nem tartalmazza a településen található második világháborús emlékművön lévő névsor, ezért nem mertem szerepeltetni őt a fenti névsorban. A téma további kutatóinak figyelmét viszont itt szeretném felhívni az ő esetleges érintettségére.

Záró gondolatok

Vannak olyan bűnök, melyek után nem mérhető ki megfelelő büntetés. Sőt, minél nagyobb a bűn, annál kevésbé arányos a büntetés. Sajnos a legsúlyosabbak – az emberiség ellen elkövetett bűnök – sokszor büntetlenek maradnak. A történelem igazságtalansága, hogy ezek idővel, a jótékony feledés homályában még meg is bocsátatnak. A munkatáborokban átélt kegyetlen szenvedés után a túlélőkben és hozzátartozókban ott a félelem, hogy ez bármikor megismétlődhet. Amire nincs magyarázat, az ellen nincs védelem. Ez a félelem az érintettekől átszivárog a társadalomba, lassan a magyar nép kollektív tudatába épül.

Az adatközlők által elmondottak szerint jelenleg a fentebb közölt nevek ismertek. De bármi is derüljön ki az elhurcoltak és a visszatértek számáról, ezeket az embereket Jászfelsőszentgyörgyön mindig is csak „AZ ELHURCOLT HUSZONHÁROM”-ként emlegetik. A tragikusan elveszített életek és az átélt borzalmak mély sebet ejtettek a hozzátartozók szívében, és nagy fájdalmat okoztak a település egész közösségének.

Emléküket megőrizzük!

¹⁵ Forrás: Szijártó Menyhérttel készített interjú (hangfelvétel). Készítette: Ménkü János, 2010. november 12.
A szerző magángyűjtemény (A felvételen Szijártó Menyhért és Rimóczi András is megerősítette az információt)

Adatközlők:

- Bálint Lászlóné I.n. Turjányi Anna
- Balogh Imréné I.n. Turjányi Piroska
- Balogh Márton
- Csontos Lászlóné I.n. Rácz Olga
- Fehér József (születési neve Csámpai József)
- Fodor Mihály
- Mák Zoltánné I.n. Tóth Veronika
- Mészáros Ervinné I.n. Bóta Piroska
- ifj. Molnár József
- Molnár Józsefné I.n. Vincze Erzsébet
- ifj. Radics Ferenc
- Radics Ferencné I.n. Csámpai Ilona
- Rimóczi András
- Rimócziné Andrásné I.n. Ördög Piroska
- Sándor József
- Szijártó Menyhért
- Takács Lászlóné I.n. Balogh Margit
- Thuróczy György
- ifj. Toldi Miklós
- Tóth Sándor
- Turjányi Istvánné I.n. Balogh Jolán

Források:

- Ménkú Andrea pályamunkája „Hol vannak a férfiak?...” címmel: „Őseink nyomában” területi honismereti pályázat 2014, felkészítő tanár: Gálikné Nagy Erzsébet
- Ménkú Andrea 2018-ban, a Tudományos Diákkörök Kárpát-medencei Konferenciájára írt, és ott első díjban részesült pályamunkája, „Hol van a sok sírkereszt?...” címmel.
- Magyar Nemzeti Levéltár. Online adatbázisok. Elérhető: <https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu> [Letöltés ideje: 2025. szeptember 1.]

Saját gyűjtés:

- Szijártó Menyhérttel készített interjú (hangfelvétel). Készítette: Ménkú János, 2010. november 12. A szerző magángyűjteménye
- Rimóczi Andrással és Thuróczy Györggyel készített interjú (hangfelvétel). Készítette: Ménkú János, 2014. A szerző magángyűjteménye
- Tóth Sándorral készített interjú (hangfelvétel). Készítette: Ménkú János, 2014. A szerző magángyűjteménye
- Takács Lászlónéval készített interjú (hangfelvétel). Készítette: Ménkú János, 2014. A szerző magángyűjteménye

Szerző Dorina:

SCHWARTZ ÁRMIN LESZÁRMAZOTTJAI

– interjú Keresztury Évával –

A téma iránti érdeklődésem majdnem négy évre vezethető vissza. 2023-ban készítettem egy tanulmányt, amelyben a jászárokszállási téglagyáros Schwartz Ármin családfáját, életútját, és munkásságát igyekeztem összefoglalni. Megérintett a téma, és azóta is kutattam a családot és a téglagyárat illetően, bízva abban, hogy két nagy hiányt: a téglá nyomatát, valamint egy élő leszármazottat találjak. Több szálon is igyekeztem a család élő leszármazottjait megtalálni, de kevés információ állt rendelkezésemre, ezért nem értem célt. Minden megváltozott viszont 2025. augusztus 4-én. Ezen a napon hívott fel telefonon Keresztury Éva, Schwartz Ármin dédunokája.

Éva az interneten találkozott az írással, amely sok új információt tartalmazott számára dédapját illetően is, valamint szerette volna megismerni a szerzőt. Egy nappal később már Jászárokszálláson volt szerencsénk személyesen beszélgetni. A beszélgetés során ő, mint családtag volt jelen, én pedig mint idegen kaptam bepillantást a család életébe a kétórás interjú során. Éva maga is foglalkozik családfa kutatással, így nagyon tájékozott a családot illetően, de édesanyja és nagymamája sem mesélt részletesen neki a téglagyárról, csak annyit tudott, hogy dédapjának barkács üzlete volt Jászárokszálláson.

Schwartz Ármin (Fotó: Schwartz Anna hagyatékából)

Schwartz Árminné sz.: Wohl Berta (Fotó: Schwartz Anna hagyatékából)

Korábbi tanulmányomban már részletesen kifejtettem, hogy a jászárokszállási születésű Schwartz Árminnak és feleségének Schwartz Árminnének (sz.: Wohl Berta) 4 gyermekük született: Margit, Lajos Simon, Endre és Anna. Keresztury Évának köszönhetően mind a négy gyermek életét és leszármazottjait megismerhetjük. Valószínű, hogy még egy ötödik gyermek, Schwartz Katóka is megszületett, de egyéves korában elveszthették.

A család első szülött gyermeke Schwartz Margit volt, aki 1901. február 11-én született Jászárokszálláson. Margit vonatkozásában ismerjük, hogy 1921. június 7-én kötött házasságot Jászárokszálláson Horovitz Rezső, izraelita kereskedővel. Házasságukból egy közös gyermek született, 1923. február 28-án Horovitz Magda Budapesten.

A Schwartz család (Balról jobbra: Schwartz Lajos Simon, Horovitz Rezső, Schwartz Margit, Schwartz Árminné, Schwartz Anna, Schwartz Endre. A képen a kislány Horovitz Magduska) (Fotó: Schwartz Anna hagyatékából)

A második világháborút megelőző antiszemita intézkedések hatással voltak a Schwartz családra is, szinte minden tagjukat utolérte az üldöztetés. Schwartz Margitot névtelenek mentették meg, – nem ismert, hogy ki vagy kik voltak azok a bátor emberek, akik felvállalták, hogy megvédik és elrejtik a zsidóüldözés elől. Ő helyben, Jászárokszálláson és valószínűleg a környékben vészelte át a háború nehézségeit. Horovitz Rezső megvesztegette a német katonákat, és elengedték a gyalogmenetből, majd a háború végéig bujkálva élte túl a vészkorszakot. Gyermeük, Horovitz Magda mindössze 21 éves volt, amikor gettóba zárták rokonaival, ismerőseivel és hitközségi társaival együtt. A fiatal lány életerős volt, amely némileg szerencsét jelentett neki Németországban. A deportálását követően Ravensbrückben helyezték el egy kényszermunkatáborban. A ravenbrücki munkatábor elsősorban nőknek lett kialakítva, de a későbbiekben szükségessé vált férfiak elhelyezése is ott. Az itt dolgozó nők elsősorban telefonokat, katonai telefonokat, rádiókat és mérőműszereket gyártottak. 1944-ben több, mint 70 ezer foglyot tartottak itt fogva. Horovitz Magda unokatestvérével „Gittával” került Ravensbrückbe, így egymás támaszai tudtak lenni a nehéz időszakban. Gittának viszont nem volt szerencséje, ujjai lefagytak a téli hideg időben, amikor szemet kellett lapátolniuk, így a finommotorikája, kézügyessége sokat romlott, a náci tisztok pedig emiatt a Venusbergbe történő továbbszállításakor halálra ítélték. Ezt követően Magda egyedül maradt, de minden nap túl akarta élni a borzalmakat Venusbergben is, ahol repülőgéppalkatrészeket gyártottak. Egyik helyen sem volt rendes ellátásuk, minimális ételmet kaptak, és legalább napi 12 órát dolgoztak. A Vörös Hadsereg előrenyomulásával a náciknak át kellett szervezniük a kényszermunkatáborokat, és igyekeztek nyugati vagy déli irányba szállítani az ott tartott foglyokat. A Venusbergben kialakított tábor 1945. április 13-án vagy 14-én ürítették ki. Az itt dolgozó nőket marhavagonokba zárták, köztük Horovitz Magdát is és kb. 2 hetes vonatút várt az áldozatokra. Horovitz Magda erre az útra úgy emlékszik vissza, hogy egyenesen szörnyű volt. Néha megállt a vonat, és az elhunyt nőket kidobták a vagonokból. Ennivalónak marharépat kaptak, innivalónak pedig az esővizet itták. Magda már ekkor nagyon gyenge volt, tifuszt kapott és láza is volt, mégis minden erejét összeszedve megérkezett ő is a társaival 1945. április végén az ausztriai Mauthausen-be.¹ Ebben a táborban évekig csak a kőbánya üzemelt, amely nagyon megterhelő fizikai munkát jelentett a fogvatartottak számára, majd a háború elhúzódása okán a fegyvergyártás is ide került. A mauthauseni kényszermunkatáborban kb. 200 000 embert tartottak fogva, akiknek körülbelül fele elhunyt. A háború végéhez közeledve a nácik útnak indítottak több tízezer foglyot, viszont a betegek, gyengék és ápolóik nem voltak a menet részesei. Ekkor már Magda is nagyon gyenge volt, így a táborban maradt. 1945. május 5-én az amerikai katonák szabadították fel a munkatábort.² Horovitz Magda ekkor mindössze 28 kg volt, 22 éves nőként. Magda visszaemlékezése szerint csak azért tudta túlélni a borzalmakat, mert ő sosem szeretett enni, ezért a rossz minőségű és kevés étel nem jelentett neki nagyon nagy hiányt, valamint amikor már kapott enni, akkor sem mértéktelenül étkezett. Kb. 2 hónapig ápolták, mire talpra állt és haza tudott menni.

1 <https://www.gedenkstaette-flossenbuerg.de/en/history/satellite-camps/venusberg> (2025.10.01.)

2 <https://www.terrorhaza.hu/hu/tudastar/80-eve-szabaditottak-fel-a-mauthauseni-koncentracios-tabort> (2025. 09. 30.)

*Horovitz Rezsőné sz.: Schwartz Margit, Horovitz Magda és Horovitz Rezső
(Fotó: Horovitz Magda)*

Horovitz Magda és szülei (Horovitz Rezső és Schwartz Margit) a második világháborút követően Budapesten éltek. Magda 1949-ben házasságot kötött Lieszkovszki Zoltánnal, majd 1954-ben megszületett közös gyermekük Lieszkovszki Éva. Magda és férje kapcsola

lata nem volt konfliktusmentes, így rövid időn belül a válás mellett döntöttek. 1962-től Horovitz Magda és Solti Béla alkottak egy párt, akit Éva nevelőapjának tekint és szeret. A család élt külföldön is, a nevelőapa diplomata volt, az édesanya külkereskedő. Lieszkovszki Éva gyermekévei meghatározó részét külföldön töltötte. A család élt Finnországban, majd négy évig az NSZK³-ban, ezt követően pedig az NDK⁴-ban is.

*Kerek Andrea, Lieszkovszki Éva, Horovitz Magda
(Fotó: Keresztury Éva)*

3 NSZK: Német Szocialista Köztársaság

4 NDK: Német Demokratikus Köztársaság

Éva fiatalon férjhez ment Keresztury Miklóshoz, majd 1977-ben megszületett gyermekük Gábor. Amikor Gábor már nagyobb lett, akkor kezdett édesanyja karrierje kiteljesedni. Mindig is a külkereskedelem állt központi szerepben Éva életében. Emellett a külföldi tapasztalatainak köszönhetően a sok férfi borász között is kellő tudással és ismerettel rendelkezett. A '80-as évekről beszélünk, ahol még a nők nem domináltak a munkaerőpiacon, Évának mégis sikerült. A rendszerváltás időszakában pedig mert nagyot álmodni, nevelőapja segítségével 1988-ban, egy Kiss János altábornagy utcai bérházban két kolleganőjével megalapították a Hilltop borászat jogelődjét, az Interconsult Kft-t.⁵

A család első fiú gyermeke Schwartz Lajos Simon túlélte a deportálást, viszont első felesége Schwartz Lajosné (sz.: Fischer Erzsébet) és gyermekük, a 2 éves Schwartz Mária nem tudtak menekülni az antiszemita eszmék következményei elől, mindkettőjüket Jászárokszálláson zárták gettóba, majd deportálták őket, és gázkamrában semmisítették meg őket 1944. augusztus 15-én. A háborút követően Schwartz Lajos 1946-ban vezetéknévét magyarosította Szabóra, majd 1946. szeptember 19-én házasságot kötött Frank Annával Kaposváron. A háborút követően Lajos és felesége Izraelben telepedtek le, majd itt éltek közös életüket. Kapcsolatuk a magyarországi rokonokkal megmaradt, időnként haza is látogattak. A rokonok nem tudnak leszármazotról részükről, valamint ott is hunytak el.

Schwartz Endre sorsa is hasonló volt. Az ő felesége, Schwartz Endréné (sz.: Friedmann Anna) és 8 éves kisfiuk György is a holokauszt áldozatai lettek. 1945 februárjában ő is Szabóra változtatta vezetéknévét. Endre is újból házasodott, egy Freller Mária nevű hölgyet vett feleségül és hamarosan gyermekeik is születtek. Kapcsolatukból két gyermek született, Veronika és István. Istvánt „Öcsi”-nek nevezték a családban, aki házasságot kötött egy Judit nevű hölgygel, kapcsolatukból 2 gyermek született és Budapesten élnek. Szabó Veronika is házasságot kötött, amelyből egy lány gyermeke született, aki szintén Budapesten él.

A család legfiatalabb gyermeke Schwartz Anna volt. Anna sorsa sem volt egyszerűbb, mint testvéreié. Anna férje, Hajdu István és gyermekük György Dachauban hunytak el, a holokauszt áldozatai lettek. Annát kényszermunkára fogták, ahol erőn felül igyekezett helyt állni és túlélni napról napra. Anna tízfuszos lett a táborban, amely egyenlő volt szinte a halálos ítélettel, de mégis meg tudott menekülni. Két konyhán dolgozó hölgy elrejtette és ápolta a betegsége során. Anna így jobb minőségű ételmezt kapott, valamint pihenni is tudott és esélyt kapott a gyógyulásra. Csak a két hölgynek köszönheti, hogy életben tudott maradni és hazajutott. A második világháborút követően Anna is új házasságot kötött, férje Kerek Sándor lett, aki a kaposvári kórházban szemész főorvosként dolgozott. Házasságukból született Kerek Andrea nevű lányuk 1949-ben. Andrea is az orvosi pályát választotta és szemész főorvosként dolgozott Budapesten a Honvéd Kórházban nyugdíjazásáig. Neki is született egy lánya, Popper Mónika, aki szintén immár harmadik generációként a szemészorvos pályát választotta, jelenleg Budapesten él és dolgozik. Neki gyermeke nincs.

A Schwartz család leszármazottja, Keresztury Éva személyesen jött el Jászárokszállásra, ahol a családhoz kapcsolódó helyszíneket is végigjárta. Járt az Arany János utcában, ahol a Schwartz-ház állt, a zsidó temetőben felkereste elődei síremlékét, valamint a téglagyár helyszínét is bejártuk közösen. Éva a beszélgetés alkalmával osztotta meg családjá történetét, amit ő is a felmenőitől tud. A történet csodája, hogy Horovitz Magda, Keresztury Éva édesanyja 102 éves, és jelenleg Budapesten él.

⁵ <https://boomonline.hu/content/keresztury-eva-es-ne-szolits-tobbe-kisanyamnak> (2025. 09. 30.)

*Keresztury Gábor és Horovitz Magda 2023-ban, Magda 100. születésnapján
(Fotó: Keresztury Éva)*

*A képen Keresztury Éva és Szerző Dorina a hajdani téglagyár agyaggödre előtt
(A szerző felvétele)*

Keresztury Éva a beszélgetés közben elárulta, hogy a szőlő és a bor- többször visszszakoszon a családját illetően. Idősebb családtagjai elmondásából úgy tudja, hogy 1921-ben Schwartz Ármin szőlőt vitt Budapestre lányáéknak, Margóéknak. Sokat kellett várnia a fiatal párra, így megette a szőlőt a várakozás közben. A szőlő tífusszal fertőzött volt, amelytől Ármin beteg lett, majd rövid időn belül el is hunyt. Éva édesapjának családjában is foglalkoztak borral.

...de ki is valójában Keresztury Éva? A közgazdaságtudományi egyetemen végzett, majd 1975-ben a Magyar Külkereskedelmi Bankban kapott munkát, ahol közel 7 évig dolgozott. A munkában a fiúk voltak többségben, de a vezérigazgató szemében csak a tehetség, szorgalom és az eredmény számított. Éva egy korábbi interjúja során az alábbiakban határozta meg munkásságát: „Én eddigi pályám alatt mindig valamilyen magyar cuccot adtam el külföldre. Korábban külkereskedőként, harminc éve a Hilltop színeiben magyar bort. És többnyire sikerrel. Engem gyerekkorom óta a siker érdekel – és sosem a pozíció. Az csak ahhoz kell, hogy végrehajthassuk az elképzeléseinket...” Évát a külföldön töltött gyermekévek is nyitottá tették. Nem csak beszél angolul, de azt is érti, hogyan gondolkodnak, ami elengedhetetlen a sikeres értékesítésben. Éva a magyar borásztársadalomban is ritkaságnak számít, kevés nő dolgozik ezen a területen. A Hilltopnál a vevők ízlésvilágát tartják a legfontosabbnak, és igyekeznek ehhez alkalmazkodni is. Termékeik több, mint 60%-át külföldre szállítják, külföldön az üde, friss, könnyű borokat kedvelik, így külföldön nincs jelentős igény a régen jellemző oxidatív magyar borstílusra. A borászat vonatkozásában a legfontosabb eszméjük a következő: „mi nem bort adunk el, hanem az ottani ország, az ott élő embereknek megfelelő életérzést.” máris más megvilágításba helyezi a borkereskedelmet.⁶

Évával kapcsolatban még egy idézetet szeretnék megosztani, amely meglátásom szerint a többgenerációs családot végigkísérte generációról generációra, csak mindig más élethelyzetben volt erre szüksége egy-egy generációnak: „Híres vagyok arról, hogy nekem és így a cégnél sincs olyan, hogy » nem tudom ???? «. A falak arra valók, hogy kikerüljük, megmásszuk, vagy akár ledöntsük... Ez a jelszavunk. A siker érdekében, ha kell kockáztatok is, ezzel megadom az esélyt a győzelemnek! A harminc év alatt sok mindent megtanultam a borász-szőlész szakmáról – csak így tudok gyorsan és intuitíven dönteni. Méghozzá többnyire biztonságosan.”

2025 számomra is egy különleges év lett, mivel Keresztury Évával, Schwartz Ármin dédunokájával személyesen sikerült kapcsolatba kerülni. Milyen érdekes, hogy Éva ismét a

*Horovitz Magda 2025-ben
(Fotó: Keresztury Éva)*

⁶ <https://boomonline.hu/content/keresztury-eva-es-ne-szolits-tobbe-kisanyamnak> (2025.10.01.)

családfáját kutatta, amikor rábukkant az Országos Széchenyi Könyvtár honlapján, a 2023-ban publikált kéziratomra.⁷ A mai modern technikának köszönhetően pedig a mesterséges intelligencia útba igazította, amelynek köszönhetően fel tudta venni velem a kapcsolatot. Éva elmondása szerint nagyon jó érzés volt számára olvasni az írásomat, amely sok új információt tartalmazott számára a felmenőit illetően. Emellett a személyes találkozás alkalmával Éva ajándékba kapott egy cserepet, amely a jászárokszállási téglá- és cserépgyárban készült kb. 100 évvel ezelőtt. Ez az egyetlen tárgy, ami kézzel fogható hagyatéka maradt Schwartz Árminnak. Nagy megtiszteltetés számomra, hogy tanulmányom már nem csak egy helytörténeti írás, hanem a család személyes története is lett, amelyet a leszármazottak megismerhettek.

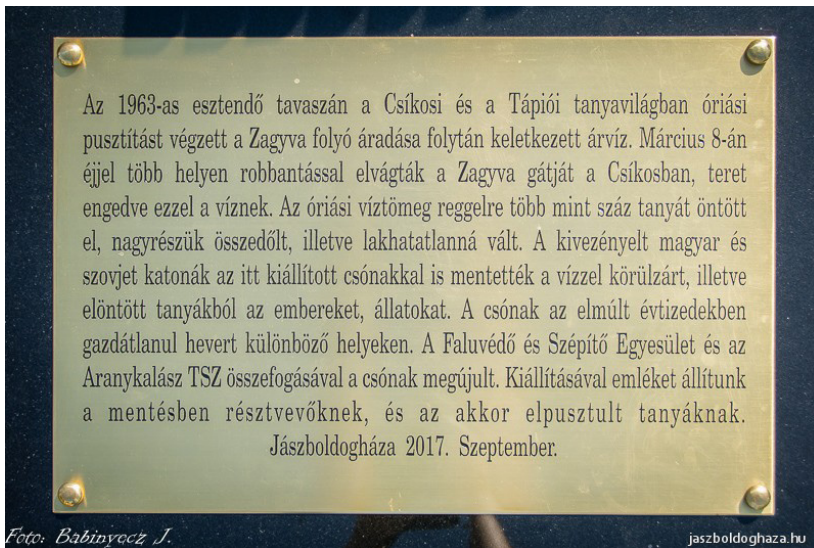
Adatközlő: Keresztury Éva

⁷ https://epa.oszk.hu/02200/02295/00031/pdf/EPA02295_jaszagi_evkonyv_2023_167-177.pdf (2025.10.05.)

Szűcs Gergely:

KRÓNIKA AZ 1963-AS JÁSZSÁGI ÁRVÍZRÓL

1963 márciusában volt a Jászság, azon belül Jászboldogháza és Jászdózsa történetének tragikus eseménye, a Zagyva és a Tarna által okozott árvíz. Ebben a krónikában elsősorban a Jászboldogházát érintő árvízi eseményeket, azok előzményeit és az árvízi védekezés folyamatát dolgoztam fel. Jászboldogházának az akkor még igen kiterjedt csíkosi és tápiói határrészen lévő tanyavilágára kényszerűségből a Zagyva jobb oldali gátjának átvágásával ráengedték a folyóban feltorkollott vizet, ami soha nem látott pusztítást végzett mindkét határrészen. A jászboldogházi 520 tanyából a víz által elöntött területen körülbelül 300 lakott tanya volt, aminek több mint kétharmadát közvetlenül elöntötte az áradat. Voltak olyan mélyebben fekvő tanyák amelyekből néhány óra alatt kellett kimenteni az embereket, háziállatokat, esetleg a bútorokat és egyéb értékeket.

Emléktábla az árvízi emlékhelynél

Előzmények

Február utolsó napjaiban egy hirtelen jött, erős felmelegedés hatására a Mátrában az átlagosan egyméteres hó intenzív olvadásba kezdett, majd március első napjaiban nagy mennyiségű eső esett a Zagyva vízgyűjtőjén. A hóolvadás és az eső együtt egy nagyon komoly árhullámot indított el a Tarnán és a Zagyván. A Mátrából lerohanó víz a Jászságban szinte megfékezhetetlen árvizet okozott. A Gödöllői dombságban eredő Tápió patak is ára-

dásnak indult a hirtelen hóolvadás következtében, ami a Zagyván levonuló árral egyidőben érte el Újszászt, ahol kritikus helyzet alakult ki. A szakszerű és minden lehetséges emberi és gépi erőt bevonó védekezésbe Újszászt végül sikerült megmenteni.

A Szolnok Megyei Néplap 1963-ban megjelent tudósításaiból

Negyven millió köbméter belvíz a Jászsági földeken

A szakemberek látva a helyzet várható hatását árvízvédelmi készültséget rendeltek el a Zagyván és a Tarnán. A Zagyva felső szakaszán és a Tarnán az áradás miatt megmozdult a jég, aminek a vastagsága 25-40 cm volt. Jégtorlaszok alakultak ki a hidaknál és a kanyarulatokban, a kritikus helyekre kirendelték a honvédség alakulatait, akik robbantással segítették a jégtáblák levonulását. (1963. 03. 09)

Harmadfokú árvízvédelmi készültség a Tarnán és a Zagyván

A Mátrából lezúduló óriási víztömeg rendkívüli módon felduzzasztotta a két folyó vízszintjét, a vastag jégréteg mindkét folyó teljes szakaszán felszakadt, a zajló jég újabb veszélyes torlaszokat okozott, ezért a Közép-Tiszai Vízügyi Igazgatóság mindkét folyón elrendelte a III. fokú készültséget. A vízszint óráról órára tíz centiméterekkel emelkedett, ami előre vetítette a következő napok eseményeit. (03.10.)

A rendkívüli helyzet ellenére a vízügy próbálta a lakosság nyugalmit megőrizni, a pánikot elkerülni ezért a Néplap az alábbi címmel adott tudósítást a védekezésről:

Kemény munkára van szükség a gátakon a vízügy szerint, de aggodalomra nincs ok.

A védekezés erőit Jászsalsószyentgyörgy, Jánoshida, Alattyán, Jásztelek térségébe irányították. A veszély tovább fokozódott, délután háromnegyed kettőkor Jászsalsószyentgyörgyön félreverték a harangot, ezzel szólították a falu népét a gátra. Félóra alatt kb. kétezer ember jelentkezett munkára. Ebben az időszakban Jászteleknél két óra alatt 32 centimétert áradt a Zagyva. A déli órától a vonuló jégtáblák eltorlaszolták a Jászsalsószyentgyörgyi hídnál a víz folyását, alkonyatkor a szolnoki katonák megkezdték a beszorult jégtáblák felrobbantását. Itt és ekkor sikerült a hatalmas torlaszt megszüntetni, de sajnos a szásbereki vasúti hídnál megkezdődött egy újabb jégtorlasz kialakulása. (03.12.)

Óriási erővel folyik a védekezés, a megyei vízügyi vezetők szerint továbbra sincs ok aggodalomra.

Valóban urai voltak a helyzetnek a védekezés irányítói, de egyre inkább azt lehetett látni, hogy a veszély nem csökken, sőt fokozódik, ugyanis a Zagyva folyamatosan áradt.

Reggel 6 óra: Jánoshidán egyre kritikusabb a helyzet, félre verik a harangokat, hangosbmondón munkára szólítják a falu lakóit.

A helyi vezetők úgy döntenek, hogy azonnal meg kell kezdeni a Dimitrov Tsz állatának kitelepítését, a Dimitrov tanya ugyanis az árvízről nem védett, mentetlen területen fekszik. Délután 13 órakor a jászberényi járási pártbizottság első titkára segítséget kérve tájékoztatja az Országos Vízügyi Főigazgatóság vezetőjét – két településen kritikus a helyzet, az egyik Jászdózsza, itt a Tarna fenyeget, a másik Jánoshida, itt a Zagyva árad rohamtempóban. A védekezés irányítását átveszi a Vízügyi Főigazgatóság, azonnal elrendelik mindkét településen a körgát építését. Jászdózsára 1500 embert vezényelnek Jászapátiból.

Baranyi Sándor tanyája

Jánoshidán a falu egész munkaképes lakossága és 150 katona építi a gátat. A Zagyva jársági szakaszán 6500 ember küzd a vízzel. Jánoshidára újabb 600 embert és 25 nehézgépet vezényelnek. Ha időben elkészül az 5,2 km-es körgát, Jánoshida megmenthető lesz, jelenti a vízügy. Minden mozdítható emberi és gépi erőt a gátépítésre irányítanak, Jánoshida versenyt fut az idővel. Köszönhetően az éjjel-nappali megfeszített munkának a körgát időben elkészült, Jánoshida valóban megmenekült. (03.13.)

Ezen a napon Jászdózsán bekövetkezik a tragédia, az újság az alábbi címmel tudósít:

Jászdózsa nagyrészét elöntötte a víz

Reggel 4 órakor Jászárokszállás és Jászdózsa között a víz elszakította a vasúti töltést, a vonatnak is vissza kellett tolni. Dél előtt 10 órára Jászdózsa utcáit elöntötte a víz, néhol egy-másfél méteres vízből mentették a lakosságot. 11 órakor szovjet katonai műszaki alakulat érkezett a faluba, azonnal megkezdtek a mentést, a lakosságot Jászapátiba szállították, ott helyezték biztonságba. Esti órákban érkezik a hír, hogy Jászberény térségében tetőzik a Zagyva, megállt az áradás. Jásztelektől délre viszont kritikus a helyzet. A Jászdózsánál a Tarnából kiszabadult víz elérte a Jászberény - Jásztelek közötti 32-es műutat, ahol azon átbukva a Zagyva jobb oldalán elérte Jánoshidát. A víz a Jánoshida - Jászboldogháza összekötő úton átfolyva zúdul a Csíkosba, a jánoshidai Telek-ér híd alatt teljes keresztmetszetben ömlik a víz keresztül. Most már a veszély áthelyeződik Jászsászentgyörgy – Újszász – Zagyvarékas térségére. Újszász fokozott veszélybe került, a Tápió most tetőzik Tápiógyörgyénél, és mivel a megáradt Zagyva nem fogadja be a Tápió vizét, így kritikus helyzet alakult ki Újszásznál.

Vízben a csíkosi tanyák

A Tápió vízének kordában tartásához Újszász lakosságának a segítségére is szükség van. Ahogy már az előző napokon jeleztük a délutáni órákra a Zagyván a szászbereki vasúti hídnál kb. egykilométeres jégtorlasz gyűlt össze, amit robbantással sem, és repülőgépes bombázással sem tudtak elmozdítani. Majd másnap reggel viszont sikerült a torlaszt eltávolítani. (03. 14.)

A jászboldogházi tanyákat súlyosan érintő eseményeket Nagy András tanácselnök visszaemlékezése alapján idézzük fel.

„Jászsalsószentgyörgynél este a gát magassága már csak 14 cm vízsztemelkedést bír el. Azonnal cselekedni kell. A szakemberek úgy döntenek, hogy Jászsalsószentgyörgy, Újszász és Zagyvarékas megmentése érdekében Jászboldogháza csíkosi határrészén két helyen robbantással meg kell nyitni a Zagyva jobb oldali gátját. A víznek teret kellett engedni. Erről 20 óra30 perckor Nánási László a Járási Tanács elnöke, aki Jászsalsószentgyörgyön a tanácsházán tartózkodott, telefonon értesített. Utasított, hogy azonnal kezdjük meg a víznek felszabadítandó csíkosi területről a mentési munkákat. A robbantást 23 órakor végre is hajtották. Ezzel kb. 24 óra alatt víz alá került a Csíkos, majd a tápiói terület szinte teljes egészében. Nagyon rövid idő állt rendelkezésre, a lakosság mentését éjjel után megkezdttük. Az ott lakókat előre nem is tudtuk értesíteni, éjféltájban személyesen félrevertem a csíkosi templom harangját, ezzel riasztottuk e szokatlan időben az ottaniakat. Ekkorra megérkezett a tsz-ből öt traktor, a faluból 30 ember lovaskocsikkal, és azok, akik, a félrevert harang hallatára a csíkosi templomhoz összejöttek, sötétben, esőben, óriási sárban, megkezdttük menteni a leginkább veszélyben lévőket. A tanyák egyrésze néhány óra alatt víz alá került. Azon az éjszakán és a következő napon összesen 232 tanyából, 228 családot kellett kitelepíteni. A Zrínyi Tsz állattálmányát, ami az Oláh tanyában volt, az elsők között

Berkó Sándor tótkéri tanyája

kellett kimenteni. Már éjfélkor térdig érő vízben hozták ki az állatokat. Másnap a reggeli órákban megérkezett a magyar és a szovjet katonai segítség, vízi és kételtű járműveikkel felgyorsult a mentés, de így is volt, akit már a háztetőről vagy a padlásról kellett menteni. Ugyancsak aznap 16 óra 50 perckor érkezik a hír: Jásztelek felől a Zagyva jobb oldali gátján kívül érkező víz elöntötte a Boldogházára vezető utat, amit valószínű, hogy Jánoshidánál fel kell robbantani, mert az út akadályozza a víz tovább haladását, így a felgyülemelő víz veszélyezteti Jánoshidát. A Telek-ér híd alatt teljes keresztmetszetben ömlik át a víz, de ez a nyílás nem elegendő, az utat is át kellett vágni, a vizet tovább engedték Csíkos irányába. Ez a víz tovább rontotta a helyzetet a Csíkosban. Jászboldogháza csak katonai járművekkel volt megközelíthető Jánoshida irányából. A település számára a fontosabb szállítási feladatokat a honvédség biztosította.”

Gondoskodnak az árvízkárosultakról

A vízügy jelenti: Rendkívüli mentési munkák folynak a jászboldogházi tanyavilágban, a honvédségen és a munkásorségen kívül Csongrádról ide vezényelt szovjet katonai alakulat is részt vesz a mentésben, motorcsónakokkal és kételtű járművekkel mentik a lakosságot és a még menthető vagyontárgyakat, valamint az állatállományt. A tápiómajori vasúti megállóhoz szállítják az elöntött területről kimentett értéket, onnan tehervonattal a boldogházi állomásra. Újszásznál is megfeszített erővel védekeznek a Tápió jobb oldali töltésén. (03. 16.)

A túl a tápiói terület

Tények és adatok a mentésben résztvevő akkori tanácsi és tsz vezetők visszaemlékezéséből

Jászboldogháza mindennapjait, annak ellenére, hogy a település belterületén nem volt árvíz, teljesen felforgatta a tanyavilágban történt katasztrófa. A több mint 200 kitelepített családnak órák alatt biztosítani kellett a szállást, az étellemezést, stb. Az embereket személyvonat és pályakocsi hozta Tápiómajorból a vasútállomásra, ahol egy bizottság várta őket, megmondták ki hol lesz elhelyezve. Szerencsére rendelkezésre állt a vadonatúj művelődési ház, ami órák alatt menekültszállóvá alakult. A mentésre ide vezényelt katonák és a kitelepített családok étellemezését az óvodakonyha látta el. Gyorsan megérkezett a segítség a megyei és a járási tanácstól úgy az étellemezéshez mint az elhelyezéshez. A honvédségtől 70 darab vaságy és a hozzá szükséges matracok, pokrócok érkeztek néhány órán belül. A művelődési ház egy hónapig 28 család otthonaként és az ide vezényelt katonák szállásaként szolgált.

Óriási feladatot jelentett az előtött tanyákból kimentett jelentős létszámú állatállomány elhelyezése és takarmányozása. A tanyákon lévő takarmány szinte teljes egészében megsemmisült. A termelőszővetkezet hellyel és takarmánnyal segítette a háztáji állatok elhelyezését illetve ellátását.

A Miniszterelnök helyettese is megtekintette a Zagyva mentén folyó munkákat

Repülőgéppel Szolnokra érkezett a Minisztertanács elnökhelyettese, Fehér Lajos, és a honvédelmi miniszter helyettese, Köteles Jenő altábornagy, kíséretükben Dégen Imre az Országos Vízügyi Főigazgatóság vezetője. A szandaszöllösi repülőtéren a megyei vezetők

fogadták a miniszterelnök helyettesét és a kíséretében lévőket, majd tájékoztatást adtak a kialakult helyzetről. Repülőgépről együtt megszemlélik az Újszász, Jászsószentgyörgy, Jánoshida térségében és a csíkosi, tápiói és a pokoltanyai vasúti megállóig nyúló túl a tápiói tanyavilágban pusztító árvizet. A vezetők megállapítják, az anyagi kár rendkívüli, de a szomorú tények mellett az egyetlen pozitívum, hogy a mentést sikerült úgy végrehajtani, hogy emberéletben nem esett kár. (03. 17.)

Motorcsónakkal a csíkosi tanyák portáin

A Szolnok Megyei Néplap újságírója motorcsónakkal járja be a csíkosi és az újszászi víz alatt álló tanyákat.

Idézet a tudósításból: „Újszász felől, másfél méteres vízmagasságon közelítjük meg a csíkosi tanyákat a hatvani vasút mentén. A tanyák között lehangoló kép fogad bennünket. Óriási ökolcsapást mért a tájra az elemi erő. Egy kis tanya udvarán a kútgémhez kikötünk, hamarosan honvédségi ladik érkezik, a dunai hadiflottilla matrózai ugrálnak ki belőle. Velük jött a ház bánatos asszonya, Laczkó Istvánné. A matrózok egy átvizesedett szekrényt hoznak ki a házból. Pakolás közben mesélik a mentők, hogy több emberre a vízben álló épületek tetején találtak rá. Többen voltak, akik elkeseredésükben le sem akartak jönni. A fizikai nehézségek és a hatalmas lelki trauma ellenére sikerült minden embert biztonságba helyezni, mondja Jakab százados, a mentőegység parancsnoka. A látott élmény elkeserítő, sok tanya már összeroskadt, még többen látszik, hogy hamarosan össze fog. Kicsit távolabb a boldogházi Zrínyi Tsz központja, istállóí mind víz alatt. Kegyetlen hideg szél fúj, a katonák is dideregnek. Messziről láthatók a fekete festékekkel festett kereszttek a távoli tanyák fehér falán, amik a katonákat hívják segítségül, a dermesztő hideg ellenére menniük kell. Újszász felé visszafordulva, a Tápió gáton nehézségek dolgoznak, erősítik az átázott töltést. A vasúti hídnál újra kikötünk, ahol Nagy Illés vízügyi főmérnök elmondja, hogy a magas vízállás miatt a töltésen folyamatosan figyelőszolgálatot kell tartani. Megjegyzi: Újszász nem kerülhet a csíkosi tanyák sorsára!” (03. 19.)

Helyreállítási bizottság dolgozik a jászberényi járásban

A bizottság elnökének, Szabari Istvánnak a nyilatkozata, aki egyben a Járási Tanács elnökhelyettese is: A jászboldogházi határban még 230 tanya áll vízben, egyelőre nem lehet tudni mi lesz a sorsuk. Külön nagy gond Jászboldogházán a nagyszámú állatállomány tartós elhelyezése, takarmányozása. Várhatóan takarmányhiány fog kialakulni, sok takarmány elpusztult, illetve számolni kell majd az árvíz miatt meg nem termő takarmány hiányával is. A helyreállítási bizottság és a helyi tanács tárgyalásokat kezdett házhelyek kialakításáról és OTP kölcsön folyósításáról. A választás után újonnan megalakult Községi Tanács első ülésének napirendjén csak az árvíz utáni tennivalók szerepeltek. A tanácsstagok megbízták a VB. elnökét, Nagy Andrászt többek között új házhelyek kijelölésével, illetve azok kiosztásával. (03. 23.)

Az árvíz sújtotta területek megsegítéséről tárgyalt a Szolnok Megyei Tanács végrehajtó bizottsága

A Megyei Tanács utasította az Állami Biztosítót, hogy a Jászság két legnagyobb kárt szenvedett településén, Jászdózsán és Jászboldogházán sürgősen mérjék fel a keletkezett károkat, valamint kérték az OTP-t, hogy a két településen hozzon létre kihelyezett fiókot a gyors ügyintézés érdekében. Ugyancsak a Megyei Tanács Operatív bizottságot alakított a helyreállítási munkák összehangolására, melynek vezetőjének Polónyi Szűcs Lajost nevezték ki. (04. 13.)

Kormánykitüntetéseket kaptak a jeges ár és belvíz elleni küzdelem legjobbjai.

Magasrangú állami kitüntetéseket adott át a parlament Munkácsy termében Dobi István, az Elnöki Tanács elnöke az árvízi védekezési munkák során kiemelkedő teljesítményt nyújtóknak. (04. 30.)

A község lakóinak 2025-ben felidézett emlékeiből

Bazsó Józsefné Bábosik Mária (1945) nyugdíjas szakács

1963-ban 18 éves voltam, tanyánk a Tápió patak mellett volt, közel az újszászi határhoz. Édesapám Bábosik László mesélte, hogy a tanyánkat 1941-ben egyszer már romba döntötte az árvíz. Amikor a víz elvonult, 1941 nyarán újra felépítették a tanyát. Az építkezés Szórád Elek kőművesmester irányításával történt.

Szórád Elek

kőművesmester irányításával történt. Az új házat a régi épület romjaira építették, alapját 15 sor téglából rakták fel, felkészülve egy esetleges újabb árvízre, ami aztán 1963. március elején be is következett. A rádióban naponta hallgattuk, hogy a Mátrából óriási víztömeg indult el a Zagyván. Néhány nap elteltével a mellettünk lévő Tápió folyón is rohamosan emelkedett a vízszint. Édesapám szerint a Tápió azért öntött ki, mert a megáradt Zagyva nem fogadta be a vizét. Akkor még nem volt gátja a Tápiónak, csupán egy kisebb magaslat húzódott a meder mellett mindkét oldalon. A víz egyre emelkedett, körbe vette a tanyánkat, egészen a ház előtti kerítésig jött fel a víz. Később a katonák a rocsónak nevezett motorocsónakkal (amivel másnap elvittek bennünket) eddig tudtak bejönni. Körülbelül 10 cm választott el bennünket attól, hogy bejön a házba is a víz.

Mi, gyerekek és fiatalok nagyon izgultunk, bár gondolom, hogy a felnőttek sem aludtak nyugodtan, csak persze nekünk nem mondták. Emlékszem, csúnya sötét felhők érkeztek. Tápiógyörgye felől orkán erejű szél kerekedett, hatalmas hullámokat vetett a víz. Felesapódtak a hullámok a ház falára is. Még aznap összedőlt az istálló, majd másnapra az ól is. Éppen szemem láttára omlottak le az istálló falai, a nagy robaj után csak a cseréptető látszott ki a vízből.

Elkeserítő látvány volt, ahogy egy pillanat alatt megsemmisült a tanyánk egyik fontos épülete. A malacok a konyhában, a birkák a folyosó végében lettek elhelyezve. A két tehén és a két borjú a ház Újszász felőli végén lévő kis magaslaton volt megkötve. Az udvaron lévő széna- és szalmakazal is úszott a kb. félméteres vízben. A ház nem sérült meg, köszönhetően annak, hogy a régi épület romjaira építették fel. Édesapám összeeskábált a tanyában található faanyagokból egy tutajt, máig emlékszem, hogy az öcsémmel mi is ráálltunk, és amikor kiúsztunk a tutajjal a tanyából egy fordulónál leestem a hideg vízbe, édesapám mentett ki.

A felújított, kiállított csónak

Másnap úgy döntöttek a mentés irányítói, hogy mi, és a velünk élő nagymamám nem maradhatunk tovább a vízzel körül vett tanyában. Egy motorcsónakkal elvittek bennünket a tápiómajori vasúti megállóhoz, ahol Nagy Bandi bácsi, akkori tanácselnök várt bennünket, és az ő utasítására vasúti pályakocsival Újszászra vittek bennünket rokonokhoz. A csónakban nagyon féltünk, mert teljesen nyitott volt, anyukám még sikoltozott is. A katonák pokróccal letakartak bennünket, hogy ne lássuk a tengernek tűnő hatalmas vízfelületet. Később kiderült, hogy Újszászon sem vagyunk biztonságban, mert a Zagyva tovább árad, vele együtt a Tápió is. Újszásznál kritikus helyzet alakult ki. Éjszakákon át nem aludtunk, féltünk, hogy a Zagyva elszakítja a gátat, és Újszászt is elönti a víz. Két vagy három nap múlva hallottuk, hogy enyhült a veszély, mert valahol Jánoshida és Alsószentgyörgy térségében átvágták a Zagyva gátat, területet adva ezzel a víznek. Ettől a gát átvágástól viszont a tanyák még nagyobb veszélybe kerültek, és ekkor már édesapám se maradhatott otthon. A jószágokkal együtt őt is Újszászra szállították.

Úgy emlékszem, hogy tíz vagy tizenkét nap újszászi „vendégeskedés” után hazamehetünk, mert a víz visszahúzódott. Elkezdtük a házat kitakarítani, folytattuk életünket. Édesapám a bátyámmal és az öcsémmel hozzáálltak az istálló és az ól felépítéséhez. Szüleink még hosszú évekig laktak a tápiói tanyában. 1966-ban megépült a Tápió új gátja, így már nem veszélyeztette újabb árvíz a lakóhelyünket. Ennek ellenére mára teljesen elnéptelenedett az a vidék, a tanyákat lebontották, helyüket csupán néhány bokor vagy fa jelzi. Én minden nyáron ki szoktam menni nosztalgizálni a Tápió partra, ahol nagyon sok gyerekkori emlék, köztük az árvíz tragikus története is felidéződik bennem.

Kocsis Endre (1954) nyugdíjas villanyszerelő

Jászboldogházának az 1963-as árvíz által sújtott részén, a Tápió patak melletti tanyavilágban születtem, és ott laktunk közvetlenül az úgynevezett Pelei út mellett, körülbelül 100 méter távolságra a Szent Vendel szobortól. Kilencéves gyerek voltam 1963-ban, így jól emlékszem az akkori eseményekre. Március első napjai voltak, végre megérkezett a tavaszi jó idő, sütött a nap, melegedett a levegő. A jó idő megérkezése után két-három nap elteltével az iskolában hallottuk, hogy nagy árhullám indult el a Zagyván, és a tanyánkhoz közeli Tápió patakon is. Egyik délután édesapám, akit Kocsis Eleknek hívtak, azzal jött haza, hogy beszélt a gátőrökkel, és azt mondták neki, hogy a Tápió nagyon megvan áradva és a baloldali töltésen – ami akkor még csak egy alacsony kiemelkedés volt a mai gáthoz viszonyítva –, az újszászi határ közelében erős szivárgás lépett fel, és gépekkel homokzsákot szállítottak oda, amivel megpróbálják a szivárgást eltorlaszolni. Másnap úgy tűnt, hogy sikeresen megoldották a problémát, megszűnt a víz kifolyása a Tápióból. A híradásokban viszont egyre aggasztóbb hírek érkeztek a Tarna és a Zagyva áradásával kapcsolatban. Édesapámtól többször hallottam, hogy a Zagyva egy nagyon veszélyes folyó, mert gyorsan lerohan rajta a Mátra leve az Alföldre. Éppen ezért ő nagyon aggódott amiatt, hogy a Zagyva vize a Tápión visszafolyva előnthesi a mi vidékünket. A pontos dátumokra nem emlékszem, de úgy gondolom, hogy a szivárgás megszüntetése után, másnap délután láttuk a tanyából, hogy ugyanazon a helyen a víz kb. 8-10 méter szélességben elmosta a töltést, és zúgva ömlik kifelé a földekre. Másnap reggel arra ébredtünk – legalábbis mi gyerekek, mert apám elmondása szerint ő egész éjjel nem aludt –, hogy a tanyánkat teljesen körbevette a víz. Eljutott hozzánk a hír, hogy az előző éjjel a Csikosban elvágták a Zagyva gátját, mert Újszászt veszélyezteti az áradás, ennek következtében az egész csikosi rész a Zagyva és a hatvani vasút között víz alá került, benne a sok tanyával.

Azt is mondták, hogy a tanyákból katonaság menti az embereket és az állatállományt. A felnőttek arról beszéltek, hogy most már nálunk is nagy vízszintemelkedés várható, mert a vasút alatti átereszekre és a vasúti híd alatt a víz tódult át a mi oldalunkra is, ami újabb lökést adott a tápiói tanyavilágot is elöntő áradatnak. Jól emlékszem, hogy a velünk szemben, az út másik oldalán lévő Trangucz tanya lakóháza, amit már előző éjszaka elöntött a víz, délelőtt kilenc órakor szép csendesen összerogyott, szinte beleült a vízbe, majd egy óra elteltével a melléképület is követte a lakóházat. Ezzel a szomszéd tanya véglegesen megsemmisült, árvíz után sem építették fel, a lakói Újszászra költöztek. A mi tanyánk ekkor még szigetként emelkedett ki a vízből, mivel partosabb helyre épült. Apám ennek ellenére szemmel láthatóan egyre idegesebb volt, de nekünk, gyerekeknek nem beszélt arról, hogy milyen nagy veszélyben vagyunk. Itt említem meg, hogy egy másik óriási traumán esett át a családunk néhány hónappal korábban. A velünk élő apai nagymamám 90 évesen meghalt, majd három hét múlva 40 évesen édesanyám is meghalt betegségben. A két nővérem már férjnél volt, így én és a bátyám laktunk a tanyában édesapánkkal. Este a szokásos módon a bátyámmal, aki 16 éves volt, lefeküdtünk aludni.

Éjjel 11 óra tájban azzal ébresztettek bennünket, hogy azonnal el kell hagynunk a házat, mert a víz hullámai a fal tövét mossák. Mikorra felöltöztünk, ott állt az ajtóban egy jármű és két katona, ma már tudom, hogy a jármű egy kételtű katonai autó volt. Felszálltunk a nyitott platóra ahol már négy ember pokrócokba burkolózva ült egymás mellett szóltalanul. A sötétben nem ismertük fel pedig az egyik szomszéd tanya lakói voltak. Ahogy elindultunk

az egyik „utastársunk” jajgatni és sikoltozni kezdett, annyira félt a szokatlan helyzetben, nem tagadom, hogy ezektől a hangoktól az én biztonságérzetem is megrendült, két kézzel kapaszkodtam apám karjában. Félórányi éjszakai vízi utazás után ami örökkévalóságnak tűnt, kikötöttünk a tápiómajori vasúti megállónál. Ott már vártak bennünket, mondták, hogy nem-sokára érkezik a vasúti pályakocsi amivel minket Boldogházára a nővéremékhez, egy másik hasonló járművel a szomszédokat Újszászra, a rokonokhoz szállítják. Igaz, hogy hosszú várakozás után de valóban megérkezett a kis vonat és elindultunk. Boldogházán az állomáson a sógorom, Nagy János várt bennünket. Apám visszament a kis vonattal Tápiómajorba, mert a jószágokat is ki kellett menteni a tanyából. Azt, hogy mi módon vitték ki a vízzel teljesen körülvett tanyából az állatainkat azt nem tudom, csak a arra emlékszem, hogy az árvíz után a Tsz Papp tanyai istállójából hajtottuk vissza jószágainkat. Apám Boldogházáról a nővéreméktől járt naponta az állatokat etetni. Én pedig addig, amíg ott laktunk gyalog jártam vissza a tápiói iskolába, ahová egyébként is jártam. Édesapám a Papp tanyán faanyagokból csinált egy tutajt, amivel egyik napon engem is elvitt. A tutajon egy ráerősített faládjában kellett ülnöm, hogy le ne essek, visszamentünk a tanyánkba, ahol szomorúan láttuk, hogy a sertésöl teljesen összedőlt, az istállónak pedig az egyik fele leroskadt. Szerencsére a lakásunknak nem esett baja. Amikor az árvíz után visszaköltöttünk, rengeteg munka várt bennünket, mindent elborított a sok visszamaradt hordalék és az iszap ami szürkére festett mindent. A kútból, amiből az árvíz előtt ittunk katonák kiszivattyúzták a vizet és klórmésszel fertőtlenítették, majd ezt megismételték és mondták, hogy most már iható a víz. De bizony a klórtól habzó vizet még jó darabig nem lehetett meginni. Még ma is érzem az orromban a maró klór szagát. 1966-ban megépült a Tápió patak baloldali gátja, így utána már nem veszélyeztetett bennünket az árvíz. 1973-ban otthagytuk a tanyát, amit a következő évben le is bontottunk, Tápiógyörgyére költöttünk.

Sziliczei Zoltánné Bózsó Mária (1944) nyugdíjas

A túl a tápiói részen, az Újszász- Budapest vasúthoz közel laktunk az árvíz idején. A mi tanyánk a vízzel elöntött terület legszélén volt, a lakóépületbe nem jött be a víz, de a melléképületekben bizony bokáig érő víz volt. Emlékszem, hogy az egyik reggel arra ébredtünk, hogy az udvaron van a víz, és ameddig a szemünk ellátott víz borította a tájat. Néhány órán belül a teheneket és a birkákat ki kellett telepíteni az istállóból és a malacokat is menteni kellett. Az állatokat a vasút másik oldalán lévő szomszédos tanyában helyezték el.

Az udvarunkon lévő széna és szalmakazalt is felvette a víz, így az állatainknak a takarmányozása is a szomszédok segítségével lett megoldva. Az ásott kútunkba is belefolyt az árvíz, ezzel az ivóvizünk is tönkrement. Féltünk, hogy a víz tovább árad és bejön a lakásba is, ezért mindent összehajtottunk, hogy ha úgy alakul, akkor gyorsan el tudjuk hagyni a tanyát. Szerencsére az áradás megállt, így a lakásból nem kellett kiköltöznünk. Családom, a szüleim, két testvérem és én megpróbáltunk az új körülményekhez alkalmazkodni.

Édesapám az öcsémmel tutajt építettek, azzal közlekedtünk a szomszédos tanyák között. Jászboldogháza irányába megszűnt minden közlekedési lehetőségünk, csak Újszászt vagy leginkább Tápiógyörgyét tudtuk megközelíteni a vasúti töltésen lévő gyalogúton kerékpárral. Másik lehetőség volt, hogy a pokoltanyai megállótól vonattal Szolnok vagy Budapest felé tudtunk utazni. Tulajdonképpen nem is volt szükségünk arra, hogy utazzunk mert napon-ta jöttek motorcsónakkal a katonák és kérdezték, hogy van-e valamire szükségünk, például

ivóvízzel is ők láttak el bennünket. Az árvíz körülbelül két hétig tartotta a tanyák lakóit fogásban, majd normalizálódott az életünk. Lassan minden visszatért a megszokott állapotba.

A mi épületeinkben nem keletkeztek közvetlen károk, de a lakásunk minden helyisége felviesedett, a következő nyár sem volt elegendő ahhoz, hogy rendesen kiszáradjon. Az árvíz után még négy évig laktak a szüleim ott, majd elköltöztek a közben Boldogházán felépült házukba. Így hat évtized után az emlékek már halványulnak, de elfelejteni soha nem tudom az izgalomban eltöltött napokat, amikor nem tudtuk, hogy mit hoz a következő nap vagy az éjszaka.

További emlékezések

Részlet Nagy András akkori tanácselnök 2006-ban, a község önállóvá válásának 60. évfordulójára készült „Évek könyve” kiadvány szerkesztőinek elmondott visszaemlékezéséből.

„Mentés közben, bizony találkoztunk hangoskodó, vitázó emberekkel, akik elkeseredésükben azt állították, hogy a vizet szándékosan engedték rá a tanyavilágra. Több mint négy évtized után ennek eldöntése természetesen nem a mi dolgunk, de anélkül, hogy bármilyen állást foglalnánk ebben az ügyben, azt tudjuk, hogy ez a katasztrófa arra az időszakra esett, amikor a tanyavilág felszámolása volt az akkori hatalom célja. Az igazsághoz viszont az is hozzátartozik, hogy az árvíz okán a faluba beköltözött családok életkörülményei összehasonlíthatatlanul sokat javultak ahhoz képest, mint a távoli, sáros utakon megközelíthetetlen tanyákon volt.”

Árvízi emlékhely Jászboldogházán

2017-ben a Faluvédő és Szépítő Egyesület kezdeményezésére az Aranykalász Tsz az árvízi mentésben használt, a honvédség által itt hagyott csónakot felújította és az Alkotmány utca végén kialakított emlékhelyen kiállította. A csónak mellett emléktábla hirdeti, hogy a kiállított csónakkal az árvízi mentésben résztvevőkre és a több mint száz elpusztult tanyára emlékezik az utókor.

Összegzés és utóhatások

62 év elteltével, az akkori újság lapjait átböngészve feltűnik, hogy szinte mindennap írtak az árvízről, de egyetlen szót sem írtak arról, hogy a jászboldogházi tanyák tragédiáját az okozta, hogy a Zagyva gátját Jászsószentgyörgy és Újszász megmentése érdekében két helyen átvágták, teret adva ezzel a víznek. A helyismerettel nem rendelkező akkori olvasók, szinte természetesnek vehették, hogy a levonuló árhullám előntötte Jászboldogháza csíkosi és tápiói határrészét. Helybeliként viszont tudjuk, hogy az akkor ott élők, akik nem kevesen voltak, nemhogy természetesnek vették volna, de még csak nem is gondolták, hogy velük ez megtörténhet, hiszen egy stabil, magas gát mentett oldalán éltek életüket, biztonságban érezték magukat. Néhány óra leforgása alatt azonban a biztonságuk szertefoszlott, sokuknak egy élet munkája veszett oda. Egyébként is Jászboldogháza a Jászság azon településeinek egyike, amit nem veszélyeztetet árvíz. Mégis olyan helyzetbe került az 1946-ban önállóvá vált, fiatal település kiterjedt tanyavilága, hogy Jászdózsa után az árvíz által okozott második legnagyobb kárt szenvedte el. A jászboldogházi határ 5500 hektár területéből 3120 hektárt öntött el a víz. Az akkori 520 lakott tanyából 232 került víz alá.

Több mint 100 tanya részlegesen vagy teljesen összedőlt, másik száz lakhatatlanná vált. A víz visszahúzódása után megindult a károk felmérése, az összedőlt, károsult tanyák lakói szinte egyöntetűen a faluba való beköltözés mellett döntöttek. Egyrésztük Jászsalsószentgyörgyön, Újszászon, Jászberényben keresett új otthon magának, a nagy többség viszont Jászboldogháza mellett döntött. Ez a szomorú esemény mellett, hogy nagyon sok családnak egy életforma végét jelentette, Jászboldogháza belterületi fejlődésének hatalmas lökést adott.

A jászboldogházi Községi Tanács új házhelyeket osztott ki az építkezők részére, új utcák jöttek létre. Olyan mértékű építkezés vette kezdetét, hogy Jászberényből egy 14 főből álló tervezőgárda az irodáját a félévvel előtte átadott művelődési házban rendezte be, és itt helyben készítették az elsősorban típustervre szabott lakóházak tervrajzait. A földhivatal soron kívül intézte a telekkönyvezéssel kapcsolatos ügyeket. Az akkor országosan elterjedt úgynevezett „Kádár kockák” egész sora épült néhány hónap alatt. A vasútállomásra tehervonatokat hozták az építőanyagot, a pár éve megnyílt tüzeptelep forgalma az előzőek sokszorosára nőtt. A házak döntő hányada vályogból épült, de az alapozás és a lábazatok kevés kivételtől eltekintve téglából készültek. Ugyancsak a sok kémény felrakásához is téglára volt szükség. A szomszédos Tápiógyörgye téglagyárának teljes kapacitását lekötötte a boldogháziak téglá igénye. Az árvízkárosult családok öszre már a kész, vagy félig kész lakásokba be is költöztek.

Az 1963 tavaszán a Zagyván és a Tarnán levonuló árvíz és az okozott anyagi kár valamint a közvetett mezőgazdasági kár és a védekezés óriási költsége arra készítette a vízügyi szakembereket, hogy megoldást keressenek a hasonló esetek megelőzésére. Az Országos Vízügyi Hivatal szakemberei szerint a terület szélsőséges vízjárása miatt nem célszerű a már meglévő gátak magasságát növelni ezért más megoldás tervezését javasolták.

A Hivatal közzétette az elkészült javaslatot és az elkészült terveket. A javaslat két fő irányt határozott meg, az egyik egy hidrológiai távjelző rendszer kiépítése volt. A dokumentumban leírták, hogy a Tarna-Zagyva vízgyűjtőjének sajátos hidrológiai jellege van, egy nagyobb csapadékból származó árhullám levonulási ideje 12-16 óra, ami rendkívül rövid időnek számít. Az árterületen veszélyeztetett nemzeti érték mintegy 32 milliárd forintba becsülendő az akkori árakon. Ezért szükségszerűnek és sürgősen megvalósítandónak ítélték egy modern, jól működő távjelző rendszer kiépítését a két folyó mentén, amit később kiegészítenének a Tápió mentén megépítendő rendszerrel.

A másik irány árvízi tárolórendszer építése, amely biztosítaná a nagyobb árhullámok biztonságos levezetését. Az elkészült tervben szerepelt Hatvan város felett, a Zagyva jobb oldalán egy 11,3 millió köbméter befogadóképességű tározó megépítése, melynek akkori költsége kb. 100 millió forint volt. Ezen tározó megépítése az árvízveszély enyhítésén túl lehetőséget ad a vízkészlet szabályozására is. A terveket a Közép-Dunavölgyi Vízügyi Igazgatóság Műszaki Tervezési Önálló osztálya készítette, amibe bevonták a Budapesti Műszaki Egyetem szakembereit. A közlöny szerint a beruházás befejezésének tervezett időpontja 1974 év vége volt. A tározó 1975-ben készült el, fő feladata az árvízvédelem, de biztosítja a bátonyterenyei vízmű nyersvíz készletének egy részét, valamint turisztikai célokat szolgál, horgászati központként üzemel. Eddig egy alkalommal 1999-ben volt szükség arra, hogy igénybe kelljen venni árvízvédelmi célra.

Az Évkönyv kiadója – a Jászsági Évkönyv Alapítvány – hálással
megköszönve az eddigieket, továbbra is szívesen fogad felajánlásokat
és várja újabb támogatóit.

(Adószámunk: 18821725-1-16, számlaszámunk 11745035-20009362)

A kötet megjelenését támogatták:

Jászberény város Önkormányzata

és a Magyar Tudományos Akadémia Debreceni és Jász-Nagykun-Szolnok

Vármegyei Bizottsága